

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

הספריה הלאומית

S 24 C 13658

Martini, Carl Anton von.

De lege naturali :

3000910-10

CAROLI ANTONII LIB. BAR. DE MARTINI,

S. C. R. A. M. IN SUPREMO JUDICIORUM TRIBUNALI

A CONSILII AULICIS ET P. P. O.

DE LEGE NATURALI

EXERCITATIONES SEX.

EDITIO NOVA ET EMENDATA.

FREIHERRLICH HYE'SCHE
BIBLIOTHEK.

VINDOBONÆ,

TYPIS JOSEPHI NOBILIS DE KURZBÖCK,

1780,

Quidnam esse, Brute, causæ putem, cur quum constemus ex animo & corpore, corporis curandi, tuendique causæ, quæsitâ ars ejus atque utilitas animi autem medicina nec tam desiderata sit, antequam inventa, nec tam culta, posteaquam cognita est, nec tam multis grata & probata, pluribus etiam suspecta & invisâ?

CICERO *Tusc. Disp. III. pr.*

24V13658

340.12

SERIES CAPITUM. MAR 2 LE

I.

De Natura & statuque hominum morali.

II.

De Obligatione, Lege, & Jure, generatim ac singularim Naturali.

III.

De Legum Naturalium principiis ac proprietatibus.

IV.

De Juribus hominum universalibus, & eo, quod inde fluit, actionum moralium discrimine.

X 3

V.

V.

De varia aëtionum Moralitate, imputatione, ac conscientia.

VI.

De Juris Naturalis partibus atque usu.

CA-

CAPUT PRIMUM

DE

NATURA STATUQUE HOMINUM MORALI.

I. Natura notatio, & definitio. II. Datur natura aeterna. III. Necessaria & independens. IV. Immutabilis porro, simplex, atque infinita &c. V. Ab hoc mundo, VI. Ac quibuscumque ejus Elementis diversa, quae dicitur DEUS. VII. Quod & aliis argumentis probari solet. VIII. Cur jam Naturae Auctor DEUS, jam vires mundi morientes; IX. Jamque vis cujusvis Entis propria, immo & ejusdem essentia tam possibilis, quam existens, naturae nominentur. X. Naturale quid dicatur. XI. Hominis natura unde sit derivanda. XII. (1) Quoad corpus. XIII. Hoc suas habet motus regulas. XIV. Unde illius perfectio, aut imperfectio. XV. Nec non bonum, malumque intelligitur. XVI. Et (2) quoad animam generatim.	XVII. Vel intuitu (α) perceptivum. XVIII. Vel (β) phantasia. XIX. Quae varie adjuvari, ac impediri potest. XX. Vel (γ) facultatis appetendi, aut averfandi sensitivae. XX. Istam boni & mali repraesentationes impellunt. XXII. Variique stimuli naturales, XXIII. Cum propensionibus adscitiis haud confundendi. XXIV. Quomodo appetitio aut averfatio in affectus abeant. XXV. Et quae horum sint radices. XXVI. Saepe anima est indifferens; aliquando in aequilibrio. XXVII. Quae anima hominis in specie ejusque facultates. XXVIII. Cum (α) in cognoscendo attentio, reflexio, intelligentia. XXIX. Deinde ingenium, ratio, atque judicium. XXX. Quibus evidentia perfectionem; opinio, ignorantia, error imperfectionem afferunt. XXXI. Tum (β) in appetendo voluntas, & declinatio.

- XXXII. Hæ agere nequednt sine momentis.
- XXXIII. Quæ vera sunt aut opinata.
- XXXIV. Ambo vel in se, vel comparative tantum.
- XXXV. Quando appetitiones pugnent inter se.
- XXXVI. Desinitur actio interna, externa, mixta, perpeffio, possibilitas, seu facultas agendi.
- XXXVII. Nec non impossibile, necessarium, contingens.
- XXXVIII. Necessitas simplex, & cum adjunctione interior, ac exterior.
- XXXIX. Principium quoruplex fit.
- XL. Gaudet anima spontaneitate,
- XLI. Et nudo arbitrio,
- XLII. In actionibus intellectus & voluntatis.
- XLIII. Refellitur, quod obiecti posset.
- XLIV. Gaudet & libertate.
- XLV. Quod ulterius declaratur.
- XLVI. Inde novæ actionum divisiones earumque principia ducuntur.
- XLVI. Quæ actio lubens, quæ invita per violentiam, aut errorem.
- XLVIII. Datur libertas determinationis, executionis, contradictionis, datur & libera cessatio.
- XLIX. Hominis dotes inutiles sine aliorum auxilio & socialitæ.
- L. Naturæ definitio ad hominis corpus, atque animam proprie applicatur.
- LI. Improperie vero ad ejus indolens temperamentum, consuetudinem & nativitatem extenditur.
- LII. Sed posteriores hæ naturæ primam illam non tollunt.
- LIII. Et perperam pro vera hominis natura usurpantur.
- LIV. Status quid? naturalis vel adventitius.
- LV. Estque hominis physicus vel moralis.

§. I.

Natura Græcis φύσις a φύω gigno inde dicta est, ut Naturæ observat SERVIUS, (a) quod nasci aliquid facit, notatio, & definitio. atque in hanc originem vocis, quotquot a Philosophis datæ sunt naturæ definitiones, variæ licet ac vehementer discrepantes, conspirant; abjectis enim, quæ ad propriam cujusvis hypothesein pertinent, notis, eam omnes dicunt vim cientem motus, seu *Principium ætiosum*, quod scilicet rationem continet operationum, *entis internum*.

(a) Ad Virgil: *Georg.* II. 49.

Id ne ulterius affirmare videatur, iuvat aliquas Veterum, ac Recentiorum definitiones proferre; ac ARISTOTELEM, *quidem, Physic. II. c. 1. & Met. I. c. 7.* Naturam *Principium & causam motus atque quiesis in eo, in quo primum est per se, non ex accidente*; ZENO *Ignem artificiosum ad gignendum progredientem via*, EPICURUS *Corpora*, seu rerum materiam, ex qua & a qua fierent omnia, & inane, adpellant: v. CICER. *N. D. II. 22. & 23.* Ex Recentioribus CHR. WOLFIUS Dan. Sennertum secutus eam definit: *Principium actionum & passionum entis Internum, Cosm. §. 145.* THOMASIVS, *invisibilia, quæ rangi non possunt*; ut semper natura denotet *potentias & virtutes. Fund. Jur. nat. L. I. C. I. §. 3.* Igitur, si Epicuri atomos, Zenonis ignem & quem Aristoteles sensisse creditur, calorem animale ex sole & astris natum generationis universæ causam, MOSHEIM *ad Cudworth. Syst. Inr. C. V. Sect. 2. §. 27. n. 2.* a primis illis definitionibus abstrahamus, patebit, naturam omnibus esse *vim gignentem aliquid*: & solum, undenam hæc sit, discrepari.

A

§. II. Res

§. II.

Datur natura æterna.

Res innumeras existere in hoc universo, aliasque ex aliis oriri quotidie intuemur: quoniam vero sine ratione aliquid esse, fieri, ac vim efficiendi nihilo tribuere, manifestam involvit repugnantiam, nihilum enim, seu quod non est, tamen esse simul & aliquid producere putaretur, nullum sane fingi tempus potest, quo nihil prorsus extitisset; sed æternam quandam esse Naturam, confitendum est.

Qui casu & fortuna, quæcunque sunt, progenita esse effutiunt, qualem his vocibus subdant potestatem, declarent, necesse est; vel enim casus & fortuna illis nihilum est præter inanem sonum, vel hæ voces aliquam quidem, sed ignoratam causam designant; si prius, aliquid fuisse antequam esset, consequetur, quod aperte absurdum; si posterius, id tamen, quod sumimus, manebit. Præclare CICERO: Quidquid enim oritur, qualecunque est, causam habeat a natura necesse est -- Causam igitur investigato. Si nullam reperies: illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuisse sine causa. Divin. II. 28.

§. III.

Necessaria & independens.

Quæ sæculis omnibus prius fuit natura, quam nos facti, atque in lucem editi sumus, nisi per se ipsam & necessitate intestina existere statuatur, fortuita tantum, aut quod idem est, contingens & ab alio auctore creata prodibit; ast indagare tunc ulterius oportet, unde alius iste auctor proficiatur, eaque tamdiu recurret quæstio, donec ad ultimam & sufficientem pervenitur rationem. Hæc in progressionem causarum in infinitum non est, quum nova semper requiri possit. Vel sic igitur æternæ non modo, sed etiam absolute necessariæ, ac a nulla alia pendentis naturæ existentia elucet.

Eo recidunt argumenta, quibus ex motu motorem, e re producta improductam, seu ex facta non factam arguunt. Nullam vero contingentium seriem excogitari posse, quæ non in quodam necessario terminetur, vel noto ovi & gallinæ exemplo etiam rudes intelligent, quousque enim progrediaris, semper ovum ponere debes, ut gallinæ ortum concipere possis, & rursus gallina ante ovum ponenda, quam ovi existentia concipiatur. Quamdiu igitur in illa substituitur serie, nulla unquam ovi aut gallinæ sufficiens ratio reperitur. WOLF. Conf.

mol.

mol. §. 90. Non incite in hanc rem Carneades apud CICERONEM N. D. III. 12. Si nullum, ait; corpus immortale sit, nullum esse corpus sempiternum - . Et si omne animal mortale est, immortale nullum est.

§. IV.

Atque hac primæ & per se existentis naturæ necessitate perfecta, Immutabilis porro, simplex, atque infinita &c. id quoque intelligitur; eam nullis unquam mutationibus aut interitus periculo subesse posse: quid autem incitius quam illam naturam, quæ nec incrementi, nec diminutionis est capax, compositam dici aut finitam, aut quum infinita sit ac simplex non primam esse, dein immensam & interminatam, postremo omnia, quæ eidem inesse possunt, absolute sine ullo gradu simul possidentem?

Quæ cum entis necessarij notione conjuncta sunt attributa, & proprietates, eorum demonstrationem præbet Theologia naturalis: quare vel cum Pufendorffio, o. h. &c. I. IV. 5. Coccejo, Syst. I. N. §. 24. Heineccio, El. J. N. I. 127. aliisque inde tantum sumi, vel etiam ex dictis latius evolvi possunt. Nec illa Ethnicis Cultioribus erant incognita: præclare SOPHOCLES.

*Unus profecto est, unus est sanctum DEUS,
Qui calum & amplum condidit terra globum.*

apud EUSEB. præp. Evang. p. 348. & CICERO ipse: *Nec DEUS, inquit, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, segregata ab omni concreione mortali, omnia sentiens & movens, ipsaque prædita motu sempiterno. Quæst. Tusc. I. 27.*

§. V.

Has ita expositas primæ omnium naturæ proprietates ad totum Ab hoc hunc mundum adspectabilem non pertinere, res est longè manifestissima. Est enim mundus Ens compositum ex plurimis corporibus, quorum alia nascuntur, alia cadunt, & tali sibi invicem succedunt serie, ut diversissimas ab his rerum successiones fieri nullo modo repugnet. Ubi igitur mundi necessitas, ac immutabilitas, ubi infinitio?

Temporum varietates, cæli mutationes, aliasque innumeras rerum vicissitudines in hoc universo quis ignorat?

*Habet novitatem summa recensque
Natura est mundi, neque pridem exordia cepit;
Quare etiam quædam nunc artes expoliuntur,
Nunc etiam auferunt, itunc addita navigiis sunt
Multa - - -*

Ut recte hac in re LUCRET. *Rer. Nat. V. 331.* Quam diversa non esset Europæ facies, si nec America detecta, nec pulveris pyrii, artisque Typographicæ usus repertus esset? Qua ratione vero hisce primum adinventis ineluctabilem æternamque necessitatem tribuimus? Sed nec a mundi æternitate ad ejusdem necessitatem peti posset conclusio. Vid. DARIUS *Tb. Nat. §. 122.*

§. VI.

Ac quibuscunque ejus Elementis diversa, quæ dicitur DEUS. CUR vero nec corpora propter soliditatem individua sive atomi, nec materia uniformis, nec elementa rerum materialium, aliæque Entia simplicia, e quibus concretum est hoc universum, istam sibi vindicare possint dignitatem, eadem sunt causæ, quæcunque enim adsumantur primigenia mundi stamina, finita ea esse oportet, atque fortuita; quum & a mundo non differant, & plura dari infinita, perfecteque eadem utique absurdum sit. Tandem hujusmodi orbis semina vel sunt tantum patibilia: & primo indigebant motore ab ipsis distincto: vel proprio simul feruntur impulsu: & aliqua iterum necessaria fuit infinita effectrix causa, ut his potius, quam tot aliis possibilibus concursuibus inter se cohærescerent: atqui primam talem causam totius universi & omnium, quæ in eo deprehenduntur, nominamus DEUM: datur igitur profecto DEUS.

Quum mundi compositio atque mutabilitas in sensu omnium cadat, eam negare nemo facile ausit; sed ne dein ad materiam absolute necessario existentem recurratur, addita fuit hæc paragraphus. Ac atomos quidem finxerat Democritus quem Leucippus, Epicurus, Lucretius secuti sunt. Cum vero iis variam tribuant figuram, CICERO N. D. I. 14. patet atomos longe abesse a necessitate. Præterquam quod harum defensores, *Cum duo querenda sint, unum quæ materia sit, ex qua quæque res efficiatur, alterum, quæ vis sit, quæ quidque efficiat, de materia differuerunt, omni & causam efficiendi reliquerunt, ut Idem scribit Fin. I. §. 6.*

§. VII.

Quod & Sunt & alia multa, quæ probandæ hujus veritatis argumenta proliis ar- ferri vulgo solent, cum a sensibus abstracta & metaphysicis eligementis cita principiis: veluti quando ab Entis infiniti possibilitate & Idea ad

ad veram ejusdem existentiam concluditur; tum popularia omni-^{probari} umque mentibus accomodata; quorsum *Physicum* ab eximia pul-^{lolet.} chritudine & ordine hujus universi, *historicum* ab unanimi cuncta-
rum gentium consensu, *politicum* denique a maxima hujus persuas-
ionis utilitate repetitum pertinent. Ast primum illud non æque
omnium subigit animos, secundo ad ulteriora quædam summi Nu-
minis attributa demonstranda potius utemur, quantum vero tertio
& quarto insit ponderis, aptior erit infra dicendi locus. (§. 131.)

Erunt fortasse, qui hanc materiam a re nostra prorsus alienam pu-
tent. Sed præterquam quod nobis prævivere Winklerus, I. c. 3.
Pufendorsius, I. IV. 2. Coccejus, §. 24. Burlamaquius, II. I. 8.
immo etiam Hobbesius XV. 14. iique ipsi, qui investigandas in pro-
gressu veritates alia etiam methodo eruere conantur; v. KOELER *Ex-
erc.* §. 284. 286. 289. qua ratione id prætergredi licuisset, quod duo magni
Viri LOKIUS *de Intell.* L. IV. C. X. §. 7. & LEIBNITIUS *Ep. Cens.
ad Puf.* §. 16. unicum hujus disciplinæ solidum fundamentum esse
statuunt cum aliis plurimis? quam recte! infra constabit. Sane CI-
CERO, cum de legibus agere constituisset, *Dafus*, inquit Pomponi *de
Deorum immortalium vi, natura, potestate, mente, numine, sive
quod est aliud verbum, quo planius significem, quod volo. Naturam omnium
regi, nam si hoc non probas, ab ea nobis causa, oriendum est potissimum, de
LL. I. c. VII.* Scriptores de DEI existentia egregios laudat TREU-
ER. *ad Puf.* l. c.

§. VIII.

Ex his, quæ hætenus disputata sunt, ratio reddi potest, cur na-
turæ nomen, nunc pro ipso DEO, nunc pro tota hujus mundi Naturæ
machina usurpatum sit. Est enim DEUS, qui omnia ^{Cur jam} ^{Naturæ} ^{naſci fecit;} ^{Auctor,} ^{jam vires} ^{mundi} ^{motrices,}
mundus autem vim sibi a DEO initio tributam innumeris manifestat
modis sine ulla minimi temporis intermissione; atque vis hæc re-
rum in hoc mundo existentium a rebus ipsis abstracta haud incon-
cinne *Natura* adpellatur. Quamquam non deerant, qui abusi vocis
ambiguitate creatam hanc naturam cum increato ejusdem Auctore
turpiter commiserent.

Varias hæc Naturæ significationes plurima Veterum loca com-
probant. Ita (a) pro DEO sumsit SENECA. *Ben.* IV. 7. ibi *Natura*,
*inquit, hæc mihi præstat: non intelligis te, cum hoc dicis: mutare nomen
DEO? Quid enim aliud est Natura quam DEUS! & alibi: Vis illum,
Jovem, Naturam vocare, non peccabis, est enim ex quo nata sunt omnia.*
N. Q. II. 45. Idem habet Taurus apud GELLIUM XII. 5. *Naturam*

omnium rerum quæ nos genuit. (b) Pro mundo accepit CICERO de LL. §. 7. Cum dicit: *Deorum immortalium vi, natura, ratione potestate naturam omnem regi.* (g) Ast plures utrumque confuderunt, uti PLINIUS, H. N. II. I. *Mundum & hoc, quod alio nomine Cælum appellare libuit: Numen esse credi par est, idemque Natura Opus & rerum ipsa Natura.* Unde haud immerito conquestus est LACTANTIUS, *Illo uno Naturæ nomine res diversissimas comprehendisse, DEUM & Mundum, artificem & Opus, Inst. Div. VII. c. 1.* Ideo Scholastici DEUM Naturam naturantem, Mundum Naturam naturatam adpellarunt. v. WOLFF, *Theol. Nat. P. I. §. 822.*

§. IX.

Jamque vis cuiusvis Entis, immo & ejusdem essentia tam possibilisquam existens naturæ nominentur.

Quemadmodum virium omnium complexus in hoc universo communem naturam constituit, ita efficacitate agendi cuiusvis Entis propria, particularis ejus natura continetur; quam cum non nisi per fictionem a re ipsa distinctam mente & cogitatione consideremus, aliæ ortæ sunt vocabuli naturæ significationes cum prima illa tamen & inter se colligatæ; etenim rerum quarumvis essentia sive logica solumque animo conceptæ, sive physica actuque existentes Naturæ nominantur.

Neque heic difficile fuerit probare usum loquendi. Siquidem observat CICERO, *Naturas esse diversas, ut aliud Equo sit Natura, aliud Bovi, aliud Homini, & tamen in omnibus summa, communis, & quidem non solum in animalibus, sed etiam in rebus omnibus iis, quas natura alit, auget & tuetur. V. de Fin. 9.* Improperie autem Natura pro essentia rei, quatenus tantum est possibilis, usurpatur; Veluti cum definitio dicitur explicare rei Naturam; proprie enim Natura differt ab Essentia, quia hæc absolvitur sola interna rei possibilitate, Natura vero vim cum existentia conjunctam complectitur: quare CUDWORTH. *de Ætern. Just. & bon. nor. L. 1. c. 2. §. 2.* *Naturam rerum vocat, id, quod res sunt, nec quidquam aliud.*

§. X.

Naturale est generatim, quod intelligi atque explicari potest ex rei alicujus natura. Palam igitur est hoc nomine venire, quidquid sit ex Entis cujusdam essentia, notione, seu conceptu primo, aut ex ejus essentia actu existente, aut ex principio rei alicujus actuoso proficiscitur. Quum vero, quod fluit ex rei natura, vel in ea sola rationem sufficientem habet, vel in alia simul quadam adjunctione: hinc naturale in ABSOLUTUM, seu mere tale, & in HY-

POTHETICUM distribuunt. Sed & naturale quod per se inest rei existenti, vel est pariter ESSENTIALE, si rei ita inest, ut salva ejus substantia abesse nequeat, vel NON ESSENTIALE, *naturale in specie*, si ex re quidem per se consequitur, verum salva ejus substantia tolli, variarique potest.

Eadem re ipsa est *re naturalis* notio, quam dederunt D. THOMAS, L. 2. Q. 10. art. 1. & WOLFIUS *Cosm.* §. 509. Diversas autem naturalium species hæc in presenti exempla illustrabunt: Solem oriri, occidere, lapidem ad centrum tendere, aurum posse liquefieri, est naturale *absolutum*, ast aurum esse actu liquefactum, triangulum esse figuram æquilateram, vel scalenam, est naturale *hypotheticum*. *Larandi* facultas cani naturalis videtur: absoluta atque *essentialis*, ast facultas mordendi naturalis quidem, sed *non essentialis*; manet enim canis substantia etiam dentibus avulsis. v. L. 2. §. 7. de *Æd. Edict.* Hic igitur *Essentialia*, proprietates, attributa, & substantialia sunt Synonima, & ab iis differunt non modo *accidentalibus*, quæ plane rei per se non insunt; sed etiam *naturalia*, in specie; modi *strictè dicti*. Aliis id expressit vocibus LUCRETIVS, cui

CONJUNCTUM est id, quod nunquam sine perniciâ

Discidio potis est seungi seque gregari,

Pondus uti saxi, calor ignibus, liquor aquæ

- - - - - Cetera quorum

Adventu manet Incolumis natura abituque,

Hæc soliti sumus, ut par est, EVENTA vocare. R. N. I. v. 452.

§. XI.

Nunc de hominis natura videamus. Communes equidem nos habere cum omnibus corporibus figuram & quantitatem, cum plantis & arboribus augescendi potentiam, cum luna, planetis, aut statua quadam artificiosa vires locomotivas, cum belluis demum sui rerumque extrinsecus objectarum cognitionem facile quivis apprehendet. Sed præter singularem humani corporis structuram, mens, quæ Ideas distinctas rerum incorporearum sibi repræsentat, earum causas perspicit, atque progressus, præterita præsentibus, ambo futuris adjungit, totiusque vitæ cursum quasi uno in conspectu contemplatur, ea sane solius hominis est propria. Quare in definitione, qua homo a plerisque *animal rationale* dicitur, neque abesse quidquam videtur, neque redundare,

Hominis
natura
unde sit
derivanda

Plc.

Plenam esse hanc definitionem negant *Trialistæ*, qui tres faciunt hominis partes: Corpus, animam atque Spiritum. Sed redundans *Monistis* videtur, qui nonnisi unicam partem statuunt, & quidem vel animam solum, *Idealistæ*, vel solum materiam, *Materialistæ*. Istorum errores *Metaphysici dualistæ* satis refutarunt. Adposite ad horum mentem advertit CICERO: *Animal hoc providum, sagax, multiplex, cœcurnum, memor, plenum rationis, & consilii, quem vocamus hominem, præclaræ quadam ratione generatum esse a supremo DEO: solum est enim ex tot animalium generibus, atque Naturis particeps rationis* I. de LL. 7.

§. XII.

1) Quod corpus.

Ex data modo hominis definitione perspicuum est, omnia, quæ eidem competunt attributa, vel ex notione animalis cum brutis communi, vel a propria ipsius ratiocinandi facultate esse derivanda. Animalis essentia duas iterum partes involvit, *corpus organicum, atque animam*. Ac corpus quidem quod attinet, nemo non experitur, mirificam illius compagem plurimis esse aptatam mutationibus, quæ ex ejusdem structura, vi motus vel per pressum, vel per calorem, vel per materię fluxionem excitatæ consequuntur. Non igitur sine fundamento corpus, *machinam mechanico pyrobolico hydroaulicam*, definiunt.

Tam stupendum est humani corporis artificium; ut alii ex sola fabrica oculi, alii ex auris conformatione, alii ex structura cordis, alii ex dispositione manus ad infiniti opificis existentiam concluderint. RAYNAUD. Th. Nat. Dist. V. Q. I. art. 6. Et sanæ singulæ ejus partes *incredibilem artificiosi operis diviniq̄e restantur*; v. CICERO, N. D. II. §. 53. seqq. Ceterum exempla motus *mechanici* inclinatio capitis, & ulus facultatis locomotivæ, motus *pyrobolici*, ciborum digestio, motus *hydroaulici*, circulatio sanguinis suppeditant.

§. XIII.

Hoc suas habet motus regulas.

Sanitatem corpori tribuimus, vel morbum, prout singula ejusdem membra nativis functionibus suis efficiendis apta, aut inepta invenimus. Igitur rationem aliquam adesse oportet, secundum quam diversi illi motus sint determinandi. Hæc ratio quin verbis exprimi & explicari possit, salutaris artis magistri non sinunt dubitare. Quoniam autem *formula enuntians determinationem rationi conformem*,

mem, seu propositio docens, quo modo aliquid fieri debeat, regulæ venit nomine; consequens est, ut quicumque in corpore excitantur motus, suas habeant regulas.

Tales sunt regulæ: Ut ventriculus excipiat & concoquat cibos, dein elaboretur chylus, tum sanguis, hic in arteriis & venis commeet & omnibus partibus congruum succum suppeditet. Quæ si cum reliquis, e quibus constamus, membris concruant atque inter se, existit sanitas. Ubi vero sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis in corpore, morbi agrotationesque nascuntur; ut loquitur CICERO Tusc. Disp. IV. 10. Ne vero hæc ab instituto nostro videantur penitus aliena, audiatur ICTUS SABINUS morbum definiens *Habitu* *cujusque corporis contra naturam, qui usum ejus ad id facit deteriore*, *cujus causa natura nobis ejus corporis sanitatem dedit.* L. I. §. 7. dig. de Edil. Edict.

§. XIV.

Plura inter se copulata concordant, si ad idem præstandum tendunt, Unde il-
& ex communi quodam fundamento possunt declarari, secus dif-
ferentia. *Variorum concordia*, seu *conspiratio in unum* dicitur PERFECTIO, *discordia* & contrarietas, IMPERFECTIO. Prior ex
omnimoda rei expletione, posterior ex quolibet defectu consurgit. *Unde il-*
Abit autem perfectio primum in *essentialem, naturalem & accidentalem* *ectio, aut*
(§. 10.) dein, prout vel uni, vel pluribus est adstricta fundamentis, *imperf-*
in *simplicem, & compositam*, ac demum in *privativam*, quæ rei existen-
tiam conservat, & *positivam*, quæ præter conservationem, rei ad-
huc aliquid adjungit. *Atque his perfectionum formis totidem im-*
perfectio generum respondent. *Adplicentur hæc regulæ ad varia*
corporis membra, & perfectane sit machina, vel imperfecta no-
testi judicari.

Imago est perfecta, si v. c. frons, oculi, vultus, ceteraque linea-
menta omnia in exemplari suo exprimendo concordant, alias est im-
perfecta. Quare SIMPLICIUS *Non prima tantum, ait, & media habe-*
re, sed extrema quoque proprium est perfectionis: ad EPIC. *Enchir. c.*
34. p. 176. Et CAJUS Id perfectum esse, dixit, quod ex omnibus fuit
partibus constaret. L. I. pr. D. de O. J. Ratio in homine perfectionem
essentialem, sanitas naturalem, doctrina accidentalem constituunt.
Dein horologium, quod horam tantum indicat accurate, habet per-
fectionem simplicem, quod si minuta, diem mensemque simul designet,
aderit perfectio composita. Patet porro tam essentialem, quam na-
turalem, perfectiones privativas, accidentalem vero positivam esse.

B

§. XV.

§. XV.

Nec non
bonum
malum-
que intel-
ligitur.

Inter *esse* & *non esse* medium nullum dari constat: quidquid igitur in Ente reperitur, vel ejusdem est expletio, vel non est, ac consequenter vel perfectum illud efficit vel imperfectum. Quum autem BONUM sit, *quod cum perfectione connectitur*, MALUM vero *id, quo posito adest imperfectio*, haud sane difficile est intellectu, omne quod in alicujus Entis, adeoque & corporis essentia aut affectionibus occurrit, vel bonum eidem esse, vel malum, nihilque excogitari posse, quod non ad alterutrum pertineat.

Sunt, qui perfectionem inter & imperfectiorem medium aliquod ponunt ob illam rationem, quod si ex pluribus assessoribus unus suffragium suum suspendat in alteram diem, hic neque consentire, neque dissentire dici possit. Verum enim vero etsi talis assessor stricte non dissentiat, neque consentit tamen; adeoque datur semper aliqua imperfectio, non quidem, ut ajunt, *contraria*, sed *privativa*, seu *remotiva*: quæ in perfectionis negatione consistit. vid. BAUMG. *Met.* §, 121. Sed & boni notionem pleniorum dederunt Recentiores, quam illa est apud CICERONEM, *Fin.* II. 2. ubi bonum definiri posse creditur, *Aux quod prodesset, aut quod juvaret, aut quod liberet modo*. Quoniam vero omne Ens existens perfectionem habet essentiali; quare *omne Ens bonum* metaphysice dicatur, patescit.

§. XVI.

Et (2)
quoad a-
nimam
genera-
tim.

Progredimur ad alteram animalis partem, scilicet animam, quo nomine generatim venire diximus Ens illud, quod sui rerumque extra se positarum sibi conscium est: Hujus eam vim esse experimur, ut res externas sensibiles sibi subjectas per quinque sensuum instrumenta diversimode repræsentet & percipiat, easque vel præsentem *sentiatur*, vel absentes, sed olim perceptas *imaginatur*, vel nunquam antea sensibus eo modo comprehensas *ingat*. Negari ergo non potest, percipiendi, imaginandi & ingendi facultates eidem inesse.

(a) Facultas percipiendi *sensus externus* dicitur, veluti cum CICERO *Sensus facit interpretes & nuntios rerum*, N. D. II. 56. & *satellites nature homini tributos*. I. de LL. 9. Ejus facultatis exercitium est *sensatio*, & quæ exin fit mutatio in anima, *Idea vel perceptio*. (b) Facultas imaginandi & ejus exercitium *imaginatiois* voce veniunt promiscue;

miscue; quæ vero inde sequuntur animæ mutationes, sunt *Imagines* secundum illud OVIDII Trist. III. El. IV. v. 59.

*Conjugis ante oculos sicut præseus imago est,
Illa meos casus ingravat, illa levat.*

(g) Denique facultas fingendi videtur vocari posse *Phantasia*, ejus exercitium *fictio*, mutationes animæ *Phantasmata* vel *figmenta*; ita AUGUSTINUS, *Alexandriam cum eldqui volo, quam nunquam vidi, præsto est PHANTASMA ejus: de Trinit. VIII. 6.* Sed Phantasiam pro imaginandi facultate, & Phantasma pro imagine usurpari passim videas; tum vero figmentum vocant *Phantasma fictum*. Sed etiam *sensus* nunc pro facultate, nunc pro organo sensorio, nunc pro ipsa perceptione sumitur. KOELFR. §. 26:

§. XVII.

Quæ in anima existit perceptio, cur sit, & cur talis sit, in motu Velintuitu^(a) ab objectis externis in aliquam corporis partem inducto rationem habet. Proinde sensus hisce semper subjacet regulis; ut si res externa non agant in sensuum instrumenta, nunquam oriri possint *Idea*, seu perceptiones, & contra, ut positæ in organis sensoriiis nullo morbo laborantibus mutationi necessario respondeat *Idea sensualis*. Ex quibus cum arctissima colligitur corporis & animæ Harmonia, tum certa magnumque usum habens fluit conclusio: *A quo non pendet causa, mutatio in sensuum instrumentis, ab eo nec effectum, perceptionem, pendere.*

Ita nemo videt, nisi lucis radii retinam tangant, & rei objectæ depingant imaginem: ubi vero lucis radii oculos pervaserunt medios, & objectorum imago delineata est in retina; anima non potest eam non percipere. Idem obtinet in reliquis sensibus. Tenenda igitur est regula: *Qui non est causa cause, non est causa causæ; ac vicissim.* Hoc modo se excusat OVIDIUS Trist. III. II. V. v. 59. & Trist. v. 103. seqq.

*Inscia quod crimen viderunt lumina plector,
Peccatumque oculos est habuisse meum.*

§. XVIII.

Sed & Phantasia ad eum se adtemperat modum: ut *præsentibus rerum* Vel (b) *Imaginibus quibuscunque aliæ, vel ante simul haustæ, vel iisdem similes, integræ aut pro parte, sive in vigiliis, sive somniis recurrere possint*; positæ igitur sensuum perceptionibus, quæ postea nascuntur

phantasmata, non semper queunt impediri. Et quoniam memoria fere omnis, seu facultas ideam productam agnoscendi, ex phantasia accessit; quidquid de hac traditur, ad illam quoque debet adplicari.

Sic si persona, quæ heri visa fuit in comœdia, hodie obviam fiat, facile totius spectaculi imago recurrit, sic vel nodus necti in sudario, vel papyri, ut hoc utar, frustulum in pixide poni solet, ut visis his signis idea cum iisdem conjuncta reproducatur: Ast

Humano capiti cervicem Pictor equinam

Jungere sivelet; ut perbelle Horatius, Art. poet. v. 1.

Is vanas species & Chimæras fingeret, Vid. & PLIN. Ep. V. 5.

§. XIX.

Quæ varie adjuvari ac impediri potest. **U**t vero plura, magisque perspicua præsto sint fundamenta, quibus tradendæ in progressu veritates innitantur, opportunum videtur, alias quasdam phantasiæ regulas ex Psychologia huc transferre. Sunt autem hæ: adjuvari imaginationem, si, quæ reproduci vult Idea, *clare*, vel *recenter*, aut *sæpius*, percepta sit: dein si perceptio eidem *socia* adjungatur, diversa autem sensatio, *quæ fortis sit*, vitetur; demum si ad illam non nisi *post habitas alterius generis Ideas debiliores*, revertatur, Modis porro contrariis instaurationem Ideæ debilitari, aut prorsus impediri liquet.

Inde lucem capiunt notæ studendi regulæ: Eo facilius quis domi prælectiones imaginatur. I. Quo clarius atque distinctius illas ante percepit. II. Quo citius eas recolit. III. Et quo frequentius lecta & audita revolvit juxta illud: *Repetitio est anima studiorum*. Siquidem posita sæpius ratione, rationatum quoque sæpius poni debet; atque huc spectant versus LUCRETII.

Nonne vides etiam guttas in saxa cadentes:

Humores longo in spatio percurrere saxa. R. N. IV. v. 1280.

Nec minus ex his intelligitur. IV. Cur in Geometria figura vires addat imaginationi; V. *Carmina* autem, *Secessum scribentis* & *oria querant*, ut ait OVIDIUS Trist. I. l. v. 41. ac proin VI. verum esse vetus adagium; *Aurora Musis amica*. Vid. BAUMG. Mer. §. 568. seq.

§. XX.

Vel (c) fa- **P**ræter memoratam agnoscendi facultatem nifum quoque, ac cultatis **n**atum in anima observamus, quo perceptiones alias producere, appetendi alias e contrario abigere molitur. Vim hanc suam anima quum **p**riore

priore exferit modo, tum *appetit*, quum vero posteriore modo determinat, *averfatur*. Habet igitur appetendi, & averfandi facultatem, cujus exercitatio vel appetitiones parit, vel averfationes, quæ *fenfitiva*, feu animales propterea dicuntur, quod a repræfentationibus fenfualibus, ideisque confufis proveniunt.

Igitur adpetebat Canis, qui

*Per flumen carnem dum ferret natans,
Lympharum in speculo vidit simulacrum sumi,
Aliamque prædam ab alio ferri putans
Eripere voluit PHÆDER. Fab. I. 4*

Contra averfabantur:

*Columba sæpe cum fugiffent milvium,
Et celeritate penæ viraffent necem. IDEM. I. 31.*

Utrumque tam appetitum, quam averfationem sic expreffit CICERO: *Natura, inquit, bestiis fenfum & motum dedit, & cum quodam appetitu ACCESSUM ad res falutares, a peftiferis RECESSUM. N. D. II. 12.*

§. XXI.

Poffe animam appetere, poffe averfari, fatis quidem expeditum est. Jam vero inquirendæ nobis funt cauffæ impellentes, five elateres, qui efficiunt, ut in actum erumpat hujusmodi potentia, & ut anima nunc ad rem unam accedat, nunc recedat ab altera, nec eundem femper modum exfequat. Atqui ab intima experientia quivis edocetur, *fenfualiter ac objecta species cujusquam est, appetere omne animal, quod bonum fibi futurum cogitat, averfarique contrarium.* Quæ appetitus regula non minore pollet evidentia, quam illæ aliæ de fenfatione, & phantafia fuperius adductæ.

Iftam boni & mali repræfentationes impellunt

Fieri igitur non poffit, ut, manente boni convenientis repræfentatione non adfit appetitus, aut, manente repræfentatione difconvenientis mali, non adfit averfatio. Aft fi definat repræfentatio; appetitus quoque vel averfatio ceffabunt. Quam regulam ita enuntiant CICERONIS verba: *Natura omnes ea, quæ bona videntur, fequuntur, fugiuntque contraria. & paulo poft: ut bona natura appetimus, fic a malis declinamus. Tufc. Q. IV. 6.* Contingit tamen, ut bonum sæpe non appetat animal. I. Si non cognofcit; unde ignoti nulla cupiditas. II. Si cognitum non prævidet. III. Si prævifum, ullo tamen fuo conatu exiftitum prorfus non præfagit. IV. Si fuam non refert; ideo non appetit fanus medicinam. V. Denique fi malum effe cogitat; quod poftremum eo frequentius ufu venit, quoniam ab ideis confufis

fulis appetitiones sensitivæ derivantur. Eadem est averfationum ratio. Vid. BAUMG. *Mer.* §. 665. *seq.*

§. XXII.

Variique
stimuli
naturales.

Si tamen insuper experimur, cuncta animalia ad aliquid adipiscendum, aut propulsandum citra cogitationem sæpissime stimulari: quemadmodum vehemens dilectio sui, sibi que similitum, nisus in pabulum & potum, vis repellendæ studium, fuga interitus, generis propagandi lubido, cura natorum, sempiternæ quietis impatientia ac curiositas, aliaque hujusmodi satis id comprobant, nemo utique negaverit, esse propensiones quasdam animæ innatas, ante omnem rerum usum, quum ex iis potius usus proficiscatur; quæ porro *sensum internum*, dein cogitationem boni vel mali, & demum appetitum vel averfationem progignant, quæque ideo *conatus essentielles, inclinationes congenitæ, instinctus intrinseci, stimuli naturales, prima natura, & intus monstrata* adpellantur.

Quoniam experientia magis quam ratiocinio hic agitur, ad auctoritatem quoque licebit provocare. Hos autem stimulos cum præclare docent GROTIUS I. c. 2. §. 1. CUMBERLANDUS II. 20. THOMASIVS *Fund.* I. 1. §. 120 126. KOELERUS §. 163. BURLAMAQUIVS I. II. 2. & II. III. 1. *seq.* COCCEJUS §. 44. DARIESTIUS §. 26. SCHMAUSEN I. 10, & II. ANT. GENUENSIS I. 3. ACHENWALLUS §. 14. tum etiam ARISTOTELES *Phys.* II. 8. & CICERO passim. Et hic quidem (a) animal diligere se, *Infixum esse, ait, in ipsa natura, comprehendique suis cujuscunque sensibus, ut contra si quis dicere velit, non audiat.* Simulque quod obstare videbatur, *refellit. Fin. V. 10.* (b) De stimulo cibi v. *idem Fin. V. 9. Off. I. 4.* (c) De defensione eleganter HORATIUS dixerat *Serm. II. 1. v. 52.*

Dente lupus, cornu taurus petis. Unde nisi intus Monstrarum?

v. CICERO *Fin. V. 9.* & quæ distinguit q. MUCIOS in L. I. §. II. D. *si quadr. pauper.* (d) De fuga interitus v. CICERO. *Fin. III. 5.* (e) De procreatione & educatione natorum *idem Off. I. 4.* cum L. I. §. 2. D. de *F. & F.* (f) De quietis impatientia & curiositate v. CICERO. *Fin. V. 18. & 20. & Fin. III. 5.* ADDERLIN. H. N. VIII. 25. SENECA. *Benef. L. 3. Ep. 2, 21.*

§. XXIII.

Multum sane ad ea, quæ quærimus, firma naturalium propensio- Cum pro-
 num comprehensio profecerit. Convenire enim omnium ant-
 mantium essentia ac conservacioni, bonasque adeo esse probe in-
 telligimus; quod, quanquam dubitationem non habet, tamen con-
 genitas inclinationes ab illis, quæ primo post nativitatem ex sen-
 suum externorum perceptionibus oriuntur, summa cautione discer-
 ni oportere ii etiam agnoscunt, quibus ceteroquin stimuli naturales
 in tradenda hac doctrina utramque faciunt paginam.

Quantum interfit pro scopo nostro naturales stimulos contemplari,
 argumento esse potest, quod uterque COCCEJUS *Differ.* X. §. 7. lit.
 E. illis utatur, ad probandam hanc disciplinam, eorum usum vere
 in concipiendis naturæ regulis negligi posse neget KOELERUS *Ex.* §.
 163. omnia fere ab iis duci tradat ERNESTI §. 6. & 15. dein ex his præ-
 sentia disciplinarum systemata in plurimis emendari posse judicet
 GENUENSIS *Mer.* II. *prop.* 44. Iisdem denique totum suum ædifi-
 cium superstruat SCHMAUSIUS c. III. Cum tamen veros a spuris di-
 stinguendos etiam postremus inculcet; c. I. §. II. ne alias Ebrio-
 rorum aut Mœchorum cupiditates, vel pudor arbitrarius pro naturæ
 instinctibus venditentur; quænam in specialibus materiis adhibenda
 sit obrussa, infra ostendemus.

§. XXVI.

Quo plures obijciuntur sensibus causæ aliquid sumendi, vel rejicien- Quomodo
 di, eo major fieri debet adpetentia, vel aversationis sensitivæ appetitio
 gradus, potest vero alterutra crescere adeo, atque augeri, ut sola aut aver-
 dominetur, & plane evanescat contraria. Vehementior hujusmo-
 di animæ commotio ex Ideis confusis orta, seu prædominium appetitus, affectus
 vel aversationis sensitivæ, AFFECTUS & perturbatio dicitur. Possi-
 bile igitur est, ut appetitio vel aversatio sensitiva in affectus & per-
 turbationes abeat.

Effrenatum fieri appetitum posse expertus est Adolescens, quem sic
 loquentem induxit PLAUTUS *Cistell.* II. sc. I. v. 4. *Faktor, crucior,*
agitor, stimulos, versor in amoris rota miser, exanimor, feror, differor,
distrabor, desipior, ita nullum mentem animi habeo. Crescere vero aver-
 sationem sensit alter apud TERENCEM. *Me miserum!* clamat, *vix*
sum

sum compos animi, ita ardeo iracundia. Adolph. III. sc. 2. v. 12. Non omnis igitur appetitio, vel averfatio sunt affectus, ut THOMASIO visum I. I. §. 89.

§. XXV.

Et quæ horum sint radices.

Acriores concitationes in appetendo, *grati* & jucundi, in averfando *ingrati* & molesti sunt affectus. Horum etfi variæ sunt partes, omnes tamen ex aliquot præcipuis radicibus fibratum more nascuntur. Quum enim omnis appetitio sit vel boni impetrati *Voluptas*, vel boni venturi *Desiderium*, *Libido*, & omnis averfatio vel mali præsentis *Tadium*, *Ægritudo*, vel mali futuri *Metus*, sequitur cunctos affectus, voluptatis, libidinis, ægritudinis & metus prædominio contineri, atque esse genera quatuor, *Gaudium* seu lætitiã, *Cupiditatem*, *Tristitiã*, ac *Terrorem*.

Partitio hæc affectuum jam inter antiquissimos Philosophos recepta est. Sic AGATHO in ἀδελφ. Τὴν ἡδονὴν, ἐπιθυμίαν, λύπην, φίσον. Et HORATIUS: *Gaudeat an doleat, cupiat, metuatque*, I. Ep. 6. tum VIRGILIUS *Æn. VI. v. 733.*

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.

Quando vero THOMASIO affectus omnes ad cupiditatem, avaritiã, & ambitionem reducit, §. 127. 599. de iis tantum, qui ex libidinis prædominio pro diversitate objectorum nascuntur, capiendus est.

§. XXVI.

Sæpe anima est indifferens; aliquando in æquilibrio.

Quoties anima neque in rem quandã propendet, neque ab ea abhorret, ad illam INDIFFERENS esse dicitur. Adest itaque hæc indifferentia, quando rem talem vel plane non cogitat, vel cogitat quidem, sed non ut bonam sibi, vel ut malam. Quare nec averfatio in sola appetitionis privatione consistit, nec appetitio in nudo averfationis defectu. Sed etiam ab indifferentia differt æquilibrium, in quo stat anima; si pares aliquid ad se relatum optandi, æque ac vitandi rationes videantur.

Leporem nondum perceptum nec sibi nec domino venatur vertagus acer, sed neque aspernatur: En indifferentia ob cogitationis defectum? Dum vero Leporem persequitur, equos, boves, capellas, arbores, fontes percipit, ad se tamen non refert, ut bonos, vel malos;

los; indifferens est, quia hos ad se pertinere non cogitat. Quod si currens canis ad bivii caput pervenit, feram utrinque olfecit, cursum sistit paulisper, tum stat in æquilibrio.

§. XXVII.

Urum adhuc superest, quod de facultatibus, quæ brutis atque hominibus communes sunt, addamus. Possè nimirum animalia habitas perceptiones, imaginationes, appetitus, & affectus diversis quibusdam fonis, signisque manifestare, ac propterea *Loquelam* iis merito vindicari. Proximum vero est, ut facultates strictim delibemus solius animæ humanæ proprias. Fluunt autem hæ ex animalis rationalis notione, ac earum ope objecta non modo ut sensibilia, verum etiam ut insensibilia nobis repræsentare, & appetere valemus. Hinc primæ illæ *inferiores* seu ignobiles, istæ vero *superiores* ac nobiliores salutantur.

Exempla loquelæ nobis offerunt canes venatici, cum perdices persequuntur; gallinæ domesticæ dum quæ gignunt, pullos vocant, & dum dulce canit Philomela; v. G. A. BOUGEAUTE *Amusement philosophique sur le Langage des Betes*. Sed non enuntiant animantes nisi res singulares, individuas & quæ cadunt sub sensus. Entia enim universalia v. c. naturam, perfectionem sibi repræsentandi non habent potestatem. Perquam idonee CICERO: *Sed inter hominem, & belluam hoc maxime interest, quod hæc tantum, quantum sensu movetur, ad id solum, quod adest, quodque præsens est, se accommodat, paululum admodum sentiens præteritum aut futurum.* Off. I. 4.

§. XXVIII.

Id nimirum homini tributum à supremo DEO, ut non cogitare modo, quod & bruta faciunt, sed etiam ATTENDERE, seu cogitationes suas ad unam rem ita transferre, ut illam ab aliis abstrahat, licet simul perceptis; tum REFLECTERE, hoc est objecti, ad quod attendit, partes membratim perlustrare, & considerare; ac porro, quid singulæ hæ partes separatæ cum aliis entibus commune habeant, INTELLIGERE, vel quod idem est distinctas rerum ideas & notiones universales consequi possit, quas humanæ mentis potestates & exercitationes *attentionis, reflexionis, & intelligentiæ*, seu intellectus in specie vocabulis designant.

C

Cum

Cum hominem abstrahimus, ut obvio utamur exemplo, a plantis, brutis, statuis & lapidibus, ad eum attendimus; ubi vero singulas hominis partes investigamus, v. c. corpus, animam, varios corporis motus, variasque potentias, reflectimus: tandem quando, investigatione hac instituta, corpus & animam, aliasque partes a se invicem discernimus, contingit, ut per associationem Idearum alia etiam corpora animata, & inanimata, & alias animas brutorum, hominumque nobis repræsentemus; quod si notas istas differentiales corporis, id est, an sit inanimatum, vel inanimatum, & animæ, an sit bruti, vel hominis abstrahimus; Idæ corporis, & animæ nascuntur distinctæ, & universales; sicque exercemus intellectum in specie. Hac enim voce alii totam facultatem cognoscendi superiorem, alii v. c. Puffendorffius I. 1. 3. Thomafius, I. 1. 7. Burlamaquius I. r. §. 6. & 8. etiam inferiorem denotant, Sed. v. WOLF. *Psych. Emp.* §. 275.

- §. XXIX.

Deinde
Ingenium
ratio, at-
que judi-
cium.

Præcipue autem in eo excellit animæ humanæ dignitas, quod INGENIO, RATIONE, atque JUDICIO instructa est. Quæ facultates, teste proprio cujusvis sensu, diversimode se se exerunt; & Prima quidem, universalibus rerum notionibus per intellectum formatis, similitudines earum observat; Altera nexum quoque seu dependentiam unius ab alia, causas, & consecutaria perspicit; Tertia vero, quæ res alteri quasi subjecta sit, vel non sit, intelligit, atque ideas diversas inter se componit. Inde vero perspicuum est, hæc animi vires ad eum omnes scopum contendere, ut rerum inter se repugnantium sive FALSITATEM; & a repugnantia vacuitatem, uno verbo VERITATEM deprehendamus.

Equidem aliquando omnes mentis potestates appellantur, uno Ingenii nomine, CICER. *Fin.* V. 13. Inprimis tamen Poëtis tribuitur ingenium. VELL. PATERC. H. R. L. c. 5. & 7. nec non Historionibus; atque Piætoribus propter acute jocoseque dicta, plautinos sales, tropos, colores, gestus, quibus rerum exprimunt similitudines. Quære SALLUSTIUS pro negotiis, quæ ingenio geruntur, memoriam rerum gestarum exigit, ut ad similitudinem majorum Virtus attendatur. Jug. C. IV. PETRONIUS Cocum vocat ingeniosum; qui de bubula piscem, de lardo palumbum, de perna turturem facit, quod rerum similitudinem adsequitur. Satyr, c. 70. Rationis notio eadem est veteribus, uti probat locus CICERONIS: Homo, ait, quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat. rebusque

bisque presentibus adjungit, atque annectit futuras. Off. I. 4. *Judicium quoque ab ingenio, & memoria distinxit* PLINIUS Ep. VI. II.

§. XXX.

Quicumque volet se ipsum, atque alios homines paulisper scrutari, non ibit inficias, se quidem aliquando, cur aliquid repugnantia vacuum sit, vel non sit, id est veritatum vel falsitatum rationem sufficientem ostendere posse, aliquando non posse. Prioris generis cognitio CERTA est, posterioris INCERTA. Præterea animadvertet; homines multos, sive ob naturalem *maturæ ætatis*, dein *sana mentis*, atque *institutionis* defectum, sive ob superveniens *somni*, *ebrietatis*, aliusve *morbi* impedimentum, sufficiente rationis usu defitui, omnes vero ob humanæ intelligentiæ circumscriptionem innumerarum rerum cognitione carere, & non paucas concipere ideas ab objecto discrepantes. Certa rei cognitio parit EVIDENTIAM, incerta OPINIONEM, absentia cognitionis dicitur IGNORANTIA, Idem vero dissimilitudo cum objecto ERROR. Hæc si cum supra traditis conferantur, liquebit, evidentiam esse mentis perfectionem; opinionem vero, multoque magis ignorantiam & errorem imperfectiones.

Quibus evidentiâ perfectionem, opinio, ignorantia, error imperfectionem afferunt.

Nemo sanus est, & cogitans, cui certa ac *evidens* non sit propria existentia. Contra quæ de commercii modo inter animam & corpus a Philosophis traduntur, aliud non sunt quam *opiniones*. Quis vero res a nobis *ignoratas* enarret! ut enim cætera prætermittam omnia, quot sunt, qui corporeæ suæ machinæ partes, & structuram intelligant? Sed & *errores in falsis præceptionibus & judiciis* oriri quotidie quamplurimos tota mundi docet historia: quoniam, ut ait CICERO: *Cujusvis hominis est errare*; addit tamen, *Nullius nisi insipientis in errore perseverare.* Phil. XII. §. 2.

§. XXXI.

A Superiore cognoscendi facultate superior quoque appetendi factum (b) in cultas pendet: quippe quæ in eo sita est, ut homo res intelligentiæ, rationis, atque judicii usu, vel vere, vel etiam falso comprehendere valeat, aut averfari. Vocantur hæc potentie VOLUNTAS *in specie*, & NOLUNTAS, Latinis *declinatio*; actus vero voluntatis *volitio* est & noluntatis *nolitio*, sive appetitus, aut averfatio

C 2

rationa-

rationalis, latius sumtus. Velle igitur & nolle, cum aliquo rationis usu ita conjunctum est, ut primum sine altero ne cogitari quidem possit.

Etiam ARISTOTELI voluntas est *μετὰ λόγου ὄρεξις*, *Conjunctus cum ratione appetitus*. I. *Rhet.* 10. Nimis arcte vero sumebant Stoici voluntatis vocabulum, eam enim putabant *in solo esse sapientem*: CICERO *Tusc.* VI. 6. Sed ab iis recte recessit WOLFIIUS *Pfych. Emp.* §. 886. & definit appetitum rationalem, *Inclinationem animæ ad objectum pro ratione boni, quod in eo inesse distincte cognoscimus, vel nobis cognoscere videmur.*

§. XXXII.

Hæc agere nequeunt sine momentis. **Q**uemadmodum facultas appetendi generatim, non nisi boni repræsentatione ad appetitum, & repræsentatione mali ad adversationem determinatur, (§. 21.) ita & voluntas quoad facultas est, nihil per essentiam suam habet, quam ut se inclinare in alterutram partem possit; aliquam igitur sufficientem rationem accedere oportet, quæ voluntatem ad volendum aut nolendum impellat. Hæcque ratio sufficiens volendi aut nolendi nominatur *ΜΟΤΙΥΜ*, seu *momentum*. Ex quibus planum est, cur anima ad bonum & malum distincte quidem cognitum, sed quod sua nihil censet interesse, indifferens quiescat (§. 26.) curque boni tantum convenientis judicium, volitionis, & judicium disconvenientis mali, nolitionis sint momenta. (§. cit.)

Res hæc tota illustrari potest, si animam *libræ*, dein *lanci dextræ* facultatem appetendi, *lanci sinistræ* facultatem averfandi, ponderibus vero impositis momenta comparemus, uti enim *libra sine pondere* quiescit indifferens, & si geminæ lanci pondera sint æqualia, anceps stat, & in æquilibrio; pondere autem uni lanci tantum, vel majore imposito, in eam, quæ præponderat, partem deprimitur; idem quoque in anima fieri observatur, quæ sine motivis, aut si motiva sint æqualia, nec velle potest, nec nolle. v. CICER. *Fin.* V. 10. *in fin.* & *Acad. Quest.* IV. c. 12. Positis vero motivis præponderantibus volitionem, aut nolitionem elicere, & si unum appetit, ejus contrarium averfari debet. Inde vero ulterius colligimus, quænam (a) sint volendi, & nolendi requisita, dein, (b) quare velle, & non nolle, atque adeo nolle, & non velle, distinguantur, v. L. I. §. 3. D. *Trib. Al.* demum (c) a vero profus aberrare THOMASII opinionem docentis: *Intellectui quid bonum videri, quia id voluntas appetit; & sic volitionem cognitione boni esse priorem.* *Fund.* I. c. I. §. 46. seq.

§. XXXIII.

§. XXXIII.

Quoniam hominum sensus non modo, sed etiam ratiocinationes ^{Quæ vera sunt aut opinata.} atque judicia erroribus sunt obnoxia, (§. 30.) sæpius bona vel mala nobis esse opinamur, quæ vere talia non sunt. Ita intelligimus tam bona quam mala in *VERA* & *OPINATA* seu *apparentia*: momenta vero in *genuina*, quæ veritate, & *spuria*, quæ falsa opinione nituntur, recte distribui. Hinc bona opinata ad vera mala, & mala opinata ad vera bona pertinere, & porro malum a nobis non nisi sub specie boni appeti, & bonum tantum sub specie mali declinari; denique illas solummodo volitionum & nolitionum formas proprie rationales esse appellandas, quæ vero rectoque boni mali-que judicio congruunt.

Vere cecinit **PERSIUS**:

Mille hominum species, & rerum discolor usus,

Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno. Satyr. V. v. 52. seq.

Quot non sunt, qui de perfectione intellectus parum solliciti & attentionem fugientes *Bonum orium conterunt socordia. SALUST. Cat. 4.* quot non contra, qui cibo ac potui indulgentes immodico, integritatem perdunt valetudinis? Anima igitur, ut advertit **SIMPLICIUS ad Epist. Euch. c. 34. p. 184.** *Suapte voluntate, alias verum bonum amplectitur, alias imaginarium: quia nimirum bonum esse arbitratur. Unde illud: Nemo gratis malus.*

§. XXXIV.

Ubi rei perfectio, vel imperfectio diversos habet gradus, ibi major quoque & minor tam boni, quam mali quantitas concipi potest; fac autem minus bonum majoris esse impedimentum, tunc plus imperfectiois rei adferret, quam perfectionis: fieret igitur *comparative malum*. Fac contraria ratione minus malum, quod malum majus excludit, eritque illud *comparative bonum*. Qua de causa mirum non est, animam id, quod ut bonum minus cogitat, averfari tanquam comparative malum, & quod ei malum minus videtur, appetere utpote comparative bonum. Quod si bonum minus arripiat præ majori, aut malum minus præ majori declinet, motiva sectatur spuria, & bono malove impellitur pro parte opinato.

Ita bonæ sunt exercitationes, quibus diversa corporis membra agilitatem consequuntur: at fiunt comparative mala, si ingenii & rationis exercitationem impediunt. Nam proprie bona dici non possunt, quæ plus incommodi, quam commodi habent. L. 83. D. de V. S. Contra mercium e navis projectio in mare mala est, sed si navis aliter servari nequeat, fit comparative bona; quo pertinent verba THOMASII Fund. I. c. 1. §. 87. Bonum totius est verum bonum, bonum partis totum destruens est verum malum, seu bonum adparens. Accedit CICERO de LL. III. c. 10. Sed est iniqua in omni re accusanda prætermissis bonis malorum enumeratio - - Ego fateor in ista potestate (Tribunatus) inesse quidam mali, sed bonum, quod est questum in ea, sine isto malo non haberemus, & QUINTIL. VII. c. 4. In comparatione malorum boni locum obtinet levius.

§. XXXV.

Quando **U**su persæpe venit, ut quod semel voluimus, iterum velimus, nec non ut rei aliqujus appetitum sensitivum rationalis etiam appetitio subsequatur, & porro hæc novum sumat incrementum: sed fieri quoque solet, ut volitio una, alteri volitioni sit contraria, & ut appetitio sensitiva, appetitioni rationali adversetur: igitur in superiore specie, quum plures appetitiones ad idem tendant obtinendum, si & cætera concurrant omnia, existet perfectio, (§. 14.) at in specie posteriore, quoniam appetitiones ex eodem fundamento non possunt explicari, erumpit imperfectio. Idem ipsum de aversationibus sensitivis & nolitionibus est dicendum.

Ponas me venæsectionem, quam bonam ante judicaram, iterum adpetere, & volitiones consentient. Ponas porro vinum, olim meo gustui gratum, ad digestionem promovendam mihi cæcis præscribi, & adpetitio naturalis crescet per sensitivam. Quod si, ut loquitur Phormio apud TERENTIUM, Nolo, volo: volo, nolo rursus, cedo sæpe, quod dictum, indictum est, Phorm. Act. V. Sc. 6. v. 56. volitiones, & nolitiones, dissentiant. Denique quando de se fatetur Medea,

Si possem, sanior essem,

Sed trahit invitam novam vis, aliudque cupido.

Mens aliud suadet, video meliora, proboque!

Deteriora sequor - - OVID. Met. VII. 19.

Appetitus sensitivi & rationalis eleganter expressit pugnam. Vid. Div. PAULUS Rom. c. VII. v. 23. Sc. VIII. Ceterum ex his nondum satis patet, quænam sit appetitus, ac aversationis perfectio. Id modo demonstrasse sufficiat, posita volitionum, aut nolitionum contrarietate, perfectionem exulare.

§. XXXVI.

§. XXXVI.

Varias fieri hactenus vidimus in homine mutationes, quæ si in illo ipso rationem habent sufficientem, **ACTIONES**, si in alio **PERPES-** Definitur actio in-
SIONES appellantur. Item actiones aliæ *externæ* sunt, quæ a motu terna ex-
organorum corporis, aliæ *internæ*, quæ a sola vi animæ, aliæ *mixtæ* terna, mixta,
quæ ab anima & corpore simul proveniunt. Quoniam igitur id ho- perpeffio,
mini **POSSIBILE** est generatim, quod nullam in eo ponit repugnantiam, possibili-
& in specie physice possibile, quod viribus ejusdem haud repugnat, litas, seu
seu cujus existentia præstandæ ejus vires sufficiunt; potentia vero facultas
agendi quod physice possibile, *facultas agendi physica* vocatur; evi- agendi.
dens est competere homini etiam qua animali, physicam innumeras
actiones agendi facultatem.

Cogitare, attendere, reflectere sunt actiones *internæ*; Spiritum ducere, crescere, sudare, *externæ*; edere, bibere, ambulare, librum legere, *mixtæ*. Ast in forum rapi obtorto collo, gladio transigi, sunt *perpeffiones*. Et quoniam homo bonum verum sub specie mali sæpe averfatur, ac malum verum sub specie boni appetit, utique id ei est physice possibile. v. WOLF. *Tb. N. §. 932. seq.*

§. XXXVII.

Ex *possibilis* definitione intelligimus, id esse **IMPOSSIBILE**, quod non Nec non
caret repugnantia, & hinc physice seu naturaliter impossibile, impossibili-
quod viribus nostris repugnat, seu ad quod efficiendum vires no- le, neces-
stræ non sufficiunt. Cujus contrarium est impossibile; sive quod sarium,
non potest non esse, id **NECESSARIUM** nominatur; igitur oppositum contin-
tu physice impossibile est physice necessarium; quod vero nec gens.
impossibile est, nec necessarium, sed ita possibile, ut ejus contrarium
quoque respectu virium nostrarum fieri possit, illud fortuitum ac in
potestate nostrâ positum est seu *subjective* **CONTINGENS**. Ex his patet
necessarium unico tantum, contingens vero duplici modo posse de-
terminari.

Coelum digito tangere homini est physice impossibile, ast mori eidem physice necessarium. Regulas, quibus natura hominis accommodatur, addiscere; non est physice impossibile; nec tamen physice necessarium; qui enim prælectionibus nostris interfunt, experiuntur, posse

posse se huic studio vacare, aut non vacare. Id igitur in cujusvis potestate positum est, ac *subjective contingens*.

§. XXXVIII.

Necessitas **U**trumque tam impossibile, quam necessarium vel *simpliciter tale est*, simplex, & cum adjunctione, interior, ac exterior, vel solum *hypothetice*, & *cum adjunctione*, si nimirum quid aliud adipisci, aut effugere velimus. Quæ simplex & absoluta est necessitas, iterum vel a propria nostra constitutione trahit originem, vel solum ab alia effectrice causa extra nos existente. Illa necessitas dicitur *interior*, hæc *exterior*, sive coactio physica in specie. Itaque tam necessitas interior, quam coactio physica contingentiam subjectivam prorsus excludunt, quæ tamen contingentia de impossibilitate vel necessitate hypothetica negari nequit; nisi cum aliqua exceptione.

Necessitatem simplicem describit CICERO, *Cui nulla vi resisti potest, quæ neque mutari, neque leniri potest*: eamque paulo post sic declarat: *Homines mortales necesse est interire sine adjunctione; ut cibo utantur, non necesse est, nisi cum illa exceptione: extra quam si nolint fame perire, de Inv. II.* Quod si quis morbo correptus, quem apoplexiam vocant, humi cadat, necessitate *interiore* agit; si vero cadat ab altero percussus, necessitatem patitur *exteriorem*, seu coactionem physicam.

§. XXXIX.

Principium **P**incipium generatim definiunt esse id, quod rationem alterius in se continet, (§. I.) atque ita distribuunt, ut aliud faciant principium *possibilitatis*, aliud *existentiæ*, aliud cognitionis. Ex primo quare, & quomodo aliquid sit possibile, ex altero quare aliquid fiat, existatque, ex tertio denique, quare quid nobis ita notum sit, perspicitur. Huic divisioni duas adhuc adjiciunt; ut inprimis omne principium vel sit in eadem ipsa re, in qua illa reperitur, quæ ex principio pendet, *intrinsicum*, vel extra eam rem, *extrinsicum*. Dein vero principium existendi sit vel *efficiens*, vel *removens*, illud, quod rei ipsius est causa, eamque producit, hoc, quod solum tollit impedimentum.

Ita DEUS principium est mundi, tam *possibilitatis*, vel quod idem est *essendi*, quam causa & Principium syntheticum seu metaphysicum existen-

existentiæ, sive realitatis, actualitatis, existendi, *secundum*. Contra a contemplatione hujus universi Creator infinitus agnoscitur; est ergo mundus principium analyticum, vel logicum cognitionis DEI, sive *cognoscendi*. Canis porro est principium *intrinsecum* latratus. Sculptor principium *extrinsecum* statuæ. Tandem sol est Principium *efficientis* lucis; qui vero valvas aperit obductas, principium *removens*. V. ARIST. *Met. IV: c. I.*

§. XL.

Facultas Entis per principium efficiens intrinsecum aliquid agendi sine externa quadam vi, est SPONTANEITAS in sensu lato: illa vero spontaneitas, quæ simul ad actiones physice & subjective contingentes, id est tam ad unum possibile, quam ad alterum ejus contrarium competit, cum ad nullum eorum per essentiam determinatum est, spontaneitas in arctiore significatione, vel etiam NUDUM ARBITRIUM appellatur: quoniam igitur animam prima illa physica facultate agendi pollere ostendimus, (§. 36.) absurdum foret eadem latioris generis spontaneitatem denegare. Gaudet anima spontaneitate.

Ampliolem hanc spontaneitatis significationem amplexus est cum Aristotele CHR. WOLFIUS, eamque rebus quoque inanimatis tribuit, *Psych. Emp. §. 933*. Sane ignis sponte moveri dicitur, & VIRGILIUS.

*Arboribus, ait, varia est natura creandis,
Namque alia nullis hominum cogentibus ipsæ*

SPONTE sua veniunt. Georg. II. v. 10. seqq.

Ideo ICTI fructus sponte natos ab illis contingunt, qui adhibita Coloni industria producuntur. HUBER. *ad Just. II. tit. I. §. 46.*

§. XLI.

Verum & altera spontaneitatis specie, sive arbitrio, cum primis in attentionis, & reflexionis usu animam gaudere, & sua quemvis do- arbitrio cet experientia & facili negotio demonstratur. Si enim attendere & reflectere, cum id agimus, nobis non esset physice & subjective contingens, sequeretur, ut non attendere & non reflectere sit physice impossibile; hinc ut attentionis actus vel necessitate interna per animæ essentiam, vel necessitate externa seu coactione physica determinentur. Ast neutrum accidit: non necessitate intestina, liqui-

D

dem

dem hi actus salva animæ essentia atque natura, augeri, minui, imo & prorsus non inesse possunt: (§. 28.) non coactione physica, quoniam in nobis ipsis fit attentionis & reflexionis exercitatio, & porro hæc in actionum genere continetur. (§. 36.) Quæcunque vero hominis mutatio, cujus ratio sufficiens est in coactione physica, nullam in nobis causam habet, sed in externa tantum vi, (§. 38.) atque adeo non ad actiones, sed ad perpeffiones pertinet.

Ex his adparet: (a) Spontaneitatem nobis non actum designare sed potentiam, qua & tunc præditi sumus, cum prorsus nihil ex arbitrio agimus. (b) Deinde non omnia, quæ ab homine sponte fiunt, fieri etiam arbitrarie. Ita homines æque ac plantæ crescunt sua sponte quidem, sed physice necessario; quoniam hæc mutationes absolute & in se fortuitæ, subjective tamen seu respectu virium agentis, & in iisdem circumstantiis contingentes dici nequeunt; contra sedemus, itamus, ambulamus, oculos claudimus, aperimus, sponte & fortuito, quoniam per corporis structuram utrumque fieri potest. Semferant hæc veritatem Epicurei, siquidem ut Atomorum doctrinam cum animæ arbitrio conciliarent, ad feminum declinationem recurrerunt. Sic LUCRETIUS:

Sed ne mens ipsa necessum

Inestimum habeat cunctis in rebus agendis,

Ei devincta quasi cogatur ferre, patique,

Id facit exiguum clinamen principiorum, de N. R., II. 289.

§. IX.

In actionibus in intellectus & voluntatis.

Quemadmodum sine attentione, ac reflexione neque intelligere, neque ratiocinari, neque judicare quisquam potest, (§. 28.) ita & intellectus, rationis, atque iudicii usus ad operationes voluntatis & voluntatis præsto esse debet. (§. 31.) Quoniam igitur anima interne necessitari, aut physice cogi nescia, sponte attendit & reflectit; (§. 41.) consequens est, ut nec intellectus, ratio & iudicium hinc nec voluntas & declinatio interiori necessitati aut coactioni physicæ subesse possint, sed omnes harum facultatum actiones ad spontaneitatem, atque arbitrium referendæ sint.

Nulla vi unquam efficies, ut quisquam Xantippen quandam sædissimam appetat, vel viperam venenatam; & contra matrem sibi carissimam aversetur. Id confirmat WOLFIUS *Psych. Emp.* §. 927. exemplo Th. Campanellæ, qui per quadraginta horas in durissimam quæstionem datus

datus eo adigi non potuit, ut se perduellionis reum confiteretur. Quid, quod tot Martyrum millia omni potius tormentorum genere dilaniari voluerunt, quam Diis immolare? Vere igitur **SENECA**:
Cogi qui potest, nescit mori. Hercul. fur. v. 425.

§. XLIII.

Id equidem fallere posset incautos, quod sæpe vel ob illatos corpori cruciatus, vel ob mali alterius imminentis trepidationem priori appetitui, appetitus posterior refragetur. Verum inde non aliud evincitur, quam flexibilem esse, ac mutationi obnoxiam voluntatem, eamque malum minus in se odio habitum, ad effugienda tamen mala majora tanquam comparative bonum sponte sua amplecti; quare appetitionem non coactio physica, sed ipsa voluntas producit propter novum momentum sibi suppeditatum a coactione *secundum quid* seu cum adjunctione; quæ utique non tollit contingentiam; (§. 34.) quidquam enim semper est in pectore, quod contra pugnare atque ob stare possit.

Resistitur, quod obijci posset.

Fac adolescentem minis, atque verberibus compulsum thema aliquod memoriæ mandare; propterea coactionem physicam non patitur memoria, sed sua adhuc vi agit. Eadem est voluntatis ratio. Nec obstat vulgata regula *Coacta voluntas, est etiam voluntas. L. 21. §. 1. D. quod Met. Caus.* Non enim ad coactionem physicam, sed ad coactionem secundum quid pertinet. Rem acute exponit **EPICTEtus** apud **Arian.** l. 17. *Qui mihi mortis metum obijcit, cogit me, inquit? Profecto non id, quod obijcitur, sed illud, quod prestare tibi videtur, aliquid istius modi committere, quam oppetere mortem. His igitur etiam sua se cogit opinio, hoc est, voluntas voluntatem.*

§. XLIV.

Postquam in superioribus confectum est, hominem animal esse ratione præditum, & intelligentia (§. 28. 29.) ad varias actiones sponte ac ex arbitrio edendas aptum, (§. 40. 41.) porro ita comparatum, ut nihil nisi sub specie boni, seu quod præ se fert perfectionem, & hinc placet, appetat, nihil nisi sub specie mali, seu quod præ se fert imperfectionem, adeoque displicet, aversetur (§. 42.): dubium non est, quin homo, quidquid agere, vel non agere sibi in *hisdem* circumstantiis contingens est, illud quoque in suspensio habe-

Gaudet & libertate,

re, tum ex omni parte prius perlustrare, ac quid cum eō connexum sit perspicere, deinde quod maxime placet velle, & quod maxime displicet nolle, consequenter unum alteri præferre, id est eligere, possit. *Est facultas mentis proprium arbitrium ope rationis determinandi*, seu ex pluribus possibilibus, quæ sint ad eligendum proposita sponte eligendi id, quod maxime placet, vocatur LIBERTAS, vel *liberum arbitrium*; palam igitur est, libertatem esse humanæ menti attributam.

Consentit in definienda libertate D. THOMAS, qui *Part. I. Q. LXXXIII. Art. IV. Liberum arbitrium*, inquit, *nihil aliud est, quam vis electiva*; & *I. 2. Q. 17. Art. I. ad 2. Radix libertatis est voluntas, sed sicut causa est ratio*. Tum *Q. XXIV. de verit. Art. II. Totius libertatis radix est in ratione constituta*. Nec aliter se ipsa WOLFIUS *Phyc. Emp. §. 941. & LOKIUS de Intell. II. c. 21. §. 8.* Atque in eum sensum trahi potest definitio data a Cicerone; quod sit *Potestas vivendi, ut velis. Parad. V. 1.* Sunt igitur duo requisita libertatis, alterum: *Arbitrium* cui inest *spontaneitas* late sumta & *conringencia subjectiva*; alterum *Ratio* seu *Intelligentia*; ut nimirum in potestate agentis positum sit, adhibito usu rationis se se ad agendum determinare. Attendamus ad illos, qui certum eligunt vitæ genus, & ea requisita a se *invicem distincta* concurrere deprehendimus.

§. XLV.

Quod ulterius declaratur.

Nec adfertam modo hominis libertatem infringit ineluctabilis illa necessitas, qua tam intellectus res, ut se se exhibent, percipere, (§. 17.) atque evidentie assentire, quam voluntas in bonum inclinare, & malum respuere, (§. 21.) simulque ab impressionibus pendere coguntur. Quod enim intellectum attinet, est adhuc in hominis potestate ad res evidentes longius attendere, reflectere, animum ab iisdem avertere, aliasque contemplari; res vero obscuras, aut minus evidentes penitus investigare, nova certæ cognitionis argumenta conquirere, aut totam illam considerationem in aliud tempus differre. Intuitu vero voluntatis, trahitur ea quidem ad bonum generatim, & a malo generatim declinat, sine ullo arbitrio, bonis autem vel malis singularibus non aliter afficitur, quam ut de iisdem sensim, ac peculiariter *consultandi*, seu in id, quod melius, inquirendi, ac se interim cohibendi, salvam retineat facultatem;

tem; qua in re nos unice hominis libertatem collocamus. Nec enim ad eam opus est perfectio, quod ajunt, æquilibrio.

Qui cum HOBBSIO *de Hom. c. XI.* THOMASIO *Fund. §. 66. 67. 112. 139.* & FLEISCHERO *Inst. I. N. C. II. N. 112.* Libertatem hominis negant, si omne hujus nostræ disciplinæ fundamentum subruunt, convelluntque; sed irritò id agunt conatu: voluntatis enim, ad quæ ipsi provocant motiva, ex contingente necessarium haud efficiunt, quoniam nova motiva sibi repræsentandi potestas semper manet. Sic qui æstu sitique ardet ægrotus, etsi suavissimo alias potu percepto, ad eum sumendum statim incitetur; mala tamen postea inde secutura perpendere, porro ab illo abstinere, quin & ejus loco medicinam gustui ingratisimam ebibere potest. Fac verò momenta unum vel alterum eligendi esse aliquando æqualia, & adhuc ratio sufficiens, cur alterutrum præferatur, in ipsa vi libertatis continebitur cf. CICERO *de fato c. XI.*

§. XLVI.

Viam nunc nupivimus ad novas actionum divisiones: quum enim Inde no-
 aliæ brutis communes sint, aliæ nobis propriæ, priores actio- væ actio-
 nes ANIMALES sive *Hominis*, posteriores HUMANÆ per excellentiam numdivi-
 nuncupantur. Actiones animales iterum aut *nude arbitrarias*, aut *ne-* siones ea-
cessarias, sive *vitales*, *physicas*, *mere naturales*: Humanas vero, prout rumque
 hæ vel intellectui, vel voluntati, vel libertati tribuuntur, jam in- principia
tellectuales, jam *voluntarias*, jamque *liberas* adpellant. Hisce adjun- deducun-
 gunt *mixtas*, quarum non quidem quoad esse, *materiale*, sed quoad tur.
 exhibendi modum, *formale*, parens est libertas. Et ita compren-
 di potest, quomodo actiones humanæ ab intellectu, voluntate &
 libertate veluti a suis principiis ac fontibus promanent.

Inde autem consequitur: I. Ut actio *humana*, *libera ac voluntaria* non sint vocabula prorsus synonyma, quamvis, cum in nostro signifi-
 catu semper hæ actiones inter se sint copulatæ, promiscue sumi possint.
 II. Ut si voluntatem strictè accipias cum Stoicis, (§. 31. *Sch.*) omnes
 actiones voluntariæ sint quidem liberæ, ast non vicissim; puta cum
 quis per facultatem appetitivam inferiorem amplectitur, quod per
 superiorem appetere erat in ejus potestate positum, actio enim tunc
 esset libera, sed eo sensu involuntaria. v. BAUMG. *Met. §. 721.* III.
 Ut ad liberæ actiones etiam pertineant illæ, quæ etsi tales non sint
 in se, sunt tamen in sua causa, veluti, cum somnians quid agis, quod
 ipse vigilans libere determinaveras. IV. Ut perperam THOMASIVS

telleſtum faciat potentiam mere paſſivam, & hinc eum neget eſſe actionis humanæ principium. *Fund. I. c. II. §. II.* Rectius hanc in rem SIMPLICIUS ad *Epict. Euch. c. I. pag. 8.* *Prinſquam appetas rem deſideratam, & amplectaris, aut rem declines, quæ eſt rei deſiderata contraria, vel averſeris, animo propendeas, aut abhorreas oportet.*

§. XLVII

Quæ actio **S**i actio voluntaria ab ingenti motivorum exſuperantia proficiſci-
lubens, tur, eſt etiam ULTRONEA, *lubens, plane voluntaria*; ſi vero modi-
quæ invi- cum ſit cauſæ impellentis ſuperpondium, multaque & magna ſimul
ta per adſint, quæ ad contrarium ejus, quod agitur, ſtimulare videantur,
violenti- actio dicitur INVITA, vel *ſecundum quid coacta*, aut *mixta*. Coguntur
tiam, aut abtem actiones vel ſuamet agentis voluntate, vel ab alia externa
errorem. cauſa, & jam blanditiis, jam minis extorquentur; quam ultimam
formam actio *invita per violentiam ſecundum quid* enuntiat. Ab hac
differt *invita per errorem* aut ignorantiam, quam quis non niſi errans,
aut rei alicujus ignarus ſuſcepſiſſet. Omnes autem hæ actiones qua-
tenus per libertatem agentis poterant determinari, catenus ad libe-
ras ſpectant.

Mercator *lubens* revertitur in portum, aſt metu naufragii res ſuas ja-
ctat *invitus*: Sulla *invitus* traditur accepſiſſe beneficia, SALLUST. *Jug. c.*
101. Lucretia vero ſuprum paſſa eſt *invita* ob minas; LIVIUS I.
57. Qui venenum pro vino bibit, dein Puer, furioſus, *inviti* ſunt
ab ignorantiam. *L. 5. D. Præd. Urb.* Atque hoc ſenſu CICERO, *Soli*
inquit, ſapienti hoc contingit, ut nihil faciat invitus, nihil coactus, Parad.
V. c. 2. cf. Ep. fam. IV. 7. Utramque *inviti* ſignificationem adhibuit
ARISTOTELES *Nic. III. 1. Videtur, aut invitus aut coactus, quæ aut vi,*
aut ignorantia efficiuntur. Mirus eſt Doctorum diſſenſus in ſigenda
harum vocum poteſtate: ſic WOLFIO *Inſt. §. 4.* actio *coacta* eſt mutatio
per vim externam, in qua quis ſe habet per modum instrumenti: nos
eam vocavimus *paſſionem*. Idem *voluntariam* nominat, quæ nobis ul-
tronea eſt ac *lubens*; *invitam* vero non facit niſi per vim ac metum;
quo in ſignificatu *invitæ* ſunt quidem liberæ ſed involuntariæ. Sed
& THOMASIVS *Fund. I. II. 104. ſeqq.* atque HEINECCIUS I. §. 58.
ſeq. invitæ negant eſſe voluntarias, eaſque definiunt: *Quæ a mente ſe-*
ipſam determinante non proveniunt, atque ſiſ opponunt ſpontaneas. Con-
tra BURLAMAQUIUS, I. II. 12. *mixtam*, ſive *coactam ſecundum quid,*
& *invitam* dicit eſſe voluntariam, ſed non liberam, ut alios multos
præterceſſus.

§. XLVIII

§. XLVIII.

Quicumque libere agit, is se ad agendum determinat, & determinat. Datur si-
 nationi convenienter operatur. (§. 44.) Habet igitur tam-
 bertas de-
 terminati-
 onis, con-
 tradictio-
 nis, datur
 & libera
 cessatio.
 DETERMINATIONIS, quam EXECUTIONIS libertatem. Quum vero
 unum atque alterum prætermittere in ejusdem positum simul esset
 potestate, (§. 45.) consequens est, ut & libertate gaudeat, quam
 VOCANT, CONTRADICTIONIS. Deinde ut possibiles quoque sint libe-
 ræ ab agendo CESSATIONES, seu actiones liberæ *privativæ, facta omis-*
sionis, non facta, quibus actiones *positivæ, factum commissionis, facta*
simpliciter opponuntur. Et si aliquando sub facto simpliciter, etiam
 non factum continetur.

Qui ad prælectiones accedit, is primum ad id se determinat, dein actu
 exequitur & committendo agit. Cui vero ignis incumbit cura, si
 ad fornacem obdormiat, ille omittendo agit. v. L. 28. §. 9. D. ad L.
 aq. Atque hæc cessatio inter actiones liberæ privativas recensetur.
 Ceterum dantur quoque actiones positivæ non liberæ, v. c. circulatio
 sanguinis, uti & non liberæ cessationes; veluti si stomachus cibos
 non digerat ex structuræ internæ defectu. Sunt, qui & libertatem
Contrarietatis requirunt, ut nimirum quis possit idem appetere, & aver-
 sari: sed ea semper non est necessaria, sæpissime absurda. Ita vir sa-
 piens plura appetit, quæ potuisset etiam non appetere, aut ea non
 potuisset averfari.

§. XLIX.

Quamquam præclare sint, quas hucusque tetigimus, hominum do-
 tes; ita tamen nascimur omnes infirmi, atque imbecilles, ut
 sine aliorum hominum cura & auxilio paullo post vitam vix acce-
 ptam deponere, aut longius fors toleratam soli miserrime ducere
 cogemur. Hinc insitus cuique communitatis cum his, qui sui sunt
 generis, seu SOCIALITER vivendi appetitus, quem facultas SERMO-
 nis, id est *cogitata sua sonis articulatis aliisve signis clare & distincte*
manifestandi, maxime adjuvat, ingenerata vero de gravibus præsertim
 aliorum malis commiseratio, varæque singulorum capacitates sum-
 mopere confirmant. Itaque nemo est, nisi plane demens, qui ho-
 minem alicujus socialitatis colendæ gratia factum esse non agnoscat.
 Vete.

Veterum testimonia de natura hominis aliorum hominum confortia appetente Grotius, Pufendorfius, horumque Commentatores larga manu collegerunt. Et quamvis HOBBIUS *de Civ. I. §. 2. Homines esse animal aptum natum ad societatem* falsum pronuntiet: sermo tamen eidem est de magnis Societatibus, de quibus jam non agimus. Adde enim: *in not. l. c. Infantes ad vivendum, adulti ad bene vivendum aliquid ope indigent: itaque homines alterum alterius congressum natura cogent appetere non nego.* De sermone verissime dixit CICERO: *Rerum Domina eloquendi vis primum efficit, ut ea, quæ ignoramus, discere, & ea, quæ scimus, alios docere possimus. Deinde hac cohortamur, hac persuademus, hac consolamur afflictos, hac a vita immani & fera segregavit.* N. D. II. 59.

§. L.

Naturæ definitio ad hominis corpus atque animam proprie applicatur. **E**t summam quidem hæc erant de corpore animoque hominis dicenda, ut quænam esset illius *Natura*, intelligi posset. Venit igitur hoc nomine aut sola *animalis rationalis notio*: aut *essentia* ejusdem *existens*; aut potissimum *vis corporis* per variam partium structuram determinata, & *vis animæ* res tam sensibiles, quam insensibiles sibi repræsentandi, ac sponte agendi, harmonice inter se unites, quæ quatenus etiam in brutis inveniuntur, *naturam animale*m, quatenus vero hominem a belluis differre faciunt, *naturam rationale*m, prima naturæ humanæ, communem humanitatem constituunt. Et cum *naturale* sit, quod rationem habet sufficientem in rei alicujus natura, (§. 10.) quid homini sit naturale, ex dictis facile colligitur.

Ita varii corporis motus, sensationes, imaginationes, fisiones, appetitus, aversiones, stimuli, arbitrium, homini ut animali, naturales sunt: ast intelligere, ratiocinari, judicare, velle, nolle, libere agere, loqui, vivere socialiter, homini naturale est, ac proprium. Et utrumque quidem quoad facultatem absolute, quoad exercitium hypotheticæ. *Nostri omnis vis, ait SALLUSTIUS, in animo & corpore sita est. Animi imperia, corporis servitio magis utitur. Alterum vobis cum Diis, alterum cum belluis commune est.* Cat. I.

§. LI.

Improprie vero **E**t si autem eodem omnibus hominibus obtigerint facultates, varius tamen est in quovis subjecto illarum gradus, exercitatio, ac vigor, variaque inter se proportio, vel in cognoscendo, quæ INGENIUM

RIUM est latius sumtum, vel in appetendo, quæ singulorum **INDO-**tempe-
LES dicitur. Pendet vero & ingenium, & indoles tam ab habitu ramentum, con-
 agendi ex determinatione præterita æquisito, sive **CONSUETUDINE,** tum, con-
 quam a dissimili partium corporis dispositione, nec non sanguinis & suetudi-
 humorum mixtura, hoc est **TEMPERATURA,** quæ ipsa a feminis, æta-
 nis, climatis, victus, valetudinis, institutionis, exemplorum, stude-
 diorumque varietate scaturit. Quum vero natura inde dicta sit, tenditur.
 quod nasci aliquid faciat, (§. I.) consuetudo autem & temperatu-
 ra hominem ad actiones ejusdem generis edendas proclivem reddant,
 aperta est causa, ob quam passim pro consuetudine aut temperatu-
 ra, immo & pro generatione, ac nativitate designanda, naturæ vocem
 usurpent.

Naturam pro ingenio, aut indole promiscue accipi passim videas. Eum
 sensum expriment illa **SALLUSTII** loca: *In magna copia rerum aliud
 alii natura iter ostendit.* **Catil. II.** *Gallorum gens natura bellicosa.* **Catil.**
XLI. *Cethegus vir natura ferox, & vehemens.* **L. I. D.** *ad Sct. Mased.*
v. SENEC. *de tranquill. av.* *Consuetudine vero Alteram naturam efficit,*
qua impulsu multa faciunt, vidit CICERO V. Fin. 25. & SALLUSTIUS
Jug. 87. Bene facere, ait, ex consuetudine in naturam vertit. Tempera-
 menta ad quadruplex genus *Cholericum, Melancholicum, Sanguineum*
& Phlegmaticum revocari solent, *v. Job. Ep. II. v. 16.* ex quibus di-
 versæ habilitates, & propensiones oriuntur etiam in integris nationi-
 bus. **LIVIVS XLV. c. 23.** Id movit **CICERONEM,** *ut duabus quasi*
nos, diceret, a natura indutos personis, quarum una est communis, ex
eo quod omnes participes sumus rationis - - altera autem, quæ proprie sin-
gulis est tributa: & innummerabiles alias esse dissimilitudines naturæ. **Off.**
I. 30. Denique naturam pro nativitate dixit **APOSTOLUS:** *Eramus*
& nos natura filii iræ, **ad Eph. II.**

§. LII.

Magnum quidem est, uti affectuum, ita & temperaturæ ac con-
 suetudinis robur, eoque minore utimur arbitrii & intelligentiæ Sed poste-
 riores hæ
 nature
 primam
 illam non
 tollunt,
 gradu, quo diuturnior est habitus, ac quo pertinacior propensio.
 Nihilominus id omnino tenendum, hujusmodi proclivitates non
 obstare, ne agens, cui involuntarius non obvenit furor aut dementia,
 fed salvus adhuc est aliquis rationis usus, sufficiente semper
 gaudeat libertate. Poterat is enim principiis resistere, dein melius
 expendere agendi momenta, & notiones rei confusas in distinctas
 commutare. Quid quod inclinationes bonæ ignavia & incuria sæ.

E

pius

pius abolentur, cur non & malas studio ac labore cohibere, atque exstirpare licebit?

Etiam Jcti Romani affectum y. c. *Calorem iracundie* judicium minueret L. 48. D. de R. J. integram tamen relinquere libertatem agnovērunt. L. 16. §. 2. D. de pen. propensiones temperamenti penitus non eradicantur; quoniam uti HORATIO visum est,

Naturam expelles furca, tamen usque recurret. I. Ep. 10. v. 24.

Contineri tamen possunt, ut idem fatetur:

Nemo, ait: tam ferus est, ut non mirescere possit,

Si modo cultura patientem præbeat aurem. I. Ep. 1. v. 39.

Hoc plurimi suo docuerunt exemplo, inter quos Stilpo apud CICERONEM: *Eum, enim, scribunt ebriosum & mulierosum fuisse: sed vitiosam naturam: ab eo sic edonitam & compressam esse doctrina, ut nemo unquam vinoletum illum, nemo in eo libidinis vestigium viderit.* de Fer. V.

§. LIII.

Et perperam pro vera hominis naturam usurpantur. **A**mbiguum esse naturæ vocabulum, atque adeo multiplicem ejus significationem in ea, quam tradere volumus disciplina, determinari debuisse, satis ut arbitrator ostensum est. Sed & illud ex prioribus conficitur, immane quantum a scopo suo eos aberrasse Doctores, qui in hominis naturam inquisituri, vel ingenitos tantum eidem stimulos considerarunt, prætermissa, quæ *prima nature* humanæ propria constituit, ratione, vel cum hac proclivitates aut ab educatione, aut corporis habitudine, aut continua ejusdem actus repetitione contractas commiscuerunt. Itaque mirum non est positis falsis fundamentis, falsas quoque conclusiones respondisse.

Homini regulas ex ejusdem natura derivandas fere omnes quidem pronuntiant. Ast naturæ notionem adeo implicarunt interpretes, ut AUCTOR *Dubiorum Jur. Nat. C. II. §. 14.* *Nihil putet sibi obscurius, nihil difficilius esse, quam naturam definire.* cf. & CICER. *Inu. I. 24.* Et sane HOBBESTUS *de Civ. C. I. §. 4. seq.* eumque imitatus PUFFENDORFIUS *de Off. H. & C. I. c. 3. §. 4. seqq.* cupiditatem in alios sæviendi, ac necessitatem maximas excitandi discordias, sive ob ingeniorum contentionem, sive ob ejusdem rei appetitum, parataque nocendi media, perperam referunt ad hominis essentiam atque naturam, siquidem hujusmodi inclinationes ab extrinsecis tantum oriuntur causas, (§. 51.) atque ipse Hobbesius hominem *natura cogente societatem appetere alibi docet; (§. XLIX. Sch.)* Puffendorfius vero eum ad alterius adiutorium idoneum esse & necessarium, fatetur l. c. §. 3. Cur autem naturales vim repellendi stimulos ita contaminant? Cur corruptos multorum habitus communem faciunt naturam? Cur denique bonas omnium propensiones dissimulare affectant? Sint quod capiturum

pitum vivunt, totidem studiorum militia. HORAT. II. Sat. I. v. 27. propterea discordias nasci haud necesse est, siquidem varii quoque in instrumento musico soni harmoniam efficiant, tantumque abest, ut diversitas hæc sit damnosa, cum contra eximius sit ejus diversitatis usus. In pejus adhuc ruit THOMASIVS, quum ex variis hinc inclinationibus homines singulos *specie differre*, diversamque omnium esse naturam arguit, *Fund. L. c. I. §. 117.* Bonum amplecti, a malo declinare cuique æqualiter ingeneratum, (§. 32.) quod si rei particularis appetitio vel fuga aliam hominis speciem faciat, atque naturam, nemo erit, qui sæpius a se ipso non differat specie, & plurimas non habeat naturas; quoniam haud raro contingit, ut id, ad quod antea accessimus, postea avertetur.

§. LIV.

Quoniam STATUS est *Complexus determinationum*, seu prædicatorum, quæ de re quadam ut existentes enuntiari possunt, hæc vero vel proveniunt a natura, vel ab alia quadam causa, status quoque in NATURALEM & ADVENTITIUM, naturalis porro in *absolutum*, & *hypotheticum*, deinde in *essentialem*, & *non essentialem*, seu *naturalem in specie* dispescitur. (§. 10.) Præterea quædam determinationes sine relatione ad alia cognosci possunt, quædam non possunt, ex illis status *internus*, ex his status *externus* confurgit. Itaque quid corporis, animæ, ac hominis status, & quæ primæ ejus sint divisiones, haud difficulter elicitur.

Status quid? naturalis vel adventitius.

Nihil est existens, quod aliquem non habeat *Status*, cui ideo opponitur *Interitus*. CIC. *Fin. III. §.* Status WOLFIO *Inst. §. 8.* est *Coesistentia mutabilium cum iisdem fixis*, ROELLERO *Exerc. §. 882.* & MEINECCIO *I. 1. 2. Limitationes rei ratione existentia determinata*, PUFENDORFIO *de o. h. & c. L. II. C. I. §. 2.* *Conditio, in qua homines constitunt intelliguntur ad certum genus actionum obeundum*; sed non sat late patent hæc definitiones, primæ enim duæ ad res tantum creatas, tertia vero ad solum hominem, ut libertate utentem, pertinent. Datas status divisiones hæc interim exempla declarent: hominem ratiocinari & videre posse id eidem naturale, utrumque mere tale, *originarium, innatum, primigenium*, quum nullum ad id factum requiratur; ast prius absolutum est & *essentiale*; posterius verò, ut nos quidem concipimus, *naturale in specie*, constat enim homo oculis licet effosis, non vero sublata ratiocinandi facultate. Ast ipsa ratiocinia indigent facte, sunt ergo naturalia hypothetica. Fac porro homini manus, pedesque amputari, id illi erit *adventitium, præternaturale, adscititium, superveniens*. Denique sanitas, memoria, sunt hominis *determinationes internæ*; divitiæ vero vel paupertas *externæ*.

§. LV.

Estque
hominis
physicus
vel mora-
lis.

Sed illæ determinationes nobis potissimum considerandæ sunt, quæ ad hominum MORES, seu actiones liberas ad certum quemdam modum exactas, referuntur, MORALES propterea appellatæ; harum enim complexus constituit *statum hominis moralem*; in quo expendendo sequentes doctrinæ unice versantur. Debet autem hic status bifariam reputari, aut solum ut ANTECEDENS, sive in actu primo, quatenus homo est natura sua ad actiones liberas edendas habilis, aut vero ut CONSEQUENS simul & in actu secundo, cum nimirum ex actionibus liberis jam præteritis est ortus. Dein antecedens est etiam *perfectus*, si ætas sit matura atque sana mens, vel tantum *imperfectus*, quoties alterutrum subest impedimentum. Opponitur statui morali status *physicus*, seu *animalis*, ex determinationibus à libertate nullo modo pendentibus constans. Atque ex hoc fundamento *Homo moralis* definiri, & ab homine physico discerni potest.

In danda morum notione secuti sumus CICERONEM, qui de *Off. II. c. 20.* *In hominibus juvandis, aut mores spectari, aut formari; dicit pro Sull. c. 20. Quod quisque voluerit ex moribus ejus esse penderandum, scribit: Vid. & L. 43. §. 4. D. de Edil. Edict. L. 46. §. fin. D. de V. S.* Sed & vox *moralis* Ciceroni debetur; quum enim ea pars Philosophiæ, quæ pertinet ad mores, de moribus adpellari soletet. *Decere se ait, augentem linguam latinam nominare moralem, de Est. Inst.* Matrem, esse, vel foeminam, puerum, vel adultum, *status est physicus*; aut morum doctrinæ potius operam dare, quam medicinæ, quum utrumque fieri possit, est status *moralis*. Igitur qui sine proprio facto rationis usu carent, veluti qui immaturæ sunt ætatis, non gaudent statu morali ex propriis actionibus *consequens*, sive in actu secundo, nec antecedente *perfecto*, gaudent tamen in actu primo, sive antecedente *imperfecto*. Quod si alicujus intellectus impedimento laborat adventitio (§. 30.) status ejusdem moralis ex præcedentibus actionibus liberis est æstimandus. (§. 46. Sch. 3.) Ceterum etsi leges romanæ usum rationis anno septimo adesse statuerent. L. 14. D. de sponsal. Id tamen ob diversitatem educationis ac temperaturæ (§. 51.) ex principiis universalibus nequit certo definiri, sed ut observat GROTIUS j. b. & p. II. XI. §. 3. n. 2. *Ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo, quod communiter in quaque regione accidit, desumendum est.* Ex his quoque entia moralia, de quibus Pufendorfius de I. N. & G. L. I. c. 1. obscure nimis differunt, declaranda sunt

CAPUT SECUNDUM
DE
OBLIGATIONE, LEGE,
ET
JURE,
GENERATIVIM AC SINGILLATIVIM
NATURALI

LVI. *Per Examen anima humana ad cognitionem aliorum Dei attributorum pervenitur.*

LVII. *Finis quid & quatuorplex; quid medium.*

LVIII. *Quaecunque a Deo creata sunt, suos habent fines.*

LIX. *Qui omnes ad manifestandas Dei perfectiones referuntur.*

LX. *Actio, quae cum fine hoc consentis bona, quae ab eo dissentit, mala est.*

LXI. *Et quidem naturaliter atque interne.*

LXII. *Et jam physice tantum, jam moraliter, jamque utroque modo.*

LXIII. *Dantur actiones indifferentes spectata sola earum notione.*

LXIV. *Non vero cum suis adiunctis considerata.*

LXV. *Nisi quatenus aequalem habere videntur bonitatem.*

LXVI. *Nec plus evincunt adversariorum argumenta.*

LXVII. *Quid sit obligare in sensu grammatico.*

LXVIII. *Quid obligatio physica activa, & passiva, quid Regula.*

LXIX. *Quae obligationis physicae, & Regulae, legisque sit essentia.*

LXX. *Obligatio & Lex animalis definitur.*

LXXI. *Tum obligatio & Lex moralis.*

LXXII. *Quodnam hujus subjectum sit & objectum.*

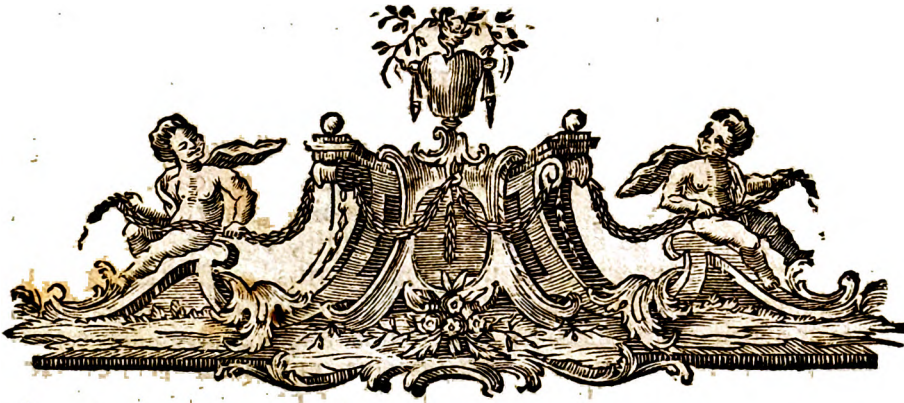
LXXIII. *Cur promulgatio pertineat ad Legis moralis essentiam.*

LXXIV. *Quae sint legis partes, quid praemium, & poena,*

LXXV. *Consilium definitur, ejusque a lege differentia.*

- LXXXVI. Primæ obligationis & legis Divisiones ;
- LXXXVII. Nec non robur atque mensura.
- LXXXVIII. De legibus permissivis.
- LXXXIX. Quid legum scopus.
- LXXX. Quando legi quis dicatur obtemperare.
- LXXXI. Vel eam violare.
- LXXXII. Actiones rectæ sunt vel minus rectæ.
- LXXXIII. Licitæ vel illicitæ, moraliter possibiles, vel impossibiles.
- LXXXIV. Variæ Juris acceptiones declarantur.
- LXXXV. Quo sensu Juri respondeat obligatio.
- LXXXVI. Officii definitio & divisio.
- LXXXVII. Quomodo ab obligatione & lege liberemur.
- LXXXVIII. De legum collisione.
- LXXXIX. Obligatio & lex in divinam abit & humanam, in naturalem & positivam.
- XC. Argumenta ad probandam legis naturalis existentiam haud satis idonea.
- XCI. Necessitas alicujus divinæ legis firmitus demonstratur.
- XCII. Et quidem naturalis non modo mechanicæ & animalis, XCIII. Sed etiam moralis.
- XCIV. Cui maximum accedit robur a divinis attributis.
- XCV. Dubia adversus datas obligationis & legis definitiones.
- XCVI. Resolvuntur.
- XCVII. Atque aliæ quædam difficultates refutantur.

§. LVI.

Is est, quem priore Capite consideravimus, animæ humanæ **stamen** animæ humanæ ad cognitionem aliorum Dei attributorum pet-
 tus, ut **bruta quidem cæterasque res creatas omnes vi rationis** tantum cognitas perfectione sua antecellat; plurimum tamen a situ corporis atque organorum constitutione pendeat, mutabilis porro, finitus, atque contingens sit, ac consequenter ab Entis infiniti, necessarii & independentis natura plane diversus. Contra quum Ens infinitum omnia actu possideat; quæ ipsi inesse possunt, id facile animo concipitur, DEO summam quoque mentem, distinctissimam rationem & intelligentiam, voluntatem liberrimam, & perfectissimam, deinde *Omnipotentiam, Omniscientiam, omnimodam Bonitatem,* cunctas denique perfectiones esse tribuendas; quemadmodum Theologiæ naturalis Scriptores uberius demonstrant.

Stulta omnino est Stoicorum, & Pythagoreorum persuasio: animas humanas esse particulas ex divinitate decerptas, seu, ut ait CICERO, *Ex universa mente divina delibatas, de Senect. C. 21.* est enim DEUS Ens simplicissimum & in partes resolvi nescium. Qui vero DEUM, seu primam rerum omnium causam existere fateretur quidem, sed mentem atque intelligentiam Eidem denegaret; non modo Entis infiniti tolleretur notionem, sed etiam ab inanima, cæca, nec cogitante natura, naturas intelligentes ac cogitantes procreatas esse statueret; quod non minus repugnat, quam nihil rei alicujus esse efficientem causam. v. LOCK. *de intell. L. IV. c. 10. §. 10.*

§. LVII.

§. LVII.

Finis
quid &
quotu-
plex, quid
medium.

FINIS est id, *propter quod causa efficiens & intelligens aliquid agit, ut ipsum sit vel fiat*, quod vero rationem continet, cur finis actum consequatur, **MEDIA** dici solent. Quare, qui finem vult, is etiam media, sine quibus ad finem pervenire nequit, velle debet. Si fines ita inter se connectantur, ut unus alterius existentiam producat, finium adest ordo & series, sive subordinatio; & tunc finis, qui primo attingitur **REMOTUS**, is, cujus assequendi causa cæteri omnes petiti sunt, **ULTIMUS**, sive *summus*, qui autem his interjectus est, **INTERMEDIUS** adpellatur. Idem igitur potest sub diverso respectu, & medii, & finis vicem obtinere.

Qui mola frumentum terit, pro fine farinam habet, sed hæc medium est coquendi panis, quo nos alimus ad vitam sustentandam; itaque farina finis est *remotus*, panis, & alimentum fines *intermedii*, vitæ vero sustentatio finis *secundum quid*, seu in data serie, *ultimus*; cujus respectu priores fines sunt *media*. Cum autem **CICERO** finem definit, *Id, quo omnia, que recte fiunt, referrentur, neque id ipsum, usquam referretur, Fin. II. 2.* loquitur de fine bono, atque in *quavis serie*, seu simpliciter ultimo;

§. LVIII.

Quæcun-
que a Deo
creata
sunt, suos
habent fi-
nes.

Quandoquidem **DEUS** mundi de se fortuiti (§. 3.) causa est summe intelligens atque liberrima, (§. 56.) fieri non poterat, ut hoc universum sine infiniti Entis voluntate ac intelligentia ad existendum pervenirét. Ex quo consequitur, ut tam mundi, hominumque adeo existentia, quam illa omnia, quæ cum essentia & natura rerum sint connexa, hinc & usus facultatum animæ & organorum corporis inter fines ab Auctore naturæ spectatos pertineant. Et sane sapientia, hoc est, *Scientia eligendi media ad finem bonum obtinendum*, quemadmodum Enti perfectissimo competit in gradu absolute summo, ita ab eximio totius orbis, immo & unius hominis partium, virium, structuræque ordine manifestissime colligitur. Ast ineffabili huic Sapientiæ utique repugnaret, rem quamdam frustra facere, sive illam non ut aliquem vel remotissimum finem intueri.

Nemo

Nemo non intelligit oculos ad videndum, aures ad audiendum, nares ad olfaciendum, linguam ad loquendum, pedes ad ambulandum fuisse factos. Soli Epicurei ne Dei providentiam admittere cogentur, id negarunt, quam in rem LUCRETIVS *Rer. nat. IV. 838. fqq.*
omnia denique membra

*Anse fuerit, ut optior, eorum quam foret usus,
Haud igitur potere usendi crescere causa.*

Enim vero, licet membra nobis prius data sint, quam illis uteremur, illa tamen ad usum a se præcognitum naturæ auctor destinavit. Non igitur, membris casu genitis, oblati usus acceptus est. Finis in executione ultimus, primus in intentione semper manet. Perbellè CICERO. *Quis hunc hominem dixerit, qui cum tam certos cali motus, tam raras astrorum ordines, tamque omnia inter se connexa & apta viderit, neget in his ullam inesse rationem, eaque causa fieri dicat, que quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus. N. D. II. 38.*

S. LIX.

Quod si in finem ultimum creationis hujus universi amplius inquiratur, omnes hoc concedant necesse est, illum in perfectionum manifestatione, ex qua gloria DEI arcessitur, esse positum. Præterquam quod enim mundus medium est; vi cujus existentia, æternitas, infinitio, aliæque perfectiones manifestantur, (S. 2.) ac proinde DEUS unius existentiam decernens alterius quoque existentiam non simul decernere non potuit; est etiam hic finis divinæ bonitati, ac sapientiæ convenientissimus, neque aliquis alius summo tanti operis artifice, sibi que sufficientissimo, dignior excogitari ultra potest. Nullus igitur intermedius, qui non ad hunc extremum scopum referatur.

Hunc ipsam, quem ex solius rationis fonte protulimus, mundi finem, Sacrarum quoque Literarum auctoritas conducet: *Invisibilia enim ipsius a Creatura mundi per ea, que facta sunt, conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus & divinitas. Rom. I. 20. & ibi: Universa propter semet ipsum operatus est Dominus. Prov. XVI. 4.* Quid! quod naturæ instinctus, quibus homines ad dilectionem sui, durationem ac curiositatem inclinantur, (S. 29.) non aliud quam Ens optimum, æternum omniscium atque infinitum saturare potens est. v. *Psal. XVI 15.* Vere igitur hoc sensu scripsit CICERO, *In exploratione natura summum boni finem consistere, Fin. V. 14.* quemadmodum id infra magis patebit.

F

S. LIX.

§. LX.

Actio, **N**ulla prorsus fingi actio potest, ex cujus notione vel simpliciter, quæ cum vel cum loci, temporis, modique adjunctis consideratæ, non sine hoc aliqua mutatio, & nova proinde cum in agentis, tum in mundi systemate determinatio, veluti effectus a causa, necessario consequatur. (§. 36.) Hujusmodi successio, effectus, seu consecutarium, aut bona, quæ ab eo dis- cum natura & scopo hominis essentiali, & hinc cum sapientissimi natura Auctoris finibus consentit, aut non consentit: priore ratione sentit, mala est. hominis status efficitur perfectior, posteriore vero imperfectior. (§. 14.) Quum autem bonum dixerimus, quod cum perfectione connectitur, malum, quo posito, adest imperfectio (§. 15.) consequens est, ut quæcunque ab homine suscipitur actio, omnisque ab hac pendens consecutio, vel bona sit, vel mala.

Huc facit metaphysicorum principium: *Nihil esse sine rationato: nihil sine corollario, & auctoramento.* Etsi enim excors ratorum incogitantia, illas tantum consecutiones animo colligat, quæ in sensu fortiter incurrunt; veluti ex digladiatione vulnus, morbos ex ebrietate & libidine, mortem ex veneno; attamen considerant acutiores, ex parvis quoque actionibus v. c. ex confidentia sui insolentiam, ex insolentia arrogantiam, ex arrogantia odium, ex odio conatum nocendi, tum nocumentum ipsum, sæpe etiam bella cladesque evenire solere. Quemadmodum igitur in horologio, cujus perfectio est temporis spatia accurate dimetiri, etiam minimi motus elateris, rotularum, indicis, si ad communem hunc tendant scopum, boni sunt, ceteroquin mali; eodem modo levissimæ cujusvis mutationis, quam homo agendo producit, bonitas vel malitia in consensu vel non consensu cum illius fine reperitur: Præclare CICERO: *Ut in fidibus aut in sibiis quamvis paullum discrepans; tamen hoc a sciens animadverti solet; sic nos si acres ac diligentes Judices esse volumus, animadversoresque visiorum, magna intelligimus sæpe ex parvis.* I. Off. 40. fin. & 41. Et sic porro habetur fundamentum, ob quod tam mundus, quam homo, Systema Entium nominantur, seu Unum, quod pluribus Entibus ita inter se copulatis constituitur, ut eorum alterum alterius operationes determinare possit.

§. LXI.

Et quidem naturaliter atque in terne: **Q**uoniam nec effectus ab actione, quæ illius est causa, nec bonitas vel malitia ab actionis effectu separari unquam possunt; (§. 60.) illa autem consecutionem bonitas aut malitia interna & natu-

naturalis nuncupatur, quæ rationem sufficientem habet in ipsa actione, ac porro ex ejus notis essentialibus, per quas nimirum tanquam talis actio concipitur, intelligi demonstrarique potest; (§. 10.) manifesto colligimus, aliquam actionum nostrarum bonitatem vel malitiam ex simplici vel hypothetica illarum consideratione fluentem eum ab iisdem inseparabilem, tum vero naturalem atque internam esse statuendam. Propterea tamen bonitas aut malitiâ, quæ occasione actionis ab arbitrio alicujus Entis Intelligentis provenit, *externa & præternaturalis* ideo dicta, haud excluditur.

Actio, qua quis rabidum lupum, interficit ad sui defensionem, *interna, objective*, sive in se bona dicitur; est enim ipsa efficiens ratio effectuum, ob quos bona æstimatur. Quod si præterea præmium molestæ hujus feræ interfectori promissum ab universitate accedat; bona quoque erit *externæ, sive subjective*. Contra, Tenebriones seu militiam detestantes, qui sibi pollicem præcidunt, *L. 4. §. 12. D. de Re. mil.* malum perpetiuntur ex ipsa actione ortum atque internum; cum vero hi lege Valentiniani flammis ultricibus concremantur, *L. 5. C. Th. de Tyron.* malum subeunt occasione actionis, adeoque *externum*. Itaque qui actiones externe tantum bonas malasve esse contendunt, cur non cogant aliquid in linea inoffic, unde recta hæc sit, an curva discerni possit?

§. LXII.

Duplex autem est actionis sive bonitas, sive malitia, quarum altera *physica*, quæ ex *materiali*, hoc est vi, motu, arbitriove animalibus communi; altera *moralis*, quæ ex *eiusdem formali*, nimirum dependentia seu proventu a libertate, & *moralibus* generatim dicitur, jam moraliter, jamque utroque modo ei solet. Ac nulla quidem dubitatio est, quin homo, qui libertatis est particeps, & modo bona vera, modo tantum opinata sectatur, (§. 33.) actiones tam physice, quam moraliter bonas, malasque simul producendi habeat potestatem; quoniam tamen utraque hæc bonitas aut malitiâ non ita ad se invicem adfixæ sunt; ut una ab altera secludi nequeat; (§. 55.) fieri utique poterit, ut actio physice bona sit moraliter mala, & physice mala sit moraliter bona & ideo quæ ex materiali eveniunt consecutiones, ab iis, quæ ex formali sequuntur, sint diversæ.

Qui Jasonem interfectorus, gladio unguicari ejus aperuit, quam sanare medici non poterant, CICERO. N. D. III. 28. bonum quidem fecit physicum;

sicem; aut non bene egit moraliter; contra, cum *Herculi Dejanira tunicam sanguine centaurei tinctam dedit* inscipienter, *Adem l. c.* aut, qui medicinam sumere volens, ab incuria pharmacopolæ deceptus bibit cicutam, actiones posuerunt moraliter bonas, & physice tantum malas. Et si igitur aliqua bonitas vel malitia cum actione necessario sit connexa, (§. 61.) bonitas tamen vel malitia physica a morali sepeungi sapius possunt. Vidit id Cartaginensis Senatus, cum iuberet, *In crucem tolli Imperatores, si prospero evensu, pravo consilio rem gessissent* *Livius Lib. XXXVIII. C. 48.*

§. LXIII.

Dantur actiones indifferentes spectata sola earum notione.

Quæ sola bonitate vel malitia morali inter se non differunt actiones, illæ moraliter indifferentes nuncupantur. Tunc porro deesse istud discrimen constat, si vel plane nulla, aut par omnino bonitas vel malitia moralis de iisdem enuntiari possit. Itaque ob primam rationem competit ejusmodi adiaphoria non modo omnibus actionibus physicis, sed etiam illis liberarum actionum generibus ac formis, quarum nudæ notiones ita indefinitæ sunt, atque a loco, tempore, persona, aut modo abstractæ, ut *ex his solis* nondum liceat intelligere & respondere, an ea, quæ producant, consecretaria recedant ab agentis essentia, an vero naturali ejusdem scopo congruant.

Igitur non modo infantum, furiosorum, eorumque omnium, qui carent libertate, sed & sani hominis deambulatio, scriptura, teli Jaculatio, actiones dicuntur moraliter indifferentes, quippe abstrahendo a reliquis circumstantiis nondum demonstrari potest, an bonæ sint vel malæ; neutram hanc indifferentiam respuit loquendi usus. v. D. THOMAS I. 2. Q. XVIII. art. 9. LEHMAN. ad Puf. I. II. II. Quare nodum in scirpo quaerunt TITUS ad Puff. obs. 65. & BURLAMAQUIUS I. c. XL §. 9. quibus actionis indifferentia in abstracto vania Scholasticorum subtilitas est visa ob illam rationem, quod actio ab omnibus adjunctis seclusa merum sit figmentum. Quasi vero id scholasticis venisset in mentem, ut actionem hujusmodi actu existentem affirmarent, ac non solum notionem sive conceptum, qui de actione formatur, intellexissent. Nullum sane datur animal, quod nec rationale sit, nec irrationale, nullus calculus, qui nec album colorem præ se ferat, nec nigrum, quid autem obstat, ne vel animal, vel calculus in genere, concipiatur. Ita & PAPINIANUS, *quid dicis venenum facere, adjicere debet, usum malum, us bonum.* L. 236. D. de V. S.

§. XLIV.

§. LXIV.

Actiones humanas singulares quod attinet, quæ scilicet loco, tem- Non veru-
pore, persona, & modo circumscriptæ sunt, *Facta* strictius dicta cum suis
(§. 48.) sunt quidem, qui existiment, in eis quoque formalem indiffe- adjunctis
rentiam, quia nimirum nec moraliter bonæ sint nec malæ, sed utriusque contide-
qualitatis induendæ tantum capaces, reperiri, verum in media hi cali- rata.
gant luce. Quæcunque enim a libertate & ratione perfecta est actio,
intrinsicam quamdam liberamque mutationem habet, ac bonam
quidem, si fini creationis sic consentanea, si non sit, malam. (§.
60.) Igitur actionem humanam singularem formaliter indifferen-
tem, quæ neque in bonis ponatur nec in contrariis, statuere, vel
inter esse & non esse, medium quid relinquere; (§. 15.) æque est
absurdum.

Ridet CICERO Epicureorum inscientiam differendi, quod aliquid
*nec verum esse, nec falsum docerent: quod enim, ait, verum non est, qui
potest non falsum esse? aut quod falsum non est, qui potest non verum esse?*
qui actiones liberas singulares in concreto indifferentes, id est nec
bonas, nec malas defendunt, differuntne acutius? an aliqua existere
linea potest, quæ nec recta sit, nec curva? Pendet actio libera ab
eo rationis ac intelligentiæ gradu, qui in nostra potestate est: huic
si sit conformis cur non erit moraliter bona, si difformis, cur non
moraliter mala? Quare idem CICERO *Omnis, inquit, actio vacare de-
bet remissione, nec agere quidquam, cujus non possit causam probabilem red-
dere Off. I. 29.* Rem vere extra dubitationem ponunt illa Sacri
Codicis loca: *Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddere
rationem de eo in die iudicii: MATTH. 23. 35. Sive manducatis, sive bi-
bistis, sive aliud facistis, omnia in gloriam DEI facite. 1. Cor. X. 31.*

§. LXV.

Altera hujus loci quæstio est de indifferentia, quam vocant obje- Nisi qua-
ctiva, & quam dicebamus ab actionibus humanis bonitate tenus æ-
inter se æqualibus derivari: utrum enim & ista esse possit, qualem
ambigitur. Sed affirmantium sententiæ facile subscribimus. Quam- habere
doquidem nullum adduci potest solidum fundamentum, cur plures videntur
ejusdem rei causæ, plurave media ad eundem finem obtinendum tem.
æque idonea, & hiæ æque bona repugnarent. Imo ejusdem possi-
bilitas innumeris fere exemplis comprobatur. Quod enim aiunt
fin-

singularum rerum singulas esse proprietates, nec duo dari perfecte eadem; id magis non evincit, quam alios adhuc superesse characteres & notas, quibus duæ actiones bonitate sibi prorsus similes ab invicem tamen discernantur.

Ita plures sunt monetæ, quibus debitum expungi potest, plures vestes corpori detegendo, pluresve panes vitæ sustentandæ æque apti. Igitur ex his mediis eodem modo ad finem bonum tendentibus unum alterumve impendere, actio est moralis, non quidem formaliter, sed objective tantum indifferens. Quare APOSTOLUS *Nemo*, ait, *vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei fasti*. Col. II. 16. Ex hisca apparet Titii observationem 65. ad Puf. II. §. 11. in qua actio, quæ bonum finem habet bona dicitur, sensu negata seu indifferens, fallam esse, (§. 15.) atque in logomachiam abire. Quod vero actiones bonitate inter se hæud æquales, si quidem differentiam agnoscere non sit in nostra potestate, spectent ad objective indifferentes, sequens §. phus docebit.

§. LXVI.

Nec plus evincunt adversarum argumenta.

Hisce probe intellectis omnia, quibus indifferentia actionum formalis fulciri solet, argumenta nullo negotio refelluntur. Sunt enim ejusmodi, ut illam tantum probent adiaphoriam, quæ vel ex nuda quarumdã actionum notione, vel ex factis inter se bonitate æqualibus, aut etiam mere physicis ducitur. Non igitur hic obiciat quisquam dari actiones liberas, quarum consecraria prævideri ab agente tanquam Ente finito non possint; & illas porro esse formaliter, ut ajunt, atque in concreto indifferentes. Tantundem enim libera est actio, quantum ab arbitrio & ratione agentis pendet, (§. 44.) quod si bonum vel malum cum actione copulatum perspicere agens non possit, tum certe in ejus potestate non est positum, an utatur ratione; quippe quæ per facultatem rerum notum perspicendi definitur (§. 39.) Manet ergo, actionem hæc ex parte liberam non esse, sed mere physicam.

Fac homini ex ignorantia insuperabili bibere cicutam pro medicina, libere quidem agit, quod bibit, & eatenus actio est moraliter bona, (§. 62.) nomen autem dixerit libere illum bibere cicutam. hæc actio est solum physice mala (§. 61.) Nulla hæc actionis indifferentia formalis in concreto, quam CANZIUS *Discipl. mor.* §. 42. invenisse sibi vilis est. Quare & illa corrui opinio, quæ aliquas actiones liberas negat

negat esse morales v. ACLENW. *Obs.* I. N. I. §. 14. Neque hastenus traditis GROTII intercedit auctoritas, dum ait I. II. §. 1. n. 3. *Ab hoc esse ad non esse statim fit transitus, at inter alia adversa, ut album & nigrum, reperire est aliquid interpositum sive mixtum; quod fieri laudabiliter & omitti, aut aliter fieri posse; patet enim eum loqui de indifferentia objectiva, sive de actione in se laudabili, quæ tamen omitti potest, si alia, æque ad finem idonea sit præsto. Nec urgeas; tepidum medium esse inter frigidum & calidum, crepusculum inter lucem & tenebras: IDEM L. II. XXIII. §. I. recte enim respondit PUFENDORFIUS, medium illud esse participationis tantum, non vero affirmationis & negationis. de I. N. & G. I. c. II. §. 9. Sane bonum ex se esse, malum ex se non esse cum agente consentiens duci, hæc duo vero non habere tertium supra vidimus. (§. 15.) Idem sensus CICERONIS *Fin.* III. 16. sqq. si jungatur cum *Off.* I. §. 29.*

§. LXVII

Ab actionum bonitate vel malitia obligationis & legis notiones Quid sit
ducuntur, de quibus jam dicemus. AC OBLIGARE quidem pro obligare
prie est corpus quoddam laqueis, funibus, catenis, aliisve liga-
mentis fortiter devincire, ita ut certæ cuidam rationi ac modo sensu
manere adfixum debeat. Qua in re quinquepartita statim sese of-
fert idea; primum enim concipitur vis, quæ obligat, deinde vis, grammatico.
quæ obligatur; mox vinculi sive nexus constrictio, tum quæ in hac
constrictione inest, motus situs ac posituræ ratio, postremo neces-
sitas rei ligatæ imposita, quæ facit, ut ad illum modum ac metam
non possit non hære.

Hæc significatione PLAUTUS *Obligare sabellas*, *Bach.* IV. Sc. 4. v. 96. *Crus & Brachium fractum*, *Methæch.* V. Sc. 3. v. 9. COLUMELLA R. II. 2. *Obligare Maniplos*, CICERO *Obligari vulnus*, *Tust.* II. 16. & 17. & N. D. III. 57. *dixerunt*. Igitur, cum os fractum obligatum est, Fascia est (a) *Vis ligans*, Os (c) *Vis ligata*, Actus, quo fascia ad membrum adstringitur (c) *Devinctio*, unde consequitur (d) & *Modus*, cui pars illa corporis suis demissa sedibus sese accomodare debet, & (e) *Necessitas* in acetabulo suo permanendi.

§. LXVIII.

Obligationis nomen a verbo *obligare* descendit, quod olim active Quid obli-
tantum, postea etiam passive dici coepit. Igitur in grammati- gatio phy-
ca & propria significatione *obligatio activa* est actus, quo vis quæ-
dam
lica ad-

va, & pas-
siva: quid
Regula.

dam corporea adstringitur & circumligatur; necessitas vero tali corpori imposita motus suos ad determinatum modum attemperandi, obligatio est *passiva*. Et quum *Id, secundum quod varia determinari, & modum equabilem accipere debent, sive Representatio determinationis rationi conformis*, REGULA dicatur (§. 13.) vel *Norma*, hæc autem regula & norma ut propositio cogitari possit; dubium non est, quin posita obligatione activa, ponatur etiam propositio, quæ hanc obligationem, sive quod idem est, modum a corpore ligato tenendum enuntiat.

De physica in vincula conjectione intelligi potest *Obligatio innocens* ad quam efficiendam, qui fraude societatem coierint, coerceri jubentur in L. 1. §. 1. D. *ad L. Coro. de falsi* juncta L. 1. §. f. D. *de Aleat.* Sed neque regulæ & normæ vocabula ab usu loquendi abluunt. Uti enim *Gnomon, Libella, Circinus, isa Regula & norma* geometris sunt Instrumenta, quorum illud ad rectas lineas, hoc ad perpendiculara & angulos sive facile describendos, sive mensurandos intervium. *U* de LUCRETIVS R. N. IV. v. 516.

Denique ut in fabrica, si parva est regula prima,

Et Libella aliqua, si ex parte claudicat hilum,

Normaque si fallax rectis regionibus exit,

Omnia mendose fieri atque obstipa necessum est, &c.

Postea translate sunt hæc voces ad id omne significandum, ad quod varia similiter referri, & inde modum accipere debent. v. CICEO, *Qu. Ac. IV. C. 9. & 11.* Tales erant regulæ motuum in corpore, (§. 13.) sensationis, (§. 17.) phantasie, (§. 18.) appetitus, (§. 21.) quæ verborum formulis a nobis sunt expressæ.

§. LXIX.

Quæ obli-
gationis
physicæ,
& Regulæ
legisque
fit essen-
tia.

Quandoquidem in nexu ligamentorum cum corpore ligato essentia obligationis activæ physicæ, in representatione autem determinationis rationi conformis, sive in hujus vinculi enuntiatione essentia regulæ consistit? (§. 67. & 68.) palam est, ligamenta quidem obligationi activæ, atque hanc regulæ veluti principia & causas suis effectibus præire; adeoque nec sine ligamentis obligationem activam, nec sine obligatione activa regulam ab ea pendentem intelligi, atque defini posse, ad hæc omnia tamen explicanda remotiores atque externas ligamentorum causas exprimere haud oportere. Quia vero illa regula & forma, quæ ad quascunque demum

demum actiones pertinet, latissimo LEGIS vocabulo designatur; quid-
quid hic de regula generatim dictum est, ad regulam quoque in spe-
cie sive legem erit extentendum.

Lex a græco *Λεγειν* proprie est *Verborum formula*. ERNEST. *Clav. Cic.*
voc. *Lex*, cui quædam, veluti motus & actiones attemperari debent.
Quare Veteres *usi imagine & translatione Legem Regulam esse dixerant*,
SENEC. IV. *Benef.* 12. Adeoque jam regulæ, jamque leges imagina-
tionis, appetitus, lex carnis, lex spiritus, lex in membris, lex in
mente. V. D. PAUL, *ad Roman.* VII. 23. tum leges mechanicæ, hy-
draulicæ, hydrostaticæ, leges numerandi dyadicæ, decadicæ, aliæque
innumeræ in variis disciplinis memorantur. Hoc sensu scriptum est,
Proverb. VII. v. 28. *Cum lege & gyro vallabat abyssos; & v. 29. Cum le-
gem ponebat aquis, ne transfèrent fines suos.* Ita & LUCRETIVS se di-
cturum ait:

Quo quæque creata.

Federe sint, in eo quod sit durare necessum,

Nec validas ævi valeant rescindere Leges. De R. N. V. v. 58.

Quis vero sibi serio persuaserit hasce obligationes, regulas & leges
non posse aliter definiri, quam si extrinseca illarum causa in definitio-
ne ponatur? Sane potuisset Alexander nodum, quem gladio solvit,
concipere, etsi a Gordio factum esse ignorasset. Ceterum quum cor-
porum Obligatio legem in se comprehendat, ejusque sit forma con-
stitutiva, quoadmodum HORATIUS cecinit;

Optat Promertheus Obligatus aliti; - -

- - Sed verant leges Jovis; Epodon, Ode 17. v. 67. & 69.

Lex porro non verbis tantum, sed etiam scripto exprimi possit; pa-
tet; cur legem alii a *ligando* D. THOMAS I. 2. Q. 90. alii uti CICERO
de L. L. I. a *legendo* esse putarent.

§. LXX.

Quanquam innumeræ animalium actiones arbitrariæ sunt & subje-
ctive contingentes; (§. 41.) ac porro nulla in illas cadit sim-
plex necessitas, nulla obligatio physica; quatenus tamen animal
quædam agere vel non agere, ut quid aliud effugiat vel adipiscatur,
potest, eatenus agendi, vel non agendi necessitatem hypothet-
icam experitur; (§. 38.) atque hæc hypothetica necessitas est,
quæ per metaphoram *obligatio animalis* passiva dicitur. Quum au-
tem præter boni ac mali repræsentationes, quæ appetendi, ac aver-
sandi elateres sunt & stimuli, (§. 21. 22.) nullæ aliæ sint idoneæ
causæ ac vincula, quibus facultas appetitiva ad rem quampiam vel

Obligatio
& lex ani-
malis de-
finitur.

G

acci-

accipiendam, vel repudiandam impelli, adstringique possit; consequens est, ut *copulatio elaterum seu stimulorum cum actionibus arbitrariis obligationis animalis activæ*, quæ vero hanc obligationem exprimit propositio, *legis animalis* essentiam constituent.

Si baculum sumas canem verberaturus, illi fugæ necessitatem imponis repræsentatione mali; quod si carnis ostendas frustum, eundem in necessitatem adducis ad te accedendi repræsentatione boni. Idem accidit, quoties naturalis instinctus sensum internum & hic boni vel mali alicujus cogitationem excitat, (§. 22.) necessitate enim tunc premuntur bruta vitam corpusque tuendi, eaque omnia declinandi, quæ videntur nocitura. Hæc necessitas physica non est, (§. 38.) saluum enim manet brutis arbitrium; (§. 41.) igitur est hypothetica, & *animalis* recte nominatur. Omnis necessitas certam involvit regulam & legem, datur porro etiam *lex animalis*. Consentiant LUCRETIVS.

Sed ne forte putes animalia sola teneri

Legibus his R. N. II. v. 717.

& MACROBIUS. *Natura, ait, animalibus perpetuam legem dedit, ut procreatione continuaretur successio. VII, Saturn. c. ult. vid. Cocceji Diff. ad Groc. IV. §. 42.*

§. LXXI.

Tum ob-
ligatio &
Lex mo-
ralis.

Quoniam actiones arbitrariæ, siquidem a libertate simul pendent, liberæ sunt & morales, (§. 55.) etiam quæ in illas cadunt obligationis, legis, ac hypotheticæ necessitatis formæ, morales appellantur. Is igitur alterum moraliter obligat, qui consecutaria vere bona, aut vere mala cum actione libera connectit, (§. 70.) ac propterea efficit, ut eum nexum intelligere, atque judicare agens qua talis possit. (§. 70. 32.) Quum vero hujusmodi judicium dicatur motivum seu momentum, (§. 32.) dubitari amplius nequit, quin OBLIGATIO MORALIS ACTIVA sit *connexio veri boni aut veri mali, tanquam momenti, cum actione libera sive positiva, sive privativa*; LEX autem MORALIS sit *propositio moraliter obligatoria*, vel quod idem est, *regula, cui actionem liberam attemperare quis obligatur*; & denique OBLIGATIO MORALIS PASSIVA sit *necessitas actiones liberas obligationi morali activæ legique conformandi*.

Esti Wolfiana hæc obligationis moralis activæ definitio displicerit non paucis; eadem tamen ex Cumberlandi & Puffendorffii, quos se-
qui

qui malunt, principiis haud obscure eruitur. Hic enim in *r. n. & c. l. i. c. l. §. 21.* obligationem vocat, *per quam, quis aut prestare, aut admittere vel pati quid necessitate morali tenetur.* Deum vero *L. i. l. c. VI. §. 5.* verba Cumberlandi *V. 27.* sua faciens, *Nihil*, ait, *est quod necessitatem quidpiam agendi vel omittendi menti humana afferre queat, præter cogitationes boni & mali, ex iis, quæ facimus proventuri.* Evidens igitur est etiam ex horum sententia illum obligare moraliter, qui vere bona vel mala consuetaria cum actione libera connectit & manifestat simul. Considerat præterea PUFENDORF de OFF. HOM. & CIV. *I. 2. §. 2. & 8. & JUR. N. & G. I. I. 21. & I. VI. §. 5.* obligationem dupliciter, uti est in obligatione & in obligato, sive active & passive. Quæ distributio non diversas species logicas, sed varios obligationis solummodo respectus designat. Atque hanc ipsam obligationis activæ notionem eleganter expressit Scipio apud LIVIUM *XXVI. 49.* *Populus Rom. ait, qui magis beneficio, (repræsentatione boni) quam metu, (repræsentatione mali) obligare homines malit.* Sed & JCTI Romani *Obligationis substantiam in eo consistere dicunt, ut alium obstringat ad aliquid præstandum.* *L. 3. D. de Ob. & act.* Legem vero moralem ita describunt, ut a nobis non dissentiant. *L. i. & 2. Dig. de L. L.* Cum autem CICERO cum aliis plurimis legem vocat *Rationem, quæ jubet ea, quæ facienda sunt, prohibetque contraria, de L. L. I. 2.* id clare indicat, ex actu illius facultatis, quæ rerum nexum, & hinc boni vel mali cum actione copulationem perspicit, actionum normam intelligi, ac porro ex obligatione activa legem promanare.

§. XXVII.

Ex eo, quod diximus obligationem & Legem moralem constitui Quoddam per motiva, & unice versari circa *actiones liberas*, nihil difficultatis habet, ut perspiciatur, *subjectum*, quod ita obligatur, *intellectus* & voluntatis usu præditum esse oportere, (§. 44.) *objectum vero* hujusmodi obligationis & legis in illis tantummodo actionibus reperiri, quæ prorsus fortuitæ sint; hinc tam a necessitate intestina, quam a coactione physica immunes; ac porro, quas ad actum deducere, vel non deducere obligatus possit. (§. cit.) Et inde profluxerunt vulgatæ regulæ: *Impossibile nulla obligatio est, ac quod nullius esse potest, id ut alicujus fiet, nulla obligatio valet efficere.* *L. 185. & L. 182. de R. J.*

Quemadmodum ergo bruta, infantes, mente capti, furiosi, dormientes ac plene ebrii qua tales, non possunt moraliter obligari, (§. 55.) ita nec facta præterita, quæ infecta fieri, aut a motivo pendere amplius nequeunt; nec actiones simpliciter necessariae, veluti transpi-

ratio, staturæ incrementum; nec operationes intellectus; quatenus logicis tantum, aut psychologicis regulis diriguntur, (§. 17. 18.) nec nudæ perpeffiones ad obligationis ac legis moralis objectum pertinent. Sæpe actio in uno statu, aut certæ cuidam personæ possibilis est, quæ alterius status aut personæ exsuperat vires; illa igitur potest aliquando esse legis & obligationis moralis objectum, aliquando non potest. Ceterum, quia, ut observat GROTIUS, *Cerrissimum est nomen generis sæpe speciei præsertim excellentiori adhaerescere de I. B. & P. I. §. 2. n. 3.* sic quoque obligationis legisque vocabula accipiuntur communiter in sensu morali, quem & nos posthac sequemur.

§. LXXIII.

Cur promulgatio pertineat ad Legis moralis essentiam.

Præterea, quum legem cuidam dicere nihil aliud sit, quam eundem ad aliquid faciendum, vel non faciendum obligare, (§. 69.) obligationis autem passivæ essentia non in sola boni vel mali connexionione cum actionibus consistat, sed actus simul accedere debeat, quo efficiatur, ut ea consecraria ab agente cognosci, atque intelligi possint, (§. 71.) talis vero efficientia PROMULGATIO appelletur, evidens est ad legis essentiam, & non ad exteriores tantum ejus conditiones promulgationem pertinere, atque adeo rerum, quarum ignorantiam vincere non pendet a viribus agentis, earum obligationem & legem repugnare.

Ignorantia, quam pellere positum erat in agentis potestate, sive ut ait PAULUS in L. 9. D. §. 2. *D. de L. & F. Ig. Ejus, qui eam rem diligenter inquirendo notam habere possit, SUPERABILIS, secus INSUPERABILIS* vocatur. Itaque non nisi posterior seu insuperabilis obligationem & legem excludit. Eoque sensu constituerunt Imperatores, ut *Leges intelligi ab omnibus debeant. L. 9. C. de L. L.* Legis vero nomen ea haud merebatur, quam Caligula *minusissimis scriptam litteris ex editissimo loco proposuit, ut ne cui legere liceret.* DIO CASS. LIX. 28. quia tamen diversa est ingeniorum vis (§. 51.) fieri etiam potest, ut ignorantia uni sit superabilis, alteri non sit. Et ideo Romani foeminis, militibus, minoribus, rusticis leges ignorare sæpe permisissent, L. 9. D. §. 1. *de I. & F. Ignor.*

§. LXXIV.

Quæ sint legis partes, quid

Constat modo duas esse legis partes, quarum altera consecrarium determinat; tanquam motivum cum actione vel cessatione libera copulatum, altera quid vi hujus vinculi agendum vel omittendum

dum sit, enuntiat; illa est legis *formale, obligatio, sanctio* hæc legis *præmium materiale, propositio, edictum*. Et quia consecraria tanquam motiva & pœna cum factis connexa, siquidem bona sunt PRÆMIA, si autem mala PŒNÆ latissima significatione nominantur; facile patet pœnam quoque vel præmium partibus legis essentialibus esse adscribendum.

Pœnam definit GROTIUS de J. B. & P. II. XX. §. 1. eumque secuti PUFENDORFIUS I. N. & G. I. VIII. c. IV. §. 3. & Coccejus Diff. XII. §. 539. quod sit, *Malum (physicum) passionis, quod infigitur ob malum (morale) actionis*, vix igitur ab illo desentimus. Sunt tamen qui addunt, a *Superiore*, verum sic pœnam in specie non in genere considerant. Ostendemus enim alibi, & obligationem sine superiore concipi, & pœnam etiam ab æqualibus immitti posse: falluntur vero tam qui cum HEINÆCCIO I. N. & G. I. 9. aliquam obligationem sine præmio vel pœna, quam qui pœnas sine legibus dari posse fingunt. Etsi enim plures memorentur veteres leges, *in quibus nulla deviantibus pœna sancitur*, apud GROTIUM L. II. c. V. 16. in not. (f) erant illæ tamen vel pœnis arbitrariis, vel adjecta clausula: *improbefactum munitæ, ut scilicet, qui secus fecerit, ea res eidem infamiæ esset; Idque visum vinculum satis validum legis*. LIVIUS X. c. 9. Sed nec brutorum combustiones *Levit. XX. 15.* nec hominum morbi, & quæ eos incommoda comitantur, veluti commercii, aut dignitatis interdictio, *Levit. XIII. & XV. Deuter. XIII. 1.* nisi ex lege atque actione morali ortum trahant, proprie pœnæ dici possunt. vid. GROTIUS de J. B. & P. II. XX. 1.

§. LXXV.

Significare alteri, aliquid faciendi vel non faciendi rationes, quas cum actione jam antea copulatas esse judicemus, est eidem CONSILIVM dare, *persuadere, adhortari*, quum autem judicia nunc vera sint, nunc autem falsa, (§. 30.) etiam persuasiones ac consilia in bona vel mala recte dispescuntur. Nulla ergo in consiliis, persuasionibus, adhortationibusque inest per se obligandi vis, quippe quæ obligationum vincula veluti aliunde colligata solummodo explicant, sistuntque.

Consilium definitur, ejusque a lege differrentia.

Persuadere esse ex verbis mediis observat & ULPIANUS in L. I. §. 3. D. de Serv. cor. Nam & bonum consilium quis dando potest suadere, & malum. Si bonum sit consilium veluti medicorum, adest quidem necessitas id agendi, quod suadetur; ea tamen non ex consilio, sed ex obligatione ac lege præcedente orta est. Nemo enim, ut ait CAJUS,

ex consilio (qua tali) *obligatur*, quia liberam est cuique apud se explare, an expediat sibi *consilium*. L. 2. in fin. D. mand. Ita qui alteri argumenta suggerit, cur jurisprudentiæ potius det operam, quam medicinæ, consilium ei dat, sed nullam propterea id, quod consulitur, agendi necessitatem imponit. Quare qui cum THOMASIO *Consilium obligare*, Fund. I. IV. §. 59. & *Legem esse* I. V. 2. docent, confundunt res distinctissimas, atque a communi loquendi usu recedunt sine causa. Sed & consilii & legis differentiæ, quas HOBBSIUS XIV. §. 1. & ex eo PUFENDORFIUS o. M. I. IV. §. 1. dein THOMASIVS I. c. IV. §. 32. 35. c. V. §. 2. adducunt, ex hisce erunt judicandæ.

§. LXXVI.

Primæ obligationis & legis divisiones: **H**is expeditis facile erit de varietate, magnitudine, ac robore obligationis & legis æstimare. Diversa enim vel connexionis, vel motivorum, ac actionum liberarum genera diversa quoque obligationum & legum formas efficiunt. Ac primo quidem obligatio & lex, qua quilibet homo tenetur, est *universalis*, qua certum personarum genus, *particularis*, qua unus tantum, *singularis*, seu *Privilegium*. Dein si bonum vel malum cum actione connexum per ipsam tantummodo actionem tribuitur, obligatio & lex *interior*, si alia simul causa ad id concurrere debeat, *exterior* nominatur. Denique illa obligatio, quæ ex præmiis oritur *invitans*, quæ ex poenis *cogens*, rursus quæ ad aliquid agendum impellit *affirmativa*, quæ ad omittendum, *negativa* audit. Et quoniam cuique obligationi non potest non sua respondere lex, (§. 68.) obligationem quoque invitantem lex *præmians*, cogentem lex *puniens*, dein obligationem affirmativam lex *imperans* sive *præceptum*, negativum lex *prohibens* sive *vetitum* enuntiat.

Fuere qui obligationem & legem proprie talem poenis tantum munitur putarunt veluti PUFENDORFIUS I. N. & G. I. II. §. 7. HEINECCIUS §. N. & G. I. 9. Sed legem si sumunt strictius. Contrarium vero discimus tum ex *ULIANI* verbis: *Bonos non solum metu poenarum, verum etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes*. L. 1. D. de §. & §. , cum maxime ex quarto decalogi præcepto. Unde illis non refragatur, qui hominem *spe vel metu*, id est, representatione boni vel mali futuri (§. 25.) obligari tradunt. v. THOMASIVS Fund. I. c. IV. §. 60. & TREVER. ad Puf. I. II. §. 4. si modo rite explices, ut non solum boni vel mali expositio, sed ejusdem cum actione connexio simul intelligatur. Nunc quoque perspicimus rationem

tionem cur legis virtus dicatur a MODESTINO in L. 7. D. de L. I. immediata: Imperare, vezare; mediata; punire: addo, *præmium tribuere*, non autem *horzari, aut suadere*, (§. 75.) uti vult THOMASIVS *Fund. I. V. §. 4.* Quò fit, ut re ipsa unica sit legis virtus, nimirum *Obligationem imponere*. An & *permistere*; uti habetur in dicta lege septima? adparebit paullo post. cf. L. 2. D. de L. I.

§. LXXVII.

Porro motivum cum eadem actione libera connexum vel ut unum & simplex, vel ut multiplex ac compositum considerari teste experientia potest. Compositum quod est, id unitatum earundem multitudinem sive *quantitatem* complectitur, quæ prout nunc ad maximum, nunc ad minimum momentum accedit, ea quoque vel crescere, vel decrescere, atque jam fortius, jam debilius agentem constringere debet. Inde non obscure liquet, cur etiam ejusdem actionis ponendæ vel fugiendæ obligatio & lex in *unam vel simplicem, & multiplicem seu compositam*, in qua scilicet plures simplices insint, postea in *majorem & minorem*, tum in *fortem & debilem*, distribuatur; curque obligationis legisque quantitas ac robor ex momenti cum actione quadam copulati magnitudine & viribus mensuranda sit. Nec non robor atque mensura.

Fingas affem nummum esse omnium minimum, legemque sanciri; *Quicumque in schola verba faciet, unius assis, qui in templo, duodecim assium multa ei esto.* Vides obligationem illam simplicem esse, hanc compositam; potest enim in *duodecim partes* resolvi, quæ singulæ obligationem & legem *parvalem*, simul sumtæ *totalem* constituunt. Et quia assis hic pro unitate adsumitur ad exquirendam magnitudinem, seu quantitatem intensivam obligationis compositæ, *assis* ejusdem dicitur *Mensura*; inde enim cognoscitur, priorem obligationem a posteriore undecies quantitate & robore superari. Fac porro facultatem judicandi actionis confectarium in Titio decies esse majorem quam in Cajo: etiam Titii motivum (§. 31.) & hinc obligatio decies erit validior. cf. MATH. XXV. v. 14. Est itaque principium hoc sæcundissimum, ex quo & mathematica fluit obligationis ac legis cognitio, & generalis PUFENDORFII de Off. I. I. §. 14. & c. XVII. §. 13. aliorumque doctrina, quod obligatio affirmativa cedat negativæ, & obligatio invitans spe præmii cedat obligationi cogenti metu pœnæ restringi debet.

§. LXXVIII.

§. LXXVIII.

De legi-
bus per-
missivis:

Quicumque actionem liberam facere vel non facere potest, quod illa nec præcepta sit, nec vetita, is agendi vel non agendi permissionem habet, atque eo nomine ab obligatione est immunis; (§. 71.) quippe quæ per nudum hujusmodi permissum excluditur. Ubi vero propositio, quæ permissionem alicui competentem, sive, quod idem est, obligationis & legis negationem declarat, necessitatem simul moralem continet, ne ei, cui permittitur, ab aliis ponatur impedimentum, ibi permissio fit solummodo per consequentiam prohibitoria Lex. (§. 76.) Illud tamen contingit sæpissimè, ut leges, quæ finis ejusdam adoptionem præcipiunt, ex pluribus mediis in se æque bonis (§. 65.) non unum simpliciter & determinate, sed aliquod indeterminate, & disjunctim præscribant, electione agenti relicta; & hac in specie leges præceptivæ vocari pro parte *permissentes possunt*, scilicet sub disjunctiōe.

Sic saltem sententias illorum, qui non ab invicem modo, sed a semetipsis discrepare visi sunt, conciliari posse, puto. Negant GROTIVS I. I. 9. & PUFENDORFIUS I. N. & G. I. VI. 15. permissionem esse actionem legis; sed tam ille de J. B. & P. I. I. 17. n. 2. & II. III. 15. quam hic I. VI. 15. & II. VII. §. 3. legem, quæ permissionem det agendi, statuerunt. Atque ipse CICERO *videudum*, ait, *utrum lex jubeat aliquid, ultra permittat. II. Invent. 49.* Quæ autem lex illa nisi ab obligatione disjunctiva veniens? Exemplo sit lex *Nutrias te*: quæ quidem præceptiva est, quatenus vero cibi æque ad finem idonei electionem finit, eatenus etiam est permittens. Si enim nuda sit, ac sine omni obligatione permissio, nulla quoque aderit agendi regula & norma (§. 69.) nulla sanctio (§. 74.) & porro nulla lex; quoniam sine aliqua obligatione, sine sanctione, & sine regula, ut fatentur omnes, ea concipi non potest. Quid ergo urgent Coccejus *ad Grotium I. I. §. 9.* & BARBEYRACIUS *ad Grot. I. I. §. 9.* dein BURLAMAQUIUS I. X. §. 5. *sqq.* leges, dum certum præscribunt modum, eorum quæ intra illum modum sint, tribuere permissionem, quæ porro legis sit effectus? Quasi vero ea permissio non maneret etiam lege sublata? Vel enim id permittitur, quod ante vetitum fuerat, & tunc non tam lex nova est, quam legis prioris extinctio; vel vero ad id, quod non erat vetitum, pertinet permissio, & hæc non jam legem, sed aliam habet efficientem causam. Igitur si quis nudum obligatione permissum legem permissivam vocandam esse adhuc contenderet, is abuteretur legis voce, & inanem committeret logomachiam.

§. LXXIX.

§. LXXIX.

Quandoquidem per confectaria tanquam motiva cum actionibus nostris liberis ^{Quis le-} ~~con~~nexa ad aliquid agendum, vel omittendum ^{gum sco-} obligamur, (§. 71.) illæ autem actiones bonæ sunt, quæ bonâ habent ^{pus.} confectaria, atque agentem perficiunt, quæ vero confectaria habent mala atque agentem reddunt imperfectiorem, sunt malæ: (§. 60.) utique obligationis legisque omnis scopus est, voluntatem nostram repræsentatione boni ad appetendum, & repræsentatione mali ad averſandum excitare; ut scilicet bonum faciendo adipiscamur perfectionem, malum autem fugiendo imperfectionem evitemus. Quare illa scita, quæ mala jubent fieri, aut bona omitti, obligationis & legis nomen haud attingunt.

Vidimus bonum opinatum esse verum malum, & malum opinatum, verum bonum; (§. 33.) dein bonum minus, quod est majoris impedimentum, esse comparative malum, malum minus vero, quod majus malum, excludit, esse comparativum bonum (§. 34.) Ergo illius capiendi, aut hujus vitandi obligatio vera non est, sed falsa; erronea ac spuria. Et ideo in definitione legis a GORIO data, quod sit *Regula actuum moralium obligans*, supervacaneum fuit addere: *ad id quod rectum*; de *J. B. & P. I. I. §. 9.* Jussa enim, quæ aliquid minus rectum præscribunt, quidvis potius dici possunt quam leges: Nam neque, ut ait CICERO, *Medicorum præcepta dici vere possent, si quæ inscii imperitique per salutaribus mortifera conscripserint.* de *L. L. II. 5.* Hæc perpensis non videntur HOBBIUS de *Civ. I. 14.* & PUFENDORPIUS in *§. 1. & 2. LVI.* quando consilium a lege ita discrepare scripserunt, ut illud in acceptis, hæc in danti utilitatem tendat; siquidem lex ulla ab ejus, cui fertur, perfectione abstrahere potest.

§. LXXX.

Qui ita agit, ut actionum suarum convenientiam cum legibus pro fine habeat, ei *legum Custodia*, atque obtemperatio tribuitur. Quando Itaque non aliter quis obedire Legibus potest, quam si ex parte ^{legi quis} intellectus *viva præluceat* illarum *cognitio*; hancque ex parte ^{dicitur} voluntatis *conatus* ad actum vel ponendum, vel reprimendum sufficiens, ^{obtempe-} atque *efficax* (§. 79.) consequatur. Tunc vero se se exerit hæc ^{rare.} efficacia, si legibus parere volens mediis utatur possibilibus, &

H

cum

cum eo fine necessario connexis, (§. 57.) atque ob eam ipsam causam superabilia removeat *impedimenta*; & locum, tempus cæterosque eventus, sine quibus actio expediri nequit, verbo *Occasionem* quantum quidem in se est, non amplectatur modo, sed etiam circumspiciat.

Sumamus exempli loco legem: *valerudinem curare*, cui certe non obtemperat, nisi qui illam cognoscit, ac propterea occasionem contrahendi morbos, quantum in se est, evitat, removeat impedimenta, nec non remedia vel servandæ, vel recuperandæ sanitatis quærit, impenditque. Cum enim hæc omnia sint inter se connexa, & data obligatione ad unum ex connexis, eam ad alterum simul dari necesse sit; dubium non est, quin obligatione ad finem, obligatio quoque ad media necessaria continèatur; ac prior quidem obligatio dicitur *Fundamentalis*: posterior *minus fundamentalis*. Quòd si quisquam id facit, quod lege est præscriptum, sed sine animo implendæ legis, hanc tantum servat materialiter, eoque nomine actionem quidem ponit physice bonam, verum legi non censetur obedire. Nec ideo tamen nova in singulis actibus ad legem attentio requiritur, sed sufficit *Generalis*, quæ scilicet in libero agendi habitu posita est, sive ut vocant, *Virtualis & Interpretativa*, cf. D. THOMAS. 2. 2. Q. 164. art. 8. ad 2. Ceterum evidens est, eum qui legi obtemperat, verbum adipisci, vel malum effugere, vel efficere utrumque. (C. 74.)

§. LXXXI.

Vel eam violare.

Ex hisce intelligi par est, eum moraliter violare legem seu *peccare*, qui actionem liberam opposita ratione determinat, quam juxta legem sibi præscriptam determinare erat obligatus, quum nimirum aut id facit, quod vetitum, aut quod præceptum est, omittit. Oritur itaque quævis legum violatio, aut a vincibili earum ignorantia, (§. 73. *Sch.*) aut a voluntatis nisu, qui, quoniam ad agendum inefficax est, (§. 80.) eo ipso in non obediendo efficacitatem suam ponit. Atque id primum contingit, quando remedia, quæ ad legem implendam sunt necessaria, & a libertate agentis pendent, aut non adhibentur, aut vero adhibentur contraria, deinde quando impedimenta vel adjiciuntur, vel pro viribus non removeantur; denique quando occasio vel omittitur ostentata, vel deficient non inquiritur, vel plane investigatur adversa.

Non

Non pigebit modo de veritate sequentium conclusionum iudicare, I. Si quisquam est, qui invincibili legis ignorantia, vel voluntario occasionis defectu laboret, is obligatus non est (§. 72.) ergo moraliter violare legem non potest. II. Occasio, quæ ad legem violandam inducit, sive periculum peccandi omni studio fugiendum est, fecus deest voluntas efficax implendæ legis, & hoc ipso lex pro parte violatur (§. 80.) vid. MATH. V. 29. 19. III. Quoties occurrunt circumstantiæ, in quibus medium contra finem pugnat, id medium esse definit & fit Impedimentum, (§. 80.) adeoque debet removeri. IV. Ad actionem omittendam nec particulare quoddam tempus, nec locus & hinc nec occasio requiritur, quapropter *Lex affirmativa* obligare traditur *semper sed non pro semper; negativa vero semper & pro semper*; quod quem habeat modum, alibi exponemus. V. qui legem violat aut malum perpeti, aut bono carere, aut utramque positivam & privativam imperfectionem (§. 24.) subire debet.

§. LXXXII.

Conformitas actionum cum regulis est illarum RECTITUDO, ac moralis quidem, si actiones sint hujusmodi, ut ad libertatem agentis referantur. Quamobrem actionem humanam, quæ legibus convenit, moraliter *rectam*, quæ iis disconvenit, *minus rectam* vocant, seu PECCATUM; Græci *απομια*. Ut igitur actio moralis fieri recta possit, tam intellectus, (§. 80. 28. 29.) quam voluntatis (§. 80. 45.) consentientem usum adesse oportet; ast ut fiat minus recta, sufficit quicumque vincibilis alterutrius facultatis defectus.

Quoniam lex, quod bonum est, præcipit, & quod est malum, vetat; (§. 79.) etiam actio moraliter bona dicitur, quæ legi convenit, mala, quæ eidem repugnat. Et porro actiones liberæ bonæ pro re-ctis, malæ pro minus re-ctis promiscue usurpantur, sive dein legibus præceptæ sint, sive tantum non prohibitæ vel permissæ. Lucem quoque ex his capit vetus adagium; *Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu*; „ Quemadmodum enim, ait BURLAMAQUIUS, illa dicitur linea recta, ejus nullum punctum a subjecta regula ne- „ minimum quidem divergit, seu ejus partes similes toti, sic etiam „ stricte loquendo non potest actio bona esse vel recta, nisi omni- „ no, & in singulis suis partibus cum lege consentiat, I. XI. §. 5. Eadem est sententia CICERONIS; *Qua autem nos aut recta, aut recte facta dicamus, si placer, illa autem appellant κατὰ φύσιν, omnes numeros virtutis continent.* Fin. III. 7.

§. LXXXIII.

Licitæ vel illicitæ moraliter possibiles, vel impossibiles. **A**ctiones rectæ, quatenus legibus moralibus non repugnant; (§. 80.) dicuntur quoque *moraliter possibiles* (§. 35.) & *licitæ* latius; actiones autem minus rectæ, quia salva legum obedientia fieri nequeunt, (§. 81.) *illicitæ* sunt, & *moraliter impossibiles*, (§. 37.) scilicet cum adjunctione; si agens bonum adipisci, aut malum effugere velit. (§. 74. 38.) Rursus actiones moraliter possibiles aut uno tantum, aut vero duplici modo determinari possunt, illæ sunt *moraliter necessariae*, seu debitæ, hæc *moraliter contingentes*, (§. 38.) seu permissæ, (§. 78.) atque strictiore sensu licitæ. Utraque hæc possibilitas, si ad agentem referatur, *Facultas moralis* dicitur, a potentia seu facultate agendi physica (§. 37.) probe sejungenda.

Hic quoque secum ipsa pugnat HOBBSII Philosophia. Qui enim de Civ. Cap. I. §. 7. per facultatem moralem significari dixerat *Liberitatem potentis naturalibus utendi secundum rectam rationem*; postea C. I. §. 14. illam eandem facultatem in *cetera & irresistibili potentia* collocavit. Habet sane homo potentiam irresistibilem sese necandi fame vel veneno, sed fatente ipso Hobbesio *moralis id agendi facultatem non habet. dict. §. 7.* Sunt igitur hæc *duæ facultates* ab invicem plane distinctæ. Nec, quod actio physice possibilis sit resistente nemine, sequitur, ut ea possibilis quoque sit moraliter. Bellissime P. PINIANUS: *Quæ facta ledunt pietatem, existimacionem, verecundiam nostram, & ut generaliter dicam, contra bonos mores sunt, nec facere nos posse credendum.* L. 15. D. de *Condit. Inst.* Ceterum quia, si aliquid necessarium est, ejus contrarium est impossibile, & vicissim (§. 37.) facile patet, legem præceptivam unius, esse prohibitionem alterius contrarii, & legem unius prohibitoriam esse alterius contrarii præceptum.

§. LXXXIV.

Varia Juris acceptiones declarantur.

Omne id, quod *convenit*, seu quod oportet facere, Græci *deon*, & inde Latini jus dixere; quare hoc vocabulum nunc pro *attributo actionis*, sive pro eo, quod rectum est ac bonum, (§. 60.) nunc pro propositione, quæ, quod bonum est, enuntiat, sive pro *lege ipsa*, (§. 47.) nunc demum pro qualitate personæ, hoc est, *facultate morali*, quod bonum est, agendi (§. 83.) usurpant, quam potestatem significationem ad vitandas ambiguitates & nos semper sequemur.

quemur. Quum autem moralis hæc facultas vel in actionibus moraliter necessariis ponendis, atque in omittendis moraliter impossibilibus, vel verò in feligendis moraliter contingentibus versetur, (§. 83.) ideo Jus illud *Juris stricte talis*, hoc *Juris permissivi*, seu *Libertatis moralis* nomen obtinuit.

Jus alii a *Jove*, alii a *Juvando*, parum apte, alii probabilius a *Jubendo* derivarunt; sed separat Cicerò *Jura & Jussa populorum*, de L. I. 5, nec jura permissiva stricte jussa sunt. Verissime igitur MENAGIUS: *Jus est a deo: ut plus a Πλεον, & transit in J consonans, ut in Jana a Diana, in Jabolenus a Διαβοληρος: In jaceo a διακω. Aman. C, XXXIX.* Idem porro significat *Jus*, ac id quod convenit, seu quod oportet facere vel omittere, sive quod bonum est. Consentit Ictus PAULUS in L. II. D. de J. & J. *Jd*, ait, quod semper æquum ac bonum est, *JUS* dicitur. Atque hoc sensu obligatio activa definitur in princ. *Instit. de oblig.* quòd sit *Juris vinculum*, quo necessitate (obligatione passiva) adstringimur alicujus rei præstandæ. Grammaticam hanc juris significationem aliæ plures technicæ exceperunt, ut jam *objective* pro lege, jam *subjective* pro facultate morali, jamque pro loco judicii, *judicis sententia*, & sanguinis *necessitudine* diceretur. v. L. II. sq. D. de J. & J. Omnes tamen hæc significationes ex prima illa emanarunt, v. BURLAMAQ. I. IV. 10.

§. LXXXV.

Venit itaque *Jus stricte* tale ex præcepto vel vetito simplici ac determinato, *Libertas autem moralis* ex negatione legis, sive ex lege permissiva, quæ nimirum disjunctiva, & sine aliqua determinatione perlata est. (§. 78.) Quoniam vero nulla Lex non aliquam obligationem effectricem atque opificem habet; (§. 69. 78.) haud falluntur ii, qui etiam Jus omne obligationi quodammodo *correlatum* esse arguunt; siquidem posita obligatione aliquid agendi vel non agendi determinata; ponitur quoque Jus stricte tale; contra ubi nulla, seu indeterminata tantum ac disjunctiva adest obligatio, ibi viget libertas moralis, & Jus permissivum. (§. 84.) Ex quibus illa maximi usus fuit conclusio; Juris cujusvis essentiam ex natura obligationis velut effectum ex causa esse æstimandam.

In proclivi nunc est sequentia intelligere enuntiata. I. Fieri non potest, ut aliquis agat, quod physice & in se est possibile, sine agendi potestate.

potentia subjēctiva, ergo nec ut agat, quod possibile est moraliter, sine morali facultate, sive jure subjēctive sumto. Eadem est omissionis ratio. II. Agere vel non agere, est obligationis finis, facultas est medium ad id necessarium, data igitur obligatione ad aliquid præstandum, ad id quoque dari debet Jus, (§. 80. Sch.) III. Quia Jus stricte tale determinatur ab obligatione, non autem Jus permissivum; prius ex obligatione nasci dicitur *effective*; posterius tantum *reductive*, illud Jus esse in *sensu ajente*, hoc in *sensu negante* v. GROT. de j. B. & P. I. I. 3. THOMASIVS *Fund. II. VII. §. 14. IV.* Cum nemō obligetur ad id, quod vel physice (§. 72.) vel moraliter (§. 83.) est impossibile, ad hæc nullum competere potest Jus. v. L. 7. §. 3. & L. 23. D. de V. O. V: Denique, quo latius patet propositio disjunctiva in lege permittente, eo latior est libertas moralis.

§. LXXXVI.

Officii
definitio
& divisio.

Quoniam facultas moralis (§. 83.) Juris adpellatione continetur, (§. 84.) qui facultatem moralem in actum deducit, is dicitur Jure suo uti. *Usus Juris ab efficiendo* OFFICII nomen accepit, quod porro *actio legibus attemperata* vulgo definitur. Sunt autem pro legum, & Jurium varietate, varia quoque officiorum genera. Quæ enim ex Jure stricte tali repetuntur, ea sunt RECTA, & quidem vel *affirmativa*, vel *negativa*; quæ vero ex jure fluunt permissivo, illa MEDIA nominantur. Quamobrem etiam Veteres recta in bonis, quæ primario sunt loco, seu in finibus ipsis, media in propositis, sive objective indifferentibus, non ita inepte collocarunt.

Equidem CICERO, qui græcorum *καθηκον* primus *Officium* appellavit, ad *Attic. XVI. 11. & 14.* illud nec in bonis, quæ primum locum tenerent, nec in contrariis; sed in *adiaphoribus*, quæ ad finem referrentur, posuerat, *Fin. III. 16. seqq.* Attamen in tribus, quos ipse ad Stoicorum imitationem scripsit, libris de *Officiis*, ea sic distinxit: ut aliud *Officium Rectum* faceret a græcis *κατὰ δὲ νόμον*, Aliud *Medium*, a græcis *κατὰ ἤθρον* vocatum, cujus nimirum, *Cur factum sit, ratio probabilis reddi possit. Off. I. 3.* Huncque duplicem sensum etiam JCI Romani retinuerunt. v. L. 2. D. de *Inoff. test.* & L. 17. §. 3. D. *Commod.* Hodie vero frequentior est prior significatio, sumiturque officium pro *Debito*, & pro *Obligatione passiva*. v. KOELER *Exerc. J. N. §. 477.* Quid quod jam SENECA officium actioni licitæ in specie, (§. 83.) id est beneficio, opposuit III. *Benf. 8.* Capis modo cur duo dicantur *Facere idem* (physice) & tamen non sit idem (moraliter)? Quam scilicet unius est officium & non alterius.

§. LXXXVII.

§. LXXXVII.

Quamdiu eadem manet motivi cum actione quadam connexio, Quomodo fieri non potest, ut vel minime mutetur illius faciendæ, vel ab obligatione & lex; quatenus vero motivi cum futura actione & ne nexus cessat, eatenus quoque obligationem & legem tolli, ac lege liberamur. porro obligatum à morali hoc vinculo liberari, & lege solvi necessesse est. *Liberatio* obligationis, & *Lege solutio*, quæ tam ad omnia obligationis & legis capita, quam ad universos & singulos obligatos extenditur, est *Abrogatio*; quæ aliquam tantum respicit Legis partem, est *Derogatio*, tandem quæ ad peculiarem solummodo personam pertinet, latine *Lege solutio* in specie, vulgo *Dispensatio* appellatur. Ex quibus perspicuum est, legem abrogare, ei derogare, illam solvere, seu dispensare eos tantum posse, qui motiva cum actionibus connexa separandi potestatem habent; contra, quando vel impossibilis est hæc separatio, vel plane non obligat lex, tunc abrogationem, derogationem, & dispensationem penitus excludi.

Derogatur legi, ait MODESTINUS, cum pars detrahatur, abrogatur, cum prorsus tollitur. L. 102. D. de V. S. Fit vero abrogatio vel sola permissione contrarii, vel per novam legem; qua in specie Constitutiones tempore posteriores potiores sunt his, quæ ipsas præcesserunt. L. Fin. D. de Const. Princ. Qui ex dispensatione agit, legem non violat, ea enim est solutus; quodsi, lege jam violata, poena transgressori remittatur, ei non datur dispensatio, sed Gratia legis fit. L. 1. §. Fin. D. de Quæst. Illa indulgentiæ, hæc clementiæ tribuitur. vid. GROTIUS de Equiv. Indul. & c. & c. Q. 1. Quando a lege recedi potest sine periculo subeundi poenam, quæ cum transgressione, aut amittendi præmium, quod cum observatione legis erat conjunctum, plena habetur, dispensatio; si poena quidem vitatur, sed præmil fit jactura, dispensatio est solum minus plena. Ceterum perperam quidem confundunt dispensationem cum privilegio. (S. 76.)

§. LXXXVIII.

Differt quævis legum mutatio ab *Exceptione*, quæ ex illarum pugna seu collisione oritur. Est enim *COLLISIO* seu *Conflictus* Le. collisione. gum, cum duæ leges nec mutatæ nec alias contrariæ, casu & eventu peculiari ita discrepant inter se, ut ambas conservare sit impossibile.

fibile. Qua in specie *Exceptio*, sive *determinatio uni legi congrua*, alteri vero *disconveniens* propter *collisionem* necessario admittenda est. (§. 37.) Atque idcirco leges oportet contendere, considerando utra alteram robore superet, deinde exceptionem sic instituere, ut lex fortior debiliori, (§. 77.) adeoque major perfectio minori, (§. 79. *Sch.*) bonum totius bono partis; (§. 34.) finis medio, sive lex fundamentalis Legi minus fundamentali præferatur. (§. 80.)

Quum quædam in se fieri possint, quæ sub certis circumstantiis repugnant, ineptum foret de collisionis possibilitate dubitare. Sumamus duas leges alibi demonstrandas: *Vitam serva & Hominem non occides*: Istæ quidem in se non sunt contrariæ, eo tamen eventu, quo quis vel occidere aggressorem, vel ipse alias perire debet, impossibilis est utriusque legis custodia, nec porro ad utramque obligatio dari potest, (§. 72.) sed alterutram prætermittere necesse est. Videndam tamen ad utram potius legem accedere oporteat. Ea vero, inquit præclare CICERO, maxime conservanda putetur, qua ad maximas res pertinere videatur. *Invent.* II. 49. Quam enuntiationem WOLFIUS *Inst.* §. 48. 63. & 64. Legem vocat perfectivam, uberius suo loco explanandam. Ex hisce colligimus I. in collisione salvam manere utramque legem, & unam cedere solummodo ob circumstantias: II. Nullam dari collisionem, si una tamen adsit lex, aut utraque possit observari. III. Actionem in collisione patratam invitam magis esse quam lubentem. (§. 47.) IV. Legibus directe & generatim inter se pugnantibus & non solum casu & eventu, non esse collisionem sed *αντινομίαν*, QUINTIL. V. II. 7.

§. LXXXIX.

Obligatio & lex in divinam abigit & humanam, in naturalem & positivam.

Consideravimus obligationem & legem generatim, nunc de præcipuis, quæ ei generi subsunt, partibus videamus. Petuntur autem tam a *Subiecto* obligante, hoc est *Legislatore*, quam ab *Objecto*, in quo obligatio & lex versatur, varioque promulgandi modo. Quum enim obligare is possit, qui motiva cum actione connectendi potestatem habet, (§. 71.) sequitur, ut si hæc connexio existat a DEO, obligatio & lex *divina*, si ab homine, *humana* nuncupetur. Deinde illa connexio vel ex ipsa rerum essentia atque natura intelligitur solius rationis ope, vel vero in arbitrio simul entis ejusdem rationalis, atque extra rerum essentiam posita est; prior obligationem & legem *naturalem* posterior adventitiam seu *positivam* con-

constituit. Quia vero naturæ omnis tam possibilitas, quam existentia in DEO rationem habet; (§. 2. & 8.) nulla excogitari potest obligatio & lex naturalis, quæ non sit divīna; contra obligatio & lex positiva vel ad divīnam, vel ad humanam pertinet.

Dividitur a non paucis obligatio & lex in *naturalem* & *positivam*, positiva in *divinam* & *humanam*. Sed cum illi legem naturalem esse etiam divinam, & a lege positiva seu revelata diversam fateantur; logices regulam, quæ vult, ut *Membra dividenda sibi repugnent*, neglexisse visi sunt. Obligatio & lex naturalis dicitur etiam *Inerior*, *positiva exterior*, quanquam & naturalem, prout pœnam vel præmīum, quæ natura constituit, eadem simul executioni mandat, vel vero alia ad id indiget exequente causa, in *Interiorem stricte-talem*, & *Exteriorem rursus abire*, infra docebimus. Nemo jam negaverit hæc cōfessaria. I. Dantur pœnæ, & præmia divīna & humana, naturalia, & positiva. (§. 89. 74.) II. Obligatio naturalis in absolutam seu connatam, & hypotheticam seu adquisitam recte dispeicitur (§. 10. 45.) III. Si obligatio positiva ad naturalem accedit; obligatio fit *composita*, qualificata, seu mixta, nimirum quoad *materiam* naturalis, & quoad *formalis partem* positiva. IV. Quoniam DEUS omnia perfectissimo modo determinat, obligatio Divīna semper recta est, humana vero; (falluntur enim non raro homines) aliquando minus recta & externa tantum sine interna esse potest. Atque hanc PUFENDORFIUS vocavit coactionem moralem externam. de *J. N. & G. L. 1. C. VI. §. 5. & §. 10.* quorum spectat locus CICERONIS. *Si omnes Athenienses delectarentur tyrannicis legibus, num idcirco hæc leges justæ haberentur?* de *L. L. 1. 15. v. WOLF. Ph. Pract. §. 119.*

§. XC.

Sed frustra de obligatione & lege naturali futura est institutio; si ipsa obligatio & lex nulla est, oportet igitur utriusque existentiam demonstrare. Cum vero id alii alia adgrediantur via, nos de promptis ex omni copia certissimis argumentis, eadem ab incertis atque exilibus sejungemus. Ita sufficientem vim non habet communis omnium populorum persuasio, siquidem altior quærenda est hujus persuasionis causa, quam qui ab ideis in mente nostra cœlitus inscriptis repetunt, & id lumunt, quod probare deberent; & ideas hæc esse obligatorias, propterea haud evincunt. Qui vero ab ingeniorum varietate hominumque proclivitate nocendi atque potentia ad quandam existentem normam concludunt, præterquam

Argu-
menta ad
probandam legis
naturalis
existentiam haud
fatis idonea.

I
quod

quod nondum doceant normam illam debere esse naturalem; positiva enim esse posset, spuris etiam utitur principiis, (§. 53.) iisque quibus increduli legum naturalium negationem suffulcunt.

Consensus gentium, nec cuiquam satis notus est, nec ita in bono perpetuus & communis, ut non sæpius maxima hominum pars consenserit in res turpissimas. Sed etsi cuique cognitus, atque universalis esset is consensus, superest tamen, ut examinetur, quonam ex principio homines ita debeant consentire. Ideas legum innatas jam satis profligavit LOCKIUS *de intell.* l. c. 3. quod si vero illæ disputationis gratia concedantur, nondum probata est naturalis earum obligandi vis. Proclivitatem nocendi & potentiam atque ingeniorum varietatem maxime arguet HOBBIUS, & voluntatem ledendi omnibus inesse in statu naturæ tradit *de Civ. l.* §. 4. sed iis usus est argumentis, ut legem naturalem verbis statueret, se autem negaret. Quare non debuissent *Puffendorf.* *de off. l. c. III.* §. 4. *sq.* ejusque ad seclæ leges naturæ, quas serio admiserunt, tam erroneis principiis stabilire. Si enim nocendi natura homini a DEO tributa est, tunc vivit illi convenienter, quando nocet; uti cum agnum lupus, vel milvius columbam vorant. Inde porro sequeretur, ut vere scripserint HORATIUS: *Jura inventa meru injusti fateare necesse est. l. Sat. III. v. 112.* & SPINOZA: *Nihil, quod possunt homines vi, non jure agere. Politic. lib. 4. §. 4.*

§. XCI.

Necessitas alicujus divinæ legis firmiter demonstratur.

Quod si nobiscum in animo reputamus esse DEUM, qui Conditor est totius universi liberrimus, ac sapientissimus Conservator, (§. 6. & 56.) qui uti in rebus creatis omnibus, sic in usu facultatum animæ sapientissimum sibi proposuit finem, (§. 59.) qui denique hominem rationis ac libertatis participem, (§. 29. 44.) ac porro obligationi & legi morali, accipiendæ idoneum (§. 72.) produxit; tum profecto intelligimus, naturæ Auctorem non modo plenissima legum ferendarum capacitate, summoque de hominibus disponendi Jure gaudere, sed etiam quasdam re ipsa leges sanxisse. Non enim aliter fieri poterat, quam ut actiones hominum liberæ huic fini, veluti regulæ (§. 68.) convenienter determinari vellet. (§. 58.) Ex quo, quanquam obligationis & legis naturalis existentia nondum satis patet, interim tamen sufficit; existentiam & necessitatem alicujus divinæ regulæ in actionibus nostris liberis deprehendisse.

Re-

Recte observat AUCTOR *Dubiorum Jur. Nat.* non procedere illud argumentum; *Deus potest leges ferre, ergo tulit etiam leges.* C. 1. §. 3. sed probandum adhuc; *DEDM non potuisse hominem creare sine legibus, vel eum posses, noluisse tamen eum ex legem facere.* l. c. §. 5. Hoc autem nos inde demonstravimus, quia (α) frustranea foret illa hominum leges recipiendi habilitas, nisi id intendisset DEUS, ut quibusdam legibus homines parerent, quæ hoc ipso ad DEI voluntatem referendæ sint. Quia (β) aliquem creationis finem DEUS ac suæ quidem gloriæ illustrationem sibi præfigere debuit; (§. 59.) nec porro velle potuit, ut actiones nostræ liberæ tanquam medium in communi hoc rerum omnium scopo non consentirent. Quia (γ) denique totius universi Arbitrator ac moderator est DEUS, neque huic gubernationi iurique suo in creaturas renuntiare unquam potest. Postremo hoc argumento utitur & CICERO leges naturæ probaturus; *Dafne, inquit, Pomponi de Deorum immortalium potestate naturam omnem regi.* l. de L. L. 7. Verum instat laudatus dubiorum Auctor: *Id solum sequitur: ergo tulit quasdam leges. Hoc vero probandum restat, Eum tulisse quasdam naturæ præditas,* l. c. §. 6. Id vero jam agemus.

§. XCII.

Hæc autem obligationes & leges esse naturales, inde evinci satis Et quidem natu-
 posse videbatur non paucis, quod in mundo physico veluti ralis non
 cælo, terra, sole, luna, mari, fontibus plantisque motus semper modo me-
 fiant finiti atque æquabiles, omniaque ratis ordinibus & regulis mo-
 derentur, idque ex ipsa earum rerum natura explicemus; itaque & anima-
 existimari non possit, solum mundum moralem casu esse permissum, lis.
 nullaque certa naturali norma contineri. Quæ hinc congenita
 cuique beatitudinis appetitus, (§. 22.) nec non naturales se se con-
 servandi (§. 23.) atque societatis alicujus colendæ stimuli (§. 49.)
 nos abunde doceant, inesse in propria nostra essentia atque natura
 elateres cum actionibus nostris copulatos, qui porro necessitatem
 hypotheticam aliquid faciendi, vel non faciendi nobis imponant,
 (§. 70.) unde obligatio & lex naturalis proficiscatur. Sane verissi-
 ma hæc sunt; verum tamen ita comparata, ut ex iis obligationem
 & legem naturalem mechanicam potius (§. 69. *sch.*) & animale-
 brutisque communem, (§. 70.) quam moralem, solique humanæ
 naturæ congruentem exculpas.

Quoniam ex æqualitate motus, & incredibili corporum ordine atque constantia naturales eorum leges mechanicas, ex stimulis vero, quibus animalia ad certas actiones feruntur, leges naturales animales cognoscimus, atque hinc intelligimus, *Inesse*, ut ait Cicero, *aliquem non solum habitatorem in hac cœlesti ac divina domo, sed etiam Rectorem & moderatorem*, negare profecto non possumus, homini quoque datas esse hæc ipsas naturæ leges, quippe qui & machinarum (§. 12.) & animalium naturæ (§. 16.) particeps test. Sed cum homo eximium sit animans, & a ceteris maxime diversum; quærenda est lex alia solique hominis naturæ conveniens; ne, si in principio brutis communi constitimus cum J. J. SCHMAUSSIO c. I. §. 9. sq. & c. III. §. 1. omnes brutorum atque hominum leges easdem esse statuamus, ac porro vel belluam in hominem, vel potius hominem in belluam commutemus. Qui differunt vero homines ac belluæ? nonne ratione (§. 11.) ac, quæ in hac ponitur, libertate (§. 44.)? Vult ergo DEUS esse leges huic humanæ naturæ accomodatas, in quibus nimirum dictæ facultates suis partibus fungantur, & ad quas propriis simul operationibus conspirent. Sed si velit DEUS, inquit auctor *Dehiorum* §. N. c. I. §. 5. *liberum, quod habent, (homines) arbitrium illis pro lege esse, manifestum est nullam legem fore!* Imo vero, quia liberum arbitrium non est sine ratione, sequitur, ut, quod multi docent græci ac latini philosophi, *ratio ipsa sit hominis lex.* Quemadmodum id in sequenti paragrapho evolueimus.

§. XCIII.

Sed etiam **L**uculentam itaque demonstrationem suppeditat consideratio naturalis. **L**uræ hominis propriæ, atque actionum humanarum. Novimus enim non paucas dari actiones humanas liberæ, (§. 40.) hasque a ratione & judicio, (§. 44.) id est, ab illis facultatibus pendere, per quas rerum causas, & consequentia cernere, ac quæ res alteri quasi subjecta sit, vel non sit, intelligere idonei sumus. (§. 29.) Novimus porro cum istis actionibus per propriam illarum naturam copulata esse consecutaria, quæ prout agentis naturæ congruunt, vel non congruunt, actiones quoque efficiant bonas vel malas; (§. 60. sq.) quum igitur inde nobis compertum sit, posse hominem ad actiones suas liberæ tanquam causas attendere, earumque consecutiones, utpote, quæ effectus sunt, perspicere ac experiri, deinde cum suamet natura conferre, & an eidem convenientes vel disconvenientes sint, judicare, porro agendi vel non agendi momenta (§. 32.) ex ipsa actionum essentia atque natura haurire; evidens est, *esse*

esse momentorum cum actionibus nostris liberis connexiones, hinc esse obligationes & leges morales, (§. 41.) quæ ex ipsa actionum essentia atque natura ductu rationis intelligi, atque explicari possunt, adeoque naturales. (§. 10. & 89.)

Tenemus modo obligationis & legis naturalis definitionem, ab ea, quam dedit GROTIUS de *J. B. & P. L. I. §. X. u. i.* re ipsa haud diversam, cui nihil solidi obvertunt BARBEYRACIUS & uterque COCCÉJUS ad *Grot. l. c.* Imo ipse HOBBSIUS tunc nobiscum facit, quando naturæ leges vocat *Conclusiones ratione intellectas de agendis & omittendis, de civ. c. III. §. 33.* vel *Veritates (morales scilicet) a veris principiis recte ratiocinando collectas, & quidem naturales, quod ratio præcipua sit naturalium humanæ pars, et si perperam eas restringat additis verbis: Circa ea, quæ agenda vel omittenda sunt ad vitam, membrorumque conservationem. C. II. §. 1.* videbimus enim multo latius patere rationis regulas, quibus oppositæ propositiones omnes, *falsitates morales* dici poterunt (§. 29.) Fac modo actionum consecutaria ratione percipi non posse, nulla aderit naturalis lex. (§. 66.) Fac ne cessitatem agendi a solis venire stimulis internis sine ratione, & obligationem habeatis, legemque brutorum non hominum. (§. 92. 53.) Fac bonitatem & malitiam non esse actionibus intrinsicam, & latius probare non poteris existentiam obligationis & legis naturalis. (§. 89.) Quis vero, si sana mens sit, non intelligat, actiones plurimas nos perficere, alias nobis adspargere imperfectionis labem? Ita cum ipsa linguæ amputatione, *malum*, & cum convenientis cibi comestura *bonum* esse connexum videmus, adeoque, ad fugam unius & ad petitionem alterius nos impelli experimur morali necessitate, sub conditione nimirum mali evitandi, aut boni consequendi. Et hunc primum indirectæ ac singulares legum naturalium probationes, quæ ab hominum indigentia atque miseria extra societatem aliisque ab absurdis consequentibus petuntur, suum accipiunt robur. *V. GROTIUS de J. B. & P. prol. §. 6. PUFFEND. de Off. I. C. 3. §. 7.*

§. XCIV.

Quum tamen experientia nos aperte doceat, naturales hasce actionum consecutiones aliis fortuitis externisque eventibus veluti morte, occultatione, morbis, hominumque imbecillitate nunc obsecrari bonas, nunc malas elevari, neque latius earum sensus serpat, quasi supprimi atque extingui; debile sæpius videri posset obligationis hujus vinculum, nisi eadem ipsa hominis ratio cognosceret esse DEUM, qui perpetua providentia omnia dirigat, atque gubernet, quem nemo fallere omniscium, aut subterfugere omnipotentem

tem possit, atque a cujus vel infinita bonitate aliam præmii retributionem, vel a summa, qua bonitatem temperat, sapientia poenæ deficientis mensuram quisque expectare debeat. Vehemens sane est hujus spei vel metus vis, & quæ obligationem nostram finibus divinis convenienter agendi maxime corroboret. Inde animi tranquillitas, quæ sustentat bonos, inde angores, quibus fontes cruciantur. Neque vero positiva dici potest obligatio ac lex, quæ quæ solius rationis ope intelligitur sine revelatione, & ex ipsa natura Dei & hujus universi, nec non ex naturali hominis tum ad Deum, tum ad res alias relatione, ingenitoque felicitatis appetitu promanat.

Hoc ex fundamento probavit etiam APOSTOLUS existentiam legis naturalis, *Ostendunt*, ait, *opus legis scriptum in cordibus suis... cogitationibus inter se invicem accusantibus, aut etiam defendentibus. Rom. II. v. 14. sq.* Etl' enim aliquando nemo fit inter homines, qui promeritam naturalem poenam exsequatur, eam tamen *Semper ante oculos versari putant, qui peccarunt. CICER. Milon. c. 23.* Quædammodum Tiberii, Neronis, Caracallæ, aliaque plurima docent exempla. v. Cocc. ad *Grac. prol. §. 20.* Nec aliter conciliari posse videntur bonorum miseræ, & prosperitates improborum, cum Dei sapientia, providentia ac bonitate, quam si Deum aliquid poenæ & præmii genus ita sibi reservasse concedamus, ut æque utriusque magnitudine retardationem compenset. Quare lex naturalis non solum ex naturæ humanæ consideratione, sed etiam ex idiomatibus divinitatis derivanda est, ut integrum obtineat robur. v. KOELER §. 286. Et inde factum est, ut definita sit a CICERONE: de *LL. I. 6. Ratio summa insita in natura, quæ jubet ea, quæ faciendâ sunt, prohibetque contraria;* a D. THOMA I. 2. Q. 91. art. 2. *Participatio legis æternæ in rationali Creatura: a COCCEJO §. 56. & HEINECCIO I. §. 12. Lex ab ipso DEO immortalis, toti generi humano per rectam rationem promulgata.*

§. XCV.

Dubia ad-
versus da-
tas obli-
gationis &
legis defi-
nitiones.
Finiemus hoc Caput: refutatione argumentorum, quibus tradite supra obligationis & legis definitiones vulgò impugnantur, ut ostensa principiorum firmitate etiam conclusionum veritas a suspitione liberetur. Ac illud quidem potissimum reprehendunt Adversarii, quod nulla in his definitionibus sit Entis obligantis, aut legislatoris mentio, sine quo nec obligatio, nec lex ulla cogitari possit. Immo inde inferatur, posse quemlibet hominem agendi moti-

va sibi repræsentare, ac semetipsum obligare, posse etiam de Deo obligationem legemque, quæ in ipsum cadat, enuntiari atque hoc pacto ipsius supremi Numinis ideam ab obligatione & lege excludi. Quæ tamen consecutiones utique, falsæ sunt atque absurdæ.

Hæ præcipuæ sunt difficultates, quas G. SAM. TREVERUS in notis ad *Pufend.* I. c. 2. §. 5. objecit Wolfianæ obligationis definitioni: Eique adstipulantur, qui cum *Pufendorffo.* I. c. II. §. 2. & 5. *Barbeyraccio ibi,* *Heineccio* I. 9. legem definiunt: *Voluntatem superioris, actiones quasdam sub comminatione pœnæ prohibentis præcipientisve,* atque ideo non aliud facultatis appetendi nobilioris, vinculum esse contendunt, quam jussa aliorum. Præiverat vero is omnibus *Hobbesius*, qui legem vocat: *Orationem ejus, qui aliquid fieri, vel non fieri aliis jure imperat.* *de Civ. II. 33.* Quid voluit autem sibi hac definitione *Malmesburienfis Philosophus?* id inde conficere, quod statim addit; *Leges naturales, non esse proprie loquendo leges, quatenus a natura procedunt; sed quatenus eadem a Deo in scripturis sacris læta sunt:* ipsas scripturas vero humanæ rationi alibi subjicit: *LEVIATHAN. C. XXXIII.* *Anne* animam ad hanc conclusionem reflexerunt, qui eum sunt secuti?

§. XCVI

Enim vero parum attendunt ad logicas definiendi regulas, qui ita arguunt, siquidem duas confundunt quæstiones, quid res sunt? & unde illa proficiatur? Etsi enim concederemus obligationem legemque omnem ad externam quandam causam sive voluntatem alicujus entis intelligentis revolvi, inde tamen non sequitur ut in effectus definitione, etiam efficienti causæ locus esse debeat, multoque adeo minus, ut qui a causa abstrahit, illam penitus exclusisse videatur. Sed illud quoque est definitionis, a vi externa seu sola alterius voluntate repetitæ vitium, quod ea obligationi legique simpliciter interiori tribui nequeat, sicque suo definito sit angustior. Hominem vero quod attinet, qui agendi motiva sibi repræsentat, vel ea tollere potest pro suo arbitrio, & obligatus non est, (§. 71.) vel non potest, & tunc non jam a semetipso, sed a motivis obligatur. Quis autem ambigit, quin in deum ipsum gloriosa cadat necessitas, ut actiones suas liberrimas infinitæ sapientiæ legibus conformet? vid. *Timoth. II. 13.*

Quis

Quis unquam vel molendini vel horologii genera ita definiuit, ut artifices comprehenderet definitione? nec propterea mechanicas earum machinarum regulas minus intelligimus; cur igitur legis moralis genus non aliter definiiri posset, quam si ejus efficiens causa exprimitur? Sed sunt leges quæque ac pœnæ conuentiãtes *L. I. Dig. de Exercit. act. L. II. D. §. 2. de Recept. arbitr.* legesque memorat CICERO in *poculis positas* ac legibus populi Rom. prælatas; nec non leges *Poëmatis* atque *Historiæ*, de *L. L. I. §. i.* Imo & Apostolus testatur de gentilibus, quod *Ipsi sibi sunt lex. Rom. II. 14.* Concipi igitur possunt sine Superiore leges veri nominis, quæque actionum liberarum sint regulæ. Sanè sola Superioris cogitatio sine boni vel mali alicujus repræsentatione nullam adfert necessitatem agendi; contra malum quod v. c. cum manus amputatione conjunctum est, hominem moraliter obligat, ut ab hujus modi actione absteineat, etsi de nullo superiore cogitaret. Verissimè igitur scripsit Iustus PAULUS, quod *Non ex regula Jus sumatur, sed ex jure quoddam est, regula fiat L. I. D. de Reg. Jur.* At inquires; cum BARBEYRACIO ad *Groz. I. I. §. X. n. 4. Edit. gall.* hoc modo quisque facere, vel non facere poterit, quod in suo est arbitrio? Ita est; an vero leges, quæ ab externa quadam causa profluunt, liberum illud arbitrium adimunt? Nonne utraque in specie necessitas adest tantum hypothetica, ejus est libertatem dirigere, sed non auferre? Uti autem, qui externam legem violat, pœnam exteriorem metuere debet; Ita qui ab interna lege recedit, omnem interiorem pœnam nequit effugere. Nec aliud sensisse videtur CLARKIUS *Rel. Nar. Tom. II. c. III. n. 7.* quando obligationem naturalem non ex bono vel malo, quod ex factis emergit, sed ab ipsa convenientia & discrepantia actionis, atque interioris ejus pulchritudine oriri docuit; Sic enim præmia & pœnas, externas tantum, non autem interiores agendi rationes & momenta excludit.

§. XCVII.

Atque a- **I**d minoris adhuc est ponderis, quod addunt, retentis illis defini-
 tiõibus omnem negari actionum indifferentiam, cum nulla actio
 rationibus determinantibus destituatur; deinde amicorum consilia,
 atque histrionum persuasiones; imo & latronum minas, quibus
 commotus viator, marsupium præbet, obligationum numero ad-
 scribi, postremo sic officia omnia, quæ nobis vel ex obligationis
 vinculo, vel ex aliis tantum, ut ajunt, momenti incumbunt,
 fusque deque haberi. Quandoquidem satis alibi ostendimus, quæ-
 nam actionum indifferentia admitti possit, (§. 63.) & quantum
 inter consilia & leges, atque obligationes sit discrimen. (§. 75.)
 Quod

Quod autem viator pecuniam latroni dare obligetur, aut physice, quando nulla adest electio, aut moraliter, si pecuniam retinere sub conditione evitandi majoris mali sit impossibile, nos sane non negamus; sed probabimus tamen suo loco, hujusmodi motivorum cum actione connexionem non jure esse factam, ac viatori, si vires suppetant, non minus competere resistendi facultatem, quam si rabida eum tigris invadat. Frustra demum sunt, qui urgent confusionem officiorum. Quum enim nullum tam exiguum sit officium, cui non aliqua quantumvis minima obligatio respondeat, (§. 86.) ea quoque danda erat latissima obligationis definitio, quæ omnes complecteretur officiorum formas, id enim sufficit distinctioni, quod obligationis, legis, & officii genera, in suas potestea partes distribuuntur.

Illa est obligationis moralis essentia atque natura, ut actionibus nostris liberis necessitatem adferat, non absolutam & physicam, sed hypotheticam, atque moralem (§. 71.) & hinc moralem quoque earum regulam involvat. Inde vero consequitur, ut posita morali agendi necessitate, obligationem legemque moralem negare sit absurdum. Etsi igitur diversæ admodum sint harum necessitatum & legum moralium formæ, quid vetat illas omnes uni generi subicere? Ipsi aduersarii obligationem faciunt aliam internam & ex ipsa actione fluentem, aliam externam, quæque a voluntate alterius pendeat; sed cum obligationis & legis genus per Superiorem declarant, nonne tunc obligationem internam ex obligationum numero excludunt? vidit HOLLMAN *Jurisp. Nar.* §. 6. Quod itaque generalis obligationis definitio ad omnia pertineat officia, definitionis vitium non est, sed necessarium ejus requisitum, a quo cum recesserint non pauci, mirum non est, eos aliquando in repugnantia irruisse. Conciliari enim nequeunt illorum opiniones, (a) qui obligationem definiunt absque Superiore, legem tamen, quæ necessario in obligatione inest, (§. 69.) negant sic posse definiri. v. PUFEND. I. N. & G. I. I. §. 21. & I. VI. 4. BURLAMAQ. I. VIII. 8. (β) Qui internam agnoscunt obligationem, eamque nobilissimam vocant obligationis speciem, sed normam cum interna obligatione conjunctam indignam putant, quæ normæ veniat nomine. PUFEND. *de Off.* I. c. II. §. 6-8. (γ) Qui aliquam necessitatem moralem fingunt, quæ tamen obligatio moralis non sit. TREUER. *ad Puffend.* I. II. 5 BARBEYR. *ad Grov.* I. I. §. 10. n. 4. (δ) Qui ex malo externo per Superioris voluntatem actioni adjuncto obligationem nasci dicunt inevitabilem, non vero ex malo cum ipsa actione inseparabiliter connexo. BARBEYR. I. c. (*) Qui contra consilio, quod ab æquali & ab inferiore venire potest, vim

tribuunt obligandi, & porro obligationem aliquam esse statuunt sine lege. (vid. §. 75.) & BURLAM. I. VIII. 5. HOLLMAN. §. 25. Quæ autem erit verborum pugna, si hæc non sint? Præterquam quod id non sit ex arte, sed, ut verbis utar CICERONIS: *Populariter loqui, & eam legem, quæ scripto sancit, quod vult, aut jubendo, aut vesando, ut vulgus, appellare.* de L. L. I. 6.

CAPUT TERTIUM
DE
LEGUM NATURALIUM,
PRINCIPIIS AC PROPRIETATIBUS.

<p>XCVIII. Transitio & ordo Capitulis.</p> <p>XCIX. Quæ principia sint essendi
L. N.</p> <p>C. Quenam existendi.</p> <p>CI. Principium cognoscendi, vel
qua facultas est, vel qua fons,
consideratur.</p> <p>CII. Prius reperitur cum in natura
stimulis,</p> <p>CIII. Tum maxime in ratione.</p> <p>CIV. Si modo recta sit.</p> <p>CV. Ea vero ope experientia confirmatur.</p> <p>CVI. Perperam igitur alii ad Ideas
legum innatas, vel ad inspirationem,</p> <p>CVII. Alii ad solam auctoritatem
recurrunt.</p> <p>CVIII. Nec rationem delevit Adami
labes.</p> <p>CIX. Principii cognoscendi, qua
fons est, requisita.</p> <p>CX. Cur multis inutile, multis
impossibile sit visum.</p> <p>CXI. Probatum illius necessitas.</p> <p>CXII. Et dubitationes refutantur.</p> <p>CXIII. Iudicatur Legum naturæ fons</p>	CXIV. Unde unica propositio fundamentalis. CXV. Dein tres partiales promanant. CXVI. Est principium nostrum verum, evidens, & adequatum. CXVII. Ab eo multi verbis recedunt, non re, CXVIII. Multi vero principio utuntur inadéquato & partiali. CIX. Quæ aliæ sint apparentis inter doctores dissensus causæ. CXX. Quæ principia plane non sint idonea. CXXI. Ad legum naturalium proprietates pertinet I. earum perspicuitas. CXXII. II. Certitudo mathematica. CXXIII. III. Immutabilitas. CXXIV. Quam quidam impugnant sine causa. CXXV. IV. Necessitas. CXXVI. V. Æternitas. CXXVII. VI. Materia, quam tractat, intrinseca moralitas, CXXVIII. Cui adversariorum argumenta nullo modo refragantur.

CXXIX. VII. Conceptus pro parte
possibilis abstrahendo a prima
verum causa;

CXXX. Quidquid alii obloquantur,

CXXXI. Plena tamen earum sanctio
non habetur sine vita futura.

CXXXII. VIII. Universalitas.

CXXXIII. IX. Sanctitas atque X.
Facilitas.

CXXXIV. Refelluntur hostes nostra
disciplina.

§. CVIII.

Stabilita sic in univēsum obligationum & legum naturalium Transitio
 existentia, sequitur, ut quænam earum sint principia, eno- & ordo
 datius explicemus. Si enim causas, a quibus illa naturæ Capitis.
 scita dependeant, satis enucleare, & quali nobis innotescant mo-
 do, in apicem proferre valeamus; tum sane generales tantum,
 quas pro adferendis hisce actionum humanarum regulis supra ad-
 hibuimus, rationes plena circumfundentur luce; atque hoc præ-
 stito non modo ceteræ dictarum legum proprietates proclivius
 detegi poterunt, sed nihil etiam deerit, quod ad refutandos disci-
 plinæ nostræ hostes pertinere videatur.

Quemadmodum reliquæ artes omnes suis atque domesticis princi-
 piis instructæ sunt, quibus cognitæ cum extrema claritas intelligi,
 tum ortæ in quavis peculiari tractatione quæstiones solidius dis-
 solvi possint; ita certa ac lucida non deficiunt fundamenta, unde
 tota hæc nostra disciplina deducatur. Postquam vero omnes fere
 qui recentiori tempore in eadem sunt versati, aut varias princi-
 pii significationes inter se confuderunt, aut, quum de iis consenti-
 rent, tamen ostentandi ingenii causa, de formulis, quibus quod-
 que principium exprimeretur, disputarunt; mirum non est, si non
 tam studii nostri fontes recludere, quam illos, data opera, obtu-
 rasse visi sunt. Quare auctor *Dub. Jur. Nat. c. 1. p. 1. Nescire*
se, ait, an radices Juris rerum natura non ita absconderit, ut eas eruere
difficilius sit, quam aurum e terræ visceribus ducere. Sed satis in
aperto sunt hæc radices, si modo attentionem nostram intendamus,
atque eos sequamur duces, qui, quum rem ipsam tenerent, sua
cuique verba facile reliquerunt.

§. XCIX.

Quæ
principia
sunt essen-
di L. N.

Tria sunt autem, ut alibi dictum est, alicujus rei principia, scilicet possibilitatis, existentiae, & cognitionis. (§. 39.) Ut igitur a primo initium faciamus, id apparet facillime, rationem, cur leges naturales sint possibiles, in ipsa rerum hominisque essentia seu possibilitate proxime contineri. Naturales enim dicuntur leges, quæ ex nostra rerumque natura explicari atque deduci possunt. (§. 10. §. 89.) Possibiles ergo hæc non essent, si rerum atque animalis rationalis natura repugnaret; quare ex non repugnantia naturæ legum naturalium possibilitas perspicitur. Id etiam ex eo confirmatur, quod hominis notio actionum quoque liberarum essentiam comprehendat (§. 46.) hæc vero efficiens ratio sit, ob quam illæ actiones bonæ sint vel malæ (§. 65) & hinc legi vel præcipienti vel prohibenti subjiciantur (§. 76. §. 93.). Quum tamen entia finita omnia rationem, cur possibilia sint, habeant in divina essentia (§. 2. 6.); consequens est, ut ab eadem cum humanæ naturæ, tum quoque legum naturalium possibilitas tanquam ab ultimo rerum omnium principio & causa repetenda sit.

Non igitur ratio ultima, ob quam leges naturales sunt possibiles ex intellectu Divino explicari potest. Etsi enim nihil sit possibile, quod is sibi non repræsentet, tamen rei cujusvis possibilitatem ante animo percipimus, quam ejusdem ideam existentem cogitemus. Ex quo consequitur, Intellectum Divinum rerum possibilitates non efficere: sed eas in infinita sua essentia contemplari. Minus adhuc adsentiri licet P. Poireto, qui essentias finitas omnes arbitrarias esse docuit, & a DEI voluntate pendentes. Quod enim esse potest, idem repugnat; ut etiam non possit esse. Quapropter recte statuunt Philosophi rerum essentias necessarias esse, immutabiles, atque æternas. Fuere etiam, qui omnes essentias a creatoris omnipotentia duci vellent; sed quid est id, nisi possibilitatem externam cum interna commiscere, & jam possibile illud, quod DEUS facere potest; jam vero omnipotentiam vim efficiendi omnia; quæ possibilia sunt, in orbem definire? Itaque non omnipotentia possibilitatem; sed hæc illam antevertere antelligitur. Atque hoc observare oportuit contra Hobbesum; qui primum Legis naturæ fundamentum ab irresistibili DEI potentia & hominum imbecillitate derivavit, De. Civ. C. XV. §. 5. & 7.

§. C.

§. C.

Sicut in rerum atque hominis essentia, quæ in DEO rationem ^{Quænam} habet, principium possibilitatis sive *essendi* legum naturalium ^{existendi} collocavimus (§. 99.), sic non ambigimus pro immediato earundem principio *fiendi* seu existentiae, rerum hominumque naturam, hoc est essentiam existentem designare. Ipsa enim hæc natura facit actiones quasdam sub conditione boni adipiscendi, vel mali fugiendi esse necessarias, atque adeo obligationem legemque moralem progignit. (§. 93.) Quia vera mundi & humani generis Universitati existere fortuitum est atque contingens (§. 6.) neque si DEUS non vellet, aliquid unquam ad existentiam pervenire posset; Manifestum est, res creatas omnes rationem sufficientem, cur existant; non habere in DEI essentia, tunc enim mundus esset absolute necessarius, sed in actu DEI volendi, cujus norma intellectus perfectissimus sit, & summa ratio. Ex quo conficitur, ut Legum naturalium existentia a DEI voluntate, quæ humanæ naturæ genitrix est, & effectrix, ac cui parere homo utpote creatori suo optimo, sapientissimo & omnipotenti (§. 94.) debet, tamquam a principio fiendi remoto recte protrahatur.

Tenemus modo quod quærebat Auctor *Dub. 7. N. I. §. 1. Naturam matrem Juris quasi in ipso actu, quo jus producere dicitur, constitutam*, sive, ut post *Actum CAJUM L. 5. D. de ad. Res. Dom.* ait *JUSTINIANUS, Jus naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit. §. 15. Instir. de R. Div.* Tenemus etiam, quod aliis præplacuit, *DEI voluntatem obligatoriam pro norma actionum humanarum*; quæ duæ sententiæ non magis inter se repugnant, quam eorum, quorum unus lucis causam a sole, alter a DEO, qui magnum hoc fecit luminare, derivaret. Ergo, qui ab ipsa hominis natura veluti radice sua efferunt naturales leges, non illi DEUM ex hac sede removeant, sed a natura incipiunt, a qua jus naturale dicitur, & ascendunt ad ipsum naturæ auctorem. Ita *CROCERO* nunc jus naturale vocat, quod *ex natura ipsa arripimus, baussum, expressimus.* Pro *MILON. C. I. V. Jus in natura constitutum, in natura positum de L. L. I. 10. §. 12.* nunc tamen tradit: *Mentre ratione Deorum naturam omnem regi, de L. L. I. 7. Dein Principem legem & ultimam mensuram esse omnia ratione, aut cogentis aut verantis DEI; Et legem veram atque principem aptam ad jubendum, & ad verandum rationem esse rectam summi Jovis. de L. L. II. 4.* Quapropter etiam *GROTIUS de L. B. & P. prol. §. 12. Illud ipsum, inquit, Jus natu-*

naturale, quamquam ex principiis homini internis profluit, DEO tamen adscribi merito potest, quia, ut talia principia in nobis existant, ipse voluit. An vero Lex naturalis ex intellectu divino, ut traditum est a D. THOMA I. 2. q. XVII. Art. I. vel ex actu divinæ voluntatis, quæ fuit opinio SUAREZII de L. I. C. V. n. 17. melius cognoscatur, ex antea dictis facile definiri potest. Scilicet ex intellectu possibilitas, ex voluntate existentia intelligitur.

§. CI.

Principium cognoscendi vel qua facultas est, vel qua fons, confideratur.

Prinzipium cognitionis sive analyticum duplex est. Unum *subiecto*, id est, personæ cognoscenti, alterum *objecto* seu rei, quæ cognoscitur, cohæret. Prius dicitur generatim *Facultas per quam aliquid explorare, atque deprehendere nobis licet*; Posterius autem est *Fons, ex quo modo dicta facultas res cognoscendas haurire, atque evolvere potest*. Sive ut alii volunt, generale axioma, & propositio fundamentalis, quæ omnes reliquas propositiones ejusdem generis tamquam rivos in se complectatur. De utroque hoc principio magnus olim fuit Doctorum dissensus. Primum igitur de facultate quæ obligationes & leges naturales nos docere possit, postea de fonte, seu enunciato, ex quo illæ leges depromantur, differendum est.

Scholastici principium cognoscendi *subjectivum, principium per quod*, *objectivum vero, principium ex quo* nominarunt. Res hæc interea dilucidari exemplo potest. Quando leges in civitate per Edictum promulgantur, quod dein tabulæ in eum finem destinatæ affiguntur; tunc facultas, qua quis pollet, ut edictum legere vel ejus sententiam audire possit, est *principium per quod*, *ipius vero Edicti exemplar principium erit ex quo voluntas legislatoris cognoscatur*. Fingas etiam in edicto omnia armorum genera, veluti, sclopeta; gladios, nitrum, pulverem pyrium, pilas ignarias singillatim enumerari, & ne extra provinciam evehantur, prohiberi; tunc Propositio: *Nihil eorum efferas, qua ad armandos hostes pertinent*; erit axioma universale, in quo omnes Edicti partes continentur. Hoc enim uno posito, quod est ad cognitionem legis factis, plurima sequuntur, quibus non pauca folia impleri possent.

§. CII.

Prius reperitur cum in naturæ stimulis.

Essæ plures animi propensiones, quibus supremus rerum Auctor omnes homines affectos voluit, communi experientia supra com-

comprobátum est. (§. 22.) Igitur, qui hosce novit impulsus, (ignorare autem nemo sanus potest,) is facile illorum sententiæ adsentietur, qui primam legum naturalium indicationem a stimulis, seu instinctibus naturæ nobis fieri tradunt. Sunt enim hi stimuli, qui, quoniam sensum internum posteaque boni vel mali cogitationem excitant, necessitatem adferunt hypotheticam aliquid appetendi vel averfandi, & porro indignant quamdam actionum regulam. (§. 76.) Atque inde fit, ut persæpe ad res alias utpote bonas rapiamur prompte ac sine examine, alias vero quia malas eadem celeritate aspernemur. Nec dicat quispiam dari varios homines & populos, in quibus nulla talium stimulorum significatio eluceat; immanis enim hæc indoles non omnes, sed aliquas tantum congenitas inclinationes pervagatur; & quum id contingit, vel educationis, vel affectuum, vel consuetudinis vitium est, non naturæ (§. 51.), cujus semina nunquam adeo sunt extincta, ut non aliquando possint rursus pullulare. (§. 52.)

Hæc prima natura, Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, cum olim ARISTOTELES, de Art. Resh. I. 13. §. 3. & II. Phys. c. 8. tum postea HUG. GROTIUS I. c. II. §. I. n. I. testati sunt, ut varias agendi facultates homini inditas comprobarent. Ac propterea HUTCHESONIUS illa *Sensus moralis* nomine non ita pridem designavit. *Phil. mor. edit. Glasgov. 1734.* Et sane non solum bona vel mala physica corpus & membra nostra afficiunt, sed etiam bona, vel mala moralia cor atque animum humanum nunc accendunt, nunc magis minusve perfrigefaciunt. Quis non gaudet narrationibus bene gestorum! quis contra sceleratum hominum historis immo & fictis fabulis non indignatur? Cui non videtur jucundum miseris atque afflictis opem ferre, si modo adventitiæ absint odendi causæ? uti enim ceteræ mentis & corporis potentiæ, ita & morales hi instinctus adulterari atque abusu corrumpi possunt. *Tanta est inquit CICERO, corruptela malæ consuetudinis, ut ab ea tanquam igniculi extinguantur natura dati, exoriunturque & confirmantur vitia contraria.* de L. L. I. 12. Neque tamen primigeniæ inclinationes unquam tolluntur omnes, siquidem boni appetitum generatim, cibi ac potus stimulos, procreandæ & educandæ sobolis studium, immo & commiserationem, saltem cum suis, asperæ quævis atque crudeles gentes persentiant.

§. CIII.

Tum maxime in ratione.

Quum tamen, quæ ab innatis stimulis proficiscitur officiorum præsentio, nec peculiare quasvis species, nec ipsum agendi modum & scopum satis explanet, sæpe etiam inclinationes adscititiæ in naturalium locum succedant (§. 23.), manca adhuc, & inchoata remaneret cognitio nostra, nisi initia ipsa natura nos commendarent rationi, cujus ope uti aliarum rerum nexus perspicui (§. 29.) ita concordia vel repugnantia actionum cum natura, tum earum bonitas vel malitia (§. 60.) atque adeo leges præcipientes vel vetantes (§. 76. 93.) comperiri possunt. Hæc porro sola est facultas; quam si sequamur ducem, non modo veros stimulos discernere a spuris atque ad finem suum dirigere, sed etiam inde consequentes regulas locis, temporibus & singulari cujusvis statui accomodare ceterasque intricatiores quæstiones expendere nobis licebit. Est igitur ratio præcipuum medium & lumen, per quod absolutæ legum naturalium notitiæ exquiruntur.

Ita stimuli famis & sitis nos quidem movent, ut cibum sumamus & potum, eas vero coercet ratio ne in ebrietatem abeant, vel ingluviem. Stimulat nos ad vim repellendam natura, sed id agendi modum præfigit ratio. Quam si tollas, *Jam vaga proficit frænis natura remotis.* HORAT. II. *Serm. Sat. 7. v. 74.* Præelare itaque CICERO: *Cum autem assumpta ratio est, tanto in dominatu locatur, ut omnia illa primæ naturæ hujus tutela subjiciantur.* FIN. IV. 14. Hinc patet cur leges N. dicantur dictamen, aut *Jus rationis* vid. *Gros. I. I. 10. II. XXIII. 2. Hobb. II. 1. XV. 3. Puf. 1. III. Thom. I. V. 4. Koel. 356. 359.* non quod ratio istud faciat, sed quia rationem objectivam declarat, eo modo, quo leges vocantur decalogi aut XII. tabularum. Et quum natura omnis sit a DEO, verissime observatum est, *Leges Nat. esse Verbum DEI rationale* *Hobb. l. c. vocem rationis esse vocem naturæ, & vocem DEI.* *Koeler. l. c. Idem esse DEUM, sequi & parere rationi.* PLUTARCH. *de auditu.* Quando vero ULPIANUS *Jus naturæ* dixit, quod natura omnia animalia docuit, L. 1. §. 3. D. de I. & I. naturam latius consideravit, quatenus est communis brutis, & r. Jus sumpsit pro facultate & stimulis naturalibus. Jus autem gentium, seu, quod idem, humanæ naturæ proprium, recte definit cum reliquis Jctis: *Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit.* Pr. Inst. de I. N. G. & C. L. 1. pr. D. de adq. R. Dom. Eoque sensu a PAULO Jcto *Ratio naturalis quasi lex quedam tacita* vocatur. L. 7. D. de Bon. Dam.

§. CIV.

§. CIV.

Rationem vero cum dicimus, sic intelligi volumus, ut vera sit Si modo
 & recta, quæ nimirum cum hominis constitutione aliisque sub-recta sit.
 jectis, in quibus verifatur conveniat, quæ res natura copulatas
 conjungat, aut separat natura discretas, quæ certis denique ac
 evidentibus principiis nitatur, atque ex illis legitima ratiocinatione
 concludat. Sane reliquis cogitationibus aut propositionibus non
 aliter tribuitur veritas, quam si earum appareat cum rebus cogi-
 tatis, vel enunciatis consensus & vacuitas a repugnantia (§. 29.)
 Igitur & leges usu rationis enucleatæ, quæque ut propositiones
 concipi possunt (§. 68.), tunc demum pro veris rectisque sunt
 habendæ, cum notiones, quas quis de illis format, rebus repræ-
 sentatis congruunt. Quare qui de rerum essentia atque natura
 aliter statuit, quam res in se sunt, is deficit a recta ratione, se-
 ctaturque stultitiam sive alogiam.

Nonne in Geometria ratio Geometræ, qui spatium A, ut majus
 spatio B, sibi repræsentat, recta est, si spatium A reipsa majus sit?
 Nonne tunc ratio alterius mensuris, cui illud quidem spatium A,
 spatio B minus esse videretur, falsa & spuria dici debet, quia idem
 spatium simul esse & non esse majus in eadem relatione non potest:
 Igitur, an unus ratio recta sit vel non sit, non ab alterius alicu-
 jus ratione, sed ab ipsius spatii natura dignoscitur. Idem fit in le-
 gibus naturalibus. Recta est ratio, si cum rebus ipsis concordet;
 quæ vero a recta alterius ratione discrepat, ea sane recta ratio non est,
 sed prava demensque. Quare HORATIUS, qui alias in danda rectæ
 rationis definitione nobiscum facit. XV. §. perperam docuit de
 Civ. II. §. 1. *not.* solam unius hominis rationem, alterius esse men-
 suram. Sic enim rectam unius rationem, prava alterius ratio instar
 normæ & regulæ dirigere posset; quum potius omnium ratio exi-
 genda sit ad naturam rerum, ut appareat, rectane sit, an falsa. Ita
 an radii in circulo æquales sint vel inæquales, non a ratione alterius
 sed ab ipsius Circuli constitutione pendet. Ex quibus consequi-
 tur, I. ut recta ratio nulli unquam dicet, id quod rectæ alterius
 rationi de eadem prorsus re cogitanti repugnat, sed quod in me
 rectum, idem & in alio esse debeat. II. ut, qui semel actionem
 quamdam bonam esse vere dixit, eandem alia vice malam nomina-
 re nequeat, uti qui lineam rectam sibi esse affirmat, illam ipsam
 alteri esse curvam statuere non potest. Hinc ut actiones homi-
 num tota vita inter se consentire oporteat, nisi a recta ratione aber-
 rare velint eum imitantes de quo HORATIUS L. Ep. I. v. 97. sqq.

*- Quid mea quum pugnat sententia secum,
Quod petiit spernit, repetit quod nuper omisit.
Æstuat, & vitæ disconvenit ordine toto.*

III. ut verissime existimarit CUMBERLANDUS II. 8. *Ædis concordia lapidem angularem, & fundamentalem a natura jactum esse hanc propositionem: Oportet unumquemque recta ratione utentem, judicio & appetitu inde determinato consentire cum aliis omnibus recte pariter ratione de eadem materia judicantibus.*

§. CV.

Ea vero ope experientia confirmatur.

Quum plurimas res existentes, & sensibus obvias adhibita sufficiente attentione cognoscere, vel quod idem est, EXPERIRI quis possit (§. 17. 28.), ex omni autem actione libera, semper aliqua mutatio sive consecutio; ob quam actio illa moraliter bona dicitur vel mala, necessario existat (§. 60. 62.), dubium non est, quin hujusmodi consecutiones sensibus subjectas percipere, eas attentius contemplari, ac porro actionum bonitatem vel malitiam experiendo invenire valeamus. Etsi vero notiones ita haustæ tantum singulares sint; eæ tamen, quoniam a similibus causis similes producuntur effectus, mutari in universales queunt. Ex quo conficitur, ut non tantum recta ratio, sed etiam experientia probe instituta, constans jurium & officiorum naturalium sit magistra.

Igitur leges naturales non tantum a priori seu ratione, sed etiam a posteriori sive experientia explorantur. *Ut enim, ait CICERO, causa effectum indicat, sic quod effectum est, quæ fuerit causa demonstrat.* Top. 18. Quamvis porro ignota fuerit Noachio vini vis, tamen postquam bibens inebriatus est Gen. XI. 21. ex majoris mensuræ potu ebrietatem oriri experientia, quæ pariter rerum nexum videt ac expectationem casuum similium gignit, rationis est analogum, ejusque Telescopium dici potest. Atque id movit Hobbesium, ut ad naturæ humanæ facultates etiam experientiam referret. *de Civ. G. I. §. 1.* Neque tamen opus est, ut in propriis actionibus mala experiamur confestaria, sed oportet illa ex historia discere atque exemplis, & credere experto. *Non eventus modo hoc docet, stultorum iste magister est; sed eadem ratio quæ fuit, fururaque, donec eadem res manebunt, immutabilis est,* ait LIVIUS XXII. C. 39.

§. CVI.

§. CVI.

Jam vero & trita illa quæstio, num insitæ nobis sint boni ma-
 lique notitiæ, ex dictis facile dijudicari potest. Quid enim Perperam igitur dicitur ad Ideas legum innatas, vel ad inspirationem.
 evidentius, quum instinctum, rationem atque experientiam con-
 templati sumus, quam innatas esse homini facultates, quarum ope
 is naturæ leges plana brevique via, & sine institutione comperiat?
 Sed quoniam ad leges cognoscendas necessaria est earum faculta-
 tum exercitatio, inde consequitur, ut naturæ Auctor actuales
 atque distinctas propositiones obligatorias in animis nostris veluti
 in tabulis haud insculperit. Cur enim, si ita esset, nemo habi-
 tarum notionum sibi foret conscius? Cur istæ crescente rationis
 ac experientiæ usu in dies auferentur? Cur denique non eadem
 in omni loco, tempore, ac persona adpareret cognoscendi vis?
 Illa autem inepta prorsus est opinio, quæ morum doctrinam ab
 inspiratione & revelatione speciali arcessit. Præterquam quod
 enim talis cognitio non naturalis esset, sed supernaturalis, sic ficta
 quævis vel insana hominum deliramenta, nomen legis induc-
 rent.

Qui cum Platonicis, & Cartesianis, tum MELANCHTONE *Epit. Phil. mor. p. 102.* & ROB. SCHARROKIO *de Off. I. N. c. 1. n. 7.* ideas actuales innatas sumunt, ii, vana pietatis specie, disciplinæ moralis fundamentum locant in hypothesi admodum lubrica, atque infirma, simulque viam solidiora investigandi principia præcludunt. Ast ex negatione talium Idearum inferri nequit, ut negandi quoque sint interni stimuli, qui sæpe sine ratiocinio, ac instructione nos de officio admohent. Nec plus evincitur ex verbis Apostoli: *Gentes, ait, quæ legem non habent - - - ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Rom. II. 14. 15.* Hæc enim ipsa metaphora, quæ in sacris litteris sæpe adhibetur de rebus plane non naturalibus & tantum adsumtis, *Fer. XVII. 1. Proverb. VII. 3.* satis indicat, leges non actu sed facultate cordibus esse congenitas. Quid quod idem D. PAULUS ipsam DEI existentiam *ex natura mundi*, adeoque ratione, primum, intelligi tradit. *Rom. I. 19. sq.* Ad inspirationem specialem recurrunt P. POIRETTUS *de Erud. Trip. L. I. part. 1. §. 23.* & nuper ANS. DESING. *injur. nat. repurg. C. III. Th. XV.* Enimvero quotiescunque obvenirent hujusmodi notitiæ, illæ non amplius essent naturales, de quibus tamen agimus; dein si, ut plerumque fit, figmenta sint corruptæ Phantasæ, nonne ad hæc discernenda opus erit ratione? *Vid. CICERO N. D. II. 65.*

L 2

§. CVII.

§. CVII.

Alii ad
focam au-
thorita-
tem re-
currunt.

Non igitur, qui ideas legum innatas, & specialem singulorum inspirationum explodunt, ideo naturalem agendi normam vel ab usu & adfuetudine, vel ab exemplo, traditione, iudicio atque informatione aliorum, verbo, ab *Auctoritate* esse hauriendam putant. Sed potius congenitas agnoscunt facultates, quibus homo & inaudita investigare, & audita perpendere possit. Id quidem nemo iverit inficias perfectionem intellectus valde maturari a proba institutione; tanta vero hujus non est necessitas, ut ea destituti, quæ naturaliter præcepta sint, vel vetita, suoapte inquirere ingenio nequeant. Quid! persæpe illi, *qui semitam non sapiunt, aliis monstrant viam*. Unde fit ut multi præjudicatis opinionibus depravati, parvulos naturæ igniculos restinguant, quibus si erumpere liceret, ipsa eos ad bene beateque vivendum natura perduceret.

Publicæ tantum auctoritati rationem subjecit HOBBSIUS II. 1. XIV. 9. sed P. A. DESING. meliore licet consilio, etiam auctoritatem privatam parentum, doctorum, & honorum virosum rationi præferri voluit. *Jur. N. rep. Th. 25.* Quidnam ergo eos facere oportet, qui vel ab aliorum commercio sunt sejuncti, vel falsas edocti doctrinas? an cum Druidibus *immolare humanas victimas?* CÆSAR. B. G. VI. 16. vel cum Pharisæis *relinquere misericordiam & fidem, Matth. XXIII. 23.* aut aliis ubique grassantibus vitis indulgere? Sæpe enim, ut vere observat CICERO, *Cum parentibus rediti, demum magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinione confirmata natura ipsa cedat.* Tusc. III. §. 1. cf. & N. D. I. 5. Quanto fatius porro esset tunc propriam impendere rationem, quam ingenti illorum gregi adhærere, qui ut ait LACTANTIUS: *In ea re, in qua vitæ ratio versatur, sapientiam sibi adimunt, dum sine ullo iudicio inventa majorum probant, & ab aliis pecudum more ducuntur.* Div. Inst. II. 7. At inquires divinam saltem sequantur traditionem & auctoritatem? Ita est. Sed revelatio nunquam repugnat rationi: dein illas tantummodo exquirimus leges, ad quas *Non docti sed facti, non instituti sed imbuti sumus.* CICERO Mil. 4. Fac autem hæc regulas nobis non posse innotescere sine revelatione, tunc nullæ existent leges naturales, nec veritati amplius congrueret quod ait Apostolus: *Etiã gentes quæ legem (revelatam) non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: ejusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex.* Rom. II. 14.

§. CVIII.

§. CVIII.

Urgent auctoritatis fautores vitiatam ab originali peccato rationem, Nec rationem, ejusque lumen tam crassis tenebris esse circumfusum, ut nec viri Græciæ, & Latii sapientes a turpissimis erroribus fuerint immunes, nec ceteris hominibus magis de ratione conveniat quam de gustu. Nemini igitur ad penetranda naturalia vitæ officia suam sufficere intelligentiam posse. Sed male DEI causam perorant, qui ita concludunt. Depressa enim ratione, primo maximum evertunt veræ revelationis fundamentum, nosque in fœdum pyrrhonismum dejiciunt; dein ostendunt in eo, quod hostes sacrarum literarum de veritate amplius convincere nequeant illosque suo, ut ajunt, gladio jugulare. Postea aperte contradicunt Apostolo, qui gentes solius naturæ licet corruptæ viribus, & sine revelatione morum præcepta assuetas esse docet (§. 107. Sch.), denique liberum, quod tamen tueri volunt, sic destruunt arbitrium; nisi enim naturalis ratio boni malique nexum cum actionibus perspicere per se esset apta; neque voluntas in agendo vel omitendo naturali gauderet libertate (§. 44.). Quare id omnino tenendum; rectam rationem, quæ secum ipsa nunquam pugnat (§. 107.), Adami labe quidem fuisse debilitatam, attamen hominibus perfecto statu utentibus (§. 55.) tantam adhuc ejus lucem remansisse, quantum intrinsicæ actionum bonitatis vel malitiæ perspicientia postulat. (§. 103.)

Inobediencia primorum parentum danciavit humanam naturam, & quam exquisitissima ante adfuisset boni malique notitia; nunc ea non nisi operoso labore sæpe comparari potest. Sed dicitur *utrumque licet*, qui cum Auctore *Dub. I. N.c. IV. §. 7. sq.* Legem Naturæ sola ratione cognosci posse negant; id tamen nunquam persuadebunt hominibus sanæ mentis: Hæc enim lex, ut ait AMBROSIVS, *Non lectione aliqua sed profuso quodam nature fonte expressa est.* Et ideo *Legem justo non esse positam*, dixit D. PAULUS *I. Tim. I. 9.* Ita sine revelatione hominis officia satis intellexerunt Melchisedechus, Jethro, Jobus, quorum unusquisque dicere poterat cum Psalmista: *Da mihi intellectum*, (non auctoritatem) & *scrutabor legem tuam.* Psal. 118. v. 34. Ast, inquires, errarunt sæpe homines ratione utentes & in sententias iverunt diversissimas? Quid tum? An post revelationem pugnæ cessarunt atque errores! vitium ergo id rationis non est, sed stultitiæ eorum qui rationem negligunt. Adjuvatur certe divi-

divina luce mentis obtutus, sed qui utitur conspicio, cæcus non est; nec qui naturalem ei tribuit videndi facultatem, contemnit conspicio usum, quemadmodum adversarii putide vociferantur. cf. quæ hac de re a me latius disputata sunt in *Novis literariis germ. vindob. de anno 1759. mense Mart. a pag. 161. ad pag. 184.*

§. CIX.

Principii
cogno-
scendi,
qua fons
est, requi-
sita.

Pergimus ad principium cognoscendi objective consideratum, quod communem fontem vocant, aut generale axioma, ex quo recta ratio DEI voluntatem naturaliter obligatoriam, adeoque omnes ac singulas naturales leges elicere, simulque discernere a positivis possit (§. 100. 101.). Illud autem concessum est apud omnes, tum ex ipsius principii definitione ac scopo clare patescit, nihil hujusmodi nomen mereri, quod primo *verum* non sit, dein *perspicuum*, ac tandem sufficiens aptumque, sive *adæquatum*. Igitur sit verum, ceteroquin ex eo pro veris, quas quærimus, falsæ & fictæ conclusiones directe promanabunt. Sit *perspicuum* sive evidens, eam enim ob causam maxime comparatur, ut quilibet homo sanæ mentis illud sine difficultate assequi, & ad ceteras veritates eruendas tuto impendere valeat. Si denique adæquatum, quod scilicet nec plura nec pauciora quam naturalia præcepta vel vetita contineat; quia si adsumitur angustius tunc non est principium ante definitum, si autem latius, confunduntur naturæ scita cum iis, quæ tantum revelatione vel ab hominibus sunt posita. Contra adæquatum quod est, id non solum est *domesticum* sive proprium hujus disciplinæ, sed etiam suo modo *primum* atque *universale*, si quidem nullæ adesse debent leges naturales, quæ non ab eo defluant quasi capite, & non ad aliud, veluti species ad genus suum, referantur.

Si ab aliquo quæris, cur exempli causa, illicita sit sui ipsius occisio, tibi non satis faciet dicendo, quia id prohibet naturæ Auctor, sed novam statim institues quæstionem: unde illi innoscat hæc DEI voluntas? Quod si reponat, ita dictare rationem, nondum acquiesces, scire enim voles, quonam igitur ex principio recta ratio cognoscat illam DEI voluntatem. Hujus vero principii characteres adnotavit ARISTOTELES I. *Anal. poster. C. II. Operæ*, inquit, *scientiam demonstrativam esse ex veris. & primis, &*

innoc.

immediatis, & notioribus, & causis conclusionis. Sic enim erunt principia domestica ejus, quod demonstratur. Et quamvis interpretes in numerandis requisitis variare videantur, reipsa tamen non dissentiant. Nam qui cum Thomasio I. VI. 4. & Heineccio I. 68. tres tantum ponunt principii characteres, ut sit verum, evidens & adequatum, illi sub adæquato, etiam primum, universale, domesticum seu ratione innotescens, & determinatum complectuntur.

§. CX.

Sed tale aliquod; quale nunc descripsimus principium aliis parum **Cur multis inutile** utile nedum necessarium, aliis autem prorsus impossibile est **multisim-** visum. Ac de utilitate quidem inde orta dubitatio est, quod naturalia officiorum præcepta etiam sine hoc adparatu indocti intelligere, docti vero, acriter licet de principio inter se disputantes ea demonstrare, atque in ipsis conclusionibus fere convenire soleant: quod admissa principii doctrina negligantur plures particulares regulæ in nullo ex hæcenus excogitatis fundamentis comprehensæ, quod tandem & reliquæ omnes disciplinæ inanibus hæc subtilitatibus sine ullo determinato supersedeant. Possibilitatem vero idonei principii quidam sic impugnant, ut dicant infinita actionum moralium generâ uni propositioni subjici non posse, & ideo post tot improbos conatus a Philosophis prolatum esse nihil, ex quo omnium naturalium legum ratio sine ingenti contorsione elucescat.

Hæc sunt præcipuæ rationes, ob quas XULPISIUS Coll. Gror. Ex I. Tb. 5 dein GRIBNERUS Pr. 7. N. prol. C. IV., BARBEYRACIUS ad Puf. de O. H. & C. L. III. §. 13. EV. OTTO ibid. §. I. BURLAMAQUIUS XI. IV. 4. 5. & GLAFUSIUS I. III. 13. 14. principii sufficientis existentiam atque utilitatem negarunt. Putabant enim, si quis subtiliter judicare vellet, omnia principia gravi quodam defectu laborare. Contra AUCTOR Dub. J. N. G. V. §. 2. & 15. principii quidem utilitatem agnovit, illud enim simile facit Margarita pretiosissima, quam qui invenit omnia vendit, ut illam acquirat, siquidem ut ab unitate ad multitudinem, a puncto ad lineas & circulos, a semine ad arborem fiat progressus, ita & principii extensione, & multiplicatione Jus oriri possit. Tot tamen excitat difficultates, ut ejus possibilitatem definire ausus non sit. Indefactum, ut post tot de principio certamina disciplinam nostram alii asperam nimis & salebrosam, alii etiam ridiculam invenerint.

M

§. CXI.

§. CXI.

Probatur
illius ne-
cessitas.

Enim vero eam esse constat ratiocinii naturam, ut nisi univer-
salis aliqua propositio præmittatur, recta ratio peculiare eru-
ere conclusiones non possit, quod quidem agnoscunt omnes mo-
do laudati scriptores, sed id tantum contendunt ad vitæ morum.
que ratiocinia non unam, sed plures generales propositiones per-
tinere. Atqui omnino falluntur. Quum enim hæ ipsæ generales
veritates nos non ducant ad repugnantia (§. 72) adeoque vel
reciprocari, vel vero eodem ordine aut simul, aut gradatim pro-
gredi debeant; consequens est, ut illæ aliquo modo semper co-
agmententur, & in aliquem communem scopum veluti totidem
lineæ in centrum suum desinant (§. 57. 59.), ac porro ut pro-
ximum hujus scopi genus unicum disciplinæ nostræ sit principium.
Neque exiguum esse hujus propositionis fundamentalis usum ii sunt
experti, qui non modo difficiles quæstiones ad eam exigere, sed
etiam aptius naturalium legum systema, hoc est veritatum mora-
lium inter se connexarum compagem, architectari & construere ten-
tarunt.

Notæ sunt logicorum Regulæ: *Ex meris particularibus nihil sequi-
tur.* Et: *Quævis ratiocinatio redigi potest ad primam syllogismorum fi-
guram.* Ergo & in proferendis naturæ legibus ratiocinationem a
propositione universali quasi prima earum stirpe ordiri oportet.
Sane id convenit cuique legi particulari, tendere ad verum bo-
num (§. 80.) adeoque ad perfectionem (§. 14.) atque com-
munem finem (§. 59.) Non desunt itaque notiones universales
& communia fundamenta, quibus æque nitatur nostra disciplina;
undecunque illam spectes. Quare recte hac in re judicavit HOB-
BESIVS de sua ætate: *Huic philosophiæ parti idem contigisse, quod viis
publicis, quibus omnes ingrediuntur, euntesque prorsum, & retrorsum, alii
animi causa inambulans, alii rixantur, sed nihil seritur.* Cujus rei ratio
fit: quod Nemo (aut saltem tunc pauci) eorum, qui materiam hanc
tractarunt, commodo usus sit docendi principio. *De Civ. Epist. dedit.*

§. CXII.

Et dabi-
tationes
refutan-
tur.

Et ita evanescent dubitationes, quæ de unico cognoscendi prin-
cipio supra admotæ sunt. Quum enim demonstrata sit illius
possibilitas, fieri nequit, ut, si id rite ac universaliter fuerit con-
cep-

ceptum, particulares quædam morum regulæ in præteritis relinquuntur. Indoctos quod attinet, habebunt ii quidem legum naturalium notitiam atque usum, artem non habebunt, docti vero, quando in conclusionibus consentiunt, principia non statuerunt discrepantia nisi verborum sono; quod si principiis se ipsa differentibus usi, eorum dissensus etiam in conclusionibus perdurat. Nihil etiam evincit argumentum a reliquis disciplinis petitum, quippe quæ ab hac nostra sunt diversæ, ut proin non statim ab una ad alteram valeat complexio. Quamquam neque illæ suis carent rivis, qui ad unicum communem fontem, velut Theologia positiva ad revelationem, Physica ad convenientiam cum viribus naturæ revocantur.

Sicuti in Logica ratiocinandi vis augetur exercitatione, perficitur autem doctrina, ita naturæ leges sine disciplina cognosci quidem possunt, sed si hæc accesserit perspiciuntur penitus. Quapropter etiam CICERO observavit, Juris civilis *Magnum usum esse apud plures, artem in uno Sulpicio, quod didicisset, habere regulam, qua vera & falsa judicarentur, & quæ quibus positæ essent; quæque non essent consequentiæ Brut.* 45. Quid quod illi etiam, qui non unum, sed plura legum naturalium suprema capita statui volunt, tamen quasi sui immemores fatentur, ista *artissimo inter se vinculo coherere aquaque ratione ad promovendos creatoris fines concurrere.* BARBEYRAC. ad Puf. de Off. I. c. 3. §. 13. nec non vel ex natura rei & negotii, GLAFEY. I. III. 18. vel ex natura hominis ejusque conditione derivari. BURLAMAQ. III. C. IV. §. 5. Quum igitur primam propositionem fundamentalem in alias minus fundamentales scindi nemo negaverit; quomodo sic a nobis dissentiant non video.

§. CXIII.

Postquam principii unius universalis possibilitatem magnumque Indicatur usum perspeximus, nullis est opus ambagibus, ut illud jam du- Legum dum inventum & facile cuique obvium esse ostendamus Quum naturæ enim medium id esse debeat, per quod recta ratio divinæ voluntatis naturaliter obligatoriæ certior fieri possit (§. 19.), hanc voluntatem vero naturæ Auctor qua talis expressis verbis haud declaraverit, manifesto colligitur, eam non aliter nobis pateferi, quam *rebus ipsis & factis.* Itaque ex his primum educere oportet, quodnam in homine creando propositum DEI fuerit, tum vero de regulis constabit, quibus humana vita attemperanda sit.

M 2

ut

ut ejusdem voluntati pareamus. Quamobrem ii óptime sensitse mihi semper visi sunt, qui *finis rerum a DEO conditarum, quatenus ex ipsa earum essentia atque natura solo rationis lumine intelligi, atque actionibus nostris liberis applicari possunt, uberrimum esse omnis legis naturalis fontem, statuerunt.*

Hocce cognoscendi principium non modo diserte commendarunt HEMMINGIUS de *Leg. Nat. in Praef.* & passim, VELTHUYSIUS de *princ. Just. in diss. T. II. p. 962.* PRITIUS *diss. de Princ. Jur. Nat. WAHLIUS Acroam. Jurisp. Tab. V. §. II.* KNOBLACH. *diss. de pr. Jur. Nat. HEINEC. ad Puf. I. III. §. 9. n. XI.* TITIUS ad *Puf. Obs. 78.* LEHMANNUS ad *Puf. I. III. §. 10.* & HOLLMANN §. 44. 46. 48. sed etiam in quæstionibus specialibus ad illud sæpe provocare debuerunt omnes J. N. scriptores. cf. D. THOMAS in *eth. lect. §. I. 2. q. 94. art. 2.* H. GROTIUS, qui L. II. C. VII. §. 2. n. I. a *sine in moralibus optimam esse probationem*, scripsit; CUMBERLANDUS II. 7. IV. 2. V. 1. 12. Coccejus *diss. XII. §. 45.* ubi *modum Leges N. ex finibus probandi optimum esse dicit & certissimum & ex eo univrsum Jus natura deduci posse.* AUCTOR DUB. J. N. C. V. 12. cui *principium cum sine idem esse videtur*; BURLAMAQUIUS I. V. 2. 3. 10. II. II. 3. 6. 7. & IV. 5. & DARIESIUS §. 144. Cor. IV. & denique WOLFIUS *Ontol. lat. §. 503.* Nec alia fuit mens veterum, a quibus propterea tot disputationes de finibus bonorum institutæ sunt. Audiamus loco omnium CICERONEM de *Finib. V. 6.* *Cognitis, inquit, rerum finibus cum intelligitur quid sit & bonorum extremum, & malorum, inventa vita via est, conformatioque omnium officiorum.* Et paullo post; *In his quid sit extremum & ultimum fons reperiendus est: quo invento omnis ab eo quasi capite de summo bono & malo disputatio ducitur.* Tum. 1. de L. L. 5. *Discendum esse, ait, cujus muneris colendi efficiendique causa nati, & in lucem editi sumus, que sit conjunctio hominum. His enim explicatis fons legum & Juris inveniri potest.* Sunt non pauci, qui ex rerum finibus DEI probant existentiam, nos ex illa alibi Sapientiam (§. 59.), nunc voluntatem derivamus; convenienter dicto Apostoli: *Invisibilia ipsius Creatura mundi, per ea, quæ facta sunt, conspiciuntur.* Rom. I. 20.

§. CXIV.

Unde unica propositio seu generalis naturæ lex: *Quæcunque actiones nostræ libere cum finibus rerum a DEO creatarum sola ratione conspicuis necessario connectuntur, illæ sunt ponendæ, & quæ ab his finibus defleunt, omit.*

omitrendæ. Igitur priores *præcepta*, posteriores *prohibita* vocantur (§. 76.). Quod si dentur actiones ad fines hōscē adsequendos quidem idoneæ, sed non ita necessariæ, ut non aliæ reperiantur, quibus idem finis æque bene obtineri possit, illæ ad *permissas* pertinent (§. 78.). Quum autem id, cujus cognitio ab altero derivatur, primum non sit principium (§. 109.), consequens est, ut hæc lex naturæ fundamentalis, quæ ipsa ex rerum finibus per earum essentiam & naturam determinatis hauit, supremum disciplinæ nostræ fontem non constituat.

Jam observavit SCHIERSHMIDIUS §. 172. *Legem naturalem supremam ipsum Juris naturalis generalissimæ summi principium esse non posse, licet sit principium principio J. N. proximum.* Hinc omnes naturæ leges, neque legi fundamentali excepta, sunt conclusiones, quæ vel immediate ex fonte, vel mediate ex legibus magis fundamentalibus sequuntur. Ita quidem ut fons, vel lex generalis ponatur in propositione syllogismi *majoræ*, actio, de qua est quæstio, in *minore*, bonitas vel malitia actionis, & hinc naturale præceptum vel vetitum, in *Conclusione v. c.* *Quidquid cum finibus divinæ voluntatis necessario conuenit, est præceptum, sed cibum sumere necessario cum iisdem conuenit, ergo.* Contra: *Quidquid DEI finibus repugnat, illud est vetitum, sed nimius potus, vaga Venus iisdem repugnat, ergo.* Et hoc modo sicuti radii omnes in circulo a centro ducuntur, atque in illud redeunt, ita vivendi regulæ ex hominis scopo & fine patefiunt, atque ad eundem contendunt. Adposite POETA:

*Vitia sciri sedant, uatis Venus alma creandis
Seruit, finem horum transiisse nocet.*

§. CXV.

Quandoquidem hominum existentiæ, & facultatum ipsis tribu- Deintres
tarum usus, fines sunt intermedii (§. 58.), qui ad mani- partiales
festandas DEI perfectiones, & gloriam ejus illustrandam utpote proma-
ad extremum finem referuntur, (§. 58.) clara utique est sa- nant.
pientissimi opificis intentio, ut nos finibus hisce, ad quos natura
tendimus (§. 22. 49. 59. Sch. 102.), convenienter vivere, &
porro nosmet ipsos æque ac alios non solum conservare sed etiam
usu facultatum nostrarum nos invicem perficere debeamus. Actio-
nes hominum liberæ, quæ gloriæ DEI amplificandæ inserviunt,
Cultum seu amorem DEI, quæ nosmet ipsos perficiunt, *Philautiam*

feu amorem sui, quæ aliis civibus perfectionem adferunt, *socialitatem* seu amorem proximi constituunt. Itaque tenemus causam, cur omnia hominum officia ad tria hæc capita reduci, & inde veluti a propositionibus secundum quid fundamentalibus repeti passim soleant.

Tria porro sunt objecta, in quibus naturales leges versantur, DEUS, nosmet ipsi, atque alii homines. Addunt quidam Angelos & bruta, sed illos ratione non cognoscimus, hæc vero cum obligationis moralis, tum Juris veri nominis sunt expertia. Nihil ait CICERO, *hominis Juris cum bestiis III. Fin. 20.* Quod autem intuitu brutorum, & reliquarum rerum facimus, ea ex tribus prioribus officiis satis explicantur. Atque cum his principiis summa est ethnicorum scriptorum cum sacro Codice Harmonia. *Iustitiam adferre observat CICERO, cum cognitum habeas, quod sit summi Rectoris & domini numen, quod consilium, quæ voluntas, cujus ad naturam apta ratio vera illa & summa lex a philosophis dicitur Fin. IV. 5.* Porro Philosophia nos primum ad deorum cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam, magnitudinemque animi erudit. *Tusc. I. 26.* idemque alibi docet. *Necessarium esse ut sapiens nihilo se se plus quam alteram diligat, Tum nos natura propensas esse ad diligendos homines, quod fundamentum Juris sit, de L. L. I. 12. & 15. cf. & L. L. 23.* Id ipsum fortiter inculcant illa sacrarum litterarum loca: *Estote perfecti sicuti & Pater vester celestis perfectus est. Matth. V. 48. Super omnia charitatem habere, quod est vinculum perfectionis. Coloss. III. 14. Diliges Dominum DEUM tuum - - Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut te ipsum: In his duobus mandatis universa lex pendet. Matth. XXII. v. 37. sq. Omnia, quæcunque vultis, ut faciant vobis homines & vos facite illis. Matth. VII. 12. Cui altera respondet facilis, & dudum celebrata regula: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

§. CXVI.

Est principium nostrum verum, evidens, & adæquatum.

Juvat modo omnes quos supra (§. 109.) descripsimus principii cognoscendi characteres cum fonte nostro comparare, ut inde adpareat nos genuinam legum naturalium stirpem retexisse. Quid autem esse verius potest, quam divini creatoris fines sola rerum natura conspicui, quos utique negari ausit nemo (§. 58. 59.) aut repugnantiae arguere. (§. 29.) Quid evidentius homini sana ratione utenti licet alias rudissimo, quam finibus,

nibus hiſce convenienter eſſe vivendum, qui in naturali DEI cultu, & porro in ſui atque aliorum perfectione, ſeu felicitate poſiti ſunt. (§. 115.) Quid dèniſque magis *adæquatum*, quam illud, quod, naturalia officia omnia erga DEUM, ſeipſum & alios complectitur (§. cit.), cunctas vero ratione non cognitatas leges & mere poſitivas excludit. (§. 113.) Si igitur eſt adæquatum, quin *primum* ſit, *uniuerverſale* & *domesticum*, nequit dubitari. (§. 109.)

Qui veritatem principii noſtri impugnare nequeunt, in iſto tamen deſiderant evidentiam, quod nec fines naturæ omnes cogniti ſint, nec ex illis leges quævis particulares uno quaſi intuitu perſpici, aut immediate ſaltem deduci poſſint. GLAF. I. III. 56-60. Aſt ſatis eſt nos eos fines cognoſcere, e quibus omnes naturæ leges mediate ſaltem promanant. Falluntur enim, qui tantum alicujus principii poſcunt evidentiam, ut eo audito ſtatim ac ſine ulteriori ratiocinio ſe ſe ultro offerant reliquæ conſuſiones v. GUNDLING II. II. ſq. Hoc enim modo neque principii metaphyſicis contradictionis, aut rationis ſufficientis evidentia tribui poſſet v. LEHM. *ad Puf.* I. III. 10. & SCHIRSCH. §. 170. Sch. II. Pendent & in catena annuli omnes a primo, eſſi hunc immediate haud attingant. Sunt alii qui principium noſtrum adæquatum eſſe negant, quod commune ſit rebus creatis omnibus, & legibus civilibus, HEIN. *J. N. I.* §. 77. *Sch.* Sed ſalva reſ eſt; illos enim fines determinavimus, quos recta ratio ex ipſa rerum natura colligere & actionibus liberis applicare poteſt. Urgeat nunc GLAF. I. III. §. 18. ex finibus rerum non intelligi hanc propoſitionem: *Nemo obligatur ad impoſſibile!* Primo enim non eſt hæc lex ſed legis negatio, dein aliquem ad actionem impoſſibilem cogere manifeſtis utique voluntatis divinæ finibus repugnat.

§. CXVII

Quicumque uſum ſuarum facultatum ad naturæ fines collineat, Ab eo is I. actiones liberatas determinat per eaſdem rationes finales multiverper quas determinantur naturales (§. 58.); II. vivit ſecundum naturam (§. 102. 103.), III. & ut alii loqui malunt, ^{bis rece-} veritatem realem ſequitur (§. 29.); IV. mundi totius ordini ^{dunt, non} ſe ſe accomodat (§. 92.); ac V. perfectionibus rerum convenienter operatur (§. 14.); itaque VI. bonum facit & malum ^{re,} evitat (§. 60, §. 15.); & ſic, VII. quæ obligationi ex ipſa eſſen.

essentia fluenti consentanea sunt, capessit, dissentanea declinat (§. 61. §. 62.) Porro VIII. DEI attributa imitatur (§. 59.); IX. tanquam creatura creatori se conformat (§. 94.); X. DEUM, se ipsum, aliosque ordinate amat (§. 115.); & XI. in univēsum officia relationibus dimetitur (§. cit.), atque hoc modo XII. eum omnibus id, quod eisdem debetur, tribuit, tum XIII. voluptatem veram atque durabilem, sive felicitatem consecratur. (§. 25. 79. 95.) Hæ totidem sunt propositiones generalissimæ & fundamentales a variis nostræ disciplinæ cultoribus in medium prolatæ, quas, quoniam omnes patefacta & explicata sententia ad eundem exitum veniunt, atque inter se reciprocantur, facile intellectu est, verbis tantum & non re dissidere.

Prīmam Principii formulam adornavit CHR. WOLFIUS in omnibus suis operibus moralibus & præcipue Inst. §. 7. II. 43. 44. Dein KOELERUS §. 340. - 42. multique recentiores. Secunda utebantur Stoici, qui *suam bonorum existere dicebant, secundum naturam vivere*, id est, *vivere ex hominis natura undique perfecta & nihil requirens.* CICER. *Fin. V. 9.* Quibus GUIL. GROTIUS I. 9. pluresque alii inhæserunt. Tertia est WOLLASTONI in *del. Rel. Nat. & ASHLEY SYCKES in Exam. Princ. Rel. Nat.* Quarta BOVINI *diff. de Jure mundi §. 6.* Quinta DARIËSII *Obs. J. N. XXXIII. - §. 1. sqq.* Sexta D. THOMÆ I. 2. Q. XCIV. Art. 2. Septimam promiscue amplexi sunt non modo scholastici Doctores, v. soto de J. & J. Lib. I. Q. 5. Art. 4. SUAREZ de L. L. II. c. 7. n. 5. sed ipse etiam HUG. GROTIUS de J. B. & P. I. C. 1. §. 10. & 12. & SCHIERSCHMIDIUS §. 168. 170. 172. Octavam docuere MELANCHTON *El. eth. doct. L. II.* & SAM. RACHELIUS in *J. N. & J. diff. I. §. 30.* OSIANDER in *Typ. leg. N.* JÆGER. *Tr. de L. L. Q. 6. n. 9.* ROEHRENSEE de *fund. J. N. §. 7.* Nona est ZENTGRAVII de *Or. Jur. Nat. Art. 5. & 9.* & FERBERI in *Phil. J. N. c. I. §. 74.* Decimam post BEN. WINKLERUM III. I. HUG. de *ROY diff. de eo quod Justum. Tit. III. §. 5.* HEDINGERUM *Consp. Nat. Jurisp. Q. 2. §. 13.* JOH. GUIL. JANUM *diff. Jud. Erudit. de pr. J. Nat.* aliosque plures eleganter illustravit J. C. HEJNECCIUS I. §. 79. 93. Undecimam totidem verbis tradidit EPICETUS *Ench. 37.* & dein NIC. PRAGEMANNUS *diff. de Pr. J. N. §. 32. sqq.* Duodecimam evolverunt SAM. STRIMESIUS *diff. de pr. in mor. JOH. SENSIVS in Sched. J. Nat. sect. 3. §. 4.* & nuper SAM. COCCIJUS *diff. XII. ad Gros. §. 50. 53.* Decimatertia tandem placuit THOMASIO I. VI. 21. 24. JOH. W. a LITH. *diff. de prim. pr. L. N. §. 13.* Fluunt autem omnes hæ propositiones ex fonte nostro, & quoniam voce discrepant, sententiis congruunt, invicem

cem quoque sibi substitui possunt. Illud tamen prætermitti nequit; eos qui amorem vel perfectionem, vel DEI voluntatem pro principio statuunt indeterminate, leges naturales confundere cum positivis; qui vero ad DEI recurrunt attributa, multis particularibus quæstionibus difficulter se se expedire. Ita edere, bibere, obedire parentibus, referre gratiam benefactori, leges sunt naturales, ast magna contorsione opus est, ut istæ ad imaginem divinarum perfectionum referantur. cf. PUFFENDORF, *Spec. Contr.* C. IV.

§. CXVIII

Non eadem est sequentium propositionum ratio I. Conserva te ipsum; II. utilitatibus tuis in hac vita consulas; III. vive socialiter; IV. benevolentiam omnium erga omnes, quæ proclivitas est alios perficiendi, enixe promoveas; V. in humani generis durationem totis incumbas viribus; VI. nihil denique agas; quod perfectiones aliorum, sive pacem externam turbet. Et si enim fundamenta hæc vera sint atque domestica (§. 115.), tamen priora duo solummodo officia erga se ipsum, tertium, quartum, & quintum non nisi officia erga alios tam affirmativa quam negativa, sextum officia erga alios negativa tantum complectuntur comprehensione sua; igitur principia Juris naturalis non sunt universalis & absolute prima, sed secundum quid fundamentalia, & certo officiorum generi accommodata (§. cit.); si enim hæc supremæ essent leges, tunc in statu collisionis, quæcunque officia erga deum iis, quæ homini debentur, officiis cederent, in his vero aut propria conservatio perfectioni totius universi (n. I. & II.), aut levia cujusvis commoda propriæ conservationi essent præferenda (n. III. sqq.), quod tamen regulis supra stabilitis, & infra magis elucidandis omnino repugnat. (§. 88. 115.)

Nunc primam nunc secundam propositionem promiscue adhibuerunt Epicurei, quibus *Utilitas justæ prope mater & æqui est*, HORAT. *I. Sat. III. v. 98. v. CICER. Off. III. §. 5. sqq.* Hisce adfentiti sunt HOBBSIUS l. 7. & 10. II. 2. SCHARROCKIUS *de Off. C. I. §. 3. PROELES in notis Germanicis ad Puf. L. I. c. 3. §. 9. RECHENBERGERUS Diff. de prin. cogn. Lips. 1746.* Enim vero falsum prorsus est principium ab utilitate petitum, si hanc designas; quod sit, *Aptitudo præstandi nobis aliquem usum in genere*, seu, de-

N

pen-

pendentiam actualitatis rei ejusdem alterius ab ipsa. Tunc enim facultas physica perperam confunderetur cum morali (§. 83.) v. WOLFF. *Ph. Pr. I. §. 262. & 265.* Ast si usum dicās dependentiam actualitatis rei cujusdam alterius, quæ mala non est ab eadem. WOLFF. *Th. N. I. §. 646.* tunc principium verum quidem erit, sed inadæquatum. Tertiam multū jam e veteribus statuerunt. CICERO. *I. Off. 16.* quos secuti sunt PUFENDORFIUS *J. N. & G. II. III. §. 10. sq. §. 15. §. 19.* NIC. HERTIUS *diff. de Social. prim. §. N. pr.* SIBRANDUS *de Pr. §. N.* aliique; Imo H. GROTIUS ipse; *J. B. & P. prol. §. 8.* qui tamen non docuit socialitatem esse omnium officiorum caput, sed eorum tantum, quæ aliis debentur. (§. 117. n. VII.) Quarta est CUMBERLANDI *l. 4.* Quinta STRUBII in libro, cui titulus: *Recherche nouvelle de l'origine du droit de la nature.* Tandem sextum propugnarunt EPH. GERHARDUS *de J. N. L. L. c. 9. §. 19.* GUNDLINGIUS *J. N. ac G. c. II. §. 18.* & GEORG. BRYER, *de Jur. div. c. 9. §. 22.*

§. CXIX.

Quæ aliæ
sint appa-
rentis in-
ter docto-
res dis-
sensus
causæ,

Jam vero præcipuæ patent causæ tot dissensionum; quæ de primo Legum naturalium fonte inter plerosque Doctores sunt exortæ. Ideo enim alii I. in DEI essentia ac proprietatibus, alii II. in ejusdem voluntate naturaliter obligatoria, alii III. in recta ratione tale principium invenisse sibi visi sunt, quod illi principium possibilitatis (§. 99.), isti principium existentiae (§. 100.), hi principium cognitionis subjective acceptum (§. 102.) animo cogitarunt. Ex ceteris autem, quibus de principio cognoscendi objective sumpto, seu de propositione fundamentali, fuit sermo, quidam IV. integrum disciplinæ nostræ ambitum, quidam V. unum solummodo vel alterum illius caput (§. 115.) pertractant. Re igitur ipsa sibi haud obloquuntur.

In primam sententiam non pauci iverunt Scholastici, quos nominat THOMASIIUS in *Jurispr. Div. c. IV. 20. seqq.*, qui tamen magnopere in eo fallitur, quod putat: *hancce conformitatem cum essentia divina originem debere philosophia gentili*; illam enim tam recta ratione (§. 99.) quam Evangelio fulciri, ex loco *Matthæi V. 48.* supra dilucide ostensum est (§. 115. Sch.). Pro altera sententia pugnarunt olim Coccejus Pater & filius in *Disquis. & Tractat. de Pr. §. N.* Tertia AZORIIUM *Inst. Mor. T. I. L. VI. C. 1.* habuit advocatum; qui vero ad IV. & V. classem spectent, id paullo ante (§. 117. sq.) vidimus.

§. CXX.

§. CXX.

Verum à disciplinæ nostræ via plane aberrant, qui fundamentalia legum loco sequentes propositiones suggerunt. I. Fac id, quod natura omnia animalia docuit; II. studeas generationi; III. nosce te ipsum; quippe quæ recentitis supra idonei principii characteribus haud sunt insignes. Nec magis ad huncce accedunt scopum, qui naturæ leges vel IV. statui integritatis & reliquiis imaginis divinæ, vel V. septem præceptis, quæ Noacho data esse putant Ebræi, vel VI. decalogi tabulis vel VII. Doctrinæ evangelicæ vel VIII. communi moratorum gentium consensui tanquam unico fundamento superstruere conantur. Quemadmodum enim singula hæc principia non ab humana ratione, sed a revelatione, & auctoritate proficiscuntur; ita nec Noachi præcepta a falsitatis suspicione adhuc liberari potuerunt, nec consensus gentium sufficienti evidentiâ ac veritate se commendat. (§. 90.) Pestilens vero & absurda est ea opinio quæ IX. determinat *Jus naturæ cujuscumque hominis ex sola ejusdem cupiditate atque potentia.* (§. 83.)

Primum fundamentum defendisse visi sunt ARISTOTELES de *Art. Rb.* I. c. 13. & ULPIANUS L. I. §. 3. D. de *F. & F.* quod dein nostra ætate magis elaborarunt CAR. FERD. HOMMELIUS in *Propos. de novo Syst. F. N. & G. Lips.* 1747. Et ex illo JOH. JAC. SCHMAUSIUS in *Novo Syst. F. N. Götting.* 1754. Sed illud supra satis refutavimus, quia *Non inest in principis naturæ conciliationibus honesta actio, consequens enim est, & post oritur.* CICER. *Fin.* III. 6. Secundum est HAUSCHILDI in *Nova basi F. N. Dresde* 1738. Tertium JOH. GOTT. ROSÆ in *diff. de cognitione sui F. N. prin. Fene* 1718. Quartum VAL. ALBERTI in *Comp. F. N. Lips.* 1676. Quintum SELDENI in *F. N. & G. juxta discipl. Ebræor. L. 1, C. 10.* Sextum HEMMINGII in *Apodict. Meth. I. N. & Jo. OLDENDORFII in Isagog. F. N.* Septimum GRATIANI in *distinct. I. pr. & PRASCHII in Desigu. F. N. ex discipl. Christ.*, quod tamen si admiseris, aut duo priora, sequetur, Adamum multosque ejus posteros principio cognoscendi caruisse. Octavum legitur apud CICERONEM: *Omni autem in re, inquit, consensus omnium gentium lex naturæ putanda est.* *Tusc. I, 13.* atque hæc probandi ratio etiam Grotio prol. §. 40. & I. I. §. 12. 1. reliquis popularior est visa, ut ab eo quod posterius est, quid Jure Nat. obtineat, colligatur. Nono adhæsit SPINOSA in *Trac. polit. c. XVI.* docens *F. N. ni-*

hil nisi quod nemo cupit, & nemo potest, prohibere. Sed dum hoc modo potentiam physicam cum morali commiscuit, secundam omnino negavit.

§. CXXI.

Ad legum
natura-
lium pro-
prietates
pertinet
I. earum
perspicui-
tas.

Ex datis antea principiis, ducuntur Legum naturalium proprietates. Ita quoniam earum indicia existunt in natura rerum (§. 113.) atque innatis cuique stimulis (§. 102.) plenissima autem cognitio adhibita attentione & intelligentia a nobismet ipsis comparari potest (§. 103.); nemo iverit inficias, plana esse, liquida, & sufficienter promulgata naturalia morum præcepta (§. 73.), superabili porro ignorantia illos omnes laborare, in quorum potestate positum sit, ut ratione utantur (§. 71. Sch.). Neque artificiosa ad id requiritur argumentorum concatenatio, siquidem generalibus legum capitibus etiam abjectioris ingenii homines adsentiuntur statim (§. 116.): quæ vero inde fluunt, remotiores conclusiones tunc saltem illis innotescunt, si agere parati ad res circumstantes animum advertere, has cum aliis similibus sive præteritis sive futuris conferre, atque ad nota jam principia reducere volunt. Sæpe tamen *Fæcti*, hoc est, rerum singularium, quæ sub genere lege determinato comprehensæ sunt, inscitia hujusmodi est, ut neque ab acutioribus depelli queat ob involuntarium experientiæ defectum. (§. 105.)

Nunc intelligimus illorum sententias, qui leges naturæ sine autoritate disci posse negant, nec tamen invincibilem admittunt illarum ignorantiam habito usu rationis, esse hujusmodi, ut una ab altera necessario destruat. cf. *DESING Jus N. C. III. Th. 21. & Th. 24. n. 2. juncto C. VII. Th. 2.* Sed ais: medicinæ & mathematicos regulas sola quidem ratione reperiri, nec tamen dici natura notas; igitur & morum præcepta eo tantum sensu patere, quo, ut loquitur *HOBBSIUS de Civ. C. XIV. §. 19. Archimedes invenit ratione naturali, quam proportionem habeat sphaera ad Cylindram.* Quid enim secus oporteret dare operam discendis rebus aliunde manifestis? Enim vero curam morborum & quantitatis dimensiones tota vita prætermittere homo sanus suique compos potest, ab omni actione morali abstinere non potest; hæc igitur regulæ semper necessariæ sunt, non illæ, ad quas porro neque inclinationibus congenitis ita stimulamur. Consentiant *PSALMISTA: Præcep-*

cep-

ceptum, ait, *Domini lucidum illuminans oculos. Ps. XVIII. v. 19. & SENECA: Natura; inquit, quidquid nos meliores beatosque facturum est, aut in aperto, aut in proximo posuit; de Benef. VII. c. 1. cf. Sapient. cap. VI. v. 13. Ideo autem discimus has leges, quia, Ars tamen dux certior quam natura, CICER. Fin. IV. 4. & quia Quæ bona sunt fieri meliora possunt doctrina, idem Orat. I. 25. præcipue vero, ut, quod alias in infinita dispescitur, in una cognitione positum sit.*

§. CXXII.

Utrum vero legum naturalium, maxime earum, quæ opere Certitudo
 fiore ratiocinio nituntur, tanta certitudo sit, quanta pro-^{mathema-}
 positiones mathematicas commendat, id nonnulli in disceptatio-^{tica.}
 nem vocarunt. Sed quum de propositionibus mathematicis cæta
 & necessaria veritas ideo enunciatur, quod a principiis eviden-
 tibus apta concludendi ratione derivantur, hæc ipsa autem Prin-
 cipiorum necessitas & evidentia neque in nostra desit disciplina
 (§. 116.), satis liquet, in moralibus non minus quam in ma-
 thematicis veritatibus absolutam perfectamque certitudinem inve-
 niri posse, dummodo nihil sumtum sit, quod nostrum non ra-
 piat assensum, nihilque in argumentandi modo a legitimis demon-
 strationum regulis discedatur. Quare, quæ objici solent ambi-
 guitates, illæ non a legis incerto, sed vel a non usu intellectus,
 vel a facti quæstione (§. 121.) nascuntur.

*Parem esse in doctrina morali, ac in mathematicis disciplinis cer-
 titudinem negavit ARISTOTELES Eth. ad Nic. I. c. 1. eumque
 secutus est H. GROTIUS triplicem ob causam. I. Quia *Marbæsis a
 materia omni formas separat, II. quia formæ ipsæ tales plerumque
 sunt, ut nihil habeant interjectum, sicut inter rectum & curvum nihil est
 medii: III. quia in moralibus circumstantia etiam minima variant mate-
 riam.* de J. B. & P. II. XXIII. §. 1. Sed nulla in his apparet
 differentia ratio. Primo enim profitetur ipse GROTIUS, Sicut ma-
 thematici figuras a corporibus semotas considerant, ita se in Jure tra-
 ctando ab omni singulari abduxisse animum; Prol. §. 38. Deinde
 actiones liberas singulares, quæ mediæ sint inter bonas & malas,
 jam supra explosimus (§. 64.); postremo nihil attinet, legum
 materiam a minimis circumstantiis variari; siquidem minima ac-
 cesso, vel decessio quantitatem quoque mutat, at nihilominus
 firmæ manent matheseos regulæ, illisque quævis species appli-
 cantur. Neque enim certitudo a qualitate objecti sed ab evidentia*

principiorum & legitima concludendi methodo pendet, quæ duo adjumenta habet & morum disciplina; ut non magis certum sit totum majus esse sua parte, quam creaturam creatori obsequi debere. Illud tamen præclare admonitum est a LOKIO, Mathesin in eo præstare visam esse morali doctrinæ, quod illa ideas quantitatis constantibus signis veluti numeris, figurisque adjuvaret, hæc autem vocibus tantum uteretur ambiguis, quæque nunc ideam simplicem, nunc compositam, nunc a priore plane diversam enuntiarent; dandam itaque operam, ut, definita semel vocabuli potestate, hoc ad alias notiones significandas numquam trahatur, *de Intell. Hum. IV. c. II. §. 9. sq. & c. III. 18. sqq.* Sed nec veritates mathematicæ affectibus, & sensuum illecebris obscurantur, sicut veritates morales.

§. CXXIII.

Immutabilitas. **I**n eo autem naturæ leges a reliquis omnibus maxime discernuntur, quod sint immutabiles. Hæ enim solæ in ipsa hominis rerumque essentia vel absolute, vel cum certis adjunctis consideratæ rationem habent (§. 89. §. 99.), & simul actionum convenientiam, vel disconvenientiam expriment cum perfectissima DEI essentia atque natura. (§. 117.) Quum igitur divini numinis attributa rerumve ab eo conditarum essentias alicui mutationi subicere (§. 99. Sch.), aut ab actionis notione vel simplici, vel hypothetica effectus, ob quos bona dicitur vel mala, separare, involvat repugnantiam (§. 61.); consequens est, ut etiam naturalia Jura eadem semper manere debeant atque immutabilia, nec juberi aut permitti unquam possit, quod illis est prohibitum, nec quod iisdem præceptum est, vetari.

Fingas possibilem esse naturalium legum mutationem, tunc, DEUM negare, licitum, ejusdem vero gloriam illustrare, illicitum fieri posset; quod non minus absurdum est, quam si a triangulo tres lineas auferri posse putes. Sicut autem DEI attributa non ex ipsius voluntate sed ex essentia concipimus, ita ex hac, & non ex voluntate juris naturalis immutabilitas est eruenda. Dantur enim leges, quas DEUS non voluit nisi pro tempore, & quæ porro sine mutatione divinæ voluntatis cessant; cujus rei exemplo sunt leges Ebræorum ceremoniales & forenses. Quare nihil evincit Coccejus *ad Grov. diff. I. sqq.* quum negata interna actionum moralitate, inde tamen naturæ leges immutabiles esse contendit, *quia DEUS illas semel voluit.* Quandoquidem illa vera est atque unicaratio,

ratio, quia in ipsa rerum hominisque natura innituntur. Adposite
CICERO: *Huic legi nec abrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec vero aut per senatum, aut per populum solvi hac lege possumus, apud Lactant. Inst. Div. VI. c. 8.*

§. CXXIV.

Illud equidem negari nequit, sæpe imaginem quamdam mutatio-
nis fallere minus attentos posse, quum nimirum leges, quæ dam im-
non nisi pro certis circumstantiis latæ sunt, cessante eo rerum pugnant.
statu amplius non apparent. Re vera tamen nulla fit ipsarum sine caus-
legum mutatio, quippe quæ posita nova hacce peristali nunquam
antea existerunt (§. 87.), & quæ e contrario, priore specie
iterum obveniente, idem semper servant robur. Nec propterea
quidquam negatur de DEI omnipotentia; hæc enim vis est omnia
agendi possibile, seu quæ salvis divinis perfectionibus intelligi
possunt; ob id ipsum igitur, quod DEUS sit omnipotens, nihil de
eo enuntiandum est, quod infinitæ illius essentiæ repugnaret
(§. 121.). At inquis: homines sæpe Juri sibi competenti re-
nuntiare? Utique renuntiant, non tamen Juri strictè tali, quod a
determinata lege pendet, sed Juri tantum permissivo. Denique
nec in statu collisionis alterutra mutatur lex, verum casu atque
eventu impossibilis fit utriusque custodia. (§. 88.)

Decalogi præcepta per DEI omnipotentiam esse mutabilia opinatus est OCKAMUS apud Suarezium de L. L. II. p. 15. u. 3. Perperam; siquidem in ente infinito non ea vis concipitur, qua aliquid simul sit, & non sit, nec porro, quæ id, quod essentialiter a perfectissima recedit natura, ut ad eandem etiam accedat, obtineatur. Verum juvabit hæc exemplis magis illustrare. Lex est naturalis, ægrotis opem ferre; quod si omnes bona utantur valetudine, ideo nulla fit legis mutatio, sed desinunt solum materia & circumstantiæ, quibus lex est circumscripta. Proin lex, non occides, variationem excludit, quamvis in statu collisionis ad propriam vitam defendendam fiat exceptio ab una lege, ut conservatur altera (§. 88. sch. Qua in re non de voce tantum disputamus, an scilicet talis actio homicidium sit dicenda, ut facit THOMASIVS J. D. L. I. c. 8. sqq. nec enim tot habemus vocabula, quot sunt adjuncta, quæ ipsam actionis essentiam efficiunt diversam; sed id unice quærimus, an tunc vitam alicui adimere lege naturali vetitum fuerit, & hoc infra negabimus. Denique, quod ait ULPIANUS, jus positivum neque in

totum a naturali recedere nec per omnia ei servire ; sed nunc addere aliquid , nunc derrabere L. 6. D. de F. & F. illud ad jus naturale permissivum pertinet , seu libertatem moralem.

§. CXXV.

Necessitas.

Quidquid immutabile est, idem & necessarium esse oportet, si quidem, quod ei oppositum est, repugnat. (§. 37.) Itaque ex naturalium legum immutabilitate illarum quoque necessitas concluditur. Quamquam enim existere vel non existere fortuitum erat rebus creatis omnibus (§. 5.), hominis tamen rerumque essentia, qua veluti fundamento nituntur naturæ leges (§. 99.) fortuita non est, sed necessaria; ceteroquin, idem esse & non esse, foret statuendum. Neque hisce obstat, obligationis naturalis vim non modo ex simplici actionis notione, sed ab externis simul fortuitisque adjunctis sæpe proficisci (§. 60.). Inde enim tantum consequitur ut legis necessitas, alia absoluta sit & simplex, alia tantum hypothetica; scilicet quoties eadem adsunt adjunctiones, necesse est, illis easdem quoque leges indissolubili nexu cohærere.

Figuram triangulam tria habere latera absolute necessarium est, quia illa abesse omnino repugnat. Latera vero omnia trianguli esse æqualia necesse est tantum sub conditione si fuerit æquilaterum; nam salva manet trianguli essentia, etsi æquicrurum sit, vel scalenum. Pari ratione lex, *gloriam DEI non obscures*, absolute necessaria est, quia a nulla penitus conditione pendet: lex vero *educa prolem*, necessaria est hypothetice, si prolem susceperis. Unde fit, ut conditionis quidem existentia sit fortuita, non autem legis. Contra, quoniam ex natura ultimæ voluntatis, utrum coram quinque, sex aut septem testibus ea declaranda sit, nec absolute nec conditionate erui potest; lex, quæ jubet septem testes adhiberi, arbitraria est atque contingens. Legum naturalium necessitatem optime perspexit CICERO: *Quod si tanta*, inquit, *potestas est stultorum sententiis, atque Jussis, ut eorum suffragiis natura vertatur: cur non sanciant, ut, quæ mala perniciosaque sunt, habeantur pro bonis, & salutaribus.* de L. L. I. 16.

§. CXXVI.

§. CXXVI.

Mirari jam non licet, naturæ præscriptiones a sanioribus philo-
 sophis *æternas* etiam nominari; quod qui faciunt, non id quidem *æterni-*
 sibi propositum habent, ut doceant earum promulgationem divino *tas.*
 numini esse coævam; quis enim nescit, hanc primum cum humano
 genere proditam fuisse? sed ostendere volunt naturales leges ad DEI
 essentiam expressas esse atque naturam, easque ad æternæ & immu-
 tabilis veritatis enuntiata pertinere. Fuit sane in mente DEI ab
 omni æternitate boni mali que distinctio, neque is veritates morales,
 ex propria & hominum essentia fluentes, alio sibi repræsentare pote-
 rat modo, quam quo nunc sunt, quum e contrario, quin diversa
 existere possit legum positivarum repræsentatio, nulla adpareat re-
 pugnantia.

Etiam si quadratum existat in tempore, tamen veritas illa mathemati-
 ca: *Angulos quadrati omnes esse rectos*, quia necessaria est, atque im-
 mutabilis, æterna etiam dicitur; quid ergo vetat veritati morali,
 cui par competit necessitas & immutabilitas, æternitatem quoque tri-
 buere; licet temporaria in nobis sit ejusdem cognitio? Sane provi-
 dentiam; quæ cura est DEI pro creaturis, nemo negaverit esse æter-
 nam, quamvis actualis mundi gubernatio coeperit in tempore. Ne-
 que dicas cum BURLAMAQUIO II. V. §. II. etiam leges positivas DEO
 fuisse ab æterno notas, nam, quum necessariæ hæ non sint, sed fortuitæ,
 atque a liberrimo DEI decreto pendeant, haud opus est, eas concipi-
 pere ut principio carentes ac sine. Hunc inquit CICERO, *video fuis-*
se sapientissimorum sententiam, legem neque hominum ingenia, et cogitationem,
nec scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod universum
mundum regeret cuius vis non modo senior est quam ætas populo-
rum, & civitatum sed aequalis illius calum atque terram tuentis, & regentis
DEI Quæ non tum denique incipit lex esse cum scripta est, sed
tum cum orta est. Orta autem simul est cum mente divina, de L. L. II.
 4. Consentiant sacre litteræ: *In æternum omnia Judicia, Justitia tua.*
 Psalm. 118. v. 160.

§. CXXVII.

Ut bonitas vel malitia actionum generatim in internam vel exter-
 nam abit (§. 67.), ita moralitas, quæ bonitatem vel malitiam *Materia,*
 speciatim moralem designat (§. 62.), siquidem in ipsa actionis libe-
 ræ essentia rationem sufficientem habet, interna, si vero ab arbitrio *stat, in-*
 trinseca *moralitas.*
 entis

entis alicujus intelligentis proficiscitur, *externa* nominatur. Itaque quatenus hominis atque actionum humanarum existencia a liberrima DEI voluntate pendeat (§. 100.) ea etiam ex parte illarum moralitas externa est sive subjectiva; quia vero DEUS nec id, quod infinitæ suæ essentiæ necessario erat conveniens, prohibere, nec, quod eidem repugnabat, præcipere poterat (§. 123.) & ob hæc ipsam causam notas ac mutationes essentielles, propter quas omnes actiones nostræ liberæ bonæ dicuntur vel malæ, ab iis sejungere, non magis subjectum erat libero DEI arbitrio & omnipotentia, quam rerum evertere proprietates atque essentias (§. cit.) ætatenus istis actionibus intrinsecam seu objectivam moralitatem denegare foret per absurdum. Ex his vero palam fit, objectum proprium, in quo leges naturales versantur, in interna moralitate reperiri.

Si quis ab altero rationem postulet, cur v. c. vetita sit hypocrisis, & ferat responsum, quia DEUS eam non vult, nondum acquiescet sed scire adhuc cupiet hujus ipsius voluntatis causam, & tunc demum interrogare desinet, ubi intellexerit, fictam pietatem divini numinis essentia repugnare; liceat igitur ad mentis nostræ exilitatem verba accommodare. Actionum bonitas vel malitia radicalis, fundamentalis seu inchoata adest in signo antecedente omnium legem, quamvis illæ plenam, formalem, seu consummatam moralitatem in signo præceptum, vel vetitum consequente accipiant. Quare actiones nostræ liberæ non ideo tantum bonæ sunt quia præceptæ, malæ quia prohibita, sed illas DEUS quia bonas præcipere, & quia malas prohibere voluit. *Neque enim, ait CICERO esse mens divina sine ratione potest, neque ratio divina non hanc vim in rectis pravisque sciendis habere.* de L. L. II. 4. Igitur qui in ipsa materia, quam lex tractat, rationem esse negant, sed totam repetunt a legislatoris voluntate, ii affirmant pugnantia; cunctas scilicet leges esse positivas, (§. 89.) nullam naturalem, (§. 93.) & quia quod actioni est extrinsecum, id etiam contingens est & mutationi obnoxium, nullam immutabilem (§. 123.), atque adeo arbitrarías esse rerum omnium essentias (§. 99.) Longe aliter idem CICERO: *Quod laudabile bonum est, in se habeat, quod laudetur necesse est; ipsum enim bonum non est opinionibus, sed natura de L. L. 17.* Atque idem a Psalmista confirmatur, *Judicia, inquit, domini vera justificata IN SEMETIPSIS, Ps. LVIII. 10.*

§. CXXVIII.

Nec est quod objiciant adversarii, peccare hominem varios actus exercentem; qui sine ullo malo a brutis patrantur, nullam porro in ipsa actione turpitudinem inesse ante legem positam, & ideo in orbem vitiosum circummagi scholasticos, quod nunc actionem bonam, quæ legi congruat, malam, quæ legi refragetur; nunc vero lege præceptam, quæ bona, prohibitam, quæ mala sit, definiant: immo admissa posteriore hac explicatione statui ab iis principium extrinsecum deo prius aut coæternum, quod ipse in assignandis rerum formis sequi necesse habuerit. Primo enim dispar admodum est hominum, & brutorum natura: sunt quidem in his motus physici & animales, liberi autem non sunt, de quorum tamen proprietate modo unice quærimus; dein cum bona dicitur actio, quæ legi consentanea est, mala, quæ a lege recedit, id non illum sensum habet, quasi actionum humanarum essentia a libera, & temporaria naturalis legis manifestatione omnem suam bonitatem vel malitiam hauserint; sed quod lex naturæ præcipiens non aliud, quam quod in se bonum prohibitoria nihil, nisi quod in se malum est enuntiet, (§. 82. *Sch.* §. 127. *Sch.*); ultima autem boni hujus vel mali ratio a consensione ducitur, vel dissensione actionis cum divina essentia atque natura (§. 99. §. 125. *Sch.*), quam libertati & voluntati præire animo concipimus. Falsum igitur est humanas actiones non subjici deo, sed alteri externæ causæ.

Hæc præcipua sunt fundamenta, quibus ut sunt Pufendorfius, Coccejus & eorum, affectæ, ut doctrinam Grotii & Scholasticorum, veluti monstruosam convellerent, sed irrito, uti patet, conatu. Quis enim ignorat, aliam esse actionis physicae, aliam liberæ essentiam, & hinc diversas quoque earum mutationes, sive consecraria esse debere. Nonne actionem bonam, quatenus a libertate proficiscitur, spes, voluptas, animi quies, malam vero metus, poenitentia, tardium mentisque perturbatio comitantur (§. 94.)? quæ consecraria, quoniam a solo motu physico fluere nequeunt, ad bonitatem vel malitiam moralem tantum pertinent. Nec quod secundo loco obiectum est de lege bonum efficiente vel malum, majoris est ponderis; est enim lex naturalis homini, quod naviganti paxis nautica, ambæ viam rectam ostendunt quidem, non autem faciunt. Accedit eo, quod quamvis regula instrumentum sit ad lineas rectas facile scribendas comparatum; inde tamen non sequatur, ut nulla antea fuerit linea

nea recta, quam aliquod euthygrammum existeret. Denique, qui bonum vel malum cogitat ante omnem legem, tam parum DEO principium statuit coæternum, quam qui duo & tria docet esse æqualia quinque, ante liberum DEI decretum; una enim veritas æque necessaria est ac altera. Cæterum putat CAR. GOTT. MULEROUS *Ph. Pr. Un. §. 27.* a Pufendorffio non negari intrinsicam moralitatem, sed extrinsicam tantum demonstrari. Quod sane foret verisimilius, nisi *falsam & ineptam* vocasset Grotii sententiam *Er. Scand. V. 7.* & hoc nomine tam acrem atque acerbam dicam scripsisset in scholasticos Doctores.

§. CXXIX.

Conceptus pro parte possibilis abstrahendo a prima rerum causa,

Quamquam omnium possibilium fons atque origo a DEO repeti debet, ut nec rerum essentia & naturæ, nec quæ de iis traduntur disciplina, possibiles essent, nisi idem existeret (§. 99.), tamen nulla dubitatio est, quin cælum, terram, semetipsos, aliasque creaturas intueri, ac quibus hæc omnia utantur mechanicis regulis, investigare ac concipere queant homines, etsi non cogitent de suprema quadam causa (§. cit. & §. 28.), Eadem igitur ratione, ii, qui in ignorantia vel errore veriantur summi numinis, aut ab illo abstrahunt, nihilominus obligationem aliquam & legem moralem tam erga se ipsos, quam erga alios intelligere apti sunt, si modo in proprias facultates, nec non in actionum liberarum naturam inquirere, tum quænam cum durabili voluptate, animi acumine & oblectatione, sanitate, spe, benevolentia aliorum, quænam contra cum tædio, ægritudine, imbecillitate, tristi recordatione, metu, egestate, morbis mutisque odiis necessario connexæ sint, perspicere atque experiri velint. Unde fit, ut firma semper adsint & perpetua quædam vincula, quibus insipientes, licet frenum mordeant, etiam in mortali hac vita compescantur.

Id est, quod etiam contendit HUGO GROTIUS de I. B. & P. in prol. §. XI, cum ait: *Et hæc quidem, quæ jam diximus (de societatis custodia) locum aliquem haberent, etiam si daremus quod sive summo scelere dari nequit, non esse DEUM, aut non curari ab eo negotia humana.* Quæ verba Obsecræus ad hunc locum, aliqui commentatores inepte cavillantur, & parum acute. Non enim Grotius DEI essentiam, aut voluntatem a legibus naturæ excludit (§. 100. Sch.); sed fingere aliquid voluit docendi causa; ut si quis daret, hoc est, diceret, non esse DEUM, aut nullam curam, habere pro creaturis, propterea non puta-

putaret, se omnes morum regulas pedibus impune conculcare posse. Quia sicut in mathesi, physica, medicina leges mechanicæ noscuntur ex contemplatione naturæ, ita ex eodem fonte leges quasdam morales haurire licet, quemadmodum id Sinesium atque Spinozæ exemplo confirmari solet. *Urgent rustice sane, ut verba CICERONIS mea faciam; Negant enim posse* (concipi naturales leges sine naturæ auctore) *Et in eo persistant. Hoc verbum quid valeat, non vident. Cum enim querimus si possint* (se subtrahere DEO) *quid facturi sint? Non querimus possintne, se subtrahere) sed tanquam tormenta quædam adhibemus, ut si responderint se impunitate proposita facturos, quod expediat, facinorosos se esse fateantur. Si negent, omnia turpia PER SEIPSA fugienda esse concedant.* Off. III. 9.

§. CXXX.

Occurramus modo eorum argumentis, qui averſa cogitatione Quidquid a DEO, nullum prorsus obligationi naturali locum fore putant. alii obesse enim ajunt, qui urgeat legis custodiam, & non obedientes coquantur. Hinc morum præcepta consilia potius esse quam leges, quæ nullæ sint sanctionis defectu; denique omnes actiones nostras tunc a sola determinari utilitate, cui tamen quilibet facile renunciare possit. Sed jam alibi vidimus, etiam ab externis DEI & hominum legibus abesse coactionem physicam (§. 99. Sch.), bona autem ipsa vel mala cum actionibus nostris necessario copulata (§. 125.) agendi vel non agendi necessitatem moralem imponere & legem (§. 71. Sch.), a consilio plane diversam (§. 75. Sch.). Nec minus ostensum est a nobis, obligationem nullo modo cum vera utilitate pugnare (§. 188. Sch.), quicumque enim huic renunciat, aut præmiū facturam patitur aut poenæ sensum nequit effugere. Qui vero naturales hæc consecutiones præmiorum vel poenarum numero eximunt; næ illi verborum querunt non rerum discrimina, & humanæ sanctionis idea conturbati in vocum controversiam delabuntur.

Primum naturalis legis fundamentum in agnitione summi numinis positum esse, nemo magis inculcavit quam LEIBNITIUS in *Ep. Cens. ad Puf. §. VI.* at ipse fatetur tamen: *Dari aliquem infimum Juris naturæ gradum, qui etiam apud arthem valere possit. l. o.* Quo circa probe observatum est a SENECA: *Malitiam ipsam maximam partem veneni sui bibere:* Ep. 81. *Contra magnum præmiū esse felicitis animi immotam tranquillitatem.* de Ira II. C. 13. Idem suggerunt plura sacri codicis loca: quando nos docent; *Legum custodiam Longitudinem dierum, Et annos vita, Et pacem apponere.* Prov. III. 1. *Qui vero sibi invidet nihil esse illo nequius, Et hanc redditionem esse malitiæ illius* Eccl. XIV. 6.

Quemadmodum igitur poena gladii in homicidas statuta vera poena est quia legis contemptorem morte destruit immatura; ita etiam illa mors erit vera poena, quæ luxum consequitur, aut intemperantiam, aut iram aut alios vehementiores affectus. Semper enim, ut ait CICERO, *illum ulciscuntur mores sui, ad Attic. IX. Ep. 12.* Dices fortasse: placere agenti has consecutiones, & porro poenas non esse! quid enim sit tædio vitæ quis delinquat, ut occidatur? quid si eo venerit dementiæ, ut damnatione se delectari effutiat? Malum tanquam motivum vel in hac vel in futura vita cum actione libera conjunctum, etsi quis sibi ut bonum repræsentat, non minus erit poena, quam circulus est rotundus, licet alicui stulto quadratus videatur.

§. CXXXI.

Plena tamen earum sanctionis non habetur sine vita futura.

A si illi quoque immane quantum falluntur, qui in hisce actionum consecutionibus integram quærunt naturalium legum sanctionem, remota consideratione vitæ futuræ. Nec enim interna præmia vel poenæ omnem probitatis aut malitiæ gradum adæquant. Immo non ita raro officii sui memores ferrea premit vitæ sors, ii vero secunda obveniunt, qui nullum habent cum ratione commercium (§. 94.) ac proin a divinis perfectionibus alienum esset, obediens cum refractariis confundere & cunctos pari modo dimetiri (§. cit.). Ex quo intelligitur, deficientem in hac vita bene vel male factorum compensationem nos post mortem præstolari oportere. Id ipsum arguet simplex & individua mentis natura, & ad novas semper adquirendas perfectiones capacitas, quæ dotes frustra a deo nobis essent tributæ, si animus a corpore separatus funditus interiret. Certe tunc manca admodum forent divinæ voluntatis præcepta, nullumque tam magnum excogitari officium posset, cui durationem propriæ existentiae quisquam teneretur postferre.

Pugnat secum ipso Pufendorfius, cum legem naturæ concipi posse negat sine DEO, qui sua providentia omnia moderetur & aliquid boni vel mali in nos velit, & possit conferre, *Off. H. & C. Lib. I. c. IV. §. 4.* & finem tamen nostræ disciplinæ ambitu hujus vitæ circumscribit. *Præfat. §. VI.* Quæ enim tunc speranda præmia, vel quæ metuendæ forent poenæ? Certè externa fortuitaque commoda aut calamitates generatim huc reduci nequeunt; siquidem malis bene, & bonis male esse sæpius experimur. Ita prospere omnia successerunt Sullæ, qui patriam fere evertit, & innumeros concives suos crudelissime trucidavit. Quocirca Pufendorfium merito notavit LEIBNITIUS *Ep. Cens. ad Puf. §. 6.* ostendens, futuræ vitæ curam cum providentia divina esse inseparabiliter connexam, quam qui omittit, scientiam pulcherrima sui parte multet & non pauca hujus quoque vitæ officia tollat;

lat; *Demio* inquit *CICERO*, *augurio futurorum, quis tam amens esset qui semper in laboribus & periculis viveret* L. Tusc. 15. ? Nec satis est, ut putat *BARBEYRACIUS* ad *Puf.* l. c. ad *DEI* voluntatem provocare; quin potius omnes obligationis naturalis incidit nervos, qui necessitatem moralem fingit ea agendi, quæ nos destruant sine alia majoris boni futuri retributione (§. 21. Sch. 4. §. 71.) atque hoc sensu scripsit *APOSTOLUS*: *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus* I. Corinth. XV. 19. Inde fit, ut connato quisque agatur sensu, & desiderio alterius vitæ (§. 19. Sch.), & ut communis in sit gentibus persuasio animam cum corpore non deleri. Cujus persuasionis quum summa sit necessitas, ne homines ab officio tam facile removeantur; quidnam cogitari possit *DEO* injuriosius, quam eum ad fines suæ voluntatis assequendos illusionem indigere? Sed rei huic toti revelatio plenam affudit lucem. *Matth.* X. 28. & XXII. 31. Quapropter imperfectum adornant legis naturalis systema, qui vel solam naturam considerant sine *DEO* (§. 7. & §. 129.), aut qui ad solum *DEI* se referunt arbitrium prætermittunt naturam. (§. 129.)

§. CXXXII.

Illud porro naturæ legibus præter ceteras præcipuum est, ut patet ant quam latissime. Nam quum eadem ab humana essentia atque natura vel simpliciter, vel cum certis quibusdam circumstantiis considerata, suam proxime trahant originem (§. 100.), sequitur, ut omnes homines rationis participes legibus iis simpliciter subjecti sint, quæ absolute necessariæ sunt; quarum vero necessitas tantum hypothetica est, omnes homines, qui in eadem conditione ac statu versantur (§. 60. §. 125.); sed & ad quasvis actiones nostras liberas pertinent leges naturales, si quidem nulla excogitari hujusmodi actio potest sine aliqua intrinseca bonitate vel malitia morali, in qua etiam naturalia vincula & normæ suam habent fundamentum (§. 93.). Quæ igitur, neglectis animi motibus, de actionibus tantum externis instituitur tractatio, illa omnes disciplinæ nostræ partes complexu suo haud continet.

Universalitas.

Hinc est, quod leges naturales dicuntur *Uniformes, adæquata & tam subjective, quam objective universales; Jus commune hominum* L. 6. pr. de *J. & J.* *Jus & fas gentium* L. 9. eod. Nec enim, ut ait *CICERO* erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia posthac, sed omnes gentes & omni tempore una lex, & sempiterna, & immutabilis consistet, apud *Lactant.* *Inst. Div.* VIII. c. 6. Leges humanæ ita scribi non possunt, ut omnes casus comprehendant, sed de eo feruntur quod plerum-

plerumque fit. L. 7. *sqq. de L. L.* Ast lex naturalis ad quasvis etiam rarissimas species pertinet: nam *nulla vitæ pars, neque publicis; neque privatis neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si rectum agas quid, neque si cum altero contrahas, careve officio potest.* CICERO. *Offic. L. 2.* Quare si ars nostra in toto suo ambitu tradi velit, *Compositum Jus, fasque animi sanctique recessus.* *Perf. sar. II. v. 73.* ab ea nequeunt separari. v. L. I. §. I. D. de J. & J.

§. CXXXIII.

Sanctitas
atque Facilitas.

S*anctum* id dicitur, quod a violatione modo quodam præstantiore defensum, atque munitum est; *facile* autem, cujus efficiendi quum fortia sint momenta & causæ, ab eo tamen nullis tam gravibus impedimentis revocatur; jam vero una ex parte leges naturales adeo pœnis sunt munitæ, ut quoniam hæc nullo tempore, nulloque loco a quopiam evitari possunt, inobedientes in statum veri tædii (§. 81. *Seb. n. 5. & §. 25.*) five in infelicitatem incidere oporteat: altera autem ex parte, sensus internus, rationis lumen totaque nostra ac rerum natura nos perpetuo invitant ad earum cultum, quem qui adhibent, statum gaudii durabilis, five illam, quæ hic esse potest, felicitatem attingunt (§. 80. *Seb. §. 25.*). Hæc quum ita sint, dubitari profecto nequit, quin in legibus naturæ & summa sanctitas, & maxima facilitas eluceat.

Non igitur audiendi sunt, qui legum semitam per se arduam, & quasi imperviam esse volunt, quæ quidem aperta est & simplex & directa, ast ex cupiditatibus, ut præclare observat CICERO, *odia, dissidia, discordia, seditiones, bella nascuntur, nec hæc se se foris solum jactant, sed intrus etiam in animis inclusa inter se dissident atque discordant.* Ex quo vitam amarissimam necesse est effici: ut sapiens solum naturæ finibus contentus sine aegritudine possit, & sine metu vivere. de Fin. Bon. I. 13. Hoc idem nos docet divinæ veritatis effatum *Jugum meum suave est, & onus meum leve.* *Matt. XI, 30.* Unde quæ sæpe se se offert in via recta difficultas, ea naturalis non est sed adventitia. Legis naturalis sanctitatem quod attinet, illam breviter enuntiat *Psalmista. Psalm XVIII. 3. Lex Domini immaculata* (nullam ferens violationem impune) *convertens animas; quippe quæ actiones nostras omnes, etiam interiores dirigit.*

§. CXXXIV.

§. CXXXIV.

Accedant modo Legum naturalium inficiatores, & dicant: I. Jura sibi homines invenisse pro utilitate; adeoque II. illa pro morum & temporum vicibus sæpe apud eosdem immutari, III. Tantum cuique juris esse quantum potentia, cui resisti nequeat, IV. nec quempiam a propria obligari posse ratione, quo nomine V. non veniant nisi præconceptæ singulorum opiniones & raro inter se congruentes. Clamitent alii VI. post Adami lapsum defecisse rationis lumen, & hinc VII. non paucas gentes summa legum, quæ naturalibus accensentur, ignorantia laborare: igitur Jus naturale esse nullum. Enimvero hæc omnia fatis supra sunt explosa. Nonne ad veram atque durabilem utilitatem nos natura ipsa ducit (§. 118. *Sch.* §. 133.), cujus leges, uti numquam mutantur (§. 65. §. 123. sq.), ita falsum est a physica potentia illas accipere mensuram (§. 83. §. 118. *Sch.*). Porro obligatio naturalis solum efficitur ratione objectiva (§. 93.), quam ratio subjectiva tunc demum declarat, cum recta est atque a præjudiciis vacua (§. 103. sq.). Denique nec Adami peccato abalienata fuit penitus humana mens (§. 108.); qui vero obijciuntur populorum errores, ex abusu intellectus, & vincibili attentionis defectu proveniunt. (§. 121.)

Refelluntur hostes nostræ disciplinæ.

Septem hæc sunt oppugnationum genera, quæ morum regulis ratione tantum cognitæ illata sunt. Ac primum quidem & secundum **CARNEADES** apud **Lactant.** *L. D. V. 16.* tertium **HOBBSIUS** de *Civ. I. §. 14.* quartum **RACHELIUS** in *prol. ad Off. Cicero* quintum **MACHIARELLUS** *Disp. I. I. c. 1.* sextum **HOMBERG.** *Diff. de Leg. æter.* septimum **Auletor Dub. J. N. Pref. §. 17.** & **C. IV. §. 32. sqq.** præcipue adornarunt, quasi verum esset illud Poetæ:

Nec natura potest justo discernere iniquum. **HORAT. I. sat. III. v. 113.**

Sed facile ex positæ antea principiis propulsantur. Quamquam enim nos sæpe transversum agat falsa ac veræ imitatrix voluptas, cujus blanditiis corrupti, quæ natura bona sunt, quia dulcedine bac & scabie carent, non ceruimus satis. **CICERO.** de *L. L. I. 17.* quam parum tamen certæ esse definunt aliarum artium regulæ, quod non raro ab iis artifices deflectant, tam parum communes hominum leges propter per-

P

ver-

114 CAP. III. DE LEG. NATUR. PRINCIP. AC PROPRIET.

versam multorum indolem negitari possunt. *Quae autem ratio non committat, non benignitatem, non gratum animum, & beneficii memorem diligit? Quae superbos, quae maleficos, quae crudeles, quae ingratos non spernatur, non odit?* CICERO, de L. L. I. 11.

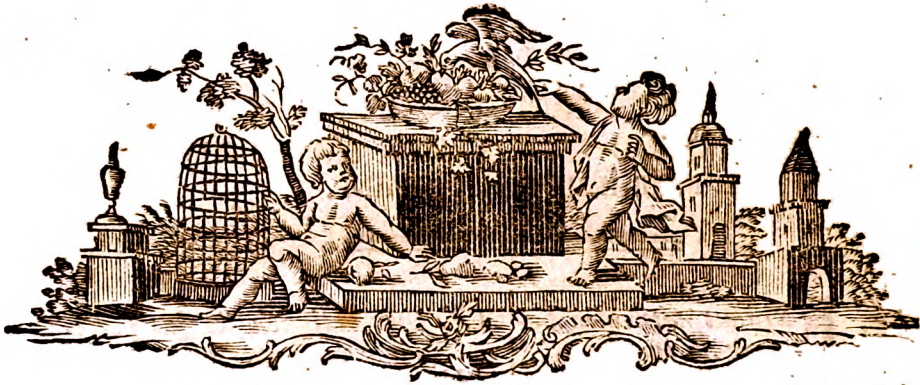

CAPUT QUARTUM

DE

JURIBUS HOMINUM UNIVERSALIBUS, ET EO, QUOD INDE FLUIT, ACTIONUM MORALIUM DISCRIMINE.

<p>CXXXV. Existunt naturalia bo-
minum jura.</p> <p>CXXXVI. Connata & universalia.</p> <p>CXXXVII. Quæ sunt equalia.</p> <p>CXXXVIII. Sine prærogativa.</p> <p>CXXXIX. Ex quibus constat sta-
tus hominum moralis.</p> <p>CXL. Naturaliter equalis.</p> <p>CXLI. Imperium quid?</p> <p>CXLII. Inter homines naturaliter
exulat.</p> <p>CXLIII. Suum hominis definitur.</p> <p>CXLIV. Ejus partes.</p> <p>CXLV. Alienum meum non est.</p> <p>CXLVI. Læsio quid.</p> <p>CXLVII. Tum injuria & infortu-
nium.</p> <p>CXLVIII. Jus hominis connatum
se conservandi.</p> <p>CXLIX. Et hinc parandi res neces-
sarias.</p> <p>CL. Tum jus securitatis.</p> <p>CLI. Jus defensionis.</p> <p>CLII. Jus violentiæ.</p> <p>CLIII. Quid a læsione tantum du-
citur.</p> <p>CLIV. Non vero ex nuda obligatio-
ne erga se.</p> | <p>CLV. Quæ obligatio & jus perfe-
ctum, vel imperfectum.</p> <p>CLVI. Unde ducatur duplex illius
juris forma.</p> <p>CLVII. Et quibus enuntiatis conti-
neatur.</p> <p>CLVIII. Jus commune & propri-
um.</p> <p>CLIX. Pax & bellum definitur.</p> <p>CLX. Status naturæ est status pa-
cis.</p> <p>CLXI. Justum & honestum latif-
sime.</p> <p>CLXII. Pium, tum justum, & ho-
nestum minus late.</p> <p>CLXIII. Justum, æquum, bone-
stum & decorum strictissime.</p> <p>CLXIV. Virtus, & vitium quid.</p> <p>CLXV. Quæ varia utriusque ge-
nera.</p> <p>CLXVI. Justitia universalis, & par-
ticularis.</p> <p>CLXVII. Expletrix & attributrix.</p> <p>CLXVIII. Personæ, & actionis.</p> <p>CLXIX. Quisque præsumendus est
justus.</p> |
|--|---|

§. CXXXV.

Existunt
naturalia
hominum
jura.

In notione cujuslibet obligationis, & legis jus aliquod inesse, seu facultatem moralem supra (§. 85.) demonstravimus, cognita porro legum naturalium existentia, insanum foret jura naturalia, quæ cum illis indivulso cohærent nexu, in dubium revocare; igitur sicuti omnes homines, quod lege naturali præceptum faciendi, & quod vetitum est omittendi jura habent strictè talia, ita, quæ eadem lege permittuntur, (§. 114. §. 63.) singuli ex sua voluntate determinandi libertatem moralem a natura acceperunt, *sive Jus permissivum.* (§. 84.)

I. Adpetentia effrænata ejus, quod lubet, sine boni veri, aut veri mali discrimine, est *licentia*, SALLUST. fr. 14. a libertate morali probe secernenda. (§. 83.) II. Nunc definitio libertatis data a Florentino in L. 4. D. de stat. hom. quod sit: *Naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, nisi siquid vi, aut jure prohibetur*: intelligi, & explicari potest. Patet enim primo, eam esse a natura, dein non nisi ad actiones physice, & moraliter possibiles porrigi; denique non esse sermonem de libertate mentis, seu interna (§. 44) sed de alia, quæ externa nuncupatur. Ceterum per vim non jus auferri, sed juris exercitium, infra latius ostendetur. III. Jura strictè talia pendent ab obligatione, & vim igitur suam non exerunt in iis, qui nondum compotes sunt usus rationis, (§. 72.) aut jura permissiva, etiam de infantibus, ac dementibus quodammodo enuntiari possunt, (§. 55.) v. L. 7. D. de stat. hom. L. 3. §. 2. D. de injur.

§. CXXXVI.

§. CXXXVI.

Sunt vero tam obligationes, quam jura naturalia, vel *absoluta* Connata & *connata*, si ex natura ipsa humana generatim accepta ducantur, vel *hypothetica*, *contracta*, atque adsumta, si simul ab alia peculiari affectione, aut quodam interveniente facto pendeant. (§. 10. 132.) Priora, quum in homines statim cadant, quia sunt homines, simpliciter *universalia* esse intelliguntur, ast posteriora, quoniam non a communi humanitate, sed ab alia simul ulteriore ratione veniunt, quodam sensu vocantur *singularia*. (§. 76.)

I. Sunt qui cum Istitis Romanis facultatem agendi, quod bonum est, seu Jus naturale aliud faciunt *commune* brutis, si rationem sufficientem habet in parte hominis animalis, aliud hominis *proprium*, si ex natura rationali ducatur (§. 105. §. 70.) WOLF. *hor subces.* 1731. *trim. vern.* n. 2. DARIUS *Obs.* III. §. 1. - 6. Sed hi ipsi jus tunc per figuram & improprie accipi fatentur: & ideo GROTIUS hocce discrimen, *Usum vix illum habere* tradit de J. B. & P. I. l. II. Scilicet inde saltem verus scopus, ad quem natura determinavit appetitum, qui in brutis non ita corruptus est, uberius explanatur; KEUFFEL *Exerc.* ad GROT. §. 14. II. Jura naturalia hypothetica ea ratione tamen sunt universalia, quod cuilibet homini sub eadem conditione spectato, competant. III. Ponas jura, quibus quis propter hoc ipsum non fruitur, quod homo est sub certa saltem conditione consideratus, & illa erunt mere positiva. cf. MATH. XVIII. 18.

§. CXXXVII.

Posita eadem ratione sufficiente eandem existere consecutionem nem necesse est, quum igitur in communi hominis essentia, atque natura, quæ in omnibus eadem est (§. 11.) idonea & sufficiens jurium connatorum ratio reperiatur, (§. 135.) satis inde liquet: jura connata tam stricte talia, quam permissiva in quolibet homine eadem esse debere & proin, nemini absolute spectato majorem, vel minorem jurium numerum, aut gradum competere posse, - verum ista in singulis ejusdem esse qualitatis & quantitatis, atque adeo tanquam profus similia & æqualia & inter se congrua recte cogitari. Quæ sunt æqualia.

* Nimirum rei determinatio, seu nota, per quam ea a reliquis distinguitur, si quidem verbis satis intelligi, seu distincte cognosci potest sine alio adsumto, *Qualitas*: si non potest, *Quantitas* nominatur. Porro ab iisdem qualitatibus *Similitudo*, ab iisdem quantitatibus *Æqualitas*, ex conjunctione vero earumdem qualitatum, & quantitatum *Congruentia* arcessitur BAUMGART. *merph.* §. 69. *sqq.* DARIUS L. *J. un.* §. 9. *Sch.* II. Quare non satis accuratus est KOELERUS, dum putat inter homines similitudinem unice respici, non quantum, & fingi æqualitatem, quod ignoretur inæqualitas. *Exerc.* §. 8. 90. veram enim æqualitatem de iis posse cogitari, ex data hujus definitione elucet.

§. CXXXVIII.

Sine prærogativa. **P**rærogativam vocant *Jus unius præcipuum*, seu quò quis præ aliis pari ceteroquin jure utentibus gaudet; *Præcedentia* vero dicitur, *Jus prioritatis in ordine a pluribus simul observando*: quum in communi natura nulla occurrat jurium, & obligationum diversitas, sed quod uni competit, idem ipsum & alteri competere necesse sit, (§. 137.) id quisque facile in animum inducēt suum, inter homines qua homines & prærogativam, & præcedentiam exulare.

* Ita sumitur prærogativa in L. II. D. *de adm. & per sur.* *Tum in L. ult.* §. 25. D. *de mun. & hon.* ac passim Quare si ex duobus fratribus alter de binis portionibus ceteroquin æqualibus unam possit eligere, habet prærogativam, quod si etiam primus ei locus in patris comitatu adsignetur, præcedentiam obtinet. Nec dicas cum DARIO L. *J. un.* §. 956. eam esse loci, non juris prærogativam; qui enim priorem locum petere, & tenere potest lege non repugnante, eum etiam jure prioris loci gaudere manifestum est. (§. 84.)

§. CXXXIX.

Ex quibus constat status hominum moralis. **S**tatum hominum moralem ex determinationibus, quæ ad eorum libertatem referuntur existere supra vidimus (§. 55.) atqui non modo jura nostra omnia harum determinationum numero sunt comprehensa, (§. 84.) sed nec ulla reperiri hujusmodi deter-

determinatio potest, cum qua non aliquod quodammodo cohereret jus, seu facultas moralis, quod bonum erat scilicet agendi, & aspernandi contrarium; (§. 60. §. 85.) igitur haud inepta est altera status moralis definitio, quod is sit: *Complexus jurium, quibus homines actu sunt instructi.*

Status moralis generatim in §. 55. fuit definitus, hic vero notie illius datur strictior, & propria magis nostræ disciplinæ; ideo in L. 1. D. de Cap. min. Capitis deminutio idem est, ac status permutatio, & qui nullum jus habet, statum habere negatur: L. 3. §. f. & L. 4. D. eod. II. Quoniam jus est qualitas, seu attributum personæ, (§. 84.) etiam homo tunc tantum personæ venit nomine, si cum suis juribus consideretur; cf. HEIN. El. Inst. Jur. Civ. LXXV. his itaque demtis etiam persona evanescit; cf. Tit. Lysit. de jure person. & D. de stat. hom.

§. CXL.

Ex data modo status moralis definitione, & ex eo, quod pau-
 lo ante est ostensum, jura primigenia in omnibus hominibus
 prorsus æqualia reperiri, (§. 135.) manifesto cogitur, non
 errare illos, qui tradunt, homines absolute & ab origine spe-
 ctatos, in *statu omnimodæ æqualitatis vivere*, in quo, nec quod uni
 vetitum, alteri permissum, nec quod uni permissum est, reliquis
 prohibitum, aut præceptum dici possit: quæ enim hodie existunt
 innumeræ dissimilitudines, & inæqualitates, eæ vel hypotheticæ
 sunt, & adsciticiæ, vel tantum physicæ.

I. Verissimum itaque est in statu naturali, quod quis jure ab al-
 tero sibi fieri, vel non fieri petit & idem ab ipso alios sibi faci-
 endum, vel non faciendum jure postulare. II. Infanum ita fuit
 Hobbesii ratiocinium, scribentis de Cive. I. §. 3. *Æquales sunt,*
qui æqualia contra se invicem possunt, at qui maxima possunt nimirum oc-
cidere, æqualia possunt. Sunt igitur omnes homines natura inter se æqua-
les. Primo enim falsum est pares esse omnium ad se invicem oc-
 cidendum vires: deinde si pares essent, æqualitas quidem existe-
 ret physica, sed non moralis; tum vero plurimis belluis non mo-
 do essent æquales, sed multis quoque inferiores, denique fatetur
 Hobbesius inæqualitatem, quæ nunc est, lege positiva introductam
 esse l. c. non ergo æqualitas fuit in occidendi potentia, quippe quæ
 etiam hodie perdurat. III. Rectius Uti Romani: *Quod jus natura arriuet,*

om.

omnes homines esse aequales, pronuntiarunt. L. 32. D. de R. J. Quod Jure naturali omnes liberi nascerentur, & uno naturali nomine homines appellarentur. L. 4. D. de J. & J. Cujus rei non is est sensus, quod iisdem partibus essentialibus constemus, mente scilicet & corpore, uti putat HEINEC. El. J. N. II. 5. sed quod iisdem præditi simus juribus. Et ita quoque accipiendum illud Plauti: Tam ego homo sum, quam tu. Afn. II. sc. IV. v. 82. Equidem a nativitate, sexu, & ætate diversa profuere possunt jura (§. 55.) ast tunc non tam communis natura, quam peculiare affectiones respiciuntur. Sed nec indolis & ingenii varietas distis refragatur, ea enim ad humanam essentiam non pertinet, sed ad caractères internos mutabiles, vel etiam ad determinationes externas. (§. 51.)

§. CXLI.

Imperium quid? **J**us actiones liberas Entis intelligentis pro suo arbitrio ad certum quemdam finem determinandi, Potestas aut *Imperium* nuncupatur. Contra obligatio hujusmodi actiones voluntati illius, qui imperio pollet, attemperandi *Subjectionem* constituit. Ex quo quinam *Imperantis*, seu superioris, quinam *Subjecti*, seu inferioris veniat nomine; facile colligitur.

Id in communis hominum natura positum est, atque infixum, ut quisque actiones suas ad nutum divinæ voluntatis componere teneatur (§. 114.) omnes igitur eatenus in naturali, ac necessaria subjectione vivimus, atque a communi Dei superioris nostri imperio, & potestate omnino pendemus; Latiore significatione & de rebus inanimatis enuntiavit CICERO *Imperium, sine quo*, inquit, *nec hominum universum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest. Nam & hic DEO paret, & huic obediunt maria, terraque, & hominum vita, jussis supremæ legis obtemperat.* de L. L. III. 1. Ceterum sicut divinæ non conveniret sapientiæ aliquid imperare sine ullo fine (§. 58.) ita nec homines aliquid imperium adeptos a præstitutis finibus discedere posse, clarius infra patebit.

§. CXLII.

Quandoquidem naturaliter eadem omnium est libertas moralis (§. 137.) nullus humano imperio, ac subjectioni in eo statu esse locus potest, quo enim jure unus alteri, ut aliquid fa-

faceret, vel non faceret, imperare vellet, eodem jure hic vicissim illius posset actiones moderari, & ab eodem petere, ut suum se in agendo judicium sequi patiatur; nisi igitur quis jura fingere cupiat repugnantia, & omni effectu vacua, is admittere debet, quemlibet hominem durante naturali statu etiam jure libertatis a subjectione, seu *independentiæ*, quam vocant, *ab cujusvis alterius hominis arbitrio gaudere.*

I. Igitur in statu naturali quilibet homo imperium, & potestatem in se ipsum habet: (v. §. 50. Sch.) & suum in agendo sequi judicium potest. II. Libertas a subjectione, seu imperio, in ætiori significatione accipitur, quam libertas externa supra generatim (§. 135.) definita; etsi enim quis suo facto certis renuntiaret juribus permissivis, dummodo alterius non fiat subditus, vivere tamen dicitur in statu libertatis. III. Immo vero etsi quælibet prærogativa aliquam inducat inæqualitatem (§. 138.) tamen, nisi prærogativa sit imperium, & libertatem a subjectione tollat, non videtur naturali æqualitati, strictius scilicet sumtæ, derogare, & porro ii dicuntur æquales, quorum alter ab alterius potestate, & imperio liber est. IV. Ceterum quævis status naturalis sit status libertatis, non tamen vicissim omnis status libertatis est etiam mere naturalis, salva enim libertate multa accedere possunt jura adventitia.

§. CXLIII

Bona, perfectiones, atque adeo jura omnia, quæ in relatione suum hominis determinata sunt, vel, ut alii loqui solent, *suum* determinantur, malunt, quibus eadem jamjam instructa sunt, *suum* ipsius constituentur. quia vero perfectionum & jurium genera alia data sunt a natura, alia facto primum comparantur (§. 14. §. 136.) etiam *suum* in *comatum* & *adquisitum* recte distribuitur, & inde quid & quotuplex sit *meum*, *uum*, *nostrum*, *vestrum*, *alienum*, facile est intellectu. *Suum* autem a *Dignitate* oportet discernere ac *merito*, quod scilicet in aliquo determinatum non est, sed eidem congruum esse judicatur.

* I. Quid *Suum* sit, multi per partes enumerare maluerunt, quam definire. Sed plenam ejus vocis notionem efformarunt, KOELERUS *Exercit.* §. 147. tum SCHIERSCHMIDTUS *El.* J. N. §. 244. &

DARIESIUS I. J. *Un. §. 277. & 327.* quos sumus fecuti. II. Quoniam ex eo quod fieri aliquid & esse potest, non recte concluditur id etiam esse: ideo, quæ ratione existentiae in aliquo determinata non sunt, etsi determinari, seu adquiri possint, nomine Sui non veniunt. v. L. 5. & L. 213. D. V. S. III. Quare suum proptie hic non vocatur id, quo quis dignus est: sed *Dignitas, æquæ & meritum*, quod scilicet *congruum & conveniens* esse censetur alicui personæ L. 16. §. f. D. de *Castr. pecul.* L. 22. §. I. D. *Inoff. test.* L. 2. D. de *his, quæ in testam. del.* QUINTILIAN *Decl.* 329. Etsi meritum bonum BAUMGARTEN nominet suum, scilicet ethicum. *Esb. Phil.* §. 316.

§. CXLIV.

Ejus partes.

Ex his autem perspicuum est, corpus, membra, sanitatem, (§. 12. 13.) dein animam & singulas ejus facultates (§. 16. sqq.) tum æqualitatem (§. 140.) & libertatem ab aliorum hominum imperio (§. 142.) ceteraque cum his connexa jura ad suum cujusvis naturale pertinere: quibus modis autem homines aliquid, quod in eorum essentia & natura sufficientem rationem non habet, tamen suum facere, & novas perfectiones adquirere possint, infra ostendetur.

I. Etiam GROTIUS suum, quod sit, lexemplis declaravit: *Natura* inquit, *hominis suum est vita, . . . corpus, membra, fama, honor, actiones proprie*: L. II. de *J. B. & P. c.* 17. §. 2. Ex quo patet naturaliter quemlibet hominem esse *sui juris* L. 50. pr. D. de *leg.* 3. non autem *juris alieni*. L. 1. D. de *his, qui sui vel al.* II. Nostrum definiit DARIESIUS *Jam quod obligationi nostræ convenienter, seu quod pro arbitrio nostro ad nostram dirigere possumus felicitatem, jam vero id, quod statum in quo sumus, constituit. Obs. LIV. §. 1. & 15: scilicet prior definitio est nominalis, altera realis.*

§. CXLV.

Alienum meum non est.

Illud porro est manifestissimum, quod totum alienum est, illud ipsum esse meum, seu quod totum meum est, pariter esse alienum nullo modo posse: si enim contradictionem vocamus: idem de eadem re affirmare simul & negare: quoniam, qui aliquid

quid penitus alienum asserit, eo ipso suum non esse fatetur; certe si suum id tamen esse sibi persuaderet, incideret in repugnantia: nihil igitur est, cur de veritate hujus fundamenti dubitemus, quo sublato, etiam libertas hominum moralis antea stabilita plane corrueret.

Nemo certe potest, quod alienum esse credit, eodem tempore & respectu, etiam credere, alienum non esse: *Contra naturam quippe est, observante ULPIANO, ut cum ego aliquid teneam, tu quoque tenere videaris. L. 3. §. 5. de Retin. vel Omit. poss.* Equidem nullam difficultatem habet totum aliquid partim tuum, & partim meum esse; aut idem tuum esse penitus & adhuc meum, profecto est absurdum. *v. L. 5. §. f. D. Comod.*

§. CXLVI.

Innumeræ sunt causæ, quæ, quod nostrum est, deminuere, cor- Læsiō
rumpere atque destruere possunt, atque hæ nobis nocere, nos quid.
turbare, violare & lædere generatim dicuntur, illa autem noxa, turbatio, & violatio, quæ ab homine in alienum involante profiscitur, proprie *Læsiō* nuncupatur; ad quam porro significationem spectat vulgata læsionis definitio, quod sit *Actio, quæ suo alterius repugnat.*

I. Igitur non tantum homo sibi nocere, se lædere, *v. L. 9. D. de F. & F. F.* vitam destruere, dein affectibus turbari posse intelligitur, sed etiam animalia, immo & tempestates, quod nostrum est corrumpere ac violare sunt idonea. II. Præter eam grammatricam læsionis significationem est & alia moralis latissime patens, qua quælibet legis transgressio per læsionem indicatur. *v. KOELER. Exerc. §. 764. DARIUS I. I. U. §. 322. & Obs. LIV. §. 4.* quo sensu etiam suum alicujus ethicum (§. 143. *sch.* III.) lædi potest. III. Communiter vero læsiō accipitur pro juris alieni violatione: & hinc PUFENDORFIO lædere est *Noxam inferre*: de Off. I. c. VI. §. 2. KOELERÓ: *Turbare alterum in eo quod ejus est, Exerc. §. 767. WOLFIO Agere id quo alter vel status ejus externus redditur imperfectior. F. N. Tom. I. §. 669. HEINECCIO Alterum reddere infeliciorum, J. N. I. §. 210. & sic de reliquis. IV. Ceterum quia, qui jure suo utitur, ideo non involat in alienum, patet veritas regulæ, neminem inferre læsionem nisi, qui id fecit, quod facere jus non habet. L. 151. de R. J.*

Q 2

§. CXLVII.

§. CXLVII.

Tum in-
juria &
infortu-
nium. **E**t quoniam jus alterius vel ut simplex facultas moralis; vel ut
hujus facultatis exercitium, & usus considerari potest, con-
sequens est, ut duo etiam sint summa genera læsionum; vel enim
suum alteri subtrahitur, vel ponitur impedimentum, ne quis jure
suo utatur; quorum utrumque si a libero ejus, qui læsit, arbi-
trio pendeat, *Læsio moralis* strictius, seu *Injuria* generaliter nun-
cupatur, secus est tantum *Infortunium*, *Læsio physica*.

Etiam injuria vocabulum est maxime *πολυσημον*, primo enim
denotat id omne, quod non jure fit. *L. 1. D. de In. & fam. libel.*
& eatenus quodvis peccatum injuria est; (§. 82.) dein quod fit
contra jus alterius ex quocumque vincibili intellectus vel volun-
tatis defectu (§. 83.) v. *L. 5. §. 1. D. ad L. Aq. CICER. Off. L.*
7. & 8. GROT. J. B. & P. II. XVII. §. 3. Porro sumitur pro
violatione alieni a sciente facta *GROT. l. c. III. XI. §. 4. n. 2. sqq.* &
denique pro certa tantum violationis forma, de qua infra v. *L.*
1. D. de Injur. Quod vero HOBBSIUS, injuriam tantum dixit vio-
lationem ejus, quod alter suo facto adquisivit, plane absurdum
est; ita enim vel suum connatum dari aliquod inficiatur, vel neg-
gat ejus læsionem fieri posse; de *Civ. C. III. §. 3. 4. 7. Injuria*
vero, ut scribit MENANDER, *illud distat infortunio: Hoc casus*
illam quod voluntas efficit; apud Stobeum tit. VII, cf. *GROT. II.*
XXI. §. 5.

§. CXLVIII.

Jus homi-
nis con-
natum se
confer-
vandi. **Q**uam cuilibet homini eæ a natura impositæ sint partes, ut
se se conservare, (§. 22.) existere quam diutissime (§.
58.) ac statum suum perficere teneatur (§. 115.) hic autem
intermedius saltem hominis finis sine variis subsidiis nequeat ob-
tineri, luce profecto clarius est, jus in sui conservationem, ac
perfectionem inter jura hominum connata esse referendum (§.
134.) atque adeo facultatem moralem nobis ad ea cuncta esse
tributam, sine quibus huic obligationi, ac officio non posset sa-
tisfieri (§. 57.) unde nova jura primigenia, scilicet *Jus rerum*,
Jus securitatis, *Jus defensionis*, *Jus violentiæ & belli* denique pro-
manent,

Jus

Jus se conservandi cum ex stimulis naturalibus, tum ex recta rationis usu adeo luculenter hauritur, ut nemo sanus illud in dubium revocare unquam ausus sit. Præclare CICERO; *omne animal se ipsum diligit, ac simul, ut ortum est, id agit, ut se conservet, quod hic ei primus ad omnem vitam tuendam appetitus a natura datur, se ut conservet. Fin. V. 9.* sed quia in statu collisionis finis intermedius fini ultimo cedere debet (§. 88.) hoc etiam jus aliquando desinere, suo loco patebit.

§. CXLIX.

Venit autem hic *Rei nomine omne ens a persona distinctum, quod nobis præstare usum potest*, seu quod homini conservando, atque perficiendo est idoneum: quoniam in omnium oculos incurrit, quemlibet nostrum rebus variis veluti cibo, potu, vestimentis ad vitam tolerandam indigere, perspicuum simul est; nemini jus acquirendi & adhibendi res ad sui conservationem necessarias posse denegari, hoc enim sublato; etiam obligatio se conservandi irrita fieret inanisque. (§. 80.)

Et hinc parandi res necessarias.

Consentit definitio a Iſto cajo data; ei enim res est: *Omne id, quod habile est, ut possit alicujus suum esse: Instit. Lib. II. tit. L. §. 1. cf. L. 23. D. de V. S.* Quo sensu res non modo a persona distinguitur, sed etiam a pecunia, cujus adpellatione ea tantum, que ipsa sunt in bonis nostris, continentur. L. 5. D. de V. S. Jus rerum connatum eleganter quoque expressit CICERO: *Principio generi animantium omni est a natura tributum, ut se vitam, corpusque tueatur -- omniaque quæcumque ad vivendum sunt necessaria, acquirat; & parat, ut pastum, ut lacubula, ut alia ejusdem generis. Off. I. 4.*

§. CL.

Securitas generatim dicitur Status, in quo nullum malum imminens licet prævidere; Jus autem securitatis adpellant, jus non patiendi, securitas ut ab altero sibi noceatur. Fingas non licere homini malum, quod sibi importatur, declinare, & a se avertere, & tunc vel is jure se conservandi carebit, vel ad legis custodiam haud erit opus oblata impedimenta removere; quorum utrumque cum sit absurdum (§. 148. & §. 80.) statuendum omnino est: quem-

Q 3

libet

libet hominem, cui conservationem sui natura commendat, etiam jure connato securitatis gaudere.

Hanc connatam hominibus facultatem satis etiam indicat internus sensus, (§. 22.) quo *simul atque natum est animal, alienatur ab interitu, iisque rebus, quæ interitum videantur adferre.* CICER. *Fin. III.* 5. Et quia securitati opponitur *Periculum*, hoc est status in quo mala imminet, quod vel *Internum* est sive animi, vel *Externum* sive corporis, & cæterarum rerum; evidens est jure suo facere homines, qui periculis internis & externis se subtrahere conantur. (§. 84. *sch.*)

§. CLI.

Jus defensionis.

Qui jus habet non patiendi, ut ab altero sibi noceatur, eodem jus ad actiones, quibus vim, injuriam & omne quod obfuturum est, præcaveat, competere necesse est; (§. 57.) quum vero *Actus*, quo quis *obnititur læsioni*, seu mali intentanti resistit, *Defensio* nominetur, planum est, cuilibet homini congenitum quoque esse jus defensionis, quod ad omnia facta, sine quibus nullus foret hujus usus, porrigatur. (148.)

Nec pugnat jus defensionis cum alterius libertate, sed illius actiones cohibet, ne in licentiam evagentur; (§. 135.) scilicet, ut eleganter observat CICERO; *Hoc ratio doctis & necessitas barbaris, & mos gentibus & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim quacunque ope possent, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent, pro Mil. XI.*

§. CLII.

Jus violentiæ.

Hoc autem probato consequens est, ut si quis eo rerum reductus sit, ut imminens sibi ab altero malum alia vi nequeat declinare, quam si vim eidem adferat, & itidem mala importet, jure quoque gaudeat, quo vim vi repellere, ac læsionem intentanti tot corporis, ac rerum detrimenta & imperfectiones inferre liceat, quot sufficient ad hoc, ut læsio etiam physice fiat impossibilis, & ab illa absteatur; atque istud est, quod vocant, *Jus violentiæ*, seu *Jus cogendi* strictissime sumtum.

Co-

Cogimus alterum latissime, seu secundum quid, quacunquē repræsentatione mali; (§. 76. *Sch.*) minus late verò si abolutam ei & physicam necessitatem imponimus, quamvis nullam propterea imperfectionem ipse patiat; veluti quando furiosus compedibus obstringitur; & demum strictissime, si simul malis physicis ipsum afficimus; & in bonum nostrum eum imperfectiorem reddimus, quæ significatio hujus est loci. ACHENWAL. *proh. F. N. §. 89. sq.* quorsum pertinet illud Ulpiani: *Vim vi repellere licere Cajus scribit: Jus natura comparatur L. 1. §. 27. D. de vi & vi arm.* Ceterum per se patet, sermonem hic esse de statu potissimum naturali & in quo violentia: remedium necessarium sit, nec hujus juris usus majori quadam obligatione cohibeatur, (§. 88.)

§. CLIII.

Quoniam jus alteri vim inferendi descendit ex jure defensionis Quod a
 (§. 152.) quæ non intelligitur nisi præconcepta aliqua læ- læsione
 sione (§. 151.) is vero qui suum tenet, alterum turbare non tantum
 videtur, (146. *Sch.* IV.) aperte concluditur, ut jus cogendi ducitur.
 in eos nequaquam sese exserat, qui dum alterius perfectiones
 non augent, nihil tamen faciunt, per quod ipsius perfectionibus
 detrahatur. Ponas vero facultatem tibi competere vi alterum
 adigendi, ut simpliciter suum quod est, deminuat, & ita te red-
 dat perfectiorem, tunc suum & tuum voces erunt inanes, & na-
 turalis libertas evanescet. (§. 145, 142.)

Tunc sane Naturæ Auctor DEUS jura hominibus dedisset repu-
 gnantia; quo enim jure tu me cogeres; ut te perficiam, pari
 jure te cogere possem, ut mihi hanc perfectionem impertiaris,
 & a coactione abstineas; (§. 142.) quid quod tunc vix cibum
 sumere, somnum capere, res sibi necessarias parare, nunquam
 denique nihil agere liceret, *At liber esse non videtur, qui non ali-*
quando nihil agit. CICERO *Orat. II. c. 6.* quare nocere alteri, &
 eidem non prodesse probe discernenda sunt v. L. 6. D. *Quæ in*
fr. cred.

§. CLVI.

Non igitur illorum subscribimus sententiæ, qui jus violentiæ Non vero
 seu jus cogendi strictissime sumtum, (§. 152.) etiam in ex nuda
 eos, obligatione
 ne erga se

eos, qui plane nihil nocent ex nuda obligatione erga se ipsum deduci posse arbitrantur, vel enim juris nostri impedimentum ab eo venit, qui illud ponere jus non habet, & jam læsio est, quæ jus cogendi producit, (§. 147.) vel vero, qui causa est impedimenti jus suum usurpat, & in hac specie jus nostrum non majorem efficaciam habere potest, quam vis physica, quæ per æqualem vim physicam retunditur. (§. 146. Sch. IV.)

Observarat jam BARBEYRAC. & dein MASCOV. ad Pufend. L. III. C. v. §. 1. not. I. *Jus unius aliquando inutile fieri per consuetum juris alii personæ competentis*; nec minus agnovit DARIUS. *Obs. XXXVII. §. 12. Jus in regno morali idem esse, quod in regno physico est vis*; atqui si vis una v. c. ut quatuor agat in vim alteram etiam ut quatuor seu æqualem, hæc statu suo depelli non potest, (§. 32. sch.) pari igitur dicendum modo, jus illud esse inefficax, cui æquale jus alterius resistat. Quid quod & illud principium, *Nullam facultatem moralem alteri mala inferendi sine turbatione concipi posse*, ipsemet DARIUS stabilivit I. J. U. §. 360. Etsi dein KOELERUM secutus Exer. §. 1230. *Sqq. jus cogendi, etiam si nulla subsit læsio, ex necessitate remedium ad finem, & ex juris exceptione derivavit. Obs. XXXVII. §. 5. Sqq. & Obs. LV. §. 13.* Enimvero naturaliter æqualia omnium hominum jura sunt & eadem se suaque conservandi obligationes, unde consequitur jus cogere volentis nullum aut inefficax esse oportere, si is qui cogi deberet eodem ipse jure utatur; quamobrem fame alias perituro haud licebit, ut se alat, hominem alterum innocentem iugulare. Exemplis autem a DARIUSIO l. l. c. c. in contrariam adductis respondimus suo loco.

§. CLV.

Quæ obligatio & jus perfectum, vel imperfectum.

Jus quod nobis respectu aliorum hominum competit, si in eo quod nostrum est, rationem habet, *Jus perfectum*, seu *Facultas* stricte nominatur, aut si ex merito tantum descendat, & dignitate, dicitur *Aptitudo*, seu *Jus imperfectum*: Itaque verissimum est, facultati in naturalibus actum, aptitudini potentiam respondere; illa enim in bonis versatur, quæ ratione existentiae in nobis sunt determinata, hæc autem in iis se se exserit, ad quæ agenda, vel habenda apti duntaxat & digni sumus. (§. 123.)

Vc.

veram esse hanc & realem juris perfecti, & imperfecti definitionem uberius ex sequentibus patebit. Nunc vero intelligimus, cur uti *Sum Facultas*, *Jus perfectum*, ita *Aptitudo*, *Meritum*, *Jus imperfectum*. H. GROTIUS sint synonyma. de *J. B. & P. prol. §. 9.* & *L. I. C. I. §. 4. §. 7.* quorum etiam pertinent, quæ scribit PUFENDORFIUS *J. N. & G. I. VII. §. 7. Perfectum jus idem ac jus suum esse: tum perfecte deberi, quæ ad esse, imperfecte, quæ ad bene esse faciunt.* Nec moramur illos, qui cum Coccejo, in notis ad GROT. *ll. cc.* nullum jus imperfectum volunt agnoscere; cum enim quævis *Facultas moralis*, quod bonum est, agendi sit jus, (§. 84.), qui ex merito jus oriri negant, inanem committunt logomachiam. II. Sed aptitudo quam v. c. Cajus habet ad eleemosinam, si generatim & in se spectetur, sua Caji est, nec a quopiam violanda, atque eatenus jus perfectum constituit; cf. WOLF. *Ph. Pr. I. §. 237. Sch.* Quatenus vero id, quod Cajo convenit nondum ad suum illius pertinet, imo talis aptitudo ratione certæ alicujus personæ effectum consequi forte nunquam potest, ideo jus illud dicitur imperfectum. III. Cum data juris divisio ad alios referatur, perspicuum est primo, jus absolutum & simplex, quod sine relatione ad alios nobis competit, nec perfectum esse, nec imperfectum: dein jus aliquod, v. c. se conservandi, jam simpliciter, jam relative ad alios considerari posse. IV. Jus absolutum vocat DARIËSIUS, quod ex tali obligatione venit, qua strictus est is, cui jus illud competit; jus relativum, quod ex tali obligatione, qua alter nobis obstrictus est, dependet, *Obj. XXXVII. §. 2.* dein perfectum idem significare putat, quod sufficiens, & imperfectum, quod insufficientis, eo nimirum sensu, qua ratio in sufficientem & insufficientem dividatur. *L. c. §. 9.* Enimvero uti jus, quod ex obligatione oritur erga se ipsum, ad alios sæpe referri debet, (*Cor. III.*) ita esse aliquid nostrum, & facultatem strictè talem in id competere posse, seu jus perfectum, quin tamen jus illud sufficiens sit atque efficax, in progressu constabit. cf. §. 3. *Inst. de Except.*

§. CLVI.

Quoniam vero illum tantum cogere nobis licet, qui in id, Unde ducatur duplex illius forma. quod nostrum est, aliqua ratione involat, (§. 154.) ceteroquin vero nativæ cujusvis libertati relinquendum est, ut circumspiciat, an idonea nos perficiendi occasio (§. 153.) ei præbeatur, ideo jus perfectum & efficax definiunt communiter; Quod conjunctum est cum jure hominem alterum cogendi, si obligationi suæ satisfacere velit, jus autem inefficax & imperfectum: Cui jus

R.

coactio-

coactionem externam adhibendi minime coheret. Ex quibus quasnam leges & obligationes perfectas faciant, quasnam imperfectas, satis liquet,

I. Hæc juris perfecti & imperfecti definitiones nominales usurpant PUFENDORFIUS *J. N. & G. L. VII.* 7. tum WOLFIUS *Pb. Pr. I. §. 237.* DARIESIUS *I. J. U. §. 253.* & alii passim. Atque in eum sensum quadrat, quod ait Ictus PAULUS: *Quædam esse voluntatis & officii magis, quam necessitatis & obligationis; L. 17. §. 3. D. Commod. & quod scribit MACROBIUS Som. Scip. in Fin.* leges imperfectas esse, *in quibus nulla deviantibus pena sancitur.* II. Enimvero, omne jus imperfectum qua tale jus cogendi excludere, dein in omni jure perfecto jus cogendi subaudiri, & per se inesse facile largimur; quum tamen jam animadvertit GROTIUS *J. B. & P. L. II. XVIII. §. 10.* & suo loco ostendendum sit, posse aliquando jus cogendi, vel si ita loqui mavis, hujus juris exercitium a jure perfecto separari, non sine causâ vulgatas juris perfecti, & imperfecti definitiones descriuimus. Immo vtro jam ipse WOLFIUS adnotarat: *Ubi explicatum fuerit, quid sit suum, juris perfecti, & imperfecti differentiam manifestiorem fore; Pb. pr. I. §. 237. sch.* etsi dein suum per id, *in quo bonis cuiusdam soli jus perfectum competit,* declararit *J. N. Tom. I. §. 131.* Certe jura libertatis & æqualitatis connata sunt, & perfecta; jus attamen cogendi, vel ejus usus, non nisi in statu adscititio læsionis obtinet. (*§. 153.*)

§. CLVII.

Et quibus enunciat-
tis conti-
neatur,

Quod si rationes attentius quis subducere velit, nullo negotio perspiciet, leges & obligationes perfectas omnes ex suo alterius profluere, & in hacce propositione contineri: *Nemini lædas, vel, Sinito suum cuique:* contra leges & obligationes imperfectas ex aliorum merito progigni, & dignitate, ac in illo inesse enuntiato: *Studeas prodesse aliis, & eorum utilitatibus servire;* quorum alterum nuda cessatione a læsione, alterum non nisi actione quadam positiva efficitur; itaque prius etiam vi naturaliter extorqueri, posterius vero consiliis & adhortationibus (*§. 75.*) impetrari tantum potest. (*§. 153. & 81. sch. 4.*)

Ex his autem concludimus, I. suum alicujus & jus perfectum sine jure cogendi cogitari aliquando posse, (*§. 156. sch.*) aut jus cogendi sine juris perfecti, hoc est sui, violatione repugnare; (*§. 154.*) quorsum pertinet elegans locus Jcti Pauli; *Nemo, ait, cogi potest, ut vi-*
sio

eino proſit, ſed ne noceat, aut interpellat facientem, quod jure facere poſſit. L. 2. §. 5. D. de Aq. & aq. pl. II. Si jus aliquod cogendi abſolutum ſine jure perfecto & relativo effingas cum DARIESIO, (ſ. §. 155. Sch. 4.) tunc jus deſenſionis contra furioſum aggreſſorem, quod non ex hujus obligatione, ſed ex obligatione cujuſvis erga ſe ipſum ducitur, (ſ. 148. §. 151.) etſi id ſine relatione ad alium nequeat cogitari, tamen nec jus relativum eſſet, nec perfectum, quod ſane, & ab uſu loquendi, & ab ipſa vulgata juris perfecti definitione (ſ. 156.) abhorret. Immo vero ſunt jura non pauca, quæ non ex aliqua obligatione, ſed ex obligationis negatione promanant. (ſ. 84.) III. Sed nec ideo quis jure perfecto gaudet, quia alter ei perfecte obligatur, uti DARIESIO viſum eſt, *Obſ. XXXVII.* §. 3. ſed jus perfectum quod eſt, obligationem etiam alterius efficacem & perfectam producit. Nec dicas, jus cogendi etiam illum, qui non lædit, sæpe venire ex juris expletione, & ex finis neceſſitate, quæ jus ad media neceſſaria complectatur; ſiquidem illud inde conſicias abſurdum, ut aptitudo, & meritum facultatem cogendi involvant, ſi non aliter jus explere, & finem, quo quis dignus eſt, adſequi liceret. Sed nec ulla ſubest ad finem obtinendum neceſſitas moralis, ſi remedia juri, quod alter conſervare poteſt, adverſentur. (153. ſch.)

§. CLVIII

Jus commune dicitur, quod omnibus competit, & a quo proin ne- Jus com-
mo arceri poteſt; Jus proprium vero eſt, quod unus aut plures mune &
conjunctim ita habent, ut ceteri omnes ab eo poſſint excludi: quo- proprium
niam jura connata eadem ſunt in quolibet homine, non autem jura
adquiſita; (§. 135.) patet, illa juribus communibus, hæc vero
juribus propriis eſſe accenſenda. Ceterum uti jus, quod pluribus
conjunctim proprium eſt, illud inter ipſos commune nominatur, ita
etiam jura nativa & communia, ſicut in ſingulis hominibus determina-
ta ſpectentur, naturam juris proprii induunt.

I. Igitur non modo vita, corpus, membra, ſed etiam jura libertatis & æqualitatis in ſtatu naturali abſoluto cujuſvis perſonæ ſingularis propria ſunt, reliqui enim omnes, ſi in eadem invadant, vi arceri poſſunt. II. Suum definiſerunt nonnulli *Id, a quo alter excludi po- teſt,* CANTZIUS *Diſc. mor.* §. 1826. & ACHENW. *J. N. edit. IV.* §. 53. vel ad quod quis habet jus proprium. KEUFFEL *Exerc. ad Gror.* §. 142. Enim vero non ideo noſtrum aliquid vocamus, quod alios inde de- pellere poſſumus, ſed quia id noſtrum eſt, ideo reliquos jure excludi- mus. (§. 151.)

§. CLIX.

Pax & bellum definitur. **I**s hominum status, qui ab omni aliorum violentia & coactione vacuus est, Pax vocatur, huic opponitur *Bellum*, seu *status ille, in quo homines conatum efficacem produunt mala aliis inferendi per vim*. Quare cui alterum actu cogere, & quod suum est, vi tueri, ac persequi licet, eidem etiam jus belli competere non potest dubitari.

I. Eadem reperitur belli notio apud Ciceronem, dum ait: *Duo esse genera decertandi, alterum per disceptationem, alterum per vim. Off. L. II.* Certatio vero uti & disceptatio non solum ipsum pugnae & contradictionis actum designant, sed totum tempus, quo ita diffidetur. cf. *SERVIVS ad Virgil. Æneid. I. v. 545 & VIII. v. 547.* Quare GROTIUS illam definitionem ita explicavit, ut bellum diceret *Statum per vim certantium, qua tales sunt. F. B. & P. I. I. §. 2.* Nec obstat, esse & certamina ludrica, ludosque equestres; hæc enim belli sunt tantum imagines atque ludibria. II. Displicet hæc definitio illis, qui bella geri tantum putant a superioris potestate. BYNKERSH. *Quest. J. P. I. I. & HEIN. J. N. II. §. 191.* Enimvero ea hic adhibenda erat latissima significatio, quæ omnia belli genera contineret; jam enim quid bellum sit, quaeritur, non a quo & quomam jure suscipiatur. Consentit usus loquendi & origo vocis. cf. *GROT. l.c. MENAG. Aman. voc. Bona.* III. Quoniam mala alteri efficaciter inferri possunt sine vi, immo & blanditiis v. *L. I. §. 3. D. de Serv. corrupt.*, quæ non veniunt belli nomine: ideo definitio a KOELERO *Exer. §. 806.* & dein a DARIESIO *I. J. U. §. 358.* data, in qua nulla sit mentio violentiæ, magis determinari debuit. *Vid. PUFEN. F. N. & G. I. I. §. IV* Equidem BYNKERSCH. *l.c.* non modo vim, sed etiam ingenium, artem, consilium ad bellum pertinere tradit, quod utique verum est, sed hæc etiam eo tendunt, ut vis comparetur, aut fiat, aut arceatur, aut eludatur.

§. CLX.

Status naturæ est status pacis. **E**tti vero jus defensionis & jus belli ad jura connata pertineant: quum tamen non prius illa exercere liceat, quam erumpente læsione, (§. 153.) quæ finibus creatoris ratione sola cognitis atque adeo humanæ naturæ & felicitati utique est adversa; (§. 148.) consequens est, statum hominis naturalem absolutum esse statum pacis; (§. 159.) contra statum belli esse tantum hypotheticum, quippe, qui superveniente primum illicito quodam facto conjungit. **Quid, quod**

quod bellum subsidium est, quo uti licet ad declinandas læsiones; patet igitur ad eum scopum nos natura impelli, ut pace fruamur.

Falsam porro esse intelligimus HOBBSII & THOMASII doctrinam, quorum alteri *Status naturæ status belli*, de Civ. IX. 3. XIII. 7. alteri plus saltem de statu belli participare visus est; Fund. J. N. III. III. §. 55. nisi cum GUNDLINGIO J. N. C. 3. §. 19. de statu naturali hypothetico intelligantur, & improprie sumto, in quo cum nullum sit imperium, (§. 142.) læsionem vi & armis arcere sæpius oportet. Sane ipsemet HOBBSIUS bellum definit, *Tempus illud, in quo voluntas certandi pervit verbis, factisque declaratur*, de Civ. C. I. §. 11. quo satis clare innuit, statum belli non esse originarium, sed per declarationem adsumi. Immo vero is diserte docuit, *belli calamitates & pericula natura omnes fugere*, de Civ. Epist. Dedic. & hinc primam naturæ legem esse: *quærendam esse pacem, ubi haberi potest; ubi non potest, quærenda esse belli auxilia*, de Civ. II. §. 2. Inde igitur repetenda est tam aperta contradictionis causa, primo quod pravos multorum affectus (§. 53.) subjecerit in locum communis naturæ; IDEM de Civ. C. I. §. 3. seqq. dein quod ex obligatione se conservandi jus belli etiam in non lædentes derivarit, l. c. I. §. 7. seqq. quod tamen supra (§. 154.) satis explosimus.

§. CLXI.

Omne id, quod jure suscipitur, seu quod legi & juri non repugnat, *Justum* est latissime: id ipsum dicitur *Honestum*, quatenus ad voluntatem agentis refertur, ac porro omnium approbationem demeretur. *Justo* injustum, *honesto* inhonestum, seu turpe, sunt contraria; itaque *injustum* est, quidquid juri ac legi non congruit; *Inhonestum*, quod cum agentem moraliter reddat imperfectiorem, (§. 62.) nullius approbatione dignum esse potest.

I. A jure pro lege accepto id, quod rectum est, justum latius dici GROTIUS observavit: J. B. & P. I. L. §. 9. quod ipsum jam docuerat ARISTOTELES *Eth. V. c. 3. Ἐπί τῷ πρᾶξι καὶ νόμῳ ἀδίκος ἦν, ὁ ὑμῶν ἔστι δίκαιος. Quonia n is, qui contra legem admittit, est injustus; justus est: qui legem servat.* Unde *Justi*, id est legitimi, liberi in XII. Tabulis, Tab. IV. *Justæ nuptiæ*: pr. Inst. de nupt. contra *Injusta uxor*: L. 13. D. ad L. Jul. de adult. *Injustum testamentum* Tit. Dig. de injust. rupt. nominantur cf. & DARIUS. Obs. XXXVIII. §. 2. seqq. II. *Honestum* vocat CICERO: *Quod per se ipsum possit jure laudari*, Fin. II. 14. seqq. & quod vere dicimus, etiamsi a nullo laudetur, natura esse laudabile: Off. I. 4. quem amplissimum sensum retinuerunt GROTIUS, I. B. & P. I. II. §. 1.

n. 2. WOLFIIUS *Ph. pr. I. §. 171.* DARIESIUS I. J. U. §. 158. BURLAMAQUIUS *El. N. J. N. II. c. VIII. §. 31.* aliique, quibus honestum est: *Quidquid legi naturali convenienter fit, cui CICERO inonestum, pravum, factum, flagitiosum opposuit. Fin. III. 4.*

§. CLXII.

Pium tum
justum &
honestum
minus late.
Quoniam vero legum & officiorum genera tribus summis capitibus, nimirum DEI cultu, philantia & socialitate constant, (§. 115.) singula quoque propriis nominibus oportuit insigniri; hinc quod officii erga DEUM convenit, *Pium*, quod officii erga se ipsum, *honestum*, quod officii erga alios, *justum* sensu minus lato adpellari consueverunt, quorum contraria, scilicet *impium*, *inonestum*, & *injustum* facile tacentibus nobis intelligentur.

I. Quamvis generaliter *pium* vocetur officium, quod patriæ, parentibus, ceterisque conjunctis, immo & personis miserabilibus præstat; *L. 2. d. Inoff. Test. L. 23. D. de his, qui nor. inf. L. 35. C. de Epif. & Cler. & CICERO de Invent. II. §. 22. & 53.* proprie tamen adhibetur ea vox ad officia, quæ Deo debentur, declaranda; *vid. CICERO pro Dom. xli. & N. D. II. 61.* eoque sensu jam recepta est in nostra disciplina. *WOLF. §. N. T. I. §. 1127. BURLAMAQ. El. §. N. I. c. XI. §. 10. HEINEC. El. §. N. I. §. 128. DARIES, I. §. un. §. 173.* II. Arctior honesti significatio satis colligitur cum ex CICERONE, qui sæpius illud ab justo ratione quadam distinxit; *cf. Fin. II. 16.* tum vero ex *L. 60. Dig. & §. Inst. de §. & §.* ubi cum tria tradantur juris præcepta, *honeste vivere, alterum non ledere, & suum cuique tribuere*, horum primum ad nos pertinere optimi quivis interpretes observarunt; *cf. HOTTOMANUS, BROEUS, Aur. MATTHÆI ad §. 3. cit. & ideo in L. 144. & L. 179. D. de Reg. Jur. Non omne, quod licet, (seu quod justum est,) honestum esse pronunciatur;* atque hunc posteriorem sensum THOMASIIUS, *Fundam. I. C. VI. §. 40. SCHIERSCHMID. El. §. N. §. 198. BAUMGARTEN Eth. Ph. §. 300.* aliique plures sunt secuti. Quod si honestum in hac strictiore significatione sumtum mavis cum BARBEYRAC. *ad Puseendorf. §. N. & G. I. VII. 7. & BURLAMAQUIO I. XI. 10. temperatum dicere, aut moderatum, de voce non disputabo.* III. Denique quando *Cic. Fin. V. 23.* tum *GROTIUS I. c. I. I. §. 3.* justum vocant, *Quod natura societatis ratione utentium congruit*, satis ostendunt officia omnia erga alios illa voce designari. Hæc tria officiorum genera distinxit etiam Divinus SALVATOR, crudiens nos per Apostolum, *ὅνα σωφρονως και δικαιως και ευσεβως ζησωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι*: *Ut sobrie, seu honeste, & juste, & pie vivamus in hoc seculo: ad Titum. II. 12.*

§. CLXIII.

§. CL. XIII

Sed tam officia erga nosmetipsos, quam officia erga alios bifariam Iustum,
 considerari possunt; ac illa quidem prout a statu nostro, vel in- æquum,
 terno, vel externo, hæc vero quatenus a jure alterius aut perfecto, honestum
 aut imperfecto ducuntur. Ideo in arctissima significatione & deco-
 dicitur, quod statum nostrum internum perficit; rum stric-
 nostro externo consentaneum est, & hinc ab aliis sensu percipi, tissime.
 gratumque judicari potest; *justum*, quod suum alterius non violat;
æquum denique, quod aliorum meritis congruit atque dignitati: &
 jam *inhonestum*, *indecorum*, *injustum*, *iniquum* strictissime quid sit,
 planum erit definire.

I. Equidem *decorum* latius sumtum, seu generale, ab honesto, recto & laudabili nequit separari; CICERO *I. Off.* 27. 28. immo hæc vocabula idem censentur declarare. CICERO *Fin.* III. 4. *Decorum* tamen, speciale oculis judicari, idem *Nat. D.* II. 38. & porro in omnibus factis & dictis, in corporis moru & statu, hinc & in formositate, ordine, ornatu ad actionem apro cerni dicitur, quo probemur iis, quibuscum & apud quos vivamus: idem *Off.* I. 35. atque huic decori notioni WOLFIIUS *Pb. pr.* I. §. 194. ERNESTI *Init. Doctr. sol.* III. §. 175. sqq. tum BAUMGARTEN *Erb. Phil.* §. 380. immo & DARIESIUS *I. F. U.* §. 157. inhæserunt. Quare nulla usus loquendi habita ratio est a THOMASIO *Fund.* I. C. VI. §. 41. & SCHIERSHMIDIO *L. c.* §. 198. qui officia erga alios imperfecta ad *decorum* retulere. Ceterum *decorum* duplici ex fonte derivatur: aliud enim *naturale* est, quod in ipsa rerum natura rationem habet, v. c. ~~erectum habere vultum~~, nec fucō illitum; aliud *arbitrarium*, quod pendet ab hominum opinione, veluti *barbam* radere, caput detegere salutandi causa, commode saltare, cfr. CORNEL. NEP. *Pref.* Eadem est ratio indecori. II. Quoniam igitur honestum externum decori venit nomine, superest, ut *honestum* strictissime ad officia erga nos interna referamus, non vero ad officia erga alios imperfecta, uti HFINIUS visum est. *El. F. N. I.* §. 118. Potest nimirum homo decorus esse, quamvis inhonestus sit, ac turpis, qualem describit HORATIUS: *Invorsum rursæm, speciosum pelle decora.* I. *Epist.* 16. v. 45. III. Tertiam & propriam *justi* definitionem suggerit CICERO, dum ait: id esse, *nemini nocere.* *I. Off.* 7. *non apperere alicui;* qui enim *id faciunt, proprie sunt injusti.* *Tusc. Disp.* III. 17. cf. & GROT. *F. B. & P. I.* I. 5. PUFENDORF. *de O. H. & C. I. C.* 2. §. 12. IV. Non minor inconstantia est vocis *æqui*; jam enim accipitur (α) generatim pro omni justo, & bono etiam positivo; *L. I. D. de F. & F.* jam (β) vero pro eo, quod juris naturalis proprium est; CICERO Top.

Top. V. & VII. L. 2. §. 5. D. de Aq. & Aq. Pluv. jamque sigillatim (7) pro eo, quod præstare aliis obligamur, sed solum imperfecte CICERO *Orat. partit. XXXVII. Fin. II. 13.* GROTIUS *de Aequit. Indulg. C. I. §. 2.* Nos tertiam tenuimus significationem quam WOLFIIUS *Pb. Pr. I. §. 240. & DARIESIUS I. §. Un. §. 155.* NETTELBLAT, *Syst. §. un. I. §. 87.* alique sunt amplexi: scilicet uti decorum est honestum externum, ita æquum est justum internum, quod vi & bello nequit extorqueri.

§. CLXIV.

Virtus & vitium quid.

Certa agendi facilitas ac promptitudo habitum constituit; hic si in legibus custodiendis acquiritur, *Virtus*, si autem in iisdem violandis, *Vitiositas* nuncupatur; quum vero tam legum custodia, quam violatio ab aliquo intellectus & voluntatis actu proficiscatur, (§. 82.) consequens est, ut nuda omnique mentis habilitate destituta actionum externarum convenientia, vel disconvenientia cum lege nec virtutis nec vitiositatis nomen mereatur.

I. In definienda virtute, & vitiositate satis consentiunt scriptores. cf. WOLF. *Pb. pr. §. 421. & §. N. T. I. §. 277.* DARIESIUS I. J. U. §. 148. Nec alia mens fuit CICERONIS, cui *Virtus est consentiens cum ratione & perpetua constantia; Parad. III. Constantis & perpetua vitæ ratio, de LL. I. 17. Vitiositas vero habitus aut affectio in tota vita inconstans & a se ipsa dissentiens; Tusculan. IV. 13. & 15.* Et quoniam leges vel naturales sunt vel positivæ, hæc porro vel divinæ vel humanæ, (§. 89.) etiam virtutem in *Philosophicam, Civilem & Christianam* abire recte ab aliis observatum est. II. Actio igitur materialiter bona & iusta esse potest in sensu stricto, etsi formaliter sit mala, inhonesta, & iniusta latiore significatione; (§. 62. & §. 63.) quod & pulchre distinguit Philemon apud STOBÆUM ferm. IX. justum vocans:

*Non quisquis illa quolibet præstat modo,
Sed qui dolose nescius fuci, integra
Probitate justus esse, non credi studet.*

§. CLXV.

Quoniam multiplex habituum agendi, & legum naturalium consideratio est, ideo tam virtutes philosophicæ, quam vitia in varias formas dipefcuntur. Uti enim habitus, qui in edendis actionibus velpiis, vel honestis, vel decoris, vel justis, vel æquis, compa-

parantur, singulari pietatis, honestatis, decencie, justitiæ, aut æquitas veniunt nomine, ita quæ his virtutibus opposita sunt vitia, scilicet impietas, inbonestas, impudentia, injustitia, iniquitas, cernuntur in habitibus contrariis; quum tamen justii & honesti, dein injusti & inhonesti jam amplior, jamque arctior sit significatio: (§. 161.) manifestum est, etiam justitiam & honestatem, tum injustitiam, & inhonestatem, nunc magis, nunc minus late patere.

I. Quamquam CICERO omnia officia erga alios, immo & officia erga Deum aliquando justitiæ subjeceret, *Partit. XXII.* & ideo eam definiret, quod sit *Habitus animi jus suum cuique tribuens & dignitatem*, *Heren. III. 2. Inv. II. 53.* ubi tamen proprias singulis virtutibus assignat functiones, *Pietatem in Numinis cultu, N. D. I. 41. II. 61. & Off. II. 3. Justitiam vero in tribuendo suum cuique collocavit, Fin. V. 23.* hujusque primum munus fecit, *ne cui quis noceat*; *Off. I. 7.* tum justitiæ partes esse dixit, *non violare homines, verecundiam non offender e, in quo maxime perspicitur vis decori.* *I. Off. 28.* Quapropter etiam GROTIUS *J. B. & P. Prol. §. 8.* *Injustitiam non aliam naturam habere* scribit, *quam alieni usurpationem*: contra *Justitiam totam in alieni abstinentia positam esse*; *l. c. §. 44.* atque in id veteres, & recentiores omnes conspirant Cf. KOELER. *Ex. §. 797.* Coccejus *Diff. ad GRO. XII. §. 53. II.* Æquitas quoque sæpe pro ipsa justitiâ usurpatur a CICERONE ad *Heren. III. 2.* quando vero duplex ejus dicitur vis, cujus altera justii ratione defendatur, altera ad gratiam & beneficium pertineat, IDEM *partit. XXXVII.* abunde innuitur æquitatem quidem cum justitiâ esse conjunctam, utramque tamen proprium suum munus tueri: quod ipsum ex CICERONE *Off. I. 7. 14. & 16.* nec non ex *L. I. §. 5. D. de Aq. & Aq. pl.* adparet. Ceterum in tanta loquendi inconstantia oportebat omnino firmas dari vocabulorum notiones, (§. 112. scb.) uti & CÆ. WOLFIUS verissime adnotavit, *Pb. Pr. I. §. 160.*

§. CLXVI.

His ita expositis non abs re erit varia; quæ faciunt, justitiæ Justitia u-
 genera breviter indicare: ac primo quidem eam *Universalem* niversalis
 esse vel *Particularem* dicunt. Illam esse ajunt, quæ virtutes omnes & parti-
 vel simpliciter, vel saltem ad aliorum perfectionem indefinite rela- cularis.
 tas complectatur; huic autem subjiciunt actiones, quæ juri alicujus
 definito & peculiari, & porro servandæ inter homines æqualitati
 congruant. Deinde particularem justitiam vocant *Distributivam*,
 quæ in rebus secundum quid communibus (§. 138.) dividendis

S

ver;

versetur proportione geometrica; & *Commutativam*, quæ ad res proprias in alterum proportione arithmetica, adeoque sine læsione transferendas pertineat. Denique justitiam in persolvendis præmiis *Remuneratoriam*, in pœnis infligendis *Ullericem*, seu vindicativam, nuncupant.

I. Justitiam simpliciter universalem definit ARISTOTELES, *Virtutem faciendi, quod lex facere jubet, prorsusque cuncta, quæ ex virtutibus ducuntur, Magn. mor. I. c. 34.* & ideo alibi *justum* vocat, qui legibus pareat, & *injustum*, qui contra legem committit. *V. Nicom. 2.* Quorsum & locus MACROB. *Som. Scip. I. 8.* pertinet: ast de Justitia universali secundum quid locutus est Philosophus *V. Nicom. 3.* dum ait: *Hæc igitur justitia virtus est, illa quidem perfecta, non tamen simpliciter atque absolute, sed si ad alterum referatur.* Alii priorem, alii posteriorem sensum sunt amplexi; cf. GUNER. ad *Daries.* §. 232. n. 3. ast ita facile conciliari possunt. II. Contra justitia particularis ARISTOTELI est distincta virtus, & a cæteris omnibus diversa, ob quam *quis plus non sumit, aut vindicat, quam oportet & æqualitatem servat; Nicom. V. 4. & Mag. mor. I. 34.* cui opponitur *injuria*, & *cupiditas habendi plus suo: l. l. c. c.* illaque versari dicitur *in honore, aut pecunia, aut salute, aut si quo uno nomine hæc omnia complecti possit*, in eo scilicet quod nostrum supra nuncupavimus; (§. 143. 144.) nam justitia in non accipiendo alieno collocatur, & a liberalitate secernitur; *Nicom. IV. C. 1.* quæ etiam PUFENDORFII *de O. H. & C. I. C. 2.* §. 14. & TREVERI, CHARMICHAELIS *ad b. l. tum Dariesii I. J. U. §. 233.* aliorumque est sententia. Ceterum carpitur a multis hæc distributio, quod particularis justitia in universali jam contineatur: ast hi animadvertere poterant, non proprie sic dividi justitiam, sed vocabuli ambigui variam significationem explanari. III. Particularis justitiæ unam speciem dixit ARISTOTELES, quæ sit *in distributione rerum communium, alteram quæ in rebus communicandis vim corrigendi & emendandi habeat non modo inter volentes, sed etiam inter invitos. Nicom. V. c. 5. Et. 7.* Et quum *Relatio, quam habent duo numeri inter se comparati, a mathematicis dicatur Ratio, & quidem geometrica, si per divisionem, arithmetica si per subtractionem ea inveniat; proportio autem geometrica sit Similitudo duarum rationum geometricarum, veluti 6. 2. = 12. 4. & proportio arithmetica sit Similitudo duarum rationum arithmeticarum, veluti 7. 2. = 5. & 8. 3. = 5.* non inepte docuit Philosophus, priorem proportionem in justitia distributiva, posteriorem in commutativa observari. *Nicom. V. c. 7.* Hinc si A. unum, B. duo, C. tria contulerint, & 24. adipiscantur, illi 4. isti 8. hinc 12. debentur. Fingas vero Cajum quinque Titio abstulisse: jam primo totidem subtrahere, & ea addere secundo oportebit. IV. Denique justitiam remuneratoriam & vindicativam KOBLERUS *Ex. §. 1446.* & Dariesius *I. J. U. §. 235.* alique adornant, quibus præsertim quoad alterum membrum jam GROT.

II. XX. 1. n. 2. & PUFENDORFIUS I. VII. 10. 13. VIII. G. III. §. 3. præiverunt. Prioris justitiæ exemplum adsignat ipse ARISTOTELES *Mag. mor.* l. 34. in distributione præmiorum, & in certaminibus athletarum: exempla vero posterioris ex (§. 77. *sch.*) interim erui possunt,

§. CLXVII.

Et si vero hæc justitiæ distributio per se non sit absurda, ea tamen miris ambagibus involuta fuit & logomachiis: quare præstat modo illam divisionem, quæ a jure illius, cui aliquid tribuitur, descendit, cum Grotio usurpare: si nimirum juri alterius perfecto respondet, & hinc suum & facultatem respicit, justitia est *Expletrix*, si vero respondet juri alterius imperfecto, adeoque meritum tantum respicit, & dignitatem, justitia est *Attributrix*. Nec ullum reperire est justitiæ munus, quod non uno, aut altero hujus divisionis membro contineatur; ceterum abunde patet solum justitiam explettricem proprie & strictè justitiæ nomine venire.

I. Inde autem ortæ sunt ambages, quod justitiæ distributiæ & commutatiæ notiones propter adducta a Philosopho *Nicom.* V. 5. particularia exempla confusæ, nec satis universales visæ sunt: quare interpretes non pauci justitiam *διανομητικὴν*; *distributivam*, non in re secundum quid communi dividenda, sed in præmiis tantum, vel pœnis assignandis versari, perperam sibi persuaserant. cf. GROTIUS. J. B. & P. l. 1. 8. & ibi *Heinecc.* Contra justitiam *συναλλακτικὴν* vocarunt *commutativam* nimis arcto vocabulo, cum potius *Emendatrix*; vel *Correctrix* ad mentem ARISTOTELIS fuisset dicenda, ut omnem justitiæ formam hoc genere comprehensam exhauriret. cf. GROTIUS. l. c. Dem obscuris utebantur proportionum definitionibus; arithmetica enim plerique per respectum rei ad rem, & geometricam per respectum rei ad personam declarabant: v. NOODT. ad *Pand. L. I. I.* Ac illam quidem ad facultatem, hanc ad meritum unice pertinere arbitrati sunt, aliter ac sensit Philosophus, qui etiam in jure perfecto veluti in *specunia communis distributione eadem ratione*, scilicet geometrica, utendum esse dixit, quam habent inter se res eæ, quæ ab uno quoque in medium allatæ sunt. *Nicom.* V. 7. Denique determinationem ejus, quod pluribus jure perfecto tribuendum est, multi cum ipso distributionis actu confundebant; etsi enim determinatio ejus, quod cuique ex re communi debetur, fiat ratione geometrica, tamen certum est, in ipsa retributione rationem arithmetica esse observandam. cf. WOLF. *Hor. subs. l. c. An.* 1729. *Trim. veru.* IV. II. §.

II. Igitur alteram illam justitiæ divisionem a veteribus confuse indicatam (§. 165. sch.) primus exposuit GROTIUS, J. B. & P. I. I. §. 8. quæ, quidquid cœcæ videatur, nullum jus imperfectum agnoscit, in *Comment. ad GROTIUM l. c.* (§. 155. sch.) exitium tamen usum habet in nostrâ disciplina: ast minus recte autumavit vir ille summus justitiam attributricem distributivæ & explettricem commutativæ respondere; uti enim utraque justitiæ particularis forma in explettrice continetur: ita distributiva plures semper ad rem communem concurrentes supponit; contra attributrix etiam intuitu unius tantum exerceri potest. Id etiam movit PUFENDORF, J. N. & G. I. VII 8. tum DARIËSIUM, I. J. U. §. 232. aliosque, ut justitiæ universali attributricem, & particulari explettricem substituerent. Et ita quæ contra Aristotelicam proportionis doctrinam GROTIUS & COCCÆJUS, l. c. n. 2. & 3. tum HOBBIUS *de Civ. III. 6.* Gerh. NOODT, *ad Pand. I. I. Tit. I.* aliique excogitarunt, facile corruunt omnia.

§. CLXVIII.

Personæ,
& actionis.

Porro justitiam aliam *personæ*, seu internam, aliam *actionis*, seu externam, faciunt: priorem per *habitus animi suum cuique tribuendi*, posteriorem per *nudam actionis cum lege convenientiam* definiunt. Enimvero, etsi hæc formam habet justitiæ, & similitudinem, vera tamen justitiâ non est; (§. 164.) quod talis autem esse judicetur, inde evenit, quia homo aliorum, hominum mentes nequit penitus introspicere. (§. 18.) Ceterum duplex hæc personæ & actionis consideratio non tam justitiæ propria est, quam reliquis etiam virtutibus communis, siquidem actiones piæ, honestæ & æquæ nunc a proposito voluntatis, nunc ab alia quoque causa proficisci possunt. (§. 164.)

Recte porro distinguit ARISTOTELES, V. *Eth. 10. & 11. injuste agere, & agere quod injustum est*; CICERO autem hoc ipsum, dixit, *ita justum esse, quod recte fit, si est voluntarium: Off. I. 9. & III. 17.* actio scilicet bonitatem materiale, seu physicam habere potest, etsi bonitate formali, seu morali destituatur juxta illud HORATII; *„Oderunt peccare boni virtutis amore, „Tu nihil admittes in Te formidine pena: I. Ep. XVI. v. 52.* atque hac de causa HOBBIUS justitiam personæ, a justitiâ actionis, & hominem justum ab infonte, *de Civ. III. 3.* tum COCCÆJUS jus a virtute, *Diff. præm. ad Grot. X. 15.*

X. 15. denique justitiam internam ab externa separarunt; vid. HEIN. *El. J. N. II.* §. 150. Quo sensu tamen justitia attribuitur, quæ proprie interna audit, justitia actionis tantum atque externa esse potest; nec enim ea divisio propria est justitiæ strictæ talis, sed etiam reliquis virtutibus communis, (§. 134.) II. Jam vero intelligimus, cur definitio justitiæ data ab ULPIANO in *L. 10. pr. D. de J. & J.* quod sit *Constans & perpetua voluntas*, (habitus nimirum seu virtus (§. 164.) *jus suum cuique tribuendi*, ad justitiam personæ & expleticem simul spectet, siquidem *Suum* in sensu tecnico propriæ disciplinæ (§. 143.) accepisse judicandus est. II vero, quibus justitia est *bonitas*, (id est promptitudo, quod alii bonum est, agendi,) *per sapientiam administrata*, WOLF. *Th. N. I.* §. 1067. BARRIUS. §. 229. seu *bonitas in spiritus proportionalis*, BAUMGART. *Metaph.* §. 906. illi hanc virtutem in latiore significatione considerarunt.

§. CLXIX.

Quisque
justus &
bonus
prælu-
mendus.

Quemadmodum bona & recta non aliter est actio, quam si in singulis suis partibus consentit cum lege, (§. 82.) ita *virum bonum* esse illum tantum appellandum putamus, qui pietate, justitia, æquitate, honestate & decencia est imbutus, justum vero in sensu latissimo (§. 161.) qui nullis adhuc fœdatus est vitiis contrariis; quum autem hæc vicia primum actionibus nostris liberis adsciscantur, nemo a sola natura vitiosus, fœdusque esse intelligitur, sed demum accedente quodam facto; hinc quilibet homo etiam eo jure *commato gaudet*; ut justus amplissima significatione esse judicetur, donec ex turpibus factis de ipsius malicia & vitiositate constiterit.

Viri boni ideam præclare expressit CICERO, *Virum inquit bonum aliquem esse, innumerabilibus officiis & laudibus continetur*, Off. III. 19. Et alibi: *Omnibus enim virtutibus instructos, & ornatos cum sapienter, tum viros bonos dicitur*. *Tusc. disp. V. §. X. cf. & de Amicit. C. V.* quocum consentit HORATIUS:

Vir bonus est quis?

Qui consulta patrum, qui leges juraque servat. I. Ep. XVI.

o. 40.

Quoniam vero quisque jure connato gaudet, ut justus esse judicetur, donec appareat contrarium: ideo si actio externe justa sit, etiam pro justa interne est habenda. Itaque vulgatum illud adagium: *quilibet presumitur bonus, donec probetur malus*; verum est in sensu negante vitia facto acquisita, non vero in sensu affirmante hominem omnibus virtutibus ornatum atque instructum.

CAPUT QUINTUM

DE

VARIA ACTIONUM MORALITATE IMPUTATIONE, AC CONSCIENCIA

- CLXX. **D**ifferunt actiones moralitate.
- CLXXI. Pro obligationis magnitudine.
- CLXXII. Ac libertatis.
- CLXXIII. Adeoque arbitrii & rationis gradu.
- CLXXIV. Quis dicatur actionis auctor?
- CLXXV. Quid imputatio?
- CLXXVI. Hæc constat ratiocinio.
- CLXXVII. Tam quoad factum, quam quoad jus.
- CLXXVIII. Est vera vel falsa.
- CLXXIX. Certa vel incerta.
- CLXXX. Imputationis subiectum, objectum, & fundamentum.
- CLXXXI. Causa actionis solitaria, auxiliatrix, præcipua, subiecta.
- CLXXXII. Quæ causæ morales spectatim.
- CLXXXIII. Actio non imputatur si careat spontaneitate.
- CLXXXIV. Si non sit fortuita agentis.
- CLXXXV. Vel in ejus intelligentiam non cadat.
- CLXXXVI. Ex gradu moralitatis accipitur imputationis mensura.
- CLXXXVII. Actio facilis minus imputanda est quam difficilis.
- CLXXXVIII. Invita minus, quam ultronea.
- CLXXXIX. Contra causæ præcipuæ magis quam subiectæ.
- CXC. Quenam agendi momenta augeant imputationem?
- CXCI. Culpæ minus imputatur quam dolus.
- CXCII. Actio deliberata magis, quam non deliberata.
- CXCIII. Quando ex intentione & proposito imputatio sumat incrementum?
- CXCIV. Et pro gradu diligentie aut negligentie varietur?
- CXCV. Tum pro modo ætatis, temperaturæ, & affectuum?
- CXCVI. Cur actio composita magis æstimeretur quam simplex?
- CXCVII. Quid forum, & quotuplex?
- CXCVIII. Existit forum conscientie.

CXCIX.

- CXCIX. *Hæc antecedens est, vel consequens, theoretica, vel practica, bona, vel mala.*
- CC. *Recta, vel errans, probabilis, vel improbabilis, vel dubia.*
- CCI. *Quatenus teneamur sequi dictamen conscientia.*
- CCII. *Quid si fuerit errans?*
- CCII. *Vel dubium?*
- CCIV. *Vel tantum probabile.*
- CCV. *Cur id imprimis tenendum sit, quod verisimillimum?*
- CCVI. *Opinione minus probabili rejecta.*
- CCVII. *Quid objiciant adversarii?*
- CCVIII. *Refelluntur argumenta a notione probabilis, favore libertatis, & defectu legis petita.*
- CCIX. *Tum & reliquæ fallaciæ diluuntur.*
- CCX. *Quæ dormiens dicatur conscientia, quæ expergescit?*

§. CLXX.

Quomodo actiones humanæ ratione subjecti, in quo ver- Differentur
 fantur, a se invicem discrepent, explicatum est superiori actiones
 capite: nunc de discrimine, quod eadem a quantitate morali-
 tatis, vel malitiæ moralis accipiunt, consentaneum est docere. tate.
 Etsi enim non defuerint Philosophi, quibus æqualia esse peccata
 & recte facta viderentur, paradoxam tamen illorum sententiam
 ex iis, quæ de obligatione, lege & libertate alibi tradita sunt,
 facile est refutare.

Rationem, ob quam Stoici peccata omnia esse paria arbitrantur, exponit LAERTIUS L. VII. seg. 120. Quia uti verum vero magis tale non est; neque falsum falso, ita nec peccatum peccato, nam qui magis minusve delinquit, pariter abest ab recto: Et jam lineas transfiliit: quod cum feceris, ut ait CICERO, culpa commissa sit, quam longe progrediare, cum semel transferis; ad augendam culpam nihil pertineat. Paradox. III. c. I. Quare & Icti in Stoicorum disciplina educati, eum, qui ex acervo frumenti modium sustulit, totius rei furtum facere, & illum, qui dolium aperuit, & inde parvum vini abstulit, totius furem videri, judicabant. L. 21. Dig. de furt. Quibus porro succinuit HORATIUS I. Epist. I. v. 55.

De mille fabæ modis quum surripis unum,

Dammum est, non facinus mihi pacto lenius isto.

Simili ratione arguebant Stoici actiones bonas pares esse inter se, quia si bene facta recte facta sint, & nihil recto rectius, certe nec bono quidem melius inveniri possit. CICER. Parad. III. I.

T

§. CLXXI.

§. CLXXI.

Pro obligationis magnitudine.

Scilicet convenientia actionum liberarum cum lege illarum re-
 ctitudinem, repugnantia vero peccatum constituit, (§. 82.)
 sed legis robur ex obligationis quantitate, hæc vero ex momen-
 ti cum actione copulati pondere & viribus æstimatur; (§. 77.)
 fatis itaque liquet, nunc majores, nunc minores leges a nobis
 posse custodiri, aut violari, & porro tam peccata, quam recte
 facta disparia aliquando esse oportere.

Quis igitur non miretur, inter præcepta Zenonis & illud recen-
 seri: *Non minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non
 fuerit, quam, qui patrem suffocaverit.* CICERO pro Muræn. 29. Sane
 quando istud Paradoxum exposuit Tullius ex mente Stoicorum,
 illud tamen inter servi & patris necem interesse tradidit: *Quod in
 servo necando semel peccetur; in patris vita violanda multa peccentur;
 violetur is, qui procreavit; is, qui aluit; is, qui erudit; is, qui
 in sede ac domo, atque in republica collocavit: multitudine peccatorum
 præstet, eoque poena majore dignus sit: ex quo loco abunde collig-
 gitur, etiam Zenonis æmulos, obligationes & leges alias aliis
 majores, & delicta delictis praviora vel invitos statuisse. Me-
 rito igitur in illos insurgit HORATIUS:*

Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet idemque,

Qui teneros caules alieni fregerit horti,

Et qui nocturnus divum sacra legerit. I. Satyr. III. v. 115. seq.

Sed & laudata Ofilii & Trebatii doctrina, quod furtum partis pro
 furto totius habeatur, ab ULPIANO est explosa; cit. L. 21. Dig.
 de furt.

§. CLXXII.

Ac liber-
 tatis.

Sed neque actionum bonitas, vel malitia moralis aliter intelli-
 gitur, quam si eædem ab agentis libertate (§. 62.) veluti
 effectus a suo principio & causa proficiantur; (§. 46.) quum
 igitur quantitas causæ quantitatem effectus necessario determinet,
 & libertas, quæ arbitrio & ratione agentis constat, (§. 44.)
 jam diminui, jamque augeri pro re nata possit: (§. 45. §. 30.)
 manifesto apparet, varios quoque, & multiplices esse debere
 libertatis effectus; dari porro moralitatis quantitatem, atque
 hinc

hinc liberas actiones bonas, vel malas, alias aliis honestiores fieri, vel turpiores.

Id est, quod Romanæ leges passim inculcarunt: *In maleficiis animum & voluntatem spectari, non exitum*, L. 14. Dig. ad L. Corn. de Sicar. Ponitur autem voluntas pro libertate, quia quælibet actio libera, volitione, aut nolitione continetur. (§. 44.) Et ita evanescunt Stoicorum argumenta: Nihil enim esse vero verius, nec falso quidquam magis falsum, inde venit, quia immutabiles sunt rerum essentialiæ, nec idem objectum magis esse, vel non esse, quam re ipsa est, potest: contra causa moralitatis est agentis libertas, quam crescere, vel decrefcere, & porro habere quantitatem qualitatis seu gradum, minime repugnat. Nec illud minus manifestum est, alios magis, alios minus a scopo suo aberrare, & jam unam, jamve plures lineas transilire; unde conficitur, etiam legum transgressiones alias aliis majores, vel minores cogitari posse; quid! quod unam falsitatem duabus falsitatibus esse minorem nemo professio negaverit. Igitur etiam bonitatem, vel malitiam moralem actionum incrementi, vel decrementi esse capacem non est dubitandum. Consentiant illa loca sacrarum litterarum: *Pro mensura peccati erit & plagarum modus*. Deuter. XXV. 2. *Pejus operati sunt quam Patres eorum*. Jer. VII. 29. *Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet*. Joh. XIX. 11. ad quæ non attendisse videtur. MASCov. in notis ad *Pufend.* J. N. & G. L. I. c. 8. §. 1. dum peccatorum æqualitatem saltem theologicam exculpere voluit,

S. CLXXIII.

Itaque in quantitatem moralitatis inquisiturus, actionem liberam atque ad arbitrium & rationem agentis, quasi ad pondera, atque mentis & furam exigere debet, illamque eo meliorem, vel pejorem judicari rationis gradu. I. quo magis quis sponte sua egit, II. quo plures habuit in sua potestate actionem determinandi modos, III. quo graviora denique agendi, vel non agendi momenta perspicere potuit. (§. 44. *sch.*) Contra tanto magis honestati, vel turpitudini actionis decedere tenendum est, quanto minus id, quod factum est, vel spontaneum, vel fortuitum, seu contingens, vel rationi pervium, seu intelligibile fuisse reperitur.

Magnitudinem moralitatis SATURNIUS *causa: loco, tempore, quantitate, qualitate & eventu*; L. 16 §. 2. D. de poen. HUD. GROTIUS *vero causa, quæ impulit, causa, quæ retrahere debuit, & idoneitate persona*; de J. B. & P. II. C. XX. §. 29. PUFFENDORFIUS *objecto, effectu, & intentione*; de Off. H. & C. II. XIII. §. 16. BARBEYRACIUS ad Puf. de J. N. & G. L. VIII. §. 5. *re objecta, agentis qualitate, & conditione, ipsa actionum natura, & actionis exitu*, esse dimetiendam vere quidem, sed obscure nimis statuerunt; aut si hæc aliæque ad desumendam actionum moralium mensuram ab aliis excogitatæ regulæ cum dependentia actionis a libertate comparantur, plenam omnino accipient lucem: tres enim illæ notæ essentielles libertatis, nimirum spontaneitas, contingentia, & intelligentia, primo separatim, dein conjunctim consideratæ, cum quantitatem ipsius libertatis, tum mortalitatis gradum indicabunt. cf. DARIUS *Instit. J. Un. §. 161. sq. & Obs. J. N. XLI.* Unde etiam vulgus intelliget, cur parricidium ultro, & ab homine maturæ ætatis patratum longe magis, quam necem extraneo homini a puero fustigationis metu illatam detestemur.

§. CLXXIV.

Quis dicitur auctoris actionis?

Actio, vel prætermisio libera singularis, quæ scilicet persona, loco, tempore, ceterisque adjunctis circumscripta est, (§. 64.) *factum* strictiore significatione (§. 48.) nuncupatur: causa efficiens libera est *Auctor*, qui vero auctorem facti declarat, *imputare* dicitur. Itaque *imputatio* iudicium est, quo ejus actionis, vel prætermisio singularis auctor, seu causa efficiens libera esse affirmatur.

Fingas Cajum tibi jugulationem Sempronii narrare, statim habes actionis genus: porro rem ordine, quo gesta est, recenscat, atque omnes depingat circumstantias vulgato illo vericulo contentas:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando. S. THOMAS I. 2. Q. VII. art. 3. & jam nosces actionem singularem, sive, quam vocant, *facti speciem.* Cf. SCHIERSCHMID. El. J. N. §. 119. & DARIUS Obs. J. N. XLVI. Tunc vero adparebit, an & quis sit *Auctor facti*; CICER. *Ver. V. 26. Auctor necis*: L. 7. C. de his quib. ut ind. *Auctor delinquenti.* L. 3. D. de nox. act. & cuiusmodi jugulationis attributum, seu prædicatum morale adscribitur, & actio imputetur. Nimirum *imputare* in re agraria jam erat vites, atque arbores non excindere; PLIN. H. N. XIV. 12. jamque, ut quidam putant, surculum plantæ inserere, seu inoculare

lare. HOCHSTETER ad Puf. Exerc. II. §. 39. not. a. Postea adhibita est illa vox in arithmetica, dicuntur enim *putari*, seu confici rationes. CICERO ad Att. IV. II. aut data & accepta in illas imputari, seu inferri L. 19. et 29. D. ad L. Falc. & hinc idem vocabulum ad rationes de moribus ineundas fuit translatum. Siquidem etiam in his perpenditur, quid aliquis debeat, aut quid ipsi debeatur. L. 6. §. 7. de Off. Praef. L. 2. §. 8. D. si quis cant. jud. fist. L. 4. C. de peric. tur. Consentiunt loca PHÆDRUS I. fab. XXII. v. 8. Noli, inquit, *imputare vanum beneficium mihi, & VEL. PATERCULI: Si quis, ait, hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnata a Sulla sunt, imputat Atheniensibus, nimium veri, vetustatisque ignarus est.* L. II. C. 23. Illud vero ex dictis patet, nemini ut auctori esse tribuenda consuetaria, quæ cum ipsius actione non sunt copulata, aut quorum nexus non potuit prævideri. Ideo non statim imputari potest cauponi, qui vinum vendit, hospitis ebrietas: nec qui hominem suspectum domo abire jubet, homicidii auctor est, si hic per fenestram se precipitem egerit. Cf. BARBEYRAC. ad Puf. de Off. H. & C. I. L. §. 18. n. 2.

§. CLXXV.

Quum autem nulla existere actio moralis, aut factum possit, Quid imputatio?
 ad quod non aliquæ pertineant morales consecutiones, (§. 64.) præmia nimirum vel pœnæ, (§. 74.) sive merita generatim dicta: (§. 143. sch. III.) consequens est, ut auctor facti, etiam causa libera moralium consuetariorum, seu meritum declarandus sit. (§. 17.) Quare distinctam dant imputationis notionem ii, qui illam dicunt: *Judicium, quo factum aliquod, & ejus consuetaria seu merita libero alicujus arbitrio assignantur.*

Ita re ipsa imputationem desinivit WOLFIIUS Phil. pract. I. §. 527. cui præverant PUFENDORFIUS de O. H. & C. L. I. C. I. §. 17. & THOMASIIUS Fund. I. VII. §. 27 *Imputare enim, ait hic, esse declarare causam moralem, ad quam debeat applicari affectus moralis.* Atque hinc morale effectum, seu actionis consuetarium ad libertatem alicujus relatum mereri agens dicitur. Ita PHÆDRUS III. fab. XI. 6. *Id demum, ait, est homini turpe, quod meruit pati, & OVIDIUS, 1. de Pont. El. I. 62. Estque pati pœnas, quam meruisse minus.* Unde alia fuit meriti significatio, ab illa, quæ jus imperfectum designari supra diximus, (§. 155.) probe secernenda.

§. CLXXVI.

Hæc constat ratio-
cinio.

Quoniam vero ex connexione momentorum cum actionibus obligationes emergunt & leges, (§. 71.) nemo non videt, eum, qui imputationem facit, primo examinare, & tribuere alicui factum, dein animum ad facti consecutaria, seu obligationem & legem reflectere, postea iudicium, quo auctor sanctioni legis subjiciatur (§. 74.) elicere oportere. Atque idcirco imputationem alii in adplicatione legis ad factum, alii in iudicio discursivo, seu ratiocinio de moralitate actionis singularis collocarunt.

Juvat doctrinam imputationis severo Junii Bruti exemplo illustrare: is detecta a Vindicio Filiorum conjuratione de recipiendo Rege, litteras ad Tarquinium datas *primum ex utriusque sigillo, dein etiam e manu agnovit, postea filiis dicendi, si velint, dedit copiam, cumque neuter auderet negare, eos observatis legibus, qua de malefactorum suppliciis erant receptæ, securibus decollari sivit.* DIONYS. HAL. p. 283. Contra servo conjuratorum iudici, pecunia ex arario, libertas, & civitas data est. LIVIUS II. 5. Itaque Brutus primo factum illud cognovit singulare: *Filios perduellionis reos esse*; porro ei occurrit legis idea: *Perduellis capitalis esto*; atque ex duabus hisce præmissis deduxit conclusionem: *Ergo Filii panam capitale promerentur*; adeoque propositionem minorem sive factum ad propositionem majorem, nimirum legis sanctionem applicavit, & de actionis turpitudine non ex ejus intuitu, sed ex singularibus circumstantiis ratiocinando tulit iudicium. Quomodo autem Vindicio meritum, seu præmium detectæ proditoris assignatum sit, ex dictis jam patebit.

§. CLXXVII.

Tamquam adfactum, **I**nter actus, ex quibus constat imputatio, unus est, quo factum, alter, quo facti merita auctori assignantur; (§. 176.) quam priorum actum imputationem *facti*, posteriorem imputationem *juris* nuncupant, atque inde colligunt, in quovis iudicio imputatorio tres cogitatione saltem discerni posse personas, unam, quæ imputet factum, alteram, quæ imputet jus, tertiam, cui & factum & jus imputetur; quia tamen nemini jus imputari sine facto potest, non obscurum est, imputationem facti, & imputationem ju-

juris non esse imputationis formas, sed tanquam partes ad unam plenam integramque imputationem pertinere.

Igitur in superiori exemplo Vindicius *factum*, Brutus vero *ius* adolescentibus Romanis imputarunt: ille *actoris*, iste *judicis*; hi vero *reorum* personas sustinebant. Ast uti hæc personarum distinctio sæpè animo tantum, & mente fieri potest, ita actoris & rei vocabulâ ad poenæ potius, quam præmii imputationem pertinent; quoniam vero post imputationem facti, an legis edicto illud conveniat, vel disconveniat, exquiritur & demum succedit imputatio juris: idè definitio imputationis a KOELERO Ex §. 381. & HERNANDEZIO El. J. N. I. §. 95. aliisque passim tradita, quod sit *applicatio legis ad factum*, his non probatur, qui non tam legem, quam potius meritum lege statutum, seu legis sanctionem ad factum applicari arbitrantur. WOLF. Ph. Pr. I. §. 598. sch. DARRIES I. J. U. §. 225. sch. Enim vero lex a sanctione separari nullo modo potest; (§. 74.) igitur, qui applicat legis sanctionem ad factum, legem quoque ad illud applicare necesse est. Sunt denique, qui duas, facti scilicet & juris, imputationes dari negant, quod una imputatio utroque tam facti, quam juris judicio semper absolvatur. MÜLLER. Ph. Pr. un. §. 299. ACHENWALL. Obs. J. N. Spec. II. §. 9. Ast non illam esse imputationis divisionem, sed tantum vocis ambiguae minorem, aut majorem potestatem exponi antea vidimus. SCHIERSCHMID. El. J. N. §. 63. DARRIES Obl. J. N. XLII. §. 21.

§. CLXXVIII.

Nititur itaque *omnis imputatio* *judicio* *discursivo*; seu *rationi*. Est vera *ratio*, (§. 176.) quod cum verum esse possit, vel falsum, vel falsa. (§. 29.) consequens est, imputationem in *veram* seu *rectam*, & *falsam*, seu *errantem* non inepte distribui. Quare vera erit *rectaque* imputatio, si nec in idea facti, nec in idea legis, nec in utriusque inter se copulatione ulla occurrat repugnantia. Contra *fallaciam* instituunt in imputando, qui vel *facto*, vel *lege*, vel *facti* ad *legem* applicatione aberrant.

Scilicet, ut falsus syllogismus vel in materia peccat, seu principiis, vel vero in forma, seu conclusione; ita & imputatio exceptione vel facti, vel juris, vel modi certum factum cum certo jure connectendi refutatur. Factum ergo quod attinet: *Exploranda est veritas multum prius, quam stulta prave judicet sententia.* PHÆDR.

III.

III. 10. 5. Præterquam quod enim *minima*, ut ajunt, *circumstantiæ* mutet casum, seu facti speciem;

Aliquando & illi peccant, quos minime putes.

Et qui non peccant, impugnantur fraudibus.

Idem III. X. 52. sq. Nec defuerant unquam homines Lupi, qui *fictis causis innocentes opprimunt*. Idem I. I. 15. veluti Tarquinius, qui Turnum *objecto falso crimine insouem neci dedit*. LIVIUS I. 51. Dein clara & distincta tenenda est legis cognitio, corrumpit enim imputatio, si nulla hujusmodi lex fuerit, ut si jam sublata sit, ejus rei exemplo *onus circumcisionis esse potest*. ACT. XV. 28. Postremo si verum factum sit, & vera etiam lex, videndum tamen ratione formæ, an actio singularis sub data lege, tam quoad *predicatum*, genus facti, quam quoad *subjectum*, facti auctorem, contineatur. Perperam igitur Pharisei opus in necessitate susceptum, quasi legi de sanctificando sabbatho esset aduersum, in poenam imputabant. *Marth. XII. 10. sqq.* Verissime autem PHILORUS: *Hoc admonere simplices etiam potest, opinione aترerius, ne quid ponderent, ambitio nanque diffideus mortalium, aut gratia subscribit, aut odio suo*. III. X. 54. sqq.

§. CLXXIX.

Certa vel incerta. Prout dein facti & juris cognitio ex ratione sufficiente vel non sufficiente accessit, etiam imputatio certa alia est, alia autem incerta: quæ posterior, si ad veritatem accedat magis, quam recedat, verosimilis dicitur & *probabilis*, si autem ad falsitatem propendeat magis, quam ad veritatem, quamvis penitus convelli, & inter apertos errores referri non possit, tamen *improbabilis*, nec similis vero (§. 137. sch.) nuncupatur. Atque ex his consequitur, ut primo, quo plures vel pauciores veritatis occurrunt notæ, eo *probabilior*, vel *improbabilior* fiat imputatio, dein ut tamdiu *dubia* hæc hæerere debeât atque suspensa, quamdiu rationes auctorem facti & confectariorum affirmandi, vel negandi sunt æquales. (§. 26.)

Certa igitur erat imputatio, qua Duumviri Horatium fororicidam morte dignum judicabant, quia tam de facto, quam de lege sufficienter constabat. Et hinc populus Romæum absoluisse dicitur *magis admiratione virtutis, quam jure cause*. LIVIUS I. 26. Act. Miloni Clodium insidias collocasse probabiliter tantum confecit. CICERO pro Milon X. qui probabilem narrationem vocat, *si in ea videbuntur inesse ea, quæ solent apparere in veritate*: Invent. I. Circ. *sive id falsum est, sive verum.* ibid. c. 29. Etsi enim non detur pro-

probabile in se, & omne quod verum est, in se certo verum sit, quia simul esse falsum non potest: sæpe tamen probabile datur propter imperfectionem intellectus nostri, quoties plura quidem, sed nondum sufficientia indicia veritatis sese offerunt, sive ea *interna* sint, & ex ipsius rei natura, sive *externa* & ex aliorum declaratione orta: quæ pōsteriora tamen sine prioribus nullum in scientiis pondus habent. Itaque tenendæ sunt illæ Dillecticæ regulæ. I. Non omne quod possibile est, ideo esse etiam probabile: ita tribus si ludas tesseris, 18. puncta cadere quidem statim possent, ast id eventurum verisimile non est. II. Eandem propositionem posse uni esse certam, vel probabiliorem, quæ alteri incerta est, aut improbabilis, uti illa olim fuerat: *existunt antipodes*. III. Neminem tamen contrarium ejus quod certo scit, posse probabile judicare. IV. Et denique animum libræ naturam habere, quæ perinde maneat in æquilibrio, sive æqualia in utraque lance, sive nulla prorsus pondera imponantur. (§. 39. sch.) DARRIS Obs. J. N. LVII.

§. CLXXX.

Nunc quid imputationis subjectum sit, quidve objectum, & Imputati-
 quodnam illa habeat fundamentum, haud difficulter perspi-
 onis sub-
 citur. Primo enim imputatio iis tantum fieri potest, qui agen-
 di libertate sunt instructi; (§. 174.) dein in omnibus versa-
 objectum
 tur actionibus, quæ aliquam habent moralitatem; (§. 175.)
 & demum a quadam semper pendet obligatione & lege, quibus
 & funda-
 actio imputanda comprehendatur; (§. 176.) quare, quæ a
 nonnullis statuitur; ~~imputatio physica a recepto~~ loquendi usu
 penitus abhorret.

Quemadmodum, qui nummos accipit, illos non sin dantis, sed
 ejus, cujus voluntate accepit, rationes refert; ita non motus
 actionis physicus, sed moralis, & qui pendet a libertate, impu-
 tari dicitur. Hinc *initium belli*, ut observat TACITUS, Ottoni *ne-*
mo impunitus, quod a suis pene esset coactus. Hist. II. 31. Nec quisquam
 bovi cornupetæ illatum sibi nocumentum duxerit imputandum,
 sed domino, in cujus potestate fuerat bovem custodire. *Exod.*
 XXI. 28. 29. Solent quidem sæpius aliorum facta veluti paren-
 tum liberis jam prodesse, jam nocere; ast fortunæ ille est, aut
 infortunii effectus, (§. 147.) non (ut ait HEINECCIUS El. I.
 N. I. §. 105.) imputationis; si enim bona vel mala meriti generi
 non subsunt, ea, ut præmia, vel ut pœnas tribuere, adeoque
 U &

& imputare repugnat. (§. 175. & §. 74. sch.) Ceterum ratio, ob quam actio capax est imputationis, recte quidem vel ab illius dependentia a libertate, PUFFENDORF. de O. H. & C. I. I. §. 17. vel, quod idem est, ab ejus moralitate arcessitur. DARIUS I. J. U. §. 217. attamen ipsi imputationi locus aliter esse non potest, quam si factum ad obligationem aliquam & legem referatur. (§. 176.) ACHENWALL. *Obs. J. N. Sp. II. §. 9. sch.* quorsum spectant verba Apostoli; *Ubi enim non est lex, nec prævaricatio.* Rom. IV. 15. Sed nec ulla est actio singularis, seu factum liberum eo sensu indifferens, ut nec moraliter bonum dici possit, nec malum. (§. 64.)

§. CLXXXI.

Causa actionis solitaria, auxiliatrix, præcipua, subjecta. Quæ hætenus de actione auctori imputanda generatim diximus, ea ad quamlibet causam liberam efficientem, seu ad omne auctoris genus applicanda sunt. Est autem hoc duplex, quidam enim sua tantum vi agunt, & dicuntur causæ actionis unicæ, seu *solitariae*; quidam autem alteri agenti vires suas accommodant, & sunt causæ auxiliatrices, seu *sociæ*. Quum vero quæ sociæ sunt causæ, non eadem semper sese exerant efficacia, novæ etiam illarum nascuntur formæ: quæ enim pari vi operantur, *æquales*, secus *inaequales*; dein quæ plus ad factum conferunt, *præcipua*, quæ minus, *administræ*; tum quæ ita actionem antecedit, ut nulla alia interjecta sit, *proxima*, ceteræ *remotæ*; denique, quæ effectum per se producant, immediatæ, quæ per alium effectui tribuunt existentiam, *mediatæ* nominantur.

Mortis Remo illatæ causa unica fuit Romulus LIVIUS I. 7. qui dein ipse a Patribus sociæ & æquali opera de medio fuit sublatus. Idem I. 16. Lucretia proxime & immediate se ipsam interemit, at remote & mediate a Sex. Collatino ad id fuit impulsæ. Idem I. 28. Porro Tarquini expellendi præcipuus & mediatas auctor exitit Brutus, sed reliquos adhibuit cives, ut causas immediatas, & administras. DYONISIUS HAL. IV. p. 276. sq. Differt autem causa proxima ab immediata, quod proxima ad remotam necessario referatur, immediata vero etiam sine mediata intelligi possit. Cf. GUNER. *Comment.* ad DARIUS §. 178. Ceterum per se patet, operationes rerum, veluti motus animalium, aut agendi instrumenta, uti fustes, gladios, venena, causas tantum esse physicas, ac instrumentales, adeoque huc non pertinere.

§. CLVXXXII.

§. CLXXXII.

Ad causas mediatas seu morales in specie dictas si porro accensentur, a quorum libertate actionem ab altero patrari, vel non patrari quodammodo pendeat, quod quidem quatuor contingere modis potest. I. Si nimirum quis actionis ideam sermone, exemplo, aut consilio (§. 75.) alteri producat. II. Si illius voluntatem imperio, (§. 141.) precibus, minis, palpatione ad agendum permoveat, sollicitet, instiget, exhortetur; aut saltem agere volentem, idem se velle declarando, seu adjecto consensu, confirmet. III. Si actionis suscipiendæ, vel occultandæ locum, tempus, modum, aliave idonea suppeditet remedia (§. 80.) Si demum IV. actionem molienti non inferat, cum posset, vel verbis vel factis impedimentum. (§. 81.) Hos enim cunctos influxisse in actionem, ejusque esse participes, atque consortes manifestum est (§. 17.)

Pleræque hæ morales causæ notis illis memorialibus versiculis comprehensæ sunt:

*Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstant, non manifestans.*

D. THOMAS 2. 2. q. 62. art. 7. quarum sex priores actionis sunt causæ positivæ, tres reliquæ vero negativæ, (§. 48.) & ideo etiam Romanæ leges facti consecutaria iis assignarunt: Nam I. ut ait Iustus Paulus; *Is damnum dat, qui jubet dare.* L. 169. de R. J. *Si modo jus imperandi habuit.* L. 1. §. 1. D. ad L. Aq. II. Etiam alios suadendo juvisse, sceleris est instar; L. 16. D. de pœn. hinc qui malum hortatus est, vel malum monstravit, tenetur. L. 1. §. 1. D. de ser. cor dummodo vincibilis subsit intellectus vel voluntatis defectus; (§. 82.) quo sensu recte dixit CICERO: *quid debet, qui consilium dat, prestare præter fidem?* ad Attic. XVI. 7. III. Ita quoque; *Si servus sciente domino noxam commisit, suo nomine tenetur.* L. 2. D. de nox. act. & *creditum filio volente patre huic attribuitur;* L. 2. C. ad Sct. Mac. scientiam tamen, *spectare debemus, quæ habet voluntatem,* L. 1. §. 2. D. si fam. furt. L. fin. §. fin. D. de naut. caup. IV. nec oportet laudando (palpando) augeri malitiam L. 1. §. 4. D. de ser. corr. V. *Receptatores vero in pari causa sunt habendi* L. 1. D. de recept. *Recipere ausu est refugium abscondendi causa prestare.* L. 1. §. 2. D. de ser. corr. VI. *Nec minus qui occasionem (seu remedia) præstat, damnum fecisse videtur.* L. 30. §. p. D. ad L. Aq. & *particeps furti est, qui furtum non fecit, si vires*

vires alterius suis viribus sufficientes reddit, & ejus ope furtum factum est. §. II. J. de obl quæ ex del. VII. Eodem modo mutus, id est, qui prohibere potuit, (& debuit) tenetur, si non fecerit L. 45 D. ad L. Aq. VIII. quemadmodum non obstitans, seu qui non facit, quod facere debet, videtur facere adversus ea, quia non facit. L. 121 D. de Reg. Jur IX. Denique & conscis conjurationis, aut criminis læsæ majestatis idem imputatur crimen, si non manifestant; L. 5 §. 6. & 7, ad L. Jul. maj. At visio caret, qui scit, sed (vel per se, vel per alium) prohibere non potest. L. 50. D. de R. J. L. 4. D. de nox act. Et si vero qui in actionem jam patratam consentit, id est, rasibabet, eam laudat, non manifestat, aut recipit patratorem, suo non careat merito; attamen is facti jam præteriti auctor ideo dici nequit, (§. 147.) adeoque secuta rati habitio præcedenti consensui non semper æquivalet. Cf. GRÖR. de J. B. & P. II. C. XVII. §. 6. sqq. DARTES Obs. J. N. XLV.

§. CLXXXIII.

Actio non imputatur si careat spontaneitate. **Q**uum objectum, seu materia, in qua versatur imputatio, sint tantum actiones morales, seu liberæ, (§. 180.) morales autem dici nequeant, nisi sint spontaneæ, contingentes, & ab homine rationis compote susceptæ: (§. 173.) consequens est, ut mutationes, quæ sine spontaneitate, contingencia, & intelligentia in nobis existunt, imputationem non admittant, & hinc ut ex defectu SPONTANEITATIS, nec I. facta unice ab altero producta, nec II. nudas perpelliones, nec III. actiones, ut quidam vocant, (§. 48. sch.) simpliciter coactas, nec IV. casus fortuitos, seu eventus ex fortuna, hoc est, ex improviso, aut saltem inevitabili causarum nexu emergentes, nobis in præmium, aut in pœnam imputari oporteat.

Injustæ igitur erant leges quorundam populorum, ut propinqui eorum, qui Regi infidiati erant, cum ipsis necarentur. CURTIUS VI. C. ult. Contra non modo legibus Moysis cautum est: Non occiduntur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisque pro peccato suo morietur. Deuter. XXIV. 16. IV. Reg. XIV. 6. led etiam Romani Imperatores rescripserunt; Peccata suos teneant auctores, nec ulterius progredietur metus, quam reperietur delictum, L. 22. Cod. de pœn. Quæ vero quis ex alieno tantum peccato sentit mala.

mala non imputationi, sed infortunio esse adscribenda jam supra observavimus. (§. 180. sch.) Cf. GROT. de I. B. & P. II. XXI. §. 9. II. Sed nec infanti eviratio, nec fœminæ vis major ei illata jure exprobratur, siquidem corpus tantum violatum est, animus intactus. LIVIUS I. 58. Idem de foeda noxiæque dicendum perceptione, si modo attentio, quæ jam pendet a libertate. (§. 42.) evitetur. III. Nec impia esset manus, quæ vi apprehensa thus ad aram idolorum succenderet, nec si *impulse procedimus ictu, & viribus alterius magnis, magnoque coactu* alicui noceamus, nobis id objectari poterit: *Nam cum materiam totius corporis omnem, perspicuum est, nobis invitis ire rapique.* LUCRET. II. 272. ut non majore tunc utamur spontaneitate, quam gladius, aut fustis. IV. Denique incendia e coelo orta, ruinæ, naufragia, & quæ sunt hujusmodi, nemini sunt obijcienda; *quis adeo iniquus, ait TACITUS, ut sceleri assignet, quod venti & fœtus deliquerunt.* Anal. XIV. 3. Atque ex hoc principio tutoribus & curatoribus fortuitos casus, adversus quos cavere non potuit, imputari non oportere, *sæpe rescriptum esse, ait PHILIPPUS L. 4. C. de per. tut. & cur.* Aliter vero ignarum vulgus sæpissime judicavit, veluti Burgundiones, qui imputabant Regi suo, si fegetum copiam terra negaverat. AMM. MARC. XXVIII. 5. quorsum spectat illud Ovidii.

Scilicet in superos etiam fortuna luenda est.

Nec veniam læso pumine casus habet. TRIST. II. 107.

§. CLXXXIV.

Et quia actiones vel simpliciter necessariæ, vel simpliciter impos- Si non sit
sibiles, carent CONTINGENTIA, (§. 37.) aperte colligitur, fortuita
neminem eorum declarari auctorem posse, quæ vel in ipso fiunt ne- agentia.
cessitate intestina, vel facere is prætermittit, quoties nulla reperi-
tur agendi occasio, (§. 80.) aut imbecillitas naturalis, quam sci-
licet superare non est in nostra potestate positum, obstat: si enim
vires suas quis libere detriverit, sibi que ademerit potentiam agendi,
quin ejusmodi præmissiones ad illius referantur libertatem (§. 46.)
sch. & §. 17.) & porro ei imputentur, (§. 174.) non est dubi-
tandum.

Ex his patet veritas regulæ Juris Canonici: Imputari non potest ei, per quem non stat, si non faciat, quod per eum erat faciendum. C. 41. X. de R. Jur. Quis igitur nimiam proceritatem, dotium naturalium defectum, cæcitatem, surditatem alicui vitio dabit; & quis non indignabitur Lacedæmoniis, qui eum, qui magnis commotis tempestatibus hostias ad sacrificium non præbuerat, capitis arcesserunt. CICER. Invent. II. 31.

U 3

Secus

Secus foret, si actio præcedens libera minus recta improvisum eventum produxerit, & infirmitas fuerit acquisita, quam probe distinguit **ULPIANUS**: *neque iterum permittendum*, inquit, *si quid sit, quod ei imputetur, causari tempestatem, vel vim fluminis*. L. 2. §. 8. Dig. si quis caut. in jud. sist.

§. CLXXXV.

Vel in
jus intel-
ligentiam
non cadat

Denique ex defectu **INTELLIGENTIÆ** I. actiones, quas quis in statu morali imperfecto veluti furore, infantia, dementia (§. 55.) patravit, respuunt imputationem (§. 183.) II. Quod ipsum de illis mutationibus dicendum est, quæ vel ex insuperabili juris, aut facti ignorantia, (§. 73.) vel III. ex summa ebrietate involuntaria, vel IV. ex dormientis phantasmate seu somno, seclusa ratiocinandi facultate, obveniunt: ubi vero veritatem magis perspicere, & a noxio potu sibi cavere, aut imagines in dormiendo reproductas non copulare a libero agentis pendebat arbitrio, adest jam moralis actionum causa, cui morales etiam effectus assignandi sunt. (§. 17.)

I. Etsi actiones infantum & furiosorum sint arbitrariæ, tamen non magis sunt liberæ, quam actiones quadrupedis. L. 5. §. 2. D. ad L. Aq. Quare *infans vel furiosus, si hominem occiderint, lege Cornelia non tenentur, cum alterum innocentia consilii tueretur: alterum dari infelicitas excusatur*. L. 12. D. ad L. Corn. de sic. II. Facti ignorantia sæpe est insuperabilis, adeoque & legis positivæ, (§. 121.) & tunc nec obligationi (§. 79.) nec imputationi (§. 180.) locus esse potest. Igitur mortem non fuerant promeriti navigantes, qui ad portum extraneum delati, vitulum Dianæ immolaverant ignari legis id prohibentis sub poena ultimi supplicii, **CICERO** Invent. II. 31. Sunt etiam cognitiones, quas capere unus obligatur, non autem alter, & quarum porro ignorantia illi, & non huic imputari debet. III. Est quidem omnis fere ebrietas *insania voluntaria*, ut ait **SENECA** Epist. 83. facta Igitur illicita in hujusmodi ebrietate patrata ad agentis libertatem referuntur, cujus fuerat in potestate potui moderari: ast si voluntaria sit ebrietas, & tanta, ut tollat rationis usum, actiones, quæ illam consequuntur, nec in se liberæ sunt, nec in sua causa, & ideo imputationis incapaces. IV. Et quia nihil tam incondite cogitari potest, quod non possimus somniare, & imagines sæpe veniunt non vocatæ, **CICERO** divinat. C. VI. & N. D. I. 38. patet nec somnia qua talia imputari posse. Enimvero si quis vigilans ea provocet liberis cogitationibus, vel dormiens opprimat infantem, quem antea in lectum acceperat, non minus poena dignus est, quam qui equos regere indoctus.

Etus habenas sumit & prosternit viatorem. L. 27. §. 9. D. ad L. Aq. Adposite ad hanc rem ULPIANUS: *Sicuti medico, inquit, imputari eventus mortalitatis non debet, ita quod per imperitiam commisit, imputari ei debet.* L. 6. §. 7. D. de off. Præf. Et generaliter vincibilis est intelligentiæ defectus: *Se immiscere rei ad se non pertinenti.* L. 36. D. de R. J.

§. CLXXXVI.

Visa hætenus imputationis materia sequitur, ut etiam de ejusdem Ex gradu quantitate (§. 77.) differamus; causa nimirum & fundamentum, ob quod imputari facta possunt, est eorum moralitas; (§. 180.) moralitatis accipi- quæ ipsa in proventu actionum a libertate collocatur: (§. 62.) tur imputa- vero ex quantitate causæ quantitatem effectus oportet dimetiri, (§. tionis 172.) palam est, mensuram imputationis in magnitudine & gradu mensura. moralitatis, (§. 173.) adeoque libertatis contineri; unde consequitur, ut eo magis minusve quis sit actionis auctor, & hinc eo majore vel minore præmio, aut pœna dignus judicandus, quo ampliore vel angustiore arbitrio & ratione in agendo est potitus.

Hæ igitur sunt *astimationes*, quas in factis coercendis adhiberi oportere docet PAPINIANUS L. 41. D. de pan. Quæ enim aliter fieret imputatio, justitiæ vel remuneratoriæ, vel ultrici, (§. 166.) sive: ut alii loqui malunt, æquitati repugnaret objectivæ, quæ in proportionem inter actionum consecutaria & earum libertatem collocatur, Cf. DARIUS. I. J. U. §. 297. sq. Inde apte collegit GUNDLINGIUS J. N. c. IV. §. 34. *quasi absurdum sit contemnere mensuræ moralis doctrinam: etsi enim in hoc recte sentiant, actionem illi imputari, qui ejus sit auctor, turpiter tamen cæcutiant, quum nihil amplius discendum hac parte statuant. Semper enim quæritur, quæ voluntas est quantitas?* In hos itaque cuditur illud HORATII I. Sat. III. 78. sq.

cur non

*Ponderibus, modulisque suis ratio utitur? ac res,
Ut quæque est, ita suppliciiis delicta coercet.*

Etsi autem DEMOSTHENES in pœna non ita nude spectandam æqualitatem scripserit, ut in *ponderibus & mensuris*; is tantum loquitur de æqualitate physica, addit enim: *sed expendendum esse propositum ac verum ejus qui deliquit.* Epist. III. pro Lycurg. lib. pag. 114. B. Illud vero omnino advertendum est, sermonem hic fieri de mensuræ pœnæ, quam quis meretur, non autem pœnæ, quam ab eo exigere oportet, hujus enim mensura ex sine pœnarum desumenda est, ut bonitati per sapi-

fapientiam administratæ satisfiat. (§. 168. sch. 2.) Quare acute, uti solet, HUG. GORIUS duo in pœnis esse festanda animadvertit, *id ob quod*, scilicet meritum, & *cujus ergo*, id est pœnæ scopum. II. XX. §. 28. & §. 30. n. 4. Hujus enim causa aliquando remittitur pœna & legis gratia fit. (§. 87. sch.) Cf. DARIUS Obf. J. N. XL. §. 6. sq. Quo sensu APOSTOLUS *beatum* vocat eum, cui *Deus non imputaverit peccata*, Rom. IV. 4.

§. CLXXXVII.

Actio facilis minus imputanda est quam difficilis.

Arbitrium vi quadam efficiente interna sese exserere, supra est ostensum; (§. 49.) quum autem hæc interna vis eo major esse debeat, quo plura investiganda sunt agendi remedia, aut tollenda impedimenta: (§. 186.) consequens est, ut actiones faciles, & ad quas commoda atque idonea se præbet occasio, minus imputandæ sint, quam difficiles, quæque non antea patrantur, quam occasione circumspecta. Et quia extrinseci eventus ac circumstantiæ, quæ nos ad aliquid faciendum vel non faciendum hortantur, partem occasionis constituunt; (§. 80.) illud etiam conficitur, eo minus imputari factum vel non factum, quo plures exstiterant hujusmodi extrinsecæ stimulantes causæ, & contra tanto magis utriusque imputationem augeri, quo fortiora præsto fuerant momenta, quæ impellebant auctorem, ut ageret potius contrarium.

I. Igitur si cetera omnia sint paria, actio æqua illi minus imputatur, qui rebus abundat externis, quam qui premitur egestate: quod ipsum docuit Divina Veritas; cum enim divites jactarent multa in gazophylacium templi, venisset autem vidua una pauper, & mitteret duo minuta, dixit Jesus discipulis; *Quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit*. Marc. XII. 43. II. Contra actionis iniquæ majorem luere debet pœnam opulentus, quam indigus, alteri enim parata erat alios perficiendi occasio, alteri non erat; *Non enim*, ut ait D CHRISOSTOMUS, *omnis legis transgressio eandem pœnam meretur, sed graviolem, quæ facile corrigi poterat*. X. *de statuis*. Quem in modum quoque scripsit TERTULIANUS, *difficilium facilem esse veniam, & quanto potestas vitandi fuit, tanto contumacia crimine onerari*. Lib. II. ad uxor. c. 1. & 3. Id circo inopinata furandi opportunitas aliquam meretur excusationem, qua digni utique non sunt, qui majori conatu & impetu in res alienas involant. Denique ob eandem causam *luxuria cum omni atari turpis sum senecturi fœdissima* dicitur CICER. Off. I. 34.

§. CLXXXVIII.

§. CLXXXVIII.

Ex eodem principio colligimus, cur actiones ultroneæ, lubentes, Invitatus, quam
 (§. 47.) ex voluptate (§. 25.) atque extra statum collisionis, ultronea.
 nis susceptæ magis imputentur, quam actiones invitæ sive secundum
 quid coactæ, & quæ vel ex ægritudine vel obviente collisionis
 statu (§. 88. sch. 3.) perpetrantur, nec minus, cur, qui injuste
 agit, majori obnoxius sit imputationi, quam qui agit inique. Præ-
 terquam, quod enim facilius sit non nocere, quam prodesse aliis,
 (§. 81. sch. 4.) lædens etiam jus cogendi tribuit læso, (§. 153.)
 adeoque majora superat impedimenta, quam alter, a quo officia im-
 perfecta vi non possunt extorqueri. (§. 155.)

Si quis mortis, doloris, egestatis, aut dedecoris vitandi causa a lege
 deficiat, poena quidem dignus est, at non tanta, ac si eandem le-
 gem violasset nullis hisce externis momentis impulsus: quorsum spe-
 stat illud OVIDII de adulterio a Lucretia ob necem ignominio-
 sam imminetentem admisso:

Dat veniam facto genitor conjuxque coacta, Fast. II. 819.

Ita peccat quidem inferior, qui jussu & metu superioris, eum,
 quem certo scit innocentem, jugulat; magis tamen peccaturus, si
 hunc sponte tantum sua trucidaret: qua in re merito notarunt viri
 docti Pufendorhium, quod facinus gravi potentioris hominis metu
 extortum non magis imputari nobis posse putet, quam gladio, aut securi;
 de off. H. & C. T. C. l. §. 24. Sane voluntas cogi physice non potest,
 (§. 42.) libera igitur est hujusmodi actio, (§. 43.) adeoque & mor-
 talis & imputationi subjecta. (§. 150.) Rectè philosophatus est
 JUVENALIS.

Summum crede nefas animam præferre pudori.

Et propter vitam vivendi perdere causas. Sat. VIII. v. 83.

III. Porro summum fuit Catilinæ scelus, qui insana agitata volupta-
 te necavit filiam, ut vaciam domum, faceret scelestis nuptiis: SAL-
 LUST. *Caril. XV.* at, excusatus videbatur factum Smyrneæ fæ-
 minæ, quæ, ex ægritudine virum & filium interemit, cum ab his op-
 timæ indolis juvenem, quem ex priore viro enixa fuerat, occisum
 reperisset. GELL. N. A. XII. 8. IV. Gravis etiam fiet imputatio
 illi, qui hominem extraneum perduellionis reum occultaret, at mi-
 nus arguetur filius, si salutem patriæ anteponens salutem patris hujus
 reticeat prodicionem, & in collisione falsam exceptionem instituat,
 minori enim is gaudebat contingentia, cui aut patriam perdere, aut
 prodere patrem erat necesse. CICERO off. III. 23. V. Denique sati-

us est pauperi eleemosinam denegare; quam rem alienam detinere, & propterea Phocion petentibus se congiarium respondit: *Hosce possite divites, ut vero pueret, vobis si largirer, huic (scilicet creditori) non solverem.* PLUTARCH. Phoc. p. 745. Non ergo verum est, quod ait DARIÆSIUS l. J. Un. §. 166. cor. 1. actiones interne inhonestas moralitatis gradu actiones externe inhonestas superare, nisi potius verba errore typi sint transposita, contrarium enim in suo discursu germanico probavit l. c.

§. CLXXXIX.

Contra
causæ
præcipuæ
magis
quam sub-
jectæ.

Quoniam vero causa remota se ipsam ad agendum determinat, causa autem proxima ab altera ad agendum excitatur. (§. 181.) in promptu est, illius actionem rigidius, quam hujus esse expendendam: unde etiam intelligitur, causam præcipuam majori subesse imputationi, quam causam subjectam; (§. cit.) & hinc ei, qui aliquid jubet fieri, vel requisitus consentit, ut fiat, graviores assignandas esse consecutiones, quam illis, qui jubentis & volentis negotium unice expediunt, silent, adtentantur. (§. 182.)

Generatim quicumque alterius agendi conatum excitat, magis ad actionem concurrat, quam, qui appetitum tantum nutrit, aut ei non renititur; in illum ergo majorem, quam in hunc cadere imputationem necesse est. (§. 186.) Ideo observavit JCTUS, *aliud esse auctorem fieri servo delinquenti; aliud pari delinquere.* L. 3. D. de nox. act. Hanc secutus est proportionem Lævinus Agrigento recepto; *qui capita reorum erant, virgis casus securi percussit, ceteros præadamque vendidit.* LIVIUS XXV. C. 40. sed etiam jam major, jamque minor esse potest excitationis aut auxilii gradus, quo respexit JUVENALIS scribens;

Omne animi vitium tanto conspectius in se

Crimen habet, quanto, qui peccat, major habetur. Sat. VIII. v. 140. Vulgata autem juris Romani regula, *ejus nullam esse culpam, cui parere necesse est,* L. 167. & L. 169. de R. J. vera tantum est, si necessitas sit physica; aut si propter collisionem lex fortior debiliori præferatur. (§. 88.) Ceterum quod diximus, causæ remotæ actionem magis imputari, quam proximæ, ita capiendum est, si cetera omnia sint paria; fieri enim potest, ut propter adjutorum, varietatem major deprehendatur moralitas in causa subjecta: veluti si quis acerbo agitatus dolore, minusque sibi conscius suadeat homicidium, alter vero illud animo sedato lubenter, & cum voluptate exequatur, Sed nec causa remota confundi debet cum eo, a quo inscio, nec

con-

conscientie facti sumitur occasio, veluti si femina amasio daret repulsam, & hic præ mœrore se suspenderet. (§. 174. sch.) cf. CICERO de *Far.* XV:

§. CXC.

Quomodo imputationis quantitas ex spontaneitatis & contingentiae Quenam seu arbitrii gradu cognoscatur, satis dictum est: sequitur, ut agendi merita ac demerita etiam rationis vi & magnitudine deinceps ponderemus. Pendet autem ratio ab attentionis, reflexionis, & intelligentiae facultatibus, (§. 28.) atque ejus robur idearum distinctarum numero, claritate & facilitate aestimatur; (§. 29.) ex quo consequitur, ut quo magis quis cogitationem in factum defixit, quo plures ejus partes vidit, quo distinctius totam ejus essentiam perlustravit, quo ampliora denique ac fortiora agendi, vel non agendi momenta ex ipsa actionis idea perspexit, eo majus etiam præmium vel poena ipsi debeatur. Sane uti pro momentorum copia multiplicatur obligatio; (§. 77.) ita obligationis incremento moralitas intenditur; (§. 171.) quin igitur etiam imputatio iisdem progressionibus augeatur, frustra esset dubitare. (§. 168.)

Igitur I. actio interne honesta vel æqua magis imputatur, quam decora, aut tantum externe justa, hæc enim non nisi causæ exterioris impulsu, illa vero etiam ex motivis ab actionis idea haustis perpetratur, (§. 163.) II. Porro quia agendi momenta ex consideratione divinarum perfectionum desumpta omnium sunt maxima, (§. 59. §. 89.) perspicuum est, actiones piæ bonitate & merito, contra impias malitia & demerito, ceteras omnes superare. (§. 64. sch.) quorsum pertinet Christi effatum: *Va vobis Scribae & Pharisei hypocritæ: quia comeditis domus viduarum. Orationes longas orantes, propter hoc amplius accipietis judicium.* Math. XIII. 14. Et illud: *qui devorant domus viduarum sub obtentu proluxa orationis, hi accipiunt proluxius judicium.* Marc. XII. 40. Immo nec latuit Ethnicos scriptores: *Totius injustitiæ nullam capitaliorem esse, quam eorum, qui tum cum maxime fallunt, id tamen agunt, ut viri boni esse videantur.* CICERO off. I. 13. III. Sed quia pietas & ceteræ virtutes omnes, vel caussis nituntur ratione tantum cognitis, vel simul ex momentis a divina revelatione acceptis exercentur, consequens est, ut virtus Christiana summum boni ac meriti gradum attingat, & ut propter eandem causam Christi asseclæ longe rigidius, quam pagano, aut infideli imputanda sint vitia contraria. Immo & inter Christianos alea, ebrietas, injustitia, fraudesque longe majorem in clerico, vel monacho, quam

in laico & milite præferunt turpitudinem: atrocius, inquit SALVIANUS, *sub sancti nominis prærogativa peccamus: ubi sublimior prærogativa major est culpa.* Lib. IV. de Gubern. Dei p. 118.

§. CXCI.

Culpa minus impunitatur.

Nulla actio moralis est minus recta, nisi superabili intellectus aut voluntatis vicio laboret, (§. 82.) quod generali culpæ, aut Reatus denominatione continetur. Speciatim vero reatus, qui versatur in intellectu, cujus nimirum agens in agendo sibi non est conscius, culpa est stricte dicta, qui autem versatur in voluntate adeoque ab agente cognoscitur, dolus simpliciter aut *dolus malus* nuncupatur; atque ex his apparet actiones culposas, quæ scilicet ex errore, aut ignorantia superabili patrantur, (§. 73.) minus esse in agentem conferendas quam dolosas, quæ ab homine sciente & volente contra legem sunt susceptæ. (§. 81. §. 190.)

I. Culpam generatim accepit CICERO scribens: *malum (morale) nullum esse nisi culpam.* III. Tuscul. 16. & OVIDIUS:

Peccasse fatebur

Et potuisse dari simili succumbere, culpæ;
Me quoque muneribus;

Metam. VII. v. 748. sq. Quare & Jsti Romani nomine culpæ sæpius & dolum sunt complexi. Cf. L. 10. D. de comnod. II. Speciatim vero isti *dolo malo* Prætoris tabulam ab eo corrumpi tradiderunt, qui sciens & volens, non *qui per imperitiam vel rusticitate n id fecerit.* L. 7. §. 4. D. de jurid. Et si alias imperitiam culpæ ad numerarent. L. 132. de R. J. Ideo in certis negotiis dolum malum duntaxat, in aliis *dolum* & *culpam* præstari voluerunt. L. 23. D. de R. J. Hinc si *purator ex arbore, cum rannum dejiceret, (nulla facta attentione, adeoque culpose tantum) transcurrentem occiderit,* minus coercendus est, quam si dolo fecerit. L. 7. D. ad L. Corn. de Sic. quorsum etiam pertinet PHÆDRÆ fabula, quæ *veniam mage dari docet, qui casu (id est culpa) peccat, quam, qui consilio est nocens.* L. V. Fab. 3. Atque ex his colligitur, culpam in reatu intellectus, dolum vero in reatu voluntatis recte collocari, qui non modo actionibus injustis, sed etiam inhonestis, impiisque inesse potest, et si Romanæ leges dolum ad actiones injustas aliquando restringere sunt visæ; L. 1. §. 1. D. de *d. l. mal.* hunc autem *dolum malum* vocabant, quia veteribus dissensus actionis internæ ab externa finis liciti causa positus, dolus erat bonus: *cir.* L. 1. §. 3. III. Ceterum, cum diversæ sint intellectus facultates, plura etiam sunt culpæ

pæ genera; vincibilis enim defectus attentionis *incogitantia*, reflexionis *inconsiderantia*, rationis *improvidentia*, iudicii *imprudencia* nuncupantur, nullus vero harum facultatum usus *precipitantiam*, & absentia omnis sollicitudinis de actionis bonitate *incuriam* progignunt. Cf. WOLF. Ph. Pr. A. 1. §. 760. sqq.

§. CXCII.

Qui rationes secum subducit, an vel quomodo agere, vel non a gere oporteat, *deliberare* dicitur, qui vero instituta deliberatione hoc vel illud factum, aut non factum præoptat, is *decernit*: actus voluntatis, quo decreti executio determinatur, præteris seu *propositum* audit: utrique autem tam decreto, quam proposito coheret *intentio* sive volitio finis: itaque luculentum est, actionem deliberatam magis esse imputandam, quam non deliberatam, ex deliberatis vero illam, cui liberius decretum, propositum, atque intentio accesserint. (§. 190.)

Actio deliberata magis, quam non deliberata.

Ex his ratio reddi potest, cur homicidium deliberatum, aut singulare certamen statuto loco & tempore susceptum gravius imputetur, quam homicidium non deliberatum, aut pugna inopinato exorta, & cur Romanæ leges marito adulterum & patri filiam domi suæ deprehensos occidere permitterent in continenti, non autem post moram. L. 23. D. ad L. Jul. de ad. Sed etiam deliberatio varios habet gradus, prout ad actionem determinandam, vel ad exequendam, vel ad utrumque simul adhibetur, atque ad hunc modum etiam imputatio augetur. Præclare CICERO in omni, inquit, *injustitia permultum interest, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est, & ad tempus: an consulto & cogitato fiat injuria, leviora enim sunt, quæ ex repente aliquo motu accidunt, quam ea, quæ ineditata, & præparata inferuntur.* Off. 1. 8.

§. CXCIH

Quando ex intentione & proposito imputatio sumat incrementum. Plures autem faciunt intentionis formas, quæ enim finem spectat, propter quem solum causa efficiens ageret, *primariam*, secus *secundariam* nominant. Porro intentionem *directam* vocant, qua id intenditur, propter quod agens agit, *indirectam* vero, qua quidem agens per se non vult, quod ex actione ipsius sequitur, quod tamen perinde ac id, quod vult, ex eadem sequi potest: denique ab intentione factum illicitum præcedente *dolum ex proposito*, ab ea autem, quæ hujusmodi factum consequitur & approbat, *dolum ex re* ducunt, atque ex his conficiunt, ut intentio primaria, directa & dolus ex proposito, quia majori contingentia eliciuntur ac intelligentia, graviores quoque æstimationem recipiant, quam ceteræ formæ contrariæ.

I. Si numeret Cæjus Sempronio mille aureos, & primo intendat hujus necessitatibus subvenire, simul tamen cogitet, se ita in eo, quod ambit munere, Sempronium propitium esse habiturum: incidet quidem in ambitus reatum, ast non ita gravem, ac si eam pecuniam non nisi animo corrumpendi amicum numerasset. II. Intentio indirecta, cum non sit volutio finis, nomen intentionis quidem non meretur: attamen id certum est, confectaria, quæ præter intentionem agentis fluunt ex actione libera, jam gravius, jam remissius imputari, prout facile aut difficulter ea prævideri poterant, semper tamen minus, quam si agenti fuissent satis perspecta. Quare si quis vulnerandi animo gladium strinxerit, & aliquem occidat, pro homicida damnatur; *ast si clavi percussit in rixa, quamvis ferro percusserit, tamen non occidendi animo, lenienda est pena ejus, qui in rixa causa magis, quam voluntate homicidium admisit*; L. 1. §. 3. D. ad L. Corn. de sic: *Ira & qui poculum dant amatorium, etsi dolo non faciant, tamen si mulier aut homo (id est foetus) perierit, summo supplicio afficiuntur*. L. 38. §. 5. D. de poen. Ast femina, quæ non malo animo medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea quæ acceperat, decessit, tantum relegari jussa. L. 3. §. 2. D. ad L. Corn. de Sicar. III. Qui falsam solvit monetam sciens & volens, dolum committit *ex proposito*, ast si genuinam esse putet, ab omni dolo interea est immunis: ubi vero spurios fuisse nummos intelligit, nec eos commutare vult, incidit in dolum *ex re*. L. 36. D. de oblig. qui etiam dolus est ex proposito, sed tantum consequenter, & ideo minorem malitiam arguit.

§. CXCIIV.

S. CXCIV.

U^sus remediorum & facultatum nostrarum ad finem bonum obtinendum idoneus *diligentia* nominatur: cui opponitur cum *negligentia* sive omisso diligentia, quam quis obligatur adhibere, tum usus remediorum, & facultatum nostrarum legi contrarius, seu eandem *abusus*; quoniam plurima concipi possunt remedia ad finem sufficientia, nemo negaverit, innumeros quoque dari posse diligentia & negligentia gradus, & propterea harum imputationem summo opere variari oportere. Ceterum negligentia prout vel in intellectu deprehenditur, vel in voluntate, ad actiones vel culposas vel dolosas pertinet, & hinc jam minore, jam majore poena digna est. (S. 191.)

Et pro gradu diligentia aut negligentia varietur.

I. Si ad notiones communes reflectamus, ob quas advocato, medico, militi, studioso, agricolae diligentia, vel negligentia tribuitur, veritas datarum definitionum patebit. Est autem diligentia alia *absoluta*, quae non ad certam personam; sed ad finem obtinendum unice refertur, *alia hyperbolica*, quae ex viribus personae agentis tantum aestimatur. Ita servi in Evangelio, quorum uni quinque, alteri duo talenta tradiderat dominus, *unicuique secundum virtutem suam*, Math XXV. 15. quum singuli totidem superlucrati sint, eandem impenderunt diligentiam hypotheticam, seu in concreto, etsi haec absolute, seu in abstracto discreparet. II. Diligentia hypothetica autem innumeros esse gradus, vel librarii exemplum docebit; is legum Romanarum Codicem describet diligentissime, si characteres omnes assidue efformet, nullum omittat vocabulum, nullum litterulam, & ea utatur celeritate, quo majorem ipse non potuisset adhibere. Contra tot deerunt diligentia gradus, quot vel litterae vel vocabula ommissa sunt, aut minus celeriter, atque attente scripta. III. Attamen romanae leges diligentiam in tres tantum gradus, scilicet *maximam, mediam & minimam* distribuunt, summam autem negligentiam pro dolo habent, si non tam de poena ordinaria alicui infligenda, quam potius de suo alteri praestando agatur. L. 21. D. Depof. & L. 226. de V. 5. IV. Quoniam vero ex negligentia omnis oritur culpa, hanc etiam latam, levem, & levissimam faciunt. *Lata culpa* ait ULPIANUS *est nimia negligentia, id est, non intelligere, quod omnes intelligunt*. L. 213. de V. S. *levissima* vero dicitur, si quis non sciat, quod saltem curiosissimi non ignorant. L. poen. §. 2. D. de J. & F. Ign. Igitur culpa *levis* seu media est, quae inter latam & levissimam interjecta est, cit. L. pen. §. 3. V. Defectum restitutionis actionis ob exceptionem in casu

casu collisionis officiorum minus recte factam, culpam mediam dixit WOLFIIUS Ph. pr. I. §. 784. eamque a dolo & culpa in specie separavit, alii vocarunt culpam propositi, vel versutiæ, DARIËS, I. Jur. un. §. 181. veluti si quis misericordia ductus servum alienum com-
 peditum solverit, ut fugeret. L. 7. §. 7. D. de dól. mal. Equidem hujusmodi factum semper minus esse imputandum, quam si non ex misericordia paretur, jam supra est ostensum; (§. 188.) quum tamen falsa exceptio a lege vel *dolose* a sciente, vel *culpose* ab ignorante instituitur, haud opus est, aliam culpam mediam procudere.

§. CXCIV.

Tum pro modo ætatis, temperaturæ, & affectuum. **Q**uemadmodum infantia, dementia & furor arcent usum rationis, (§. 55.) & ab omni imputatione liberant, (§. 185.) ita ætas nondum satis matura, aut crassior educatio mentis valde perstringunt oculos, sanguinis autem temperatio atque affectus deliberandi facultatem extenuant; (§. 51. sq.) quare etsi facta in tali statu parata non careant moralitate, (§. 52. §. 62.) ea tamen tanta non est, quanta foret, si illi idem agerent, quibus nulla hujusmodi impedimenta obsistunt. Falsum itaque is faceret judicium, qui hujusmodi actiones physice quidem æquales, sed moraliter discrepantes æquali lance suspenderet.

I. Quamprimum quis ratione uti potest, infantia quidem major est; (§. 54.) sed ad maturitatem non pervenit, nisi perfecta ratione, quod propter rerum fortuitarum concursionem ex solo annorum numero nequit supputari; uti tamen infantia, seu defectus usus rationis anno septimo, ita judicii imbecillitas anno deeimo quarto communiter circumscribitur, cujus rei naturalis illa est causa, quod circa hanc ætatem *pubertas* seu generandi facultas sæpissime adveniat, inde autem firma ac vegeta corporis structura, a qua & animi vires pendunt, esse colligatur. Quare non Romanis modo, *Pr. Inst. quib. mod. tut.* sed etiam aliis populis annus pubertatis XIV. placuerat. PHILO. de opif. mund. quia, ut ait PLUTARCHUS, *circa secundum septennarium, cum vis procreandi adest, tum intelligentia boni & mali*: de placit. Phil. V. 24. quod ipsum Hippocratis & aliorum testimoniis confirmat MERILLIUS Obs. Jur. Lib. I. c. 22. & VII. c. 29. Equidem Romanæ leges minorennitatem usque ad annum XXV. protraxerunt. Id autem ad leges positivas magis & negotia, quæ non nisi experientia discuntur, pertinuit, L. 37. §. 1. D. de minor. L. 198. de R. J. quam ad leges naturales, in quibus ætatis suffragio minores non juvantur.

L. I.

L. 1. Cod. si ad delict. Quid quod nec annorum numerus ad pu- bertatem lege positiva requisitus in considerationem venit, si mo- do adfit *habitus corporis & vigor*, ut sufficiens *rei intellectus* capi possit. L. 14. D. de Sen. Sil. II. Ad variam sanguinis mixturam vix ac ne vix quidem respicere solent leges positivæ, ast leges naturales hæc omnia reserant minutissime: *Multa, enim, in corpore existunt, quæ acuant mentem, multa, quæ obtundant.* CICERO Disp. Tusc. I. 33. Prout scilicet sanguis vel calidus est, & co- piofus, vel multum bilis flavæ habet admixtum, vel atra bili la- borat, vel denique pituita abundat, alii memoria, alii iudicio, alii ingenio, alii nulla ex his facultatibus valere dicuntur; & hinc ad bona opinata vel corporis, vel animi, vel rerum exter- narum inclinari, vel denique tam ad vitia, quam ad virtutes esse tardiores. Quocirca ANDRONICO RHODIO recte videbatur, *factis turpibus excusationis aliquid adferre natura, & delictum efficere tolera- bilius.* Paraphr. in Eth. Nic. VII. C- 10. III. Quantum vero af- fectus imminuat libertatem, agnovit ANTONINUS PIUS in hæc verba rescribens: *Ei, qui uxorem suam in adulterio deprehensam re- cidisse se non negat, ultimum supplicium remitti potest, cum sit difficilli- mum justum dolorem temperare.* L. 38. §. 8. D. ad L. Jul. de adult.

§. CXCVI.

Actio, quæ in plures alias dividi potest, *composita*, quæ non potest, *simplex* appellatur; constat itaque actio libera com- Cur actio composita magis æstimetur quam simplex? posita ex pluribus liberis simplicibus, quarum singulæ ab arbitrio magis æ- pendent & ratione; ut porro, si omnes in unam quasi jungan- stimetur tur, arbitrii & rationis quantitatem crescere necesse fit. Quo- quam sim- niam vero ex magnitudine libertatis quantitas moralitatis, & plex? imputationis æstimatur, non obscurum est, actionem compositam magis laudandam esse, vel culpandam, quam actionem sim- plicem, inter plures compositas vero illam ceteris merito præ- ponderare; in quam major numerus simplicium coalescit.

Inde fit, ut furtum *simplex* minus imputetur, quam *quali- ficatum*, quod scilicet effractio, ascensus per scalam, aut vis major comitatur: porro ut homicidium patratum, atrocius quam attentatum iudicetur, non quasi nudus eventus ma- litiae possit esse mensura, sed quia facilius est crimen attentare, quam perficere minorque libertatis gradus in eo reprehendi- tur, qui tantum actionem determinat, quam qui illam quo-

Y

que

que exequitur. (§. 192.) Quare recta fuit PHILONIS JUDÆI philosophia, homicidas existimari oportere non eos solum, qui vitam adimunt, sed & eos, qui omnia faciunt palam, aut clam, ut quemquam interimant. L. II. de leg. spec. p. 790. Ast etiam JCTI probe agnoverunt, *Legem non minus eum, qui occidendi hominis causa cum zelo fuerit, quam eum, qui occiderit, punire*, L. 16. §. 8. D. de poen. (vid. & §. 193. sch. II. & §. 172. sch.) Et ita plane corruiit erronea THOMASTI opinio putantis, quantitatem libertatis non esse meriti mensuram: *Quod, ut ait, habitualiter vitiosus, etsi secundum doctrinam communem tanquam servus vitii dicatur minimam libertatem habere, non tamen mitius puniatur*, Fund. I. VII. 58. Enimvero quamvis actio simplex ex mala consuetudine suscepta minus libera sit, quam si ea consuetudo abfuerit, (§. 52.) attamen etiam habitus moraliter mali per plures actiones liberas contrahuntur, & ideo actibus sunt pejores: *Quo enim plura sunt, in qua incidimus delicta, ut scribit DIODORUS sic. in frag. L. XXL Ecl. 15. hoc majorem penam commeremur*. Cf. GRUTIUS de J. B. & P. II. XX. §. 30. n. 3.

§. CXCVII.

Quid forum, & quotumplex.

Forum morale potestatem actiones imputandi designat, quæ si de Deo enunciatur, forum *divinum*, si de homine, forum *humanum* constituit, forum divinum etiam forum *poli*, seu *internum*, forum humanum vero forum *soli*, seu *externum* nuncupatur. Scilicet summa Dei sapientia uti omnes actiones nostras, ita & interna animi cogitata distinctissime intelligit, & dimetitur: aff fallax sæpe est hominum judicium, neque occultos animi recessus pertingit; unde consequitur, ut in foro divino innumera imputentur facta, quæ omnem hominum cognitionem, æltimationemque effugiunt.

Hac fori notione usus est ULPIANUS in L. 7. de Jud. *Si quis, inquit, posteaquam in jus vocatus est, miles, vel alterius fori esse ceperit: in ea causa jus revocandi forum non habebit, quasi præventus; quo sensu exceptionem fori dare is dicitur, qui potestatem factum vel jus imputandi alicui competere negat*, L. fin. Cod. de Ex. & præsc. Et ita in foro humano *cogitationis penam nemo patitur*, L. 18. D. de poen. cujus ratio reddenda est in foro Divino; (§. 64. & §. 132.) quod enim, ut scribit SENECÆ, *non vetat lex, scilicet humana, hoc vetat fieri pudor, seu lex naturalis, in Troad. v. 233. Ideo non omne quod licet, in foro externo, honestum esse, in*

fo-

foro interno, Jcti Romani observarunt. L. 144. de R. J. Ex his autem perspicuum est, omnimodam plenamque agendi permissionem existere, si actio nulli prorsus legi adverfetur. (§. 85.) Ast plena minorem esse permissionem, si aliquid licere dicitur, non quod salva pietate, ac honestate fieri potest, sed quod ab humana poena est immune. Cf. GROT. J. B. & P. *prol.* §. 41. I. 1. §. 17. III. IV, §. 2. n. 2. Atque hoc nos ducit ad illam juris divisionem, qua jus in *internum*, & *externum* distribuitur, quum enim facultas agendi, quod legi non repugnat, jus appelletur: (§. 84.) quidquid facere in foro interno licebit, ad id quoque jus competet internum; quod vero non nisi inter homines fieri potest impune, id solum jure fiet externo, de quo OVIDIUS *Injustum rigido jus dicitur ense*. Trist. V. El. X. v. 13. & Jctus PAULUS *Prator quoque jus reddere dicitur: etiam cum inique decernit*. L. 11. Dig. de Just. & Jur. Vid. I. Regum, VIII. 11.

§. CXCVIII.

Sæpe forum internum fori conscientiae seu rationis venit non. Existit fo-
mine, quod quam vim habeat, operæ pretium est explanare; rum con-
nempe tam facultas, qua quisque est instructus, (§. 103.) de scientiæ,
propriarum actionum honestate, vel turpitudine ratiocinandi,
quam potissimum ipsa hujusmodi ratiocinatio, *conscientia* moralis
dicitur; quum vero rerum nexum perspicendi vis nobis tributa
fit a supremo numine, & ideo vox rationis pro voce Dei habeatur;
(§. 103. *sch.*) ~~mirum non est, forum internum Divi-~~
numque, & forum conscientiae, seu rationis promiscue usurpa-
ri; ex quibus impia refellitur illorum opinio, qui inanem pu-
tant esse conscientiae ideam, eamque insulso vulgi judicio as-
signant.

Hance *conscientia* vocabulo significationem tribui ægrè quidem tulit PUFENDORFIUS *J. N. & G. I. C. 3. §. 4.* ast eadem a sensu veterum non adeo abhorret; quippe qui non modo rei alicujus notitiam pluribus communem, CICERO Catil. I. C. 1. fed etiam bene vel male a se factorum judicium ea voce designabant. Uti enim SALLUSTIUS, *conscientiam scelerum*. Catil. V: & PHÆDRUS *laudis conscientiam* II. Epil. v. 11. memorarunt, ita præclare CICERO pronuntiavit: *Nulla re se tam læzari solere quam conscientia officiorum*. Epist. V. 7. *Virtutis & virtutum grave ipsius conscientia pondus esse, quia sublata jaceant omnia*. Nat. D. III. 5. *Nullum theatrum conscientia*

majus dari. Tusc. Disp. II. 26. Hominis porro sapientis esse: maxime estimari conscientiam mentis suæ quam a diis immortalibus accepimus, quæ a nobis divelli non potest; quæ si optimorum consiliorum testis in omni vita nobis erit, sine ullo metu, & summa cum honestate vivemus, pro Cluent. C. 53. Totam vero conscientia notionem chymeris accensere ausus est TOLANDUS in Tito Livio a supers. vind. ast ita se ipsum ex homine transformavit in belluam, sibi que ademit rationem; neque enim conscientia eius est imaginarium, & ab anima diversum, uti aliquando imperitum vulgus fingere observat WOLFIUS Pb. Pr. I. §. 487. sed est ipsa hominis ratio, quatenus de bonitate & malitia propriæ actionis moralis sive officiorum fert iudicium, aut saltem illud ferre potest; negata igitur conscientia facultate homini quoque rationem abjudicari necesse est.

§. CXCIX.

Hæc antecedens est, vel conficiens, theoretica, vel practica; bona, vel mala.

Tot autem existunt partitiones conscientia, quot sunt iudicii & actionum; quæ enim de actionibus suscipiendis instituitur ratiocinatio, conscientia *antecedens*; quæ de actionibus peractis conscientia *subsequens* adpellatur; deinde conscientia antecedens duas habet subjectas formas, quarum altera *theoretica* est seu contemplativa, si in bonitate vel malitia actionis simpliciter versetur, altera *practica* seu præceptiva, si actionem perpetrandam esse vel omittendam simul pronuntiet. Denique ex factis legi consentaneis conscientia subsequens *bona* atque tranquilla, ex factis vero legi dissentaneis *mala* mordensque emergit. (§. 94. sch.)

Hi, qui virtuti student, in actionis suscipiendæ moralitatem inquirunt, (§. 80. §. 164.) & ita conscientia utuntur antecedente: contra homines vitiosos affectus abripit & consuetudo, eos igitur eventus, qui stultorum est magister, (§. 105. sch.) primum docet; & subsequens vexat conscientia, quæ ideo ab antecedente toties solet dissentire. Porro an malum inferre læsionem intentanti liceat, id in scholis perpendit conscientia contemplativa, ubi vero modicam injuriam graviter ulcisci cupienti:

Stat contra ratio, & secretam garrir in aurem,

Ne liceat facere id; quod quis vitiatib agendo, PERSIUS Sat. V. v. 96. conscientia practica se se exferit. CICERONEM bona solabatur conscientia Catilina expulso: Orat. Catil. III. §. 12. hujus vero animus, necato filio impurus diis hominibusque infestus neque vigiliis, neque quietibus sedari poterat, SALLUST. Catil. XV. Verissime igitur CICERO: Magna, inquit, vis est conscientia, & magna

in utramque partem, ne neque timeant, qui nihil commiserunt, & pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccarunt; CICERO pro Mil. 23. quod ipsum egregie expressit OVIDIUS:

Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit iura.

Pœtora pro facto spemque metumque suo. Fast. I. 485.

Quoniam vero cor gaudio exultat, & dolore angitur, hinc est, quod & scriptores sacri conscientiam in corde collocarint, I. Reg. XXIV. 6. II. Reg. XXIV. 10. Joan. I. Epist. III. 20. 21.

§. CC.

Porro quod supra observatum est, ratiocinationem in imputando rectam esse vel errantem, certam, vel incertam, probabilem, improbabilem, vel dubiam, (§. 178. sq.) id quoque ad conscientiam trahi, atque inde declarari omne potest. Nam etiam legis factique proprii idea jam vera est, jam falsa, in aut evidens aut opinabilis, atque hæc postrema nunc ad veritatem propendet magis, nunc ad falsitatem. (§. 178. sq.) Ex his autem satis patere arbitror, non omnes conscientiae partes subesse imputationi, sed illas solum, quæ actiones jam susceptas consecantur; quamdiu enim homo actionem suscipiendam perlustat, nondum sibi aliquid imputare intelligitur, sed demum ubi factum jam perperatum, ejusque consecutiones libero suomet ipsius arbitrio attribuit. (§. 178.)

I. Recta conscientia divelli a ratione non potest; ideo libera quoque appellatur; (§. 44.) aut conscientia errans plerumque affectibus obnoxia est, & hinc minus libera, seu *subiecta* audit, (§. 141.) quo sensu Stoici *solum sapientem liberum, & omnem stultum servum esse* tradiderunt. CICERO Parad. V. II. Uti autem conscientia vel in lege errat, vel in facto, vel in conclusione (§. 178. sch.) ita legem quod attinet, aut eam non vult agnoscere, aut, quæ plane non est, fingit; prior conscientia *laxa*, posterior *angusta*, seu *scrupulosa* a scrupulo, seu brevi lapillo pedibus molesto nuncupatur; SERVIUS ad Æn. VI. 238. Gignuntur itaque scrupuli ab ignorantia, veluti si quis ex verbis Christi: *Nolite jurare*; Matth. V. 33. omne jusjurandum vetari arbitretur; eos igitur ope demonstrationis oportet evellere. Vid. WOLF. Ph. Pr. I. §. 421. III. Conscientiam alii formam faciunt imputationis. KOELER. Exerc. §. 382. DAVIES. I. J. U. 249. alii ab imputatione ita differre putant, ut conscientia ad actiones proprias, im-

putatio ad alienas pertineat. HERNÆC. EL. J. N. I. §. 97. BURLAMAQ. II. IX. §. I. Enimvero nec conscientia antecedenti notio imputationis tribui, (§. 175.) nec eadem conscientia subsequenti denegari potest: sapissime enim propria homines sibi imputant facta, & ut eleganter scribit JUVENALIS:

Prima hæc est ultio, quod se

*Judice nemo nocens absolvitur, improba quamvis
Gratia fallaci prætoris vicerit urna.*

Sat. XIII. v. 2. sq. IV. Legum custodiæ perfectio, (§. 89.) hinc gaudium (§. 129.) & felicitas, (§. 133.) est earum transgressioni imperfectio, tristitia, & infelicitas (§. cit.) cohærent: itaque bona conscientia præmiis, mala poenis non immerito accensentur. (§. 84. §. 199.) Sane suum quemque scelus agit, amantiaque afficit suæ malæ cogitationes conscientiaque animi terrent. Hæ sunt impiis assiduæ domesticæque furia. CICERO *pro Rosc. Amer.* XXIV.

§. CXXXVIII.

Quatenus
teneamur
sequi di-
ctamen
conscien-
tiæ?

Quæ recta est conscientia, comparat actiones cum vera lege, atque adeo voluntatem legislatoris eloquitur; (§. 198.) itaque non est dubitandum, quin illius impulsus sequi omnino teneamur, aut si judicium actionis falsum sit, quantam id vim habeat ad obligationem, disputatur. Inprimis autem facile concedent omnes, neminem, quod falso præceptum esse putet, omittit, aut quod falso judicet esse prohibitum, facere oportere. Est enim factum legi, quæ non est, nequeat repugnare, eatenus tamen quis peccat, quod peccandi habeat voluntatem (§. 82.) & quantum in ipso est, a legis violatione haud abhorreat. (§. 164.)

I. Lex naturalis est lex Divina: (§. 100. sch.) patet igitur actionem, quæ adversatur rectæ rationi, etiam Divinæ legi repugnare; & ita corrumpit, quæ superiore sæculo nonnullis probata est sententia perniciofa atque absurda: (Philosophismum vocant) esse nimirum peccata, quæ in foro rectæ rationis, non autem in foro Divino imputentur: Cf. CONCINNA App. theol. Tom. II. Lib. III. Diff. I. C. 10. II. Et quoniam actionis turpitudine non in motu physico, sed morali reperitur, (§. 62.) ideo qui legem esse putat, & ab ea recedit, animo æque utitur vitioso, ac si in judicando non errasset: quorsum pertinet illud PLUTARCHI: *Requiritur non modo, ut quod agitur, sit honestum, justumque, sed ut firma ac constans adsit persuasio, inde fiat actio, ut quod fit, fiat ideo, quod*

quid animus ita faciendum judicaverit. Timot. T. I. p. 238; edit. Wech. Quod totum apprimè illustrat APOSTOLUS, si *manducaverit*, inquit, *cibum*, quem quis illicitum per errorem arbitratur *damnatuſ est, quia non ex fide: omne autem quod non est ex fide*, ſcilicet ex conſcientia, *peccatum eſt.* Roman. XIV. 23. Cur ergo HEINECCIUS ſequendam eſſe conſcientiam errantem indiſtinctè negaverit, El. J. N. I. 45. plane non video. Illud ſin aperto eſt, ex provocacione ad conſcientiam nondum de rei veritate conſtare, ſiquidem falſa ſæpe conſcientia eſſe poteſt.

§. CCII.

Gravior autem eſt inter Doctores contentio de conſcientia, Quid ſi quæ turpe quod eſt, præcipi, vel quod præceptum eſt, fuerit er- prohiberi opinatur. Tunc enim aut falſæ quis obtemperat con- ſcientiæ, & legem migrat, quæ nos bona jubet facere, & omit- tere mala; (§. 79.) aut agit contra conſcientiam, & itidem peccat, quia animum legis violandæ, atque conatum prodit. (§. 201.) Inde vero effici ajunt, ut hujusmodi homini neceſ- ſitas peccandi ſemper impoſita eſſe videatur; aſt ſalva res eſt: is enim, cui error objicitur inevitabilis, culpa vacat, & impu- tatione, (§. 185.) qui vero in errore verſatur evitabili, in ejus eſt arbitrio poſitum, errorem deponere, & ita ſe ab hy- pothetica tantum peccandi neceſſitate liberare. (§. 73. ſch.)

I. Omnem excuſare ignorantiam, aut omnem damnare æque eſt abſurdum; uti enim, qui ſuomet vitio & culpa in errore hæret, poena dignuſ eſt, ita, qui involuntaria laborat ignorantia, cul- pari nullo modo poteſt. (§. 185.) Fallax itaque fuit argumen- tum Critobuli apud D. HIERONYMUM L. I. dial. adv. Pelag. C. X. *Rogo*, inquit, *quæ eſt iſta juſtitia, ut in peccato tenear erroris, cujuſ reatum non habet conſcientia? Nescio me peccaſſe, & rejuſ rei, quam nescio, penas luo: quid enim ſi quis ſua negligentia errorem fovit? quid ſi plane noluit intelligere, ut bene ageret? Pſalm. XXXV. 7. ad hoſ igitur illud ſpectat: *Eſt via, quæ videtur ho- mini recta, noviffima autem ejus deducunt ad Mortem.* Proverb. XV. 25. Aliud omnino dicendum eſt de errore inevitabili, ſi quidem auctorem facti eum declarare, qui ejus auctor non eſt, toti impu- tationis doctrinæ repugnat. (§. 180.) Quare non erat, ut, qui cum LUTHERO C. I. *Genes. extinctam rectam rationem, ac ſub- latum liberum hominiſ putant arbitrium,* (§. 108. & §. 121. ſch.)*

in

in Scholasticos infurgerent, qui tantum *invincibilem ignorantiam red- dere excusabiles* docuerunt. Neque his obloquitur, quod posita obligatione sequendi errantem conscientiam sæpe deesset non peccandi libertas; nemo enim peccare cogitur, sed quisque obligatur evitabilem errorem deponere, nunquam vero animum ad leges transgrediendas promptum nutrire. Idcirco etsi sublata fuerit in novo fœdere lex circumcisionis, qui tamen se ad eandem obstringi putabat, illum APOSTOLUS *debitorem esse legis universæ faciendæ* pronuntiavit. V. ad Galat. 3.

§. CCIII.

Vel du-
bium.

Quoniam qui periculum adit peccandi, contra legem committit; (§. 81. sch. II. & §. 201.) consequens est, ut qui dubitat, an actio præcepta sit, vel permessa, illam suscipere, qui autem dubitat, an actio prohibita sit, vel permessa, ab eadem abstinere teneatur. Si enim faciat, quod ambigit, an sit illicitum, aut id omittat, ad quod faciendum anceps est, an non fortassis obligetur, jam apparet, eum non penitus effugere legis transgressionem, suamque cupiditatem virtuti anteferre. At si ea obveniat species, ut de actione, an sit præcepta, vel prohibita, dubium oriatur, hæc ob eandem causam interna erit suspendenda, dandaque opera, ut dubio quantocius sublato, illam, quæ sanæ rationi magis consentanea videbitur, sententiam amplectamur.

Conscientiam dubiam a scholasticis perperam fingi putat THOMAS Jur. Div. I. I. §. 53. quia dubitatio non sit animi iudicium, sed iudicii suspensio; at vana est hæc logomachia; certe is etiam iudicat, qui etsi decisionem non facit, tamen pronuntiat, nondum sibi liquere; quo in statu, argumentis primum ex re, dein si opus fuerit, ab auctoritate petitis, vel dubium oportebit deponere, vel in eam partem, quam permissam esse constat, se vertere, & ita *semitam eligere tutiorem*. Can. 12. X. de homic. quapropter APOSTOLUS Corinthios in dubio ab esu cibi diis immolati voluit abstinere I. *Corinth. VIII.* ubi vero nasceretur dubitatio, an aliquid vetitum sit, vel præceptum, veluti, ut hoc utar, patrem perduellem accusare, suspendenda omnino erit actio, & post diligens examen illi conscientiæ dictato, quod verosimilius videtur, se conformare. *Quocirca*, inquit præclare CIRCERO, *bene præcipiunt, qui verant, quidquam agere, quod dubites,*

an

an equum sit, an iniquum. Equitas enim luget ipso per se, dubitatio autem cogitationem significat injurie. Off. I. 9: unde cautissimi cujusque præceptum esse dixit BLINIUS, quod dubitas, ne feceris, Ep.

I. 18.

§. CXXX.

Non tamen manifesto semper, atque evidenti judicio agendum est, sed si nihil certi haberi possit, satis utique fuerit, id quod probabile est & verisimile, consuetari, nec secus eos sapientissime nihil agere oporteat, qui frustra quænaverunt certiora. At inquis: rem tamen habere dubitationem, donec explorata sit veritas, & porro præstare, actionem suspendere, quam periculum peccandi subire. (§. 203.) Enimvero dubia conscientia non modo rationes judicat esse utrinque ejusdem ponderis, sed etiam paullo momento ita huc illuc impellitur, ut qualem in partem se vertat, plane non habeat: ast conscientia probabilis alterutri contradictionis parti jam adsentitur, quod rebus mature consideratis unum potius, quam alterum eligendum esse videatur. Quare qui omni, quo potest studio, veritatem investigat, etsi dein certa cognitione destituatur, is tamen inevitabilis erroris auctor nequit declarari. (§. 185.)

Veram, quam, supra dedimus, (§. 179.) probabilitatis notionem bene in animum imprimere necesse est, ne secus in gravissimos, qui hac in re tractati sunt errores, etiam delabamur. Latet nimirum in quavis probabilitate aliquis cognitionis defectus, (§. cit.) qui quatenus fuerit evitabilis, probari nullo modo potest. (§. 185.) Inde ergo vim accipit probabilitas, quod adhibita congrua atque hypothetica (§. 194.) diligentia, judicio de actionis singularis moralitate illustrando incumbatur; qui enim id præstiterit, etsi adhuc a vero possit aberrare, certum tamen est, a culpa eum esse immunem, siquidem nulla esse obligatio impossibilem, (§. 72.) nec imbecillitas mere naturalis venire in imputationem potest. (§. 184.) Fac vero opinionem probabilem ideo alicui videri, quod debita attentione, aliisque inveniendæ veritatis adjumentis uti neglexerit, inanis jam adest probabilitas, & quæ agentem a reatu nequaquam excusat. Equidem APOSTOLUS eum beatum dixit, qui non judicat semetipsum, in eo quod probat. Rom. XIV, 22, ast de eo loquitur, qui recta utitur conscientia, aut saltem invicibili laborat cognitionis defe-

Z

tu;

Et; qui enim errore fallitur evitabili, non potest semetipsum non damnare; ex his autem intelligitur, cur DARIUSIUS ex defectu cognitionis invincibili probabilitatem *licitam*, ex vincibili autem *illicitam* duxerit. Obs. J. N. LVII. §. 1 seq. & cur HEINECCIO probabilem conscientiam a peccato excusare nimis generatim neganti, *El. F. N. I. §. 40. scb.* haud liceat suffragari. Et ita merito ALEXANDER VIII. illam confixit propositionem *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.*

§. CCV.

Cur id imprimis tenendum sit, quod verisimilimum. **U**bi vero conscientia minus probabilis configit cum probabiliore, atque eadem actio ex gravibus quidem momentis illicita, re tamen diligenter perpensa majori cum probabilitate illicita esse judicatur; absurdum utique foret iudicio minus verisimili adhærere. Præterquam quod enim nos progredi semper oporteat in via ad veritatem, finique intellectus adversetur, retrorsum credere, (§. 29.) fieri etiam non potest, ut in eo statu dubitatio de facti turpitudine deponatur. (§. 179. §. 202.) Peccaret igitur opinionem sibi ipsi minus probabilem amplexus, quia non modo id, quod ambigit, an rectum sit, faceret, (§. 203.) sed etiam videns meliora probansque nihilominus sequi deteriora, & ita resistere conscientiae iustineret.

Ea quidem fuerat academicorum ratio, ut quoniam veritas hominum ingeniis sæpe impervia esse videatur, inducerent quoddam probabile, cui velut normæ officia sua conformarent. Nemini autem id venerat in mentem, ut in duarum opinionum conflictu minus probabilem rejecta probabiliore seligi posse docerent. Immo vero id agebant, *ut in utranque partem dicendo, & audiendo elicerent, & tanquam exprimerent aliquid, quod aut verum sit, aut ad id quam proxime accedat*, ut dein sine præiudicio auctoritatis, *quod esset optimum, judicare possent.* CICERO Acad. Q. L. IV., Cap. III. Inde erat, quod traderent: *Quidquid accideris specie probabile, si nihil se offerret, quod sit probabilitati illi contrarium, eo usendum sapienti*, loc. cit. cap. XXXI. Quod ipsum alibi enodatus a CICERONE declaratur: *Nobis autem, ait, nostra academia magnam licentiam dat, ut quodcumque maxime probabile occurrat, id nostro jure liceat defendere.* Offic. III. c. 4. Postea quidem scepticis, qui de omni veritate detegenda desperabant, & omnes probabilitatis gradus pares esse arbitrabantur, quodcumque probabile ad recte factum

suf-

sufficere est visum, SEX. EMPIR. I. Pyrrhon. hypot. C. XXXII. Sed nec ullus horum inventus est, qui minus probabile in conspectu probabilioris sequi hominem posse, tradere sit ausus. Quare summo opere dolendum est perniciosam hanc sententiam, quam MEDINA, in commentariis ad D. Thomam I. 2. Q. XIX. anno 1577. editis, calamo primus propugnasse creditur, tam multos postea invenisse sectatores. Utinam saltem ad præceptum CICERONIS advertissent mentem: *Sed ne in maximis quidem rebus quidquam, inquit, adhuc inveni firmitus, quod tenerem, aut quo iudicium meum dirigerem, quam id quodcumque mihi quam simillimum veri videretur, cum ipsum illud verum in occulto lateret.* Orator in fin.

§. CCVI.

Sed nec magis voluntati bonum, quam intellectui verum pro sine positum esse constat. Quemadmodum igitur minus bonum, in conflictu cum bono majori fit comparative malum, (§. 34.) sic quod minus probabile est, quando cum probabiliori opinione comparatur, amittere probabilitatem necesse est. Quis enim illud probabile amplius esse dixerit; quod jam a veritate magis recedere, quam ad illam accedere compertum est; & quis propriæ cognitionis defectum obtentu naturalis imbecillitatis excusare auderet, siquidem lumini prælucenti sibi clariori lumen obscurius anteposuit. Denique sicuti adulterinam corruptamque esse libram quisque agnosceret, in qua pondus levius præponderaret graviori, ita falsam spuriamque esse conscientiam fateri oportet, quam facta momentorum contentione non fortiora ad agendum flectunt, sed debiliora. (§. 32. sch. §. 179.)

Opinione minus probabili rejecta.

Sane, quoties duæ opiniones inter se sunt dissidentes. fieri non potest, ut plus una vera sit: igitur enitendum est, ut nostra fiat verisimillima & quantum fas est, ad certam accedat conscientiam, nec probabilibus immorandum, nisi quando non datur ulterius progredi; quod si nihilominus erraverit conscientia, error fuerit inevitabilis, & ab imputatione immunis. E contra si quis conscientiam secutus minus probabilem, incidat in errorem, frustra imbecillitatem obtendet naturalem, siquidem, qua major fax a ratione prælata ducebat, ire recusavit: isque passus est se flecti ponderibus, quæ vim suam jam amiserant. Sumamus enim libram, in cujus lance sinistra septem, in dextra autem octo sint pondera; & statim percipies, septem pondera, quæ si sola essent de-

scen-

scenderent cum sinistra lance, jam ascendere & elevari per octo pondera contraria. Nimirum septem unius lancis pondera cum septem ponderibus alterius lancis compensantur; superest igitur octavum dextræ lancis pondus, quod adhuc vim exserit suam, & quo imposito, nisi adulterina sit libra, non potest lanx non in eam partem propendere. Neque eludes argumentum, si dixeris cum P. LACROIX Th. Mor. L. I. n. 407. posse utique lancem, in qua majus sit pondus hominis digito defle-
 ſi magis: Id enim ad modos adulterandi libram pertineret, cujus natura est, ut non alia ratione deprimantur lancee, quam ponderibus impositis, utque illa pars præponderet, in qua eadem abundant; & hæc ipsa monente APOSTOLO esse debet rectæ conscientiæ formula: *Ut unusquisque in suo sensu abundet.* Rom. XIV. 5. Cf. TYRS. GONZALEZ. S. J. Præp. Gen. de recto usu opinionum probabilium, Romæ 1694.

S. GCVII.

Quid ob-
 jiciant ad-
 versarii?
 Nunc quibus argumentis oppositam defendant sententiam, videamus. Ajunt nimirum I. opinionem, quam non constat esse falsam, utique sequi nos licere, (§. 204.) Inde autem de judicii falsitate non constare, quod contrarium probabilius videatur: (§. 179.) quin imo II. tamdiu durare dicunt libertatem moralem, donec fuerit legibus circumscripta: (§. 85.) III. legem vero intelligi nullam absque sufficiente promulgatione, (§. 72.) quæ sane deficiat, quando probabiliter, seu gravi ex fundamento de illius existentia dubitetur. Addunt IV. semper in dubiis præferenda esse benigniora, nec V. intolerabile illud onus imponendum conscientiis, ut in fortiores agendi rationes perpetuo inquirere, easdem librare, dein VI. quod tutius est, ampecti teneantur.

Summa hæc sunt momentorum capita, quibus opinatores totam probabilissimi machinam sustentant; omnes enim argutationes, fallaciæ, & paralogismi, quos ad tenebras rei alioquin perspicuæ offundendas excogitarunt, non uno, majore licet, volumine comprehendendi possent. Ne autem verba tantum dare videantur, ad illas provocant juris regulas: *In pari causa possessor prior haberi debet.* L. 128. D. de R. J. *Quoties dubia interpretatio libertatis est, secundum libertatem respondendum erit.* L. 20. de eod. *In obscuris, quod minimum est, sequimur.* L. 9. de eod: *Semper in dubiis benigniora præferenda sunt.* L. 56. D. eod. Ita vero legislatori partes actoris, libertati partes rei, & conscientiæ partes judicis attribuunt, voluntque ut judex, qui re sedulo perpen-
 sam actoris invenit probabiliorem, tamen absolvat reum. Quid quod APOSTOLO deferunt testimonium jubenti, *ut is qui manducas,*

non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantem non judi-
cat. Rom. XIV. 3. & inde conclusionem, ut ex duabus propositionibus sibi contradicentibus utramque sive magis, sive minus probabilem sequi liceat; excusant. Cf. BARTH. MEDINA Comment. in l. 2. q. XXX. art. VI. Can. 3. THOM. SANCHEZ summa. l. I. c. 9. n. 13. ANT. TERILLUS Tract. de Conf. q. XXIII. n. 48

§. CCVIII.

Enimvero I. et si opinio, quæ videtur minus probabilis, absolute & evidenter falsa dici nequeat: quando tamen comparatur cum probabiliore, ad falsitatem accedit magis, & in eo statu sine peccandi-periculo probari amplius non potest (§. 205.) II. Nec ideo quidquam detrahitur libertati morali, quæ ad actiones æqualis bonitatis tantum pertinet, (§. 78. §. 84) nunquam tamen omnem agendi regulam excludit. (§. 64.) III. Qua fronte autem is legem sibi non esse promulgatam contendet, qui ejus existentiam affirmandam potius, quam negandam ipsemet confitetur? quod si in re dubia, quam paria utrinque momenta efficiunt, actionem veluti permissam suscipere minime licet, (§. 203.) quomodo id, quod probabilius prohibitum esse judicatur, facere licebit?

Refelluntur argumenta, a notione probabilis, favore libertatis, & defectu legis positæ.

Quod evidens non est judicium, illud verum esse potest, vel etiam falsum; si igitur sequi promiscue liceat, quod non est evidenter falsum; jam vel minima probabilitas maximæ probabilitati poterit præferri, quod nique est absurdum, & hinc propositio: *Dum probabiliter quicquid agimus, modum probabilitatis sibi non exeat, consistit aliquid agimus, semper prudenter agimus:* ab INNOCENTIO XI. merito proscripita est. Sane illa morum regula est mutari nescia, ut ad veritatem, quantum fieri potest, accedamus, quam tamen flocci faciunt, qui opinionem, quam agnoscant sibi esse minus probabilem suæ agendi licentiæ prætexunt. Quis autem non obstupescet! Deum & libertatem, sedente pro tribunali conscientia, inter se disceptare, Deo autem fortioribus licet rationibus munito causam abjudicari. Quod immane fictionis monstrum, si quis adhuc paullisper digerere posset; mirabitur tamen, opinatores reflexa, ut vocant, doctrinæ tam absurde fulcra ex juris Romani regulis voluisse mutare. Nec enim lex 128. Dig. de R. J. in dispari, sed in pari causa præfert possessorem, si enim possessor titulo utatur infirmiore, eum a non possidente, qui titulum adducit probabiliorem, superari juris est notissimum. L. 9. §. 4. D. de publ. in rem. act. L. 6. §. 11. D. qua in fr. cred. Porro damus quidem, in dubio pronuntiandum esse pro libertate,

quæ nimirum jus est conatum ab hominum æqualitate ortum. (§. 140.) sed uti cessat ea libertas intuitu supremi Nominis, cui creaturæ omnes necessario subjectæ sunt; (§. 141.) ita nec ipsi Romani in dubio filium a patris imperio judicarent liberum. Favendum enim libertati est, non licentiæ. Nec majus præsidium in *Li. 9. D. de R. J.* reperitur. Et si enim ibi tradat *ULRIANUS: In obscuris sequendum esse, quod minimum est*: non tamen lumen minimum lumini majori præferri, sed sicut declarat *L. 200. Dig. eod. quod minimam iniquitatis habet, eligi voluit*, quid autem erit ab iniquitate magis alienum, an legem, quam quis probabilius latam esse agnoscit, custodire, vel libertatem minoribus; sultam argumentis tueri? Non igitur oportuit leges calumniari, & sejunctis a toto systemate illarum fragmentis falsere imperitiores: *Inevitabile enim est nisi tota lege perspecta, una aliqua parsicula ejus præposita judicare. L. 17. D. de LL.*

§. CCIX.

Tum & reliquæ **E**t quanquam IV. in dubiis præferenda esse benigniora facile concedamus, hoc tamen non eam vim habet; ut legem dubiam de falaciæ spicere, & pro nihilo putare sit permixsum; (§. 203.) sed ne quis diluuntur jura ambigua pro certis sumere, atque eatenus vel aliquem pcena afficere, vel actum quendam irritate moliat: unde satis manifestum est, adductum juris axioma ad coercendam agendi licentiam, non vero ad vincula legum relaxanda pertinere. Si autem V. in legem pro viribus inquirere nimium onus esse judicetur, nulla jam erit tam crassa ignorantia, quæ hoc prætextu non possit excusari. Ceterum VI. quum judicium probabilius esse non possit, quin etiam tutius sit a falsitate, perpetui profecto atque inanes injicerentur scrupuli conscientias, si quis opinionem sectari deberet minus probabilem, quod illam a defectu rectitudinis noscit esse tutiorem.

Finge, testatorem legem dixisse hæredi, ut ancillam, si primum marem peperit, manumittat, hancque uno utero marem & feminam peperisse, sic, ut incertum sit, utrum marem an feminam prius ediderit. In hac igitur specie dixit *Icrus CAJUS: in ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi oportere*, ut nimirum ancilla libertatem consequatur, quasi per præsumptionem priore masculo edito. *Li. 10. §. 1. Dig. de reb. dub.* Ex qua objecta *L. 56. de R. J.* est desumpta. Non itaque hæres a lege testatoris liberatur, sed non obstante eventus ambiguitatè; præcepta potius ancillæ manumissa, quam permissa ejusdem retentio dicitur. Videant porro adversarii, quam inepte iterum legum Romanarum auctoritate abutant: cogitassent potius hosce

hæc ipse ethnicos idiotas ex naturali ratione hausisse, ut in obscu-
 ris inspicifolent, quod verisimilius est, aut plerumque fieri solet. L. 114.
 D. de R. J. Nec ullam legem investigandi onus subest in nostra
 hypothefi, si quidem agere volenti, quæ opinio fit probabilior,
 illam apparet. Cum autem nulla sit probabilitas, nisi ratione nostri
 intellectus, perspicuum quoque est, eam non unice ex iudicio alio-
 rum emanare: ceterum juvet sæpissime, consilium exquirere alio-
 rum, ut probe monet CICERO, non tam Auctores in disputando,
 quam rationis momenta querenda sunt. IN D. I. 5. Quare si quis neces-
 sariis instruetis adiumentis rem consideravit sedulo, & sine affectu,
 idque invenerit minus probabile, quod alii iudicassent esse probabili-
 us, propriam ei amplecti opinionem licebit: quorsum respexit Apo-
 STOLUS nolens, ut alter propter ciborum discrimen condemna-
 ret: nam alius, inquit, iudicat diem inter diem, alius autem iudicat om-
 nem diem. Rom. XIV. 5. Quod vero vulgatam attinet regulam:
 In dubiis eligendam esse partem tutiorem, (§. 203. sch.) ea verissima qui-
 dem est, nisi ex rationum superponidio deponatur dubium, & iudi-
 cium minus tutum probabilius esse cognoscatur. Itaque si in superiori
 specie legatum libertatis deletum in testamento reperitur, etsi certum
 omnino atque evidens non sit, testatorem mutasse voluntatem, tu-
 tiusque foret, edito mare, ancillam liberare, jure tamen ea poterit
 retineri, quoniam adeptum esse legatum est verisimilius. Scilicet
 utrumque, manumittere ancillam, vel non manumittere, tunc tu-
 tum bonumque esse potest: at eam liberam esse iussam & non esse,
 seu utrumque simul esse verum nullo modo potest. Sed etiam quod
 generatim tutius est, sit speciatim minus tutum, veluti viduas non nu-
 bere juniores. I. ad Timoth. V. 14.

§. CCX.

Postremum est, ut quæ dormiens sit conscientia, quæ expergefata, Quæ dor-
 videamus. Scilicet, ut in somno nullus est ratiocinijs locus. miens di-
 ita conscientia eorum dormire dicitur, qui, quum interserviant affecti- catur con-
 bus, & toti a sensibus pendeant, ac imaginatione, curas & cogi- scientia,
 tationes in actionum honestatem, aut turpitudinem haud desigunt. quæ ex-
 Quoniam vero mala cum factis necessario conjuncta peccantem ple- gefa-
 rumque pungunt, mordentque: inde fit, ut conscientia soleat sæ- tra.
 pius evigilare, donec longa peccandi consuetudine cecalefcet, &
 instar carnis cauterio ustæ sensus omnis stupore opprimatur.

Con-

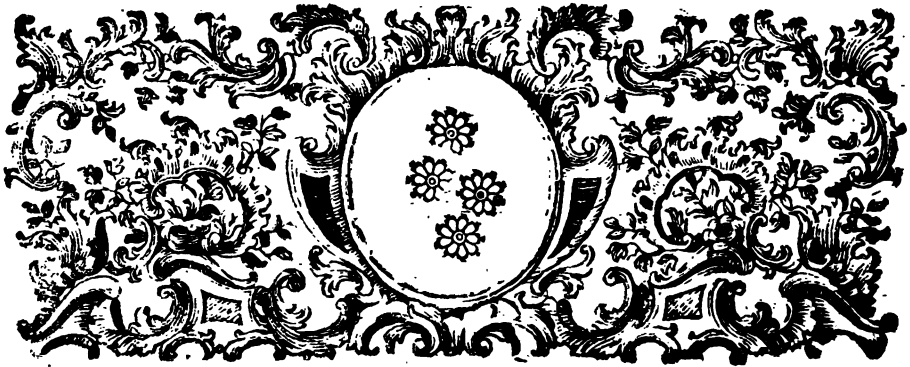
Conscientiæ dormientis meminit APOSTOLUS I. ad Cor. XII. 30. *Ideo*, inquit, *inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormientes inter*, tum I. Thessal. V. 6. *igitur non dormiamus; sicut & ceteri, sed evigilemus & sobrii sintus*: & hinc colligitur, quo sensu homo, et si de moralitate suæ actionis judicandi habeat facultatem, tamen dici possit nullius conscientiæ. Insigne evigilantis conscientiæ exemplum in Davide reperitur, quando is a Propheta Natan scelerum admonitus clamavit: *Peccavi Domino*; II. Reg. XII. 13. Denique obdurata est, & ut ait D. PAULUS I. Tim. IV. 2. *cauteriata* impiorum conscientia, qui quum in profundum venerint, contemnent: *Obscuratum enim est cor inspiens eorum*, Rom. I. 21. veluti Pharaonis. *Exod. VII. 13*. Atque hæc de conscientia pro scopo nostro hic tradidisse sufficiat; reliqua, & potissimum quomodo eadem custodiri, excitari, sanarique debeat, ad alias pertinent disciplinas.

CAPUT SEXTUM
DE
JURIS NATURALIS PARTIBUS
ATQUE USU.

CCIX. *Jurisprudencia definitur.*
 CCXII. *Ejus a Juris peritia, & Juris scientia discrimen.*
 CCXIII. *Dividitur.*
 CCXIV. *Quæ sit naturalis.*
 CCXV. *Hujus latitudo.*
 CCXVI. *Perperam a quibusdam restringitur.*
 CCXVII. *Societatis notio.*
 CCXVIII. *Jus natura vel Ethicum est.*
 CCXIX. *Vel Oeconomicum.*
 CCXX. *Vel Politicum.*
 CCXXI. *An & privatam universalem?*
 CCXXII. *An Ecclesiasticum universale statuendum sit?*
 CCXXIII. *Quid veniat nomine Juris gentium naturalis.*
 CCXXIV. *Differt Jus natura a Theologia naturali.*
 CCXXV. *A Prudentia Ethica.*
 CCXXVI. *Oeconomica.*
 CCXXVII. *Et Politica.*
 CCXXVIII. *A Jure divino positivo universali.*
 CCXXIX. *Quod tribus discerni solent notis.*
 CCXXX. *Quamquam hoc nec ab Adamo, nec a Noacho,*

CCXXXI. *Sed primum a Christo repetendum est.*
 CCXXXVII. *Sine ulla tamen derogatione Juris naturalis.*
 CCXXXVIII. *Cujus semper eximius est usus;*
 CCXXXIV. *Præsertim in negotiis summorum imperantium.*
 CCXXXV. *Ac populorum.*
 CCXXXVI. *Esi propria sibi condiderint jura.*
 CCXXXVII. *Dein in Theologia dogmatica.*
 CCXXXVIII. *Ac morali.*
 CCXXXIX. *Quæ valeat collectio a legibus sacrarum Litterarum ad Jus N.?*
 CCXL. *Quæ a permissionibus?*
 CCXLI. *Jus N. est Juris civilis fax.*
 CCXLII. *Tum Juris criminalis.*
 CCXLIII. *Atque Ecclesiastici.*
 CCXLIV. *Ad illud exigendæ sunt aliæ leges, & mores populorum.*
 CCXLV. *Ceteraque omnia constituenda jura.*
 CCXLVI. *Quæ methodus conveniat J. N. discipline.*

§. CCXI.

Jurispru-
dentia de-
finitur.

Postquam imputationis & conscientiae doctrinam satis prosecu-
ti sumus, proximum est, ut de variis, quibus jus naturæ
constat partibus, deque ejusdem præstabilitate atque usu videamus
Nova hic nimirum se offert *juris* significatio, quæ cum
obligationem & legum complexum, seu *systema* (§. 60. Sch.)
tum ipsam æqui bonique artem designat. Atque hæc ars est,
quæ quatenus scientiâ cernitur, & actione, vocatur *Jurispruden-*
tia, nec inconcinne definitur: *Habitus, obligationes, leges, & jura*
demonstrandi, iisque *accommodandi species obvientes*; quorum alte-
rum ad *theoriam*, alterum ad *praxim* pertinet. (§. 199.)

Leges agnoscendæ sunt, ut possint custodiri, (§. 80.) in le-
gum custodia consistit justitia (§. 165.), hæc porro finis est ju-
risprudentiæ proprius, (§. 57.) Et quia scientiæ ac artes a ma-
teria, quam tractant, & in quâ versantur, accipiunt nomen,
ideo, etsi justitia a jure grammaticè derivetur, (§. 84.) tamen
ULPIANUS, postquam observasset juri operam daturum prius nos-
se oportere, unde nomen juris descendat, *Est autem*, inquit, *a ju-*
stiria appellatum; nam, ut *elegantè Celsus* definit, *jus est ars boni &*
æqui. L. I. pr. D. de *J & J*. Quemadmodum vero actio inter-
na libera intelligitur sine externa (§. 36. & 46.), ita juris Sci-
entia pollere quis potest, etsi nondum teneat jurisprudentiam,
quæ e contrario solidam legum cognitionem semper præstruit.
Sane prudentia omnis *facultas est bene sapienterque excogitata rectè*
exequendi; igitur etiam jurisprudentia est, quæ in applicandis
actionibus tam præteritis quam futuris ad legum normam, juri-
busque discrepandis occupatur. Ex quo apparet terminis nimis
angustis artem nostram ab illis circumscribi, qui cum KOEHLER-

RO

RO *Exerc. 7. N. §. 395.* eam *habitu* imputandi definiunt, siquidem jurisprudentia generatim non modo ad imputandum, seu ad *judicandum* de merito actionis jam patratæ, sed etiam, ut observat CICERO de *Orat. 48.* & *pro Muræ. IX.* ad *respondendum, agendum, cavendum, & scribendum,* imo etiam ad leges novas ferendas pertinet. Unde vel *judicialis, vel consultatoria, vel eureka, vel formularia, vel legislativa* nuncupatur. Ceterum non leges ad facta, sed species obvenientes ad leges esse applicandas diximus: *Nec enim, ut monet LIVIUS, sibi quisque leges aptas facere, sed suos potius mores ad eas accommodare debet.* L. III. C. 20.

§. CCXII.

Itaque illa legum & obligationum notitia, quæ ab experientia tantum usuque hauritur, etsi factis singularibus disceptandis sufficiat (§. 112. 121.) attamen jurisperitia dicitur, non jurisprudentia; hæc enim sine habitu demonstrandi intelligi non potest. (§. 211.) Eam autem esse constat demonstrationis naturam, ut certis & indubitatis nitatur principiis, dein conclusiones legitimo ducantur nexu, denique principiorum, ac conclusionum inter se cohærentia distincte perspiciatur. Atque ita manifestum est, quodnam inter Jurisperitos, Juriscentes & Jurisprudentes sit discrimen.

Scilicet jurisperitus judicio nititur a sensibus orto, seu, ut ajunt, intuitivo, magis quam eo, quod ratiocinando colligitur; vulgo *discursivo*; atque eatenus Jcti romani non homines modo, sed *cetera quoque animalia naturali juris partia censeri* docuerunt. L. 1. §. 3. de *J. & F.* Ast juris sciens is est tantum, qui legum videre, & explicare rationem potest. CICERO *Off. 1. 5.* quique, ut hoc utar, non modo finibus rerum convenienter vivendum, vitæque conservandam *clare* cognoscit, sed etiam cur finibus hisce sui ipsius occisio repugnet, *distincte* perscrutatur. (§. 119. Sch.) Cui porro nota sunt principia, ex quibus ducatur quæque pars Juris, ut non difficile sit quæcunque nova causa, consultatione acciderit, ejus tenere jus. Fieri enim non potest, ut omnia sciamus facta singularia, aut ut legum codicem omnes continentem species describamus. Quapropter adposite monuerat CICERO *ignorationem docendi prode, qui, quod positum est in una cognitione, id in infinita dispartitur* de LL. II. 19. Denique is primum Jurisprudentis seu Jurisconsulti nomen meretur, qui ad leges & jura probe perfecta incidentes causas studet applicare. Quod si quis verba legum tenet, sed non vim & potestatem, L. 17. D. de

Legib. *Legulejus* est, CICERO, *Orat.* I. 55; Si vero dolose abutitur Jurisscientia, *Rabula* vocatur. Idem *Orat.* XV. *Scientia enim, que est remota a Futuria, Calliditas potius, quam sapientia est appellanda.* Idem *I. Off.* 19.

§. CCXIII.

Dividitur **S**ed ex variis legum complexibus totidem jurisprudentiæ genera delapsa sunt. Quum enim obligationes & leges omnes primam in divinas & humanas, iterum divinæ in naturales & positivas, tertium humanæ in multas adhuc formas dispescantur, (§. 89.) etiam Jurisprudentia alia *divina* est, alia *humana*. Porro divina in *naturalem*, & *positivam*, humana vero in tot novas abit partes, quot diversæ legum humanarum complexiones existunt. Ex quo satis explicari potest, cur veteres Jurisprudentiam in universum descripserint; *Divinarum & humanarum rerum notitiam, justii atque injusti scientiam* L. 10. §. 2. *D. de J. & J.*

Nec erat, cur hæc definitio ad ostentationem & pompam magis, quam ad usum facta esse videretur ANT. MURATORIO de *Novis Jurisp. C.* I. Siquidem etiam alii antiquiores sapientes *Philosophiam divinarum & humanarum rerum scientiam* vocarunt. CICERO *Off.* I. 44. & II. 2. Jurisprudentiam vero ex *intima Philosophia esse hauriendam* verissime cogitabant. IDEM de LL. I. 5. Satis autem ab aliis disciplinis internoscitur jurisprudentia per posteriora verba: *Justi atque injusti*, hoc est, æqui & boni, dein iniqui & mali, *scientia*. Sumi enim justum hic latius inde patet, quod jurisconsulti *justitiam colere, boni & æqui notitiam profiteri, æquum ab iniquo separare, licitum ab illicito discernere, & veram Philosophiam non simulatam affectare* dicerentur. L. 1. §. 1. *D. de J. & J.* & porro inter juris præcepta non modo *alterum non ledere, & suum cuique tribuere*, sed etiam *honeste vivere* recenserent. L. 10. §. 1. *D. de J. & J.* Etsi autem humanæ leges sæpe absolutam & apodicticam non habeant certitudinem, satis tamen fuerit, eas certitudine niti hypothetica, seu morali, ut etiam de illis scientia ampliore significatione enuntiari possit. cf. GUNER ad *Daries.* §. 301

§, CCXIV.

§. CCXIV.

Ex his autem elucet jurisprudentiam naturalem in toto suo ambitu acceptam, esse *habitum, obligationes, leges, & jura naturalia demonstrandi, iisque applicandi obvenientes species*; adeoque in omnibus versari officiiis, quæ Deo, sibi, ac aliis deberi solius rationis usu intelligi potest. (§. 162.) Quamquam enim nonnulli tam arctos fines constituent nostræ disciplinæ, ut nihil juri naturæ adversari putent, quod non ad alterius hominis tendat injuriam, hi tamen mihi a veterum ratione discedere, atque, sine ulla sufficiente causa suspectum hocce studium invisumque facere videntur.

Quæ sit naturalis.

ICTOS Romanos non justî modo sed etiam boni & æqui notitiam fuisse professos, atque inter juris præcepta illud inprimis quod ad omnem vitæ honestatem pertinet, retulisse, paulo ante vidimus. (§. 213. Sch.) Hi ipsi porro ex *Jure, quod omnibus hominibus commune est, quodque naturalis ratio inter omnes homines constituit.* L. 9. D. de J. & J. officia erga Deum exemplum posuerunt. L. 2. de eod. Quomodo igitur, qui hodie Jus naturale tradunt, ab hacce officiorum parte abstrahere queant, minime intelligo. Horum enim est, ut CICERONIS utar verbis, *Verè Juris germana quæ Justitiæ solidam & expressam effigiem tenere, & non umbra & imaginibus uti.* Off. III. 17. Noverat is autem *Justitiæ adversus Deum esse pietatem* N. D. I. 2. Fin. IV. 5. & ideo ad *Jus natura* non modo vindicationem, sed etiam Dei cultum & gratiam revocavit *Leges.* II. 22. & 52. Equidem hominum sancita tantum in actionibus externis versantur, (§. 197. Sch.) ast ut præclare animadvertit idem CICERO *aliter leges (nimirum humanæ) aliter Philosophi tollunt astutias, leges quatenus manu tenere possunt, Philosophi quatenus ratione & intelligentia.* Off. III. 17. Igitur leges internæ ab absoluto Juris naturalis systemate nequeunt separari. Quemadmodum jam pridem vir summus G. G. LEIBNITIUS observarat: *Sed, inquit, quum in internis quoque jus & obligationem peccataque in Deum & rectas actiones natura constituit nemo negare possit, ubi quæso tractabuntur hæc naturalis utique Juris, Justitiæque capita nisi in scientia Juris naturalis? Nisi quis aliam quandam universalem Jurisprudentiam consingat, quæ Jus naturale respectu non hominis tantum, sed & Dei comprehendat; quod inane fore, & superfluum nemo non videt.* Epist. Cens. ad Puf. §. XI.

§. CCXV.

Hujus latitudo.

Ecquis enim non iis succenseat, qui pium, honestum, atque æquum omne a jure naturali dicuntur excludere? Nam, quod ajunt, ista quidem se agnoscere officia, sed illorum tractationem ad alias spectare disciplinas, an non intelligunt, se plane abhorrere a loquendi usu, & ita hoc nostrum studium nobilissima sua parte mutilari?

Avaritiam, superbiam, otium, ebrietatem, & vagas libidines ab aliis quidem morum regulis abhorrere, Jure tamen naturæ permitti tradidit J. J. SCHMAUS. *Syst. J. N. C. I.* §. 12. & C. II. §. 10. sed eo insolentius, quod vel ipse HOBBIUS legum naturalium disciplinam etiam ad forum internum spectare agnovit *de Civ. III.* 27. & IV. 20. ac plerasque virtutes modo recensitis vitiis contrarias suo Jurisprudentiæ naturalis systemate complecti voluit. *Cap. III.* §. 9. 10. 13. 25. & 31. Et sane latius patet quævis Juris significatio (§. 84.) quam ut tam angustiis terminis Jus naturale, quod divinum est, (§. 89.) coarctandum sit. Sed nec ullum Jus, seu facultatem moralem ad ea, quæ contra bonos mores fiunt, proprie competere posse supra demonstravimus. (§. 85.)

§. CCXVI.

Est profecto verus DEI cultus omnium officiorum fundamentum, (§. 89.) de quo qui in Jurisprudentia naturali agere prætermittunt, nec doctrinam de legum conflictu penitus tradere, (§. 88.) nec quam vim habeat invocatio summi numinis ad firmandam sermonis veritatem exponere, nec denique ipsam legem de non lædendis aliis sufficienti sanctione munire possunt. Officia erga nosmet ipsos quod attinet, illa sic comparata sunt, ut re ipsa ab officiis erga alios homines non discrepent, immo vero hæc ab illis maximam accipiant lucem. (§. 115. Sch.) Tandem officia imperfecta ideo saltem hic pernoscenda sunt, ut inde etiam officia perfecta eo facilius discernantur.

Ur.

Urgent quidem aduersarii, (α) arbitrariam esse disciplinarum divisionem, igitur in Jurisprudencia naturali, vel leges omnes, vel tantum perfectas seu cogentes explanari posse. BARBEYRAC. in not. ad epist. censor. Leibnitii §. XI. (β) Posteriorem methodum ipsi Hug. Grotio artis nostræ conditori in tribus libris, quos de *Jure Belli & Pacis* inscripsit, magis placuisse. (γ) Atque hanc servari oportere, ne secus Jus naturale cum aliis moralibus disciplinis perperam confundatur. GUNER. ad *Daries*, I. 7. U. præcogn. §. 35. Enim vero (α) etsi in cujusvis dōctoris arbitrio positum sit, an, & quamnam velit jurisprudentiæ naturalis partem adornare, id tamen a ratione alienum est, ut integram profiten-tes scientiam, præcipua tamen capita. & fundamenta, ab eadem distrahant, divellantque. (§. 197) Quomodo autem officia erga Deum dissimulare licebit? quum *Pietate adversus Deos sublata, fides etiam, & societas humani generis, & una excellentissima virtus Justitia tollatur*, CICERO N. D. I. 2. Grotium quod attinet, (β) is non tam jura hominum, quam populorum in artis formam redigere voluit, de *Jur. B. & P. prol.* §. 1. & §. 32. Jus autem naturæ non ea tantum respicere, quæ dicitur Justitia expletrix, sed aliarum quoque virtutum actus continere sæpius declaravit. *Proleg.* §. 9. & §. 41. & L. II. c. 1. §. 9. 1. hoc nomine a Coccejo l. 1. c. c. inepte notatus. Denique (γ) cur ex hac methodo nulla profus metuenda sit disciplinarum confusio, patebit ex iis, quæ tradentur paullo post. Illud modo observasse sufficiat, Pufendorfium, Kœchlerum, Heineccium, Wolfium, Dariesium, aliosque plures de officiis, quæ Deo, sibi, atque aliis tam perfecte, quam imperfecte debentur, egisse in Jurisprudencia naturali, ac nihilominus horum aliquos ceteras quoque disciplinas morales omnes separatim adornasse.

§. CCXVII.

Status, vi cujus plures ad communem quemdam finem unitis viri Societatis bus obtinendum tendere obligantur, *societas* generatim dicitur. notio. Hæc vel *absoluta* est, si ex sola hominum natura ad finem ultimum, id est, divinæ gloriæ illustrationem conjunctorum (§. 59.) pendeat, vel *hypothetica*, si ab accedente quodam consociationis facto simul consequatur. (§. 139.) Illa etiam *universalis* est, hæc vero tantum *particularis*. (§. cit.)

Ru.

Rusticus & boves arationem, dein venator & canes feræ capturam pro scopo habent, quia tamen bruta nec finis (§. 57.) nec obligationis moralis (§. 71.) sunt capacia, ideo societas de illis enuntiari nullo modo potest. Universalem hominum societatem quod attinet, eam non modo gentiles Philosophi, CICERO Off. I. 4. ac JCTI L. 3. de D. 7. & 7. sed etiam christiani doctores agnoverunt, LACTANTIUS *Infl.* VI. c. 10. Attamen Coccejus *Diff. proem. I. ad Grot.* nefarium putat hoc esse Stoicorum figmentum, qui quoniam naturæ Auctorem confundebant cum hoc universo, etiam animas humanas particulam esse divinitatis sibi persuaserunt. Quasi vero omnis rejicienda sit veritas, quam alii ex spuris tantum principiis collegerunt! Impiam Stoæ opinionem & nos supra (§. 8. & §. 56.) notavimus, nunquam tamen nobis venit in mentem, ut ideo in dubium vocarem hominum consortionem, quæ ex connata singulorum obligatione se invicem perficiendi, atque adeo finem ultimum unitis viribus assequendi luculenter demonstratur. Præclare in rem nostram LIVIUS: *Nobis, inquit, cum Faliscis, quæ pacto sit humano, societas non est, quam ingeneravit natura, urisque est, eritque.* L. V. c. 27.

§. CCXVIII.

Jus naturæ vel Ethicum est.

Obligaciones & leges, quæ ad hominem solitarium, aut in societate absoluta consideratum respiciunt; traduntur in jurisprudentia mere naturali, ac sociali generatim, seu in jure naturæ *Ethico*: quæ vero ad societatem spectant hypotheticam, eæ in Jurisprudentia naturali *sociali* strictius accepta pertractantur. Itaque pars prior officia hominis vel simpliciter, vel cum aliqua adjunctione præterquam sociali, pars autem posterior officia socii in arctiore significatione, scilicet hypothetica, complectitur.

Ad statum socialem absolutum respexit cum CICERONE Off. III. 16. H. GROTIUS, quando ex convenientia, vel disconvenientia cum natura rationali ac *sociali* aliquid esse juris naturalis probari solere scripsit de J. B. & P. I. 1. §. 12. Ad statum socialem hypotheticum vero spectant, quæ ab OVIDIO memorantur *socialia fœdera Metam.* XIV. v. 380. *socialia Jura.* Amor. III. el. XI v. 45. & *lex socialis CICERONIS Divin. in Ver. c. 5.* Sed dantur quoque jura hypothetica, quæ non sunt socialia in arctiore significatione: si nimirum ex tali facto, quo nulla instituitur societas, nascantur. Atque hæc ad Jurisprudentiam mere naturalem adhuc pertinent. cf. GRIBNERUS *Pr. Jurispr. nat. proleg.* C. V. §. 4. & CANZUS *disc. mor. tom. 1. §. 163.* Dicitur autem ista nostræ disciplinæ pars *Jus naturale Ethicum*, quod etiam ARISTOTELES in *libris X. ethicorum* ad *Nicomach. am.* & in duobus

bus libris *maguorum moralium* præcipua hominis officia pertractasse videatur.

§. CCXIX.

Quamquam vero fines, quorum gratia homines conjunguntur, ^{Vel Oe-} varii sunt atque multiplices, adeoque & plurimæ societatum for-^{conomi-} mæ esse possunt, eæ tamen quam maxime innotescunt, quæ vel in so-^{cum.} ciale procreanda, vel educanda, vel in operis pro rebus præstandis, vel in binis saltem ex hisce finibus obtinendis, vel denique in mutua defensione sine communi imperio efficienda occupantur. Unde & societas I. *Connubialis*, II. *Parentalis*, III. *Famularis*, seu herilis, IV. *Domestica*, & V. *Anarchica* sunt ortæ; quarum omnium obligationis, jura & leges jurisprudentia naturalis socialis, eademque *Oeconomica universalis* explanat.

Quoniam singulas societatum formas perlustrare non immensum modo foret, sed etiam supervacaneum, earum enim leges ex principiis generalibus suo loco stabiliendis facile erui possunt, ideo juris naturæ consultis satis visum est, eas enuceare hominum conjunctiones, a quibus ceteræ omnes ducunt exordium, & in quas pleræque exeunt. *Prima vero societas*, ut ait CICERO, *in ipso est conjugio, proxima in liberis, deinde una domus, communia omnia. Id autem est principium urbis & quasi seminarium reipublicæ.* Off. I. 17. Exactas autem harum societatum definitiones intra dabimus, ut inde, & quæ in tribus primis, seu minoribus societatibus obtinent *Jura connubialia* OVIDIUS *Heroid. Epist. VI. 41. Jus patrium* seu parentale CICERO *Pbil. II. 18. Jura famularia* OVID. *Metam. XV. 597.* & reliqua, ac majorum societatum propria naturalia Jura magis determinari possint. Vocant autem horum jurium scientiam, jurisprudentiam *æconomicam*, CANZIUS *disc. mor. Tom. I. §. 891.* DARIUS I, *J. Un. præc. §. 36. sq.* siquidem ARISTOTELES, & in numeri ejus interpretes officia ad istos status sociales pertinentia in binis *æconomicorum* libris profecuti sunt.

§. CCXX.

Ex ante recensitis societatibus potissimum major illa tandem coaluit, ^{Vel Poli-} quæ vocatur CIVITAS, atque definitur: *Cætus hominum sui juris sub* ^{ticum.} *eodem summo imperio communis securitatis causa colligatus.* Quemad-

B b

mo-

modum vero, hoc posito facto, nova quasi materies subjecta est obligationibus & legibus naturalibus hypotheticis, ad quas nimirum *Ci- ves*, seu ii, qui in societatem civilem convenerunt, actiones suas componant; ita illarum legum complexus iurisprudentiam naturalem *Politica*m, seu *jus civitatis universale* constituit; quod a jure civitatis particulari, & cujusvis populi proprio probe distinguendum est.

Definitioni, quam dedimus civitatis, latius stabiendiæ jam non immorabimur, id suo loco præstituri. Illud vero interca juvat observasse, anarchiam quidem cum civitate in eo convenire, quod utraque ad mutuam efficiendam securitatem dirigatur, eatenus tamen has societates plurimum inter se differre, quia in civitate secus ac in anarchia, commune quoddam imperium reperitur. Quod discrimen etsi facile concedant omnes, GROTIUS *de J. B. & P. I. III. 7.* illud tamen non satis expressum fuisse videtur ab iis, qui cum CICERONE *de Repub. III. Civitatem multitudinem Juris consensu, & utilitatis communiione sociatam* appellarunt. GROTIUS *I. I 14.* WOLFIUS *J. N. T. VIII. §. 4.* Ceterum scientia legum, quæ ex notione civitatis ducuntur, jurisprudentia naturalis *politica* vocatur, quia ARISTOTELES octo libros, in quibus de hujusmodi egit officiis, *Politicos* inscripsit. Dicitur etiam *Jus universale*, omnes enim populi eodem uti tenentur, quamvis jura etiam sibi constituant singularia, & cujusvis propria, sive *positiva L. 9. D. de J & J.* Atque ex his apparet, quare jam majores nostri exemplo Aristotelis totam moralem doctrinam in tres partes distribuerint. *Ethica* nimirum seu *monastica*, ut observant CONIMBRICENSES, *mores hominis in se absolute considerari componit, æconomica, seu familiaris, domesticam disciplinam tradit, politica seu civilis optimam rempublicam instituit, atque hominem dirigit, ut ea, quæ ad regni totius statum, & universale bonum spectant, probe exequatur. Præf. disp. in Eth. ad Nicom.*

§. CCXXI.

An & privatum universale?

Atque his quidem partibus absolvi jurisprudentia naturalis socialis potest. Sunt tamen nonnulli, qui jus naturale civitatis in *publicum & privatum* dispescunt; publicum vocant, quod officia imperantium & subditorum, privatum, quod officia subditorum inter se declarat. Quæ divisio etsi non omni careat fundamento; tamen naturalia harum legum principia in systemate Juris civitatis, ita inter se cohærent, ut duplicem eorum instituire tractationem minime necessaria-

cessarium videatur. Sane & qui in domestica vivunt societate, neque si cum imperante, neque si secum invicem agant, mutuis & naturalibus carere officiis possunt; ast ideo nemini adhuc venit in mentem, ut duas eatenus legum naturalium œconomicarum, disciplinas construeret.

Civitas etiam *Populi* appellatione continetur. CICERO *de Rep. I.* Et ideo Jus civitatis *Jus publicum* generatim, seu *populicum*, dicitur GRUNTER *Inscr. pr. 150. n. 6.* Speciatim vero Jus publicum ad statum totius sociatæ multitudinis, privatam autem, seu *Civile* strictius, ad statum seu officia singulorum spectat. §. 3. *Inst. de J. & J.* sed non eadem omnium est sententia de juris privati universalis disciplina. Primus fere omnium eandem seperatim pertractavit M. H. GRIBNERUS, nihil tamen aliud eo nomine intelligi voluit, quam *principia ex quibus cognoscatur quousque legislatoria potestas imperantis civilis pateat, & qua ratione leges conditi possint, aut debeant Pr. Jur. Nat. L. IV. C. 2. §. 2.* quo sensu quidem existere Jus privatum universale nemo inficias iverit. Ast ipsa hæc pertractatio pars est Juris publici universalis, utpote in quo Jura & obligationes imperantis civilis sunt tradenda. Quamobrem etiam CHR. WOLFIUS *Theoriam legum civilium* in capite V. Juris publici universalis exposuit. ISR. CANZIUS *in discipl. mor. §. 1691.* dein DARIESIUS *in Inst. Jurisp. un. §. 795. §q.* integrum quidem legum privatarum universalium systema concinnarunt: ast si illæ leges inspiciantur penitius, nisi ad Jus mere naturale, vel sociale œconomicum, vel publicum universale pertinent, erunt tantum positivæ; quippe, quæ quodammodo a libero imperantis arbitrio suum accipiunt robur. Ejus enim est ex pluribus ad mutuam securitatem æque idoneis remediis, illud quod maxime placet, eligere, ac determinare. Neque ulla alia ex sola civium subditorum natura fuit obligatio, quam ut de illo fine conjunctim obtinendo laborent, & porro legibus civilibus, primum determinandis adeoque positivis, actiones suas attemperent. Hac vero obligatione sublata, uti, fatente ipso DARIESIO *l. c. §. 660. Cor. II. & §. 661.* non cogitur civilis societas; ita neciullæ aliæ distinctæ, & determinatæ leges civiles privatæ universales sunt residuæ. cf. ACHENWALL. J. N. Part. II. §. 280.

§. CCXXII.

Fuere etiam qui ex nuda ECCLESIAE, seu societatis ad Deum eodem modo colendum mitæ, notionem, obligationis & leges naturales Ecclesiasticas deducere, & ita jurisprudentiam socialem nova parte augere

B b 2

An Ecclesiasticum universale statuum sit?

voluerunt. Quum tamen quilibet homo naturaliter, & ante omnem introductam societatem cultum Dei pro viribus promovere teneatur (§. 115.) atque eatenus horum officiorum expositio ad jus mere naturale pertineat: facile patet, ut nisi plures enumerentur cœtus ecclesiastici proprietates, & ita magis ejus determinetur scopus, ex generali illa ecclesiæ idea, nullæ prorsus novæ ac definitæ obligationes ecclesiasticæ intelligi possint. Quod si proprior quædam exercendæ pietatis norma, libero aut summi numinis, aut hominum arbitrio statuta, animo concipiatur, ea vero non erit naturalis, sed solum positiva.

Ecclesia græcis vocabatur *concio*, in qua decreta sanciebant, teste SUIDA voc. *Εκκλησια*, sed in sacris literis ea voce cœtus hominum eundem cultum Deo tribuentium denotatur. *Numer.* XIX. 20. XX. 4. & I. Rég. XVII. 47. Atque hoc sensu Jurisprudentiæ Ecclesiasticæ universalis elementa conscripsere G. G. KEUFEL *Rostoc.* 1729. tum CANZIUS in *disc. mor.* discipl. IV. & V. dein DARIESIUS in *Inst. Jur. un.* Sect. V. aliique. Enim vero præterquam quod horum aliqui non tam Ecclesiæ generatim, quam Ecclesiæ christianæ definitionem ex principiis propriæ sectæ efformatam spectarunt CANZIUS l. c. §. 2363. nec ceteri, qui latissimam Ecclesiæ notionem sunt amplexi, re ipsa alias, quam quæ ex Jure mere naturali jam cognitæ erant, conclusiones inde rite haurire potuerunt. Utilius itaque nobis visum est, primo elicere naturalis pietatis leges, dein ad easdem varios status sociales accommodare. Quemadmodum non modo JGi romani, L. 1. §. 2. D. de J. & J. sed etiam GRATIANUS in suo decreto *distinct. I. Can. XI. Jus publicum in sacris & sacerdotibus* quoque consistere tradiderunt. Sumas vero societatem Ecclesiasticam, quæ ab omni alia consociatione sit remota, & illius officia partim ex natura divini cultus, & societatis generatim consideratæ, partim ex scopo datæ Ecclesiæ magis definito; ceterisque notis ejusdem propriis colligere licebit.

§. CCXXIII.

Quid veniat nomine Juris gentium naturalis? **J**us mere naturale ad omnes homines, quos nulla specialis tenet communio, pertinere supra vidimus (§. 218.), quum vero hi ipsi homines vel ut singuli, vel ut sociata quædam multitudo considerari possint, etiam Jurisprudentia mere naturalis, leges atque obligationes cum singulorum hominum, tum quoque diversarum societatum in statu sociali universali inter se viventium exponit. Præter omnes

omnes autem laudatas societates præcipuæ ac maximæ sunt civitates, quæ etiam GENTES vocantur, & ideo illa jurisprudentiæ naturalis pars, quæ in explicandis mutuis civitatum officiis verlatur, *Juris gentium* nomine jam pridem innotuit. Quo cognito sane, quibus reliquæ minores societates, nullius alterius imperio subjectæ, juribus invicem utantur, definire fuerit facillimum.

Varias, quæ *Genis* vocabulo tribuuntur, significationes suo loco evolvemus. Illam vocem modo cum SERVIO ad *Virgil. Georg. III. 133.* accipimus pro *sociorum multitudine*, quæ nimirum nullius alterius hominis imperio subjecta sit, & potissimum qua civitas contineatur quales erant apud VIRGILIUM

Ausonii Troja gens missa Coloni Georg. II. 385.

Inde est quod Jus inter plures obtinens populos nuncupetur *Jus gentium* LIVIUS XXI. IO. CORN. NEP. *Them. c. VII. n. 4.* aut etiam *Jus civitatum* scilicet *externum*, ut a jure civitatum *interno*, seu publico universalis distinguetur. HOBBS *de Civ. XIV. 4.* KOEHLER. Sp. VII. §. 1568 non autem hic loquimur de Jure quodam gentium arbitrario, sive positivo, sed de eo jure, quod ex natura & notione gentis usu tantum rationis intelligitur, & quod porro a partibus Juris naturalis nequit separari. An vero jus naturale gnntium, & jus naturale hominum subjecto tantum, in quo versantur, differant inter se, vel etiam regulis, esse inanem fere verborum disceptationem alibi patebit. Quicumque tamen præferatur loquendi modus, id extra omnem dubitationem positum est, Jus gentium minus accurate a quibusdam cum Jure sociali commisceri; HEINEC. J. N. I. §. 31. Quum enim gentes sine ulla mutua speciali conjunctione possint cogitari, illæ nec ex jure civitatis interno, seu publico universalis, nec ex civili privato, sed tantum ex Jure mere naturali judicandæ sunt. (§. 219.) Ceterum jam ratio reddi potest, cur nostræ disciplinæ titulus vel *Jurisprudentia universalis*, vel *Juris natura & gentium*, vel de *Officio hominis & civis* fuerit adhibitus.

CCXXIV.

Ne autem, qui latiore jurisprudentiæ naturalis ambitum complexi sumus, illam cum Theologia naturali, ethica, œconomica, aut politica confundisse videamur, operæ pretium est, ut quodnam inter hæc disciplinâs sit discrimen, ostendamus. Ac primo quidem ex Theologia naturali doctrina de Dei existentia, & proprietatibus hauritur, ast obligationes & leges naturales, quas cog-

tio contemplatioque auctoris naturæ suggerit, partem jurisprudentiæ naturalis constituunt. Quod si malunt nonnulli etiam de officiis adversus Deum agere in Theologia naturali, eandem nobis non recusent libertatem, ut nos illa ad jus naturæ referamus, utimur alioquin veterum exemplo, quod non pauci recentiores sunt secuti (§. 7. Sch. & §. 215.)

Igitur Theologia naturalis, quoniam æternam, necessariam, atque infinitam naturam esse demonstrat, scientia contemplativa est; contra illa Juris naturalis pars, quæ officia adversus Deum solo rationis usu cognita exponit, scientia est activa. Ita & in Psychologia animæ, in Physica corporis naturam contemplamur, ast ideo officia vel erga animam, vel erga corpus observanda, nemo inferuit illis disciplinis. Ecquis autem naturalem Theologiam solidius, aut copiosius prosecutus est quam Chr. Wolfius? attamen & ille doctrinam officiorum erga Deum ad Jurisprudentiam naturalem reservavit. Cui methodo & nos inhærebimus eo lubentius, quod verissimum esse semper duximus illud Chryssippi apud PLUTARCHUM de Stoic. Rep. p. 1035. *Non potest, inquit, inveniri principium aliud, aut origo Justitiæ, quam ab Jove & communi natura, inde enim initium duci debet, ubi de bonis malisque differendum est.*

§. CCXXV.

A Prudentia Ethicam quod attinet, ea quidem in universum integram morum doctrinam complectitur, adeoque & Jus naturale, minus late tamen in illam doctrinæ moralis partem, quæ hominis in statu mere naturali considerati propria est, accipi consuevit (§. 216. Sch.) Sed facta juris naturæ & reliquarum Philosophiæ partium divortio, *Ethicæ* appellatione illa nobis venit scientia, quæ in modos, præsidia, & quasi artes inquirat, quibus ad ea facienda, quæ lege naturali præcepta sunt, vel omit-tenda, quæ eadem sunt prohibita, facilius pervenitur. Et ita quid inter jurisprudentiam naturalem & ethicam intersit, perspicue intelligi potest.

Illa Philosophiæ pars, quæ pertinet ad mores, quod græci *ἠθικὴ* vocant, ab his *Ethica*, a latinis vero *Philosophia de moribus*, dein *moralis* appellata est, CICERO de Fato I. quo sensu hæc disciplina le-

leges quoque naturales five mere tales, five sociales continuit. Postquam vero ethica ab œconomica, & politica discerni cœpit, prima actiones hominum in statu naturali, altera in societatibus minoribus & familiarum, tertia in civitatibus dirigendas sibi vindicarunt (§. 210. Sch. & §. 220.) Quamprimum autem Jus naturale etiam a tribus illis disciplinis discretum est, exin vero acriter semper disputatum est inter doctos, quænam partes Ethicæ arctius adhuc contractæ essent assignandæ. Qui Jurisprudentiæ naturalis limites tam arctè definiunt, ut solas leges perfectas atque externas ad illam spectare arbitrentur, ii cetera hominum officia Philosophiæ morali, seu Ethicæ attribuunt. GUNER. ad *Daries prol.* §. 34. Quoniam vero Juris naturalis prudentiam patere latius, & officia ergo Deum, seipsum, atque alios completi supra docuimus (§. 215.) facile iis assentiti sumus, qui cum WOLFIO *diff. pral. Log.* §. 63. dein ERNESTIO *Init. doct. sol. Part. III. p. 505.* & BAUMEISTERO *Elem. Ph. rec. Phil. pract.* §. 125. sqq. in jure naturæ obligationes & leges, in Ethica vero legibus alacrius parendi remedia tradiderunt. Quæ duo jam sejunxit HORATIUS scribens: *Quid leges sine moribus vanæ proviciunt.* *Carm. lib. III. XXIV. 35.* Neque objicias cum GUNERO *l. c.* has ipsas mores effingendi regulas ratione sola cognitæ, ad Jus naturæ, si latissime sumi velit, esse revocandas. Enimvero Jus naturæ viam veluti & normam ex immoto rerum nexu fluentem figit; at Ethica monita tantum suggerit, atque consilia, & quasi faciem præfert, ne a via recta aberremus. Ita & corporis conservandi obligatio discitur in Jure naturali, et si tuendæ, aut recuperandæ valetudinis præsidia in medicina explicantur.

§. CCXXVI.

Ita quoque in œconomica olim non modo, quæ in minoribus Oeconomica societatibus qua talibus bona essent, vel mala, sed etiam qua ratione & via comparari ea bona, vel evitari mala possent, conjunctim explicarunt. (§. 219. Sch.) Ex quo vero jurisprudentia naturalis œconomica in separatam redacta est disciplinam, (§. cit.) id superest modo, ut *œconomica* moralis in artibus & præsiidiis versetur, quorum ope legibus naturalibus œconomicis eo promptius obsequamur. Illi autem strictissimos ponunt œconomix limites, qui eandem res externas acquirendi, & rite administrandi scientiam definiunt,

Igi-

Igitur uti ethica, seu monastica, a Jure mere naturali, ita etiam œconomica ab illa Juris naturæ parte, quæ officia tractat minorum societatum propria, distinguitur. Quare qui ad Jus naturale solas leges cogentes referunt, ii hæc officia socialia, si sint interna, *ethica Philosophica* sociali, seu œconomicæ, si vero sint externa & perfecta, Jurisprudentiæ naturali attribuunt. GUNER *ad Daries præcog.* §. 36. Sed jam supra satis a nobis est ostensum, cur in horum ire sententiam & a Jurisprudentia naturali pietatis, honestatis, atque æquitatis præcepta excludere nequeamus. (§. 213. sqq.) Ceterum quoniam minoribus societatibus ea cura plurimum esse debet, ut res externas parent, & rite distribuant; inde factum est, ut hujusmodi ars *œconomia* nomen sibi proprium usurparet; quorsum, quæ nostro ævo adeo commendantur & excoluntur œconomicæ disciplinæ, vulgo scientiæ camerales, pertinent.

§. CCXXVII.

Et Politi-
ca,

Tandem illud antehac politicæ tributum est munus, ut cum jura & leges civitatum, tum hæec conservandi, ac perficiendi modos explanaret. Quia tamen ex juribus & legibus civitatum naturalibus jus publicum universale, & jus naturale gentium concinnatum est, id tantum erat reliquum; ut in *politica* strictius accepta artes & præfidia, quorum ope leges naturales civitatum impleri, ipsaque adeo societas civilis conservari ac perfici magis possit, docerentur. Et sane JURI, quid civilibus sociis, quid gentibus inter se agere liceat, exponunt, an autem, quod naturaliter licitum est, certo civitatis statui utile sit ac proficuum, a politicis expendendum est.

Quæ de discrimine ethicæ, & œconomicæ a Jure naturali ante tradita sunt, hic quoque ratione politicæ sunt repetenda. Neque enim cum iis facimus, qui officia interna a jure publico universali & gentium fecernunt, GUNER *ad Daries præc.* §. 38. nec secus etiam officia imperantis erga subditos, quæ coactionis sunt expertia, in Jure civitatis oporteat prætermittere. Recte igitur a CHR. WOLFIO observatum est. *diss. præl. log.* §. 68. & §. 104. *Sch.* Jurisprudentiam naturalem esse ethicæ œconomicæ & politicæ theoriam, cujus praxin universam prudentia ethica, œconomica, & politica, seu civilis constituent. A vocis autem origine recedit magis illa politicæ significatio, qua generatim dicitur, vel disciplina *quæ regulas prudentiæ exponat*, BAUMEIST *El. Ph. rec.* pag. 550. vel scientia, quæ *tendat ad remedia effectui danda, quibus utilitas nostra externa in communiōne hominum amplificari possit.* KOEHLER. *Exerc. J. N.* §. 1170. quo sensu illa etiam
regula

regula ad politicam pertinet, ut, etsi liceat levem repellere, injuriam tamen sit, tum hoc jure non uti, quando vitato malo minori majus inde malum nobis conflaremus. Veluti Calvus apud PHILIPPIUM V. Fab. III. *Cujus momordix musca nudatum caput, quam opprimere captans alapam sibi duxit gravem.* Spuria autem politica seu astutia & calliditas ejus est, qui, ut ait KIRCHNERUS, *ad omnium nutus frontem componit, quod in comicis Gnatbonum esse videmus, omnibus arripit, gestibus peregrinis crurumque flexionibus scire uti, seria salesque temporis accommodare, principum gratiam venari, hominum favores aucupari, qui cum omnibus ludere, bibere, naso quemvis suspendere, dicteria jacere, & in communis vite scena, quamvis, ut dicunt, personam apte, hoc est summate agere novit;* de Legat. I. cap. 4.

§. CCXXVIII.

Longe autem facilius est jurisprudentiam naturalem dignoscere a jurisprudentia divina positiva. Prior enim leges complectitur æternas, ac necessarias; quæque ex ipsa Dei rerumque conditarum essentia atque natura solius rationis usu intelligi possunt; (§. 99. sqq.) contra posterior in legibus versatur extra naturam, ut nobis cognita est, petitis & eatenus fortuitis, seu voluntariis, quasque divina primum auctoritas, seu revelatio vel toti generi humano, vel alicui saltem genti patefecit. (§. 8.)

A Jure
divino
positivo
universali.

Falluntur itaque, qui a legibus divinis positivis omnem rationem a subiecto, in quo versantur, petitam excludunt. Nec enim ideo vocantur voluntariæ, quod omni interno careant fundamento, sed quia humanæ intelligentiæ perspicui nequeant, nec porro ex natura Dei & creaturarum nobis cognita necessario promanant: CANZIUS dissp. mor. §. 3708. sqq. Hujusmodi autem leges positivas universales triplici tempore a Deo datas putat GROTIUS: *Statim post hominem conditum, iterum in reparatione humani generis post diluivium, postremo in sublimiore reparatione per Christum. Quæ tria jura scilicet Adamiticum Noachicum, & Evangelicum, baud dubie omnes homines obligent, ex quo, quantum satis est, ad eorum notitiam pervenerunt.* de J. B. & P. I. I. §. 15. & H. V. §. 13.

§. CCXXIX.

Verum gravis adhuc illa est disceptatio: an & quænam existant leges divinæ positivæ universales, quæ nimirum (*) lumine rati-
C c

Quod tribus discerni solet notis.

rationis non innotescant, & tamen (θ) omnes obligent homines; quandoquidem (γ) illarum promulgatio, in veteri & novo Testamento illis, qui totum genus humanum repræsentabant, fuerit facta: quod quidem alii pluribus, alii paucioribus exemplis adferere conati sunt.

Quamquam in formando hujusmodi legum universalium catalogo varient viri docti: sequentia tamen præcepta tribus illis, quas ex CROTIOL. l. c. c. indicavimus, notis esse insignia plerisque visa sunt.

I. *Benedixit diei septimo, & sanctificavit illum.* Gen. II. 3-

II. *De ligno scientiæ boni & mali ne comedas.* Gen. II. 17.

III. *Masculum & feminam creavit eos.* Gen. I. 27. *Erunt duo in carne una,* Gen. II. 24 unde vetitam esse polygynæciam colligunt.

IV. *Relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhaerebit uxori suæ.* Gen. II. 24. quibus verbis divortio prohibeantur.

V. *Et ipse dominus bitur Tui.* Gen. III. 16. quo imperium mariti in uxorem statuatur.

VI. *Carnem cum sanguine non comedetis.* Gen. IX. 4.

VII. *Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.* Gen. IX. 6.

VIII. *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, ut revelet turpitudinem ejus.* Levit. XVIII. 6.

Attamen H. GROTIUS divortium, & matrimonium cum pluribus feminis lege evangelica tantum prohiberi docuit, II. V. §. 9. quibus adhuc quasdam adjeci leges vetantes ea, quæ Jure naturali licita fore opinatur, scilicet *concubinarum* I. I. §. 6. n. 2. *ultrionem* II. XX. §. 10. n. 2. & 6. *usuras* II. XX. §. 42. *occisionem innocentis*, qui interpositus fugam, sine qua evadi non potest, impediret, *verum denique defensionem*, vel *depulsionem levis injuriæ* cum morte aggressoris II. I. §. 4. §. 10. & §. 13.

§. CCXXX:

Quamquam hoc **C**ontra alii ita ad objecta respondent exempla, ut vel leges universales esse negent propter necessariæ promulgationis defectum, vel negent esse positivas, quod sufficientem vim obligandi ex ipsa rerum natura haurire videantur. Cui quidem sententiæ, quod ad jus adamiticum & noachicum attinet, facile adstipulamur; illæ enim inter adductas propositiones, quæ congenito hominum sensu non continentur, vel non sunt obligatoriæ vel peculiari tantum gen-
ti

ti a DEO fuerunt manifestatæ: quemadmodum suis infra locis singulatim ostensuri fumus.

Qui post H. GROTIUM Jurisprudentiam divinam positivam universalem in primis concinnare molitus fuerat CHR. THOMASIUS in *diff. de crim. bigm. & in Institut. Jupr. div.* L. H. c. II. §. 122. tum cap. IV. §. 79. eandem editis observationibus Hallensibus Tom. VI. obs. XXVII. iterum se destruxisse gloriatur in *Fund. J. N. & G. præm. §. 14.* Quot vero inde inter harum legum adsertores, & impugnatores ortæ sint contentiones, longum foret recensere. Præter plures autem Grotii Commentatores pro illarum legum promulgatione pugnarunt acriter HOCHSTETERUS *Coll. Puf. Ex.* III. §. 19. BUDEUS *Phil. pr. II.* c. 2. §. 13. GEORG. BEYER. *del. Jur. div. nat. & pos. GENZGEN. Jur. div. pos. prud. GLAFEY Rechr der Vernunft.* c. I. §. 260, & qui sunt reliqui. Unicam vero ejusmodi legem, eamque de sanctificando sabbatho agnovit CANZIUS in *disc. mor. §. 3729.* Cui duas adhuc ex veteri testamento, nimirum *de subjectione uxoris erga maritum, & de salute æterna per fidem in Christum consequenda,* adjecit KEUFEL *Exercit. ad Grot. I. I. §. 16.* Sed nullum jus divinum positivum universale admittendum esse docuerunt præter THOMASIUM *l. l. c. c.* cum postea ipse BUDEUS *Th. mor. II. c. I. §. 9,* tum vero GUNDLINGIUS *J. N. & G. L. I. §. 75.* BARBEYRACIUS *ad Puf. I. VI. 18.* & potissimum COCCEJUS *differt. præm. ad Grot. III.* atque JO. ANDR. HANNESSEN in opusculo: *de non existent. Leg. div. pos. un.* Göttingæ 1744. quos etiam SAM. CHR. HOLLMANNUS, ex longe aliis tamen, ut ait, rationibus quam Thomasius, & Buddeus protulerint, est secutus in *Jurispr. nat. prim. lin. §. 71.* editis Göttingæ 1751. Equidem nulla dubitatio est, potuisse Deum leges ferre positivas universales, quarum transgressio & iis fuisset imputanda, qui propria culpa, ne earundem tenerent notitiam, effecissent; at tamen a nemine adhuc confectum est, summum Nuntiales leges in veteri Testamento re ipsa præscribere voluisse: imò potius contrarium colligitur ex PSALMISTÆ verbis: *Non fecit taliter omni nationi, & judicium suum non manifestavit eis.* Psalm. CXLVII. v. 20. Cui consentit APOSTOLUS; qui *gentes legem non habere* præter naturalem satis perspicue declaravit *Rom. II. 14.* Exempla autem in contrarium adducta suis locis separatim enodabimus.

§. CCXXXI.

Diversa est omnino Legum evangelicarum ratio. Præterquam quod enim divinus Redemptor naturæ leges summa circumfudit luce, præcepta quoque dedit de mysteriis ac sacramentis, Sed primum a Christo repetendum est.

quæ humanam utique superant rationem, hæcque omnia per universum orbem prædicari diferte mandavit; quo cum ad æternam beatitudinem consequendam monstraretur via, tum jura naturalia præmiis ac pœnis omnium maximis munirentur. Quin igitur leges evangelicæ juris positivi universalis nomen mereantur, nefas esset dubitare.

Regnum suum non esse hoc de mundo; liquido nos docuit divinus Servator *Joan. XVIII. 36.* itaque a ferendis hoc nomine legibus abstinuit, sacras autem scripturas propter vitam æternam nos scrutari voluit. *Joan. V. 39. & XX. 31.* Atque ea propter primo tenebras, quas pravæ hominum opiniones obduxerant, ipse dispulit a lege naturali, cujus robur novis auxit, iisque gravissimis momentis, declarans se non venisse legem solvere, sed adimplere *Math. V. v. 17.* Dein præcepta credendi seu mysteria umbris & figuris ante involuta, clarius atque expressius præscripsit; & denique leges sacramentorum abrogatis Mosaicis ritibus idem instituit. cf. *DAN. CONCINA Theol. chr. Tom. VI. diff. VI. c. 2.* Huc vero spectant illa loca Prophetæ *ISAÏÆ: De Sion exhibit lex & verbum domini de Hierusalem. c. II. v. 3. Dominus legislifer noster, ipse salvabit nos. c. XXXIII. v. 22.* Tum *PAULI Apoitoli: cum sine lege Dei non essem: sed in lege essem Christi. I. Cor. XI. v. 21.* Voluisse autem CHRISTUM hæc leges esse universales ex ejusdem verbis luculenter apparet. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos. Math. XXVIII. 19. Euntes in mundum universum predicare Evangelium omni creaturæ: Marc. XVI. §. 15. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non potest introire in regnum Dei Joan. III. 5.* Quid ergo sibi vult communis illa, ut scribit *GRONOVIVS ad Grot. I. II. §. VI. not. 66.* omium protestantium sententia, Christum legislatorem esse negans? si tamen leges Evangelicas & quidem universales non possunt non tueri; uti *BUNDEUS Hist. J. N. §. XLIII. & HEINECCIUS præl. ad Grot. I. I. §. 15. & I. II. §. 6.* aliique agnovere. Imo vero plures sunt jam inter illos, qui proprius accedentes ad veritatem Christum Legislatorem esse confitentur. *I. W. FEFERLINI diff. de Christo novo Legis. Göttingæ 1739. G. KEUFEL Exerc. ad Grot. I. I. §. 16.* Nec ideo tamen *H. GROTIUS* simpliciter assentimur docenti: *Extra præcepta credendi, & sacramentorum, Christum prohibuisse actus; qui inspecta naturæ lege liciti fuissent de J. B. & P. I. I. 6.* Videbimus enim in progressu exempla ab eodem in medium prolata (§. 229. Sch.) ejus esse generis, ut, quæ in illis actibus inest turpitudine, ea simul ex principiis ratione sola cognitivis eluceat.

CCXXXII.

§. CCXXXII.

Atque ex his abunde colligitur immane quantum a vero aberrare illos, qui juris naturæ disciplinam vel jam constitutis civitatibus, vel latis evangelicis legibus inanem atque supervacaneam esse arbitrantur. Quum enim præcepta naturalia, a quibus omnes actiones nostræ liberæ aliquam accipere debent normam (§. 132.), nulla penitus ætate tolli, aut abrogari possint (§. 123.), consequens est, ut illarum cognitionem ac studium neque obliterari fas sit, neque usum aliis novis sanctis exolefcere unquam liceat.

Sine ulla tamen derogatione Juris naturalis.

Ex quo Jurisprudentia naturalis a Philosophia practica, Theologia morali, & Jure Romano separari cœpit, atque in peculiarem redigi disciplinam, plures eam esse expertam adversarios ex capite sequenti cognoscemus. Irati enim multi vetustis se possessionibus spoliari, tantumque gloriolæ suæ detrahi putantes, quantum veræ laudis præstantissimi hujus studii scriptores sibi vindicabant, totum jus naturæ inter aniles fabulas referre non dubitarunt. Paucissima, aiebant, esse naturalia præcepta, atque in vulgus nota, nugæ porro agere eos, qui hujusmodi legibus in systema redigendis, explicandisve vacarent. БОСЛЕР *pref. ad Grov. p. 31, 36. & 40.* Scilicet non cogitabant naturam ab arte longe perfectiorem fieri, (§. 112.) ac naturaliter quidem cantare homines, numerare, ratiocinari, ideo tamen frustraneam non esse operam, quæ musicæ, arithmeticæ, vel logicæ discendæ impenditur.

§. CCXXXIII.

Sed nec is est Evangelii vel legum civilium scopus, ut negotia regant populorum (§. 231.), quod munus sibi vindicat scientia juris naturalis (§. 220.), quæ cum variis Theologicis quæstionibus lucem foeneratur, tum maxime ceteris omnibus jurisprudentiæ partibus adeo facem præfert, ut ea destituti, non calidam expressamque justitiæ effigiem tenere, sed umbra, tantum vanisque imaginibus uti videantur.

Cujus semper eximius est usus;

Nec exiguus est illorum numerus, quos ad contemnendum studium nostrum cœcus abripuit zelus: quum enim a cultura rationis neglectum metuerent doctrinæ revelatæ, Jurisprudenciam naturalem non inutilem modo, sed & maxime periculosa esse declamabant. Enimvero plurimum sua illos sefellit opinio: si enim inculta sit, ac depressa ratio, quomodo revelationis veritatem certam compertamque nobis faciet (§. 108.)? Præclare igitur D. THOMAS *Jus divinum, quod est ex gratia, non tollere jus humanum quod est ex naturali ratione* observavit 2. 2. Q. 10. Art. 10. Frustra vero urgent non nulli abusus rationis, & gravissimos quorundam interpretum errores; hæc enim hominum vitia sunt, non disciplinæ. Nec quemquam latet, nisi historię prorsus ignarum, ex falsis sacrarum literarum interpretationibus ingentes sæpius provenisse clades populorum. Ast sua nihilominus divino codici auctoritas, atque sanctitas semper constabit.

§. CCXXXIV.

Præsertim
in nego-
tiis sum-
morum
imperan-
tium.

Sed non abs re erit de hoc argumento differere paulo latius. Non equidem inficiamur pauciores esse hodie homines, qui vivant in statu naturali, attamen populorum Rectores primæva adhuc utuntur libertate (§. 220.). Itaque illorum obligationes & jura, quæ speciali quodam facto nondum satis determinata sunt, ex jure partim simpliciter naturali, partim publico universali omnino sunt discenda. Certe jura civilia non imperantium, sed subditorum actiones moderantur (§. 221.) Sacri autem codicis auctoritatem neque agnoscunt omnes, nec qui agnoscunt, ignorare debent esse aliquid justum, & injustum ante omnem revelationem; hanc vero non tam ad negotia hujus vitæ, quam ad alium longe præstantissimum finem pertinere (§. 231. Sch.)

Non jam Aborigines, Getulos, Libyos ex SALLUSTIO *Casil. VI. & Jugurth. XVIII.* nec quod adhuc hodie in Africa; & America sine communi imperio vagatur, genus hominum agreste laudabimus. Satis enim est suis quemque haurire oculis posse, subditos diversarum civitatum communi superiore esse destitutos, ac porro non tam ex civili, quam naturali jure judicandos (§. 218.) Sunt præterea Imperantes civiles solius summi Numinis potestati subjecti, nec tenentur eo nomine actiones suas aliis, quam

quam divinis legibus attemperare: ex his nimirum intelligunt se quidem sanctione civili esse immunes; pœnas tamen vitæ futuræ, si rempublicam male gerant, non esse evasuros. *Psalm. L. v. 5.* Quapropter inepti omnino fuere Juris Romani interpretes, qui inde Jura imperantium in ferendis legibus, sanciendo pœnis, & exigendis tributis æstimari voluerunt. Sacræ literæ quidem officia tradunt imperantium & subditorum generatim, nimirum ut illi *quietam vitam & tranquillam* efficiant civibus. I. Timot. II. 2., hi vero ut *potestatibus subditi sint, iisque tributum & vectigal* persolvant Rom. XIII. 1. & 7. non tamen ad species omnes descendunt singulares; igitur certam dari, ut hoc exemplo utamur. justamque tributorum mensuram, nullumque subditum ab iis præstandis revelatione fuisse exemptum, id vero ex principiis rectæ rationis, etiam illis, qui vel sanctas ignorant scripturâs; vel iisdem abutuntur, demonstrandum est. cf. quoque ОВРЪСНТИ *diss. de abdic. Caroli V.*

§. CCXXXV.

Ita & omnes civiles societates statum naturalem inter se tuentur (§. 223), quum tamen sæpissime invicem agere, & aliquando incidere in controversiam soleant, certa utique est opus communi norma; ad quam hujusmodi negotia exigantur. Quod subsidium, quia nunquam in jure civili, nec semper in doctrina evangelica reperitur, illud tantummodo reliquum est, ut ad *leges naturales, quæ sub nomine juris gentium veniunt*, velut ad universalem omnium populorum regulam recurramus; cujus ignoratio quo majores peperit læsiones & clades, eo insignior est ab illius doctrina rite expolita utilitas.

Qui in Jure Romano illustrando non vulgarem collocarat operam Jo. GOTT. HEINECCIUS, non potuit tamen non dicam impingere glossatoribus, qui ex *L. 9. Dig. de lege rhodia de jact. Imperatorem mundi dominum esse colligebant*; quique in juribus pacis, belli, foederum, & legatorum titulos Juris Romani de *captivis, de veteranis, de testamento militari, tum de pactis, de transactionibus, denique de legationibus* consulendos duxerant, in *Præf. ad Elem. Jur. Nat. p. VI. sqq.* Quis vero non ridebit TABOREM JELUM, qui a principe in senatum sanctiorem lectus, ubi de Gallorum incursionibus reprimendis consultabatur, actione romana ex lege *Aquila* opus esse dixit. LEYSER. *meditat. ad Pand. sq.*

571, §. IX. Longe alia profecto fuerat ipsiſ Romanis mens, qui controverſias cum exteris gentibus non proprio, & civili, ſed communi jure diſcernendas eſſe probe noverant. Quocirca *ſingularis quadam viſa eſt Cui Pompeji laus & præſtabilis eſſe ſcientia in fœderibus, pacti- onibus, conditionibus populorum, regum, exterarum nationum, in univerſo denique belli jure ac pacis.* CICERO pro Balb. c. VI. Id ſi in animum revocaſſent Galli terras belgicas anno 1667. non invaſiſſent ea de cauſa, quod mortuo Philippi IV. Hiſpaniarum Rege, illæ provinciæ non jam ad filium Carolum II. ex ſecundis nuptiis procreatum, ſed ad filiam Galliarum reginam utpote ex priore matrimonio ſuſceptam ſpectarent jure devolutionis; id enim jus non eſt naturale, ſed civile, & ſubditis brabantinis proprium. Rectius itaque nuper adhuc Hollandi jus commerciorum contra Anglos, & Luſitani jus ſequendi neutras partes contra Hiſpanos tueri conabantur ex lege univerſali ex qua etiam Auſtriaci articulum IV. ſecretum fœderis anno 1746. cum Ruſſia initi, *de modo coercendi vicinibus gentem, ſi animum indueret hoſtilem*, juſtitix apprime conſentaneum eſſe demonſtrarunt.

§. CCXXXVI.

Etſi propria ſibi condiderint jura. Etſi vero civitates publica jura tam interna quam externa aliquando ſibi conſtituant, ea tamen tantum ſunt particularia, atque adeo definiendis quibusvis ſpeciebus obvenientibus minime ſufficiunt. Sane jus particulare univerſali tantum eſt ſuperadditum, quemadmodum igitur partes generi ſubjectæ non prius intelliguntur, quam diſtincta ipſius generis notio habeatur; ita & omnia jura particularia ex principiis juris univerſalis neceſſario declaranda ſunt. Quod porro etiam in jure publico particulari, & in Jure gentium arbitrario obſervare oportet, ne ſecus in turpes ac pernicioſos errores rapiamur.

Notiones ſocietatis, civitatis, imperii & ſubjectionis, atque omnium, quæ inde manant jurium, repetendæ ſunt ex Jurisprudentia naturali, & applicandæ ad civitates ſingulares, quarum quidem modi & affectiones aliter, atque aliter determinari, attributa autem & proprietates abeſſe nunquam poſſunt (§. 8.) Hæc qui in tractando Jure publico particulari ad loci, temporis, & perſonarum circumſtantias accommodato probe non diſcernit, quotidie errandi periculo obnoxius eſt. Ita morem vel legem, ut ajunt, ſalicam gallorum propriam, ne feminæ, & ex iis nati in regnum ſuccedant, Bignonius, Puteanus, & Lechaſerius, viri ceteroquin docti, ſed noſtra diſciplina haud imbuti ad leges naturales abſolutas perperam retulerunt.

Aſt

Ast ex eadem causa peiori hæsitant in luto, qui facultatem tribuunt civibus jus suum armis inter se persequendi, vel resistendi imperanti, vel plane eum a republica removendi. Siquidem ut civitas sine imperio, ita imperium cum jure eidem refragandi ne cogitari quidem potest. Præclare CAJUS, *Omnes populi, inquit, partim suo proprio, partim communi omnium hominum jure utuntur.* Leg. 9. dig. de J. & J.

§. CCXXXVII.

Id vero exacta juris naturalis cognitio præstat Theologiæ positivæ, Dein in ut non modo sufficientis præmii vel poenæ naturalis in mortali hac vita defectus, & porro vitæ alicujus futuræ imo & revelationis necessitas intelligatur (§. 131.); sed etiam ut mira Evangelii cum recta ratione in doctrina morum conspiratio plenissime eluceat (§. 115. Sch.). Quod si vero inter leges, quas naturalis ratio suggerit, & quæ sacris continentur codicibus, aliqua se offerat diversitas, vel opinata quædam appareat repugnantia, tum quidem solida juris naturæ principia præsto esse oportet, nec enim aliter veritatem perspicuo intueri, nec, quæ in contrarium existunt, dubitationes explicare facile licebit.

Si quis in jurisprudentiam naturalem incumbat paullo accuratius, eum profecto non latebit, nullam tantum valere meditationem, ut vel clarior fiat notio vitæ futuræ, vel ut humana ad peccandum proclivitas emendetur fatis, vel denique ut modus sanandis conscientiæ moribus ac peccatori in gratiam summi numinis reconciliando idoneus reperiat. cf. PLATO *in Phæd.* p. 85. & *Alcibiad. dial. II.* p. 150. *edit. ser.* Quæ remedia cum sola suppleat revelatio, istius utriusque necessitas ex solido juris naturæ studio magis patet. cf. BURLAMAQUI *Et. J. N. L. II. 6. XIV.* §. 16. Hoc porro viam parat ad doctrinam evangelicam, & non modo leges positivas separat a naturalibus, sed etiam exposito rationis cum revelatione consensu ad convertendos infideles maxime conducit. S. XAVERIUS L. III. *Epist. VII.* Dein vera quoque legis revelatæ significatio sæpius colligitur ex jure naturali; ideo *David comedit panes propositionis fame compulsus*, MATTH. XII. 4. & Machabæi ipsa die sabbathi se defenderunt. I. Mach. II. 40. 41. Contra Origines neglecto hoc lumine locum MATTH. XIX. 12. perperam interpretatus semetipsum eviravit. EUSEB. *Hist. Ecc. L. VI. c. 8.* Ac tandem ex hoc ipso fonte derivandum est, quod multi misere se extricent illis quæstionibus: an & quoad fas esset: Samsonem se occidere, obstetrices Ægyptias, & Raabam contra mentem loqui, Hebræos vasa auferre Ægyptiorum,

D d

&

& extraneis pecuniam fœnori dare, Oseam filios fornicationis sibi facere, Abrahamum plures ducere uxores, ab iisdem divertere, filium innocentem immolare, & quæ sunt hujusmodi. Ut merito theologis juris naturæ expertibus occlames illud EURIPIDIS: *Nam turpe id esset, quum scias hominum ac Deorum quod est, erisque, justa te haud cognoscere.* in Helen. v. 92. 8.

§. CCXXXVIII.

Ac mora-
li. **I**s porro, qui in dirigendis aliorum conscientiis, atque in doctrina, quam vocant, *casuistica*, versantur, nisi scientia juris naturalis probe sint imbuti, aquam sæpius hædere necesse est. Quum enim facta omnia singularia vel memoria discere, vel intelligentia prævidere nullus homo possit; quotiescunque nova caussa, consultatiove acciderit, ea profecto ad principia legum universalium exigenda est, ut inde demum, quid justum sit, quidve injustum, certo colligatur (§. 212. sch.). Sed & eo spectat rationis lumen, ut, quæ propter indifferentiam objectivam aliter quidem determinari poterant, si tamen determinata non sunt, juribus universalibus attemperentur.

Sufficiet capita materiarum, e quibus hodie conflata est theologiæ moralis disciplina, inspexisse, ut intelligatur, cur casuistarum animi, cum a nostro discendi, docendique genere discesserint, sæpius vagentur errore, nec habeant semper, quid sequantur. Ubi enim prima quærenda erunt principia, quæ in materiis de *Actibus humanis*, de *Legibus*, de *Peccatis*, de *Justitia*, & *Jure*, de *Contractibus*, omnino sunt adhibenda? Anne aliorum auctoritati se committent, adeo inter se dissidentium, ut non raro opinio communis alteri etiam communi obijciatur? Culpat quidem nonnullos juris naturæ scriptores DAN. CONCINA *Th. Chr. T. VI. diff. proluf. c. XI.* quod genus humanum lue originali fauciatum velint solo rationis lumine sanare. Enimvero hunc scopum nunquam spectarunt conditores nostræ disciplinæ, quæ si nihilominus separatim tradatur a doctrina sacrarum litterarum, non magis obstabit revelationi, quam prima, quæ a pictoribus ducuntur lineamenta, addendis postea coloribus officiant. Neminem sane oportet quiescere in lege rationis, sed ab illa transire ad legem revelatam; quam utique ficto legis naturalis simulacro cum sæpius tum quoque in fœdere Schmalcaldico Juris romani tantum peritos fuisse calumnatos ultro confitemur. cf. HORTLEDERUS *de far. & Ind. belli germ. T. II. L. I.*

§. CCXXXIX.

§. CCXXXIX.

Quanquam vero leges naturales non ex auctoritate (§. 107. seq.) Quæ va-
 sed ex suis ac domesticis principiis derivandæ sunt, nihilominus leat colle-
 plura suppeditant sacræ litteræ secundaria argumenta, quibus aliquid ctio a le-
 jure naturali vel præceptum, vel prohibitum, vel etiam permissum gibus sa-
 esse arguamus. Idem enim est sapientissimus rationis ac revelationis crarum
 auctor, quem a semet ipso dissentire, & leges essentia immutabiles Littera-
 tollere, omnino repugnat. Ex quo triplex illa elicitur argumen- rum ad
 tandi ratio: ut I. nihil, quod in sacris litteris præcipitur, lege Nat? Jus N?
 rali prohibitum, II. nec vicissim quod iis prohibetur, hæc esse præ-
 ceptum possit.

Usum nosse Bibliorum in quæstionibus Juris naturalis ad multa refer-
 re jam observavit HUG. GROTIUS de *J. B. & P. II.* §. 17. quod quid-
 dem non eo pertinet, ut præcepta vel vetita in sacris literis, ea ta-
 lia etiam esse in lege naturali statim arbitremur; plures enim fuerunt
 divinæ leges solius populi hebraici propriæ: sed id eam vim habet,
 ut saltem intelligamus, nullum præceptum, aut nullum vetitum in
 sacro codice ferri potuisse, quod a recta ratione abhorreat. Ita quo-
 niam concedere *asylum homicidæ voluntario Exod. XXI. 19. & Levitas*
tenere possessiones, Num. XVIII. 20. prohibuit divinus Legislator, ab-
 surdum foret, vel eum asylorum morem, vel ecclesiastica rerum im-
 mobilium dominia inter legum naturalium præcepta recensere. E con-
 trario quum plura delicta ab Hebræis morte puniri *Exod. XXI. 12. &*
fratris improlis viduam a fratre superstite duci oportuerit Deuter.
XXV. 5. nemo salva pietate contendet, hujusmodi facta Legi ali-
 cui naturali adverfari.

§. CCXL.

Denique III. quidquid in divinis Pandectis permissum esse legimus, Quæ a
 etiam jure naturali licitum esse oportebit, si sacer textus, de permisso-
 plena, quæque etiam ad forum internum spectet permissione, loqua- nibus?
 tur (§. 107. Sch.). Secus autem foret, si permissio tantum esset
 minor plena, & non nisi pro foro externo impunitatem tribueret:
 illiciti enim manent naturaliter hujusmodi actus, nec a pœna in-
 terna & divina sunt immunes.

Verissime quidem traditum est ab H. GROTIUS *J. B. & P. I. I.* 17. an plena sit vel plena minor permissio, id ex principiis Juris naturalis esse disquirendum, attamen si quod adhuc dubium alicui superesset, locum habebit illa collectio: Actiones a viris sanctis, nec eo nomine reprehensis susceptas inter plene permittas esse annumerandas, præcipue si ab ipso Deo certus agendi modus lege sit præscriptus, quod exemplis divortii *Exod. XXI. 8.* Polygynæciæ *Deuter. XXI. 14. 15.* Judicii zeli *Numer. XXV. 9. & I. Mach. II. v. 24.* abunde illustratur. Aliter se res habet cum Rege, qui sua potestate abutitur. *I. Reg. VIII. 11.* & cum *ultore sanguinis*, quum nimirum propinquo occisi homicidam extra asyli loca interficere permittebatur; huic enim concessa videtur impunitas tantum a civili poena. *Numer. XXXV. 27.* cf. GROTIUS *H. XX. §. VIII. n. 6. & §. IX. n. 5.* SELDENUS *J. N. & G. L. IV. C. I. & Cap. IV.*

§. CCXLI.

Jus N. est
Juris ci-
vilis fax.

Leges mere civiles omnes sunt particulares (§. 221.), igitur ad jus universale tamquam rivuli ad fontem suum referendæ sunt (§. 236.). Speciatim vero jus civile romanum magnam partem collectum est ex præceptis naturalibus (§. 213. Sch.); quare, qui ad horum normam loca vel supplet prætermissa, vel declarat ambigua, errare nullo pacto potest. Ast multa quoque occurrunt populi romani scita, quæ tantum arbitraria sunt, quædam autem quæ plane a ratione abhorrent. Cuiam vero vel priora a legibus necessariis discernere, vel posteriora corrigere sine jurisprudentia naturali licebit?

Quibus vinculis & legibus cives inter se colligentur, non antea penitus intelligitur, quam cognita civitatis natura (§. 220.), quæ cum explicetur in Jurisprudentia universali, ideo eleganter a CICERONE observatum est: *Considerandas leges, quibus civitates regi debeant, tum hæc tractanda, quæ composita sunt jussa populorum, quæ vocantur jura civilia.* Porro non a prætoris edicto vel XII. tabulis, sed penitus ex intima philosophia hauriendam juris disciplinam: quod adeo necessarium sit, ut, qui aliter Jus civile tradunt, non tam Justitia, quam litigandi tradant vias. de *L. L. I. §. 5. & 6.* Atque id profecto in omnibus accidit studiis perveniendi aliquo, quæ nihil profunt, nisi, ut idem scribit romanus Orator, illud, quod eo, quo intendas, ferat, deducarque, cognoris. *Orat. I. 30.* Jus civile in parvum quemdam, & angustum locum concluditur, ast in Jure natu-

turali quævis etiam rarissimæ species continentur, ut qui in hoc sunt versati, si de casu insolito vel insolentissimo respondendum sit, non contremiscant cum Saliceto, sed provocent ad illud CICERONIS: *Hoc si minus Jure civili præscriptum est, lege tamen natura, & communi gentium jure sancitum est.* de Harusp. resp. cap. XIV. quocum consentit Iustus PAULLUS: *Hæc, inquit, æquitas suggerit (seu lex naturalis) licet Jure civili destituamur.* L. 2. §. fin. dig. de aq. pluvi. Quorsum respicere neglexit ACCURSIUS, nimis confidenter scribens: *omnia in corpore Juris contineri.* ad. L. 1. D. de J. & J. Nec minori adjumento est Jurisprudencia universalis ad leges civiles declarandas; quandoquidem, monente Iusto CELSO: *in questionibus de bono & æquo (seu de Jure naturali) plerumque sub auctoritate juris (scripti) scientia perniciosè erratur.* L. 91. §. 3. D. de V. O. Ecquis vero hoc admittendum censebit, nisi Legulejus, quod scribit ULPIANUS *licere servis naturaliter in suum corpus servire:* L. 9. §. 7. D. de pecul. vel quod jubet Novella LXXXIX. c. ult. liberis ex incestu procreatis etiam alimenta juste denegari; quod quidem ipso Jure naturali obtinere arbitratus est STRAUCHIUS *diff. IV. ad univ. Jus Justin. C. III.* Corruit itaque animadversio illustr. SENKENBERGII, cui Jus naturale nil aliud esse visum est, quam *Jus civile naturalisatum* Meib. *Jur. Ap. pend. II. §. 23.* Ex dictis enim abunde patet, a principiis rationis normam accipere Jus civile, ejusque magnam partem Jus naturæ in scripturam redactum esse adpellandam, ipso consentiente CICERONE *de Off. III. 17.*

§. CCXLII.

Inter juris civilis capita illud postremum non est, quod leges Tum junctas de delictis, & eorum pœnis descriptas, vulgo criminiales. Quæ in re imprimis malefactorum veritas (§. 178.), & magnitudo, tum quantitas imputationis (§. 183. sqq.), & denique pœnarum modus finesque (§. 186.), diligentissime pernoiscendi sunt, quo Justitiæ ultrici (§. 178.) examussim possit satisfieri. Quum igitur harum materiarum principia tradantur in juris naturalis disciplina, non obscurum est, illius studium etiam in jurisprudentia criminali utramque facere paginam.

Actiones minus rectæ pœna humana coercendæ legibus civilibus omnes comprehendi nequeunt, ut propterea imputationem etiam in foro externo effugere non debeant. *Nec enim, ut ait CICERO,*

ſi regnante Tarquinio nulla erat Romæ ſcripta lex de ſupris, idcirco non contra illam legem ſempiternam Sex. Tarquinius vim Lucretiæ attulit. de LL. II. 4. Et quamquam Jurisprudentia naturalis poenas externas non definiat pro quovis facti ſingulari, docet tamen naturaliter poena dignos eſſe, qui delinquant, & regulas exponit, ex quibus naturalis poenarum meſura cognoſcatur. H. GROTIJ. *J. B. & P.* II. c. VIII. ſ. 20. Quomodo autem ſine Jurisprudentia naturali quis ad perdifficiles illas reſpondebit quæſtiones: unde oriatur Jus puniendi) quibus in delictis illud competat? ſintne relegatio, infamia, mutilatio poenæ ſatis idoneæ? liceatne aliquando delinquentem in quæſtionem ſeu torturam dare? an & quænam peccata poſſint morte eoereri? Cur poena, quam quis meretur, læpius ab ea, quæ exigitur, differre poſſit? quando deceat imperantem clementia, ex qua gratia legis fit? cf. *DARIES Obſ. J. N. XL.* Hæc quidem & hodie acriter diſcrepantur, plures tamen non tam rem a ſtirpe repetere, quam proprio potius ingenio indulgiſſe ſunt inventi: ſcilicet haud ſatis illam meditati ſunt legem quæ, ut ait CICERO, *Juſtorum injuſtorumque diſtinctio eſt, ad illam antiquiſſimam & rerum omnium principem expreſſa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ ſupplicio improbos afficiunt.* de L. L. II. ſ. 5.

§. CCXLIII.

Atque
Eccleſiaſtici.

Jus eccleſiaſticum partim ex legibus divinis, tam naturalibus quam poſitivis (§. 222.), partim ex conſtitutionibus humanis coaluit. Ex quo conſicitur, ut quæ de uſu juris prudentiæ naturalis cum in theologia (§. 237.) tum in jure civili (§. 241.) antea tradita ſunt, ea omnia etiam in jure eccleſiaſtico obtineant. Sed & id maxime præſtat juris univerſalis ſcientia, ut limites inter Eccleſiaſticam poteſtatem a Chriſto inſtitutam, & civile imperium nullo negotio ſtatuantur. Illa enim non tam corpori quam animo, & fini, qui humanam excedit intelligentiam, deſtinata eſt (§. 231.); hoc vero ad ſcopum ſpectat ratione ſola cognitum, nec actiones mere internas moderatur (§. 197.), quapropter, poſita licet revelatione, firmum tamen ac ſtabile permanſit (§. 231. Sch.). Ex quorum principiorum neglectione, incredibile dictu eſt, quanta malorum copia ſit exorta.

In:

Innumeræ prope sunt Juris Ecclesiastici regulæ, quæ quia naturalem expriment honestatem, solidius profecto ex proprio rationis fonte explicantur. Quod vero ad regulas attinet arbitrarias, illud utique generatim cavere oportet, ne iis significatio naturali æquitati contraria tribuatur. Speciatim autem in singulis materiis solerter observandum est, nec civile imperium ad res spirituales pertinere, nec leges revelatas naturalibus civitatum juri-
 bus quidquam detraxisse (§. 231.), quin potius, ut *omnis anima potestatibus sit subjecta, Rom. XIII. 1, sqq. & ut reddantur Deo, quæ Dei sunt, & Cæsari, quæ Cæsaris*, diserte inculcare. *Marb XXII. 21.* Quam late autem pateant Cæsaris, seu potestatis civilis jura, non alio ex fonte colligitur, quam ex Jurisprudentia universali, a cujus neglectu tot, quæ in historia leguntur, publicæ calamitates pul-
 sularunt. Hos utique limites transiluire imperatores orientis, qui Arianos, Monothelitas, Inconoclastas, aliasque hæreses fovere, imo harum rerum cognitionem ad suum forum pertrahere, atque editis constitutionibus causam mere spirituales decidere non dubitarunt. Sed etiam plura occurrunt in Jure canonico capita; veluti Can. 34. X. *de Electione. Clem. unic. de sac. unct. Extravag. unam sanctam inter Com. de major. a Jure publico universali aliena & porro ex hujus principiis corrigenda.* Quorsum & infausta pertinet sententia, quam Cardinalis Julianus Uladislo Hungariæ regi, ut eum ad pacem cum Amurathe initam violandam permoveret, anno MCCCCXLIV. exposuit. *Cum infidelibus nullius omnino rei commercium inire licuit; & initum non tenet injussu pontificis maximi.* CALLIMACH. *in Reb. Uladis. L. III.* Plura non addemus, sed cf. CELEBER. *de RIEGER. Instit. Jurispr. Eccl. Sect. H. cap. IX. Viennæ 1765.*

§. CCXLIV.

Ceteros legum ab hominibus conscriptarum complexus veluti *Ad illud Jus feudale & cambiale* silentio præterimus, satis enim ex di-
 ctis intelligi par est, cur in quovis recte obeundo jurispruden-
 tiæ munere (§. 211.) juris naturæ studio carere nemo possit. *exigendæ sunt aliæ leges, & mores popu-
 lorum.* Illud addemus modo, hujus disciplinæ adminiculo varios quo-
 que populorum mores an cum ratione consentiant, vel eidem
 repugnent, expendi oportere. Quamquam enim magna sit mo-
 rum seu consuetudinis auctoritas, quæ ducitur a vetustate,
 nunquam tamen adeo valitura est, ut naturalem evertat hone-
 statem seu Justitiam (§. 125.). Quare hujusmodi consuetu-
 do

do non inter agendi regulas usu receptas, sed inter vitia (§. 164.) & corruptelas erit referenda.

Multa ad *aquitatem Juris naturæ* & *gentium* etiam in *Jure feudali* esse exigenda tradidit MASCOVIUS de *Jur. feud. proleg. §. VII.* quod idem de *Jure Cambiali* observavit Jo. GOTTL. HEINECCIUS *Elem. Jur. Camb. C. I. §. 14.* Quapropter CHR. WOLFIUS utriusque hujus juris principia universalialia in parte V. juris naturalis §. 1. sqq. & parte VI. §. 154. sqq. delineavit, quem postea & alii sunt secuti. An negotia clientelaria, vel Collybistica sint celebrata, cognitionis equidem historicae est, attamen, quam late pateat harum conventionum obligatio, in jurisprudentia naturali declarandum. Atque ex hoc ipso fonte, qui aliquando invalescunt pravi mores, veluti duellandi, & bona occupandi naufragorum, oportet eradicari. GROTIUS *J. B. & P. L. II. c. VII. §. 1.* Recte igitur Imperator CONSTANTINUS ethnicorum querelas, qui suas impias consuetudines abrogari ægre ferebant, redarguit. *Consuetudinis, inquit, ususque longævi, non vilis auctoritas est, verum non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem viucat aut legem. L. 2. Cod. quæ sit long. consu.*

§. CCXLV.

Ceteraque omnia constituenta
 Cetera- Denique si jus constitutum non quavis auctoritatis trutina, sed rationis statera examinari opus est, constituendi quoque juris illa summa lege capiendum est exordium, quæ seculis omnibus ante nata est, quam scripta lex ulla, aut quam omnino civitas sociata. Quæcunque enim facta naturalem lædunt justitiam, ea nullius legislatoris jussu cohonestari possunt (§. 79.). Atque ex his omnibus perspicuum est, inesse quidem in quavis Jurisprudentiæ parte suam dignitatem, usumque; nulla tamen cum hac nostra, si quis legum fontes & capita viderit, vel principiorum amplitudine, vel utilitatis ubertate esse comparandam.

Necessaria est legum conditoribus Jurisprudentia naturalis, primo ne quidquam legibus æternis adversum præscribant, dein, ut præcepta rationis, nova, si opus fuerit, muniant sanctione, denique ut quod naturaliter sive simpliciter, sive in certo statu permixtum, atque indeterminatum est, ex loci, temporis, personæ, aliisque adjunctis determinare possint. Qua in re præclare more suo philosophatus est CICERO: *Constat, inquit, profecto ad salutem civium, civitasumque in-*

solunitatem vitamque hominum quietam, & beatam inventas esse leges; eoque, qui primum hujusmodi scita sanxerint, populis ostendisse, ea se scripturos atque licturos, quibus illi adscriptis susceptisque honeste, beateque viverent. L. L. II. §. Igitur non modo lex illa Sardonum, ut filii patres senio confectos clavis interimant ÆLIAN. III. 37. & IV. 7. & Cabadis Perlarum Regis edictum, *ut omnes feminae communes essent, turpissimæ fuerunt corruptelæ, non leges, quarum altera etiam auctori suo capitis periculum creavit.* PROCOB. *bell. Persic. L. 1. c. 4. p. 12.* sed etiam ARCADII & HONORII intolerabilis constitutio est, qua innocentibus liberis perduellium, *vita lenitate imperatoria concedi dicitur, quia paterno deberet perire supplicio. L. 5. Cod. ad L. Jul. maj.* Ceterum qui usum, præstantiam, & dignitatem Jurisprudentiæ naturalis satis profecuti sumus, longe tamen absumus ab illorum hæresi, qui leges fastidiunt humanas, atque omnes causas ex lege naturali dijudicandas esse arbitrantur, verissime enim observatum est a DARIESIO: *Experientiam docere, Jus naturæ omnia atque singula non ita definire, ut non plurima ad usus & civiles, & ecclesiasticos componi, atque accomodari, civitatum atque gentium intersit.* Obl. J. N. IX. §. 15.

§. CCXLVI.

Methodum mathematicam vocant eam disciplinam tradendi rationem, ac viam, quæ vagas adhuc & ambiguas non adhibet voces, sed illas prius accurate definit, quæ certa præstruit principia, & inde conclusiones legitimo nexu deducit, quæ denique propositiones ita collocat, ut illæ, quæ reliquis demonstrandis inserviunt, semper præmittantur. Quoniam Jurisprudentia naturalis evidentibus nititur principiis (§. 116.), hinc veritates certas exponit & necessarias (§. 122. & §. 125.), atque adeo scientiam veri nominis constituit (§. 212.), in aperto est methodum mathematicam seu philosophicam ad eandem quoque pertinere. Illud tamen facile damus in libris usui discipulorum, & methodi parum peritorum destinatis, a severo demonstrandi studio satius abstineri.

Quæ Methodus
conveniat
J. N. discipline.

Non ignorasse veteres philosophos, veluti Platonem, & Aristotelem geometricas rationes, quæ ut ait CICERO, non persuadent, sed assentiri cogunt, & vim afferant in docendo, Academ. Quæst. IV. 36., satis quidem ostendit CEL. ERNESTI in defensione ver. Phil. edit. Lips. 1741. Attamen illorum multi, ipseque Aristoteles, doctrinæ morali apodicticam certitudinem abjudicarunt (§. 122.

E c

Sch.,

Sch.). Et quamquam hunc errorem refutare conati sunt. NIC. HEMINGIUS in libello *de lege nat. meth. apodict.* Witt. 1562. dein PUFENDORFIUS de J. N. & G. I. c. II. §. 5. aliique plures, nemo tamen integrum Juris naturæ systema perfecerat via hac mathematica, quam P. HONOR. FABRY S. J. in *Euphyandro* L. I. c. II. & L. II. c. 7. nec non Cardinalis PROLOMÆUS S. J. in præf. ad Phil. *In omnibus disciplinis optimam, facillimam, ac opportunissimam esse* non asseruerant modo, sed etiam editis operibus comprobarent. Primus igitur fuit CHR. WOLFIUS, qui difficultates contra evidentiam doctrinæ moralis obmotas, *yeußergerig*, ut verbis utar CICERONIS ad *Att.* XII. 5. *refellere* cupiens, disciplinas morales omnes ad normam rationis mathematicæ elaboravit. Non erat itaque ut hanc methodum P. DAN. CONCINA *Theol. Chr. Tom. VI.* & P. ANS. DESING. in *Diatribæ de meth. Wolff.* alique exhibilarent. Cujusmodi ingenia contra phantasmata potius sua, quam contra methodum pugnare recte animadvertit P. PHIL. STEINMEYER S. J. in Præfat. libelli, cui titulus est, *Regulæ præcip. meth. math.* edit Friburgi in Brisg. 1750. ubi simul quatenus hac methodo sobrie utendum sit, solide declarat. cf. & DARIES *Obs. Jur. Natur.* VIII.

27 SEP 1926

הספרייה הלאומית

S 24 C 13658

Martini, Carl Anton von.

De lege naturali :

3000910-10

